

2234 / 6

ADALÉK A MAGYAR KÖZJOGHOZ

ÍRTA:
DEÁK FERENCZ

Digitized by the Internet Archive
in 2025

2234/6

A D A L É K A MAGYAR KÖZJOGHOZ

ÉSZREVÉTELEK

LUSTKANDL VENCZEL MUNKÁJARA:

„DAS UNGARISCH-ÖSTERREICHISCHE STAATSRECHT“

A MAGYAR KÖZJOG
TÖRTÉNELMÉNEK SZEMPONTJÁBÓL

I R T A

DEÁK FERENCZ.

A „Budapesti Szemle“ 1865. I. füzetéből.

PEST,
KIADJA PFEIFER FERDINÁND.
1865.

Nyomatott Emich Gusztáv, magy. akad. nyomdászndi, Pesten, 1865.

BEVEZETÉS.

Egy közjogi munka jelent meg 1863. évben Bécsben Braumüller udvari könyvtárusnál, melynek címe: „Das ungarisch-österreichische Staatsrecht. Zur Lösung der Verfassungsfrage dargestellt von Wenzel Lustkandl Doctor der Rechte.“ A munka 498 sűrűn nyomtatott lapra terjed.

Nagy érdekeltséggel vettük e könyvet kezünkbe, mert azt hittük a sokféle színezetű politikai röpiratok s programmok után, melyek a törvényről s közjogról csak töredékesen szólnak, végre oly munkára akadtunk, melynek szerzője nem valamely mereven felállított politikai nézet mellett akar védíratot írni, s nem törekszik a közjogot ama politikai nézethez idomítani, hanem előadja a magyar és osztrák közjogot, úgy a mint történelmileg a törvényekben s törvényes gyakorlatban kifejtett, előadja részletesen és rendszeresen, a tudomány szigorú hűségével s részrehajlatlanságával.

Azonban csalódtunk. Lustkandl úr nem magyar-osztrák közjogot, sőt általában nem is közjogot írt, hanem a magyar és

osztrák közjog némely pontjainak töredékes fejtegetésével akar egy politikai nézetet s irányt támogatni, s a törvényeket és tör-ténelmet a szerint idézi, magyaráztatja és idomítja, a mint ama politikai nézetnek és iránynak érdeke kívánja. Egy szóval: munkája nem rendszeres tudományos dolgozat, hanem nagy terjedelme mellett is csak politikai röpirat, az efféle röpiratok szokott pongyolaságával s gyakori részrehajlásával. Címlapjára ezt írta: „Zur Lösung der Verfassungsfrage“: de a megoldást nem a különböző nézetek és érdekek kiegyenlítésével akarja elérni, hanem egyszerűen az által, hogy mindazt, a mi saját nézeteivel ellenkezik, megsemmisíteni s elvitatni törekszik; az oly nemzeti jogokat, melyek az ő elméletével össze nem férnek, merőben tagadja vagy legalább tetemesen devalválja; idéz a hol idézetre van szüksége, s ha az idézett törvény szövegéből legmére-szebb okoskodással sem képes kihozni azt az értelmet, melyre szüksége volna, úgy segített magán, hogy magyaráztatás közben egyikét szót másként alakít, mint az eredeti szövegben áll; egyikét szót belegondol a törvénybe, a mi ott elő nem fordul, s végre maga is elhiszi, hogy diadalmasan bebizonyította állítását.

Nem szándékunk Lustkandl úr munkáját pontról pontra czáforgatni; messze túlhaladná ez a Szemle határait. Nem ereszkedünk politikai vitatásokba a teendők fölött: az ily vitatások inkább a napi lapok köréhez tartoznak. Csak azokra szorítkozunk, a miket Lustkandl úr, a történelemre és törvényekre hivatkozva a közjog terén, mint megtörténtekeket vagy jogilag fenállókat hoz fel, s ezek közül is csak a fontosabbakra teendünk megjegyzéseket, azokra tudniillik, melyek egész elméletének alapul szolgálnak.

Ki a jövődőről s a politikai téren teendőkről szól, ki arról értekezik, minő törvényeket kell alkotni vagy a már létezőket miként kell módosítani, — az vélekedhetik saját felfogása szerint sokféleképen; változtathatja s időnként a körülményekhez alkalmazhatja nézeteit: de a ki a múltról szól s azt adja elő, a mi megtörtént, ki valamely létező törvényt idéz, annak se a törvény szövegét, se a történt dolgokat nem lehet saját nézetéhez idomítani, hanem úgy kell azokat előadni, mint valósággal ál-

lanak. S ha e részben tévedés történik, a tudomány érdekében fekszik, a tévedést kimutatni s arra megjegyzést tenni.

Ismételjük tehát, hogy mi Lustkandl úr politikai irányát mellőzve, csak azon állításairól szöllandunk, melyeket a történelem és közjog köréből hozott fel, s melyeket mi tévedéseknek tartunk.

ELSŐ FEJEZET.

Az első meglepő állítás, a mit Lustkandl úr munkája első fejezetében határozottan kimond, az, hogy „a február 26-diki osztrák alkotmány többet adott Magyarországnak s kevesebbet az összes birodalomnak, mint a mit az összes birodalom Magyarországtól, a magyar törvények szerint is, joggal követelhetne.“ Ez lehet egyéni nézet, s mi nem tartanók szükségesnek Lustkandl urat abban háborgatni, mert úgy hiszszük, hogy a mellett nem sok prozelitát fog csinálni: de úgy látszik, ezen tételt vette ő fel kiindulási pontul, s művének legnagyobb része épen ezenétel bizonyítására van irányozva. S midőn állítását a törvényekből és történelemből meritett adatokkal és okoskodásokkal törekszik támogatni, oly alaptalan dolgokat mond el, melyeket megjegyzés nélkül nem hagyhatunk.

Mindenekelőtt ugyanis azt állítja, hogy: „az 1848. évi törvények nem jogérvényesek“ (durchaus nicht giltig): mert

a) „nem illetékes gyülekezet által s nem jogszerű módon hozattak.“ Ennek bizonyítása végett hivatkozik L. úr gróf Majláth Jánosra, ki osztrák történelmének ötödik kötetében azt mondja: hogy a főrendek tereme és a karzatok tele voltak a félelmesen fölizgatott ifjúsággal, senki sem mert szólni, s így lett a rendek határozata országgyűlési határozattá, s a küldöttség így küldetett Bécsbe. Hivatkozik továbbá Lustkandl úr Dobránszkynek egy beszédére, melyet 1861-ben a magyar országgyűlésen akart elmondani; de mint L. úr állítja, jogellenes gátoltatása miatt el nem mondhatott. *) Ezen beszédben többek

---

*) Ez állítólag jogellenes gátoltatás abban állott, hogy Dobránszky úr megválasztása ellen az illető választó kerületből panaszt

közt az mondatik, hogy: „az 1848-ban szavazott személyek nem voltak mindnyájan követek; a kik követek voltak, nagyrészt távol valának; a jelenlevők pedig nem szavaztak útasításaik szerint, holott az törvényes kötelelességök lett volna, s e miatt illetéktelenné váltak.“ E bizonyítványokra hivatkozva, L. úr azt állítja: „hogy a fejedelemlennek nem is lehetett volna az illetéktelenségre elhatározott törvényjavaslatokat a magyar jog szerint szentesíteni; mert ha fölteszszük, hogy a fejedelemlennek ezt teheti: akkor vége a jogfolytonosságnak s a magyar alkotmány fenállásának; nem szükséges egyéb, csak az, hogy a király hívjon össze egy illetéktelen gyülekezetet, küldjön oda egy század katonát, s vége az alkotmánynak.“

Nem tartja érvényesnek Lustkandl úr az 1848. évi törvényeket:

b) „azért, mert Ferdinánd császár és király ő felsége azok tartalmát nem tudva, tévedésből, vonakodva, s az egyébként törvényes formák meg nem tartásával írta alá, miután az államtanácsot, mely a birodalom közös ügyeire, különösen a pénz- és hadügyre nézve Mária-Terézia óta fenállott, s a magyar törvények aláírása előtt 1848-ban már felállított miniszteri tanácsot meg nem kérdezte, hanem az aláírás ő felségének akarata ellen, a viszonyok nyomasztó súlya alatt történt.“

c) Nem tartja Lustkandl úr érvényeseknek az 1848-diki törvényeket még akkor se, ha azokat ő felsége, Ferdinánd császár és király, szabad-akarathoz, minden kényszerítés nélkül tartalmukat tudva, írta volna alá; „mert azokat csak a maga részéről, nem pedig egyszersmind örökösei részéről is szentesítette, ámbár nem ugyan a szokott törvényeknek, hanem legalább az ország privilegiumainak aláírása mindig az örökösök nevében is történt.“

d) Nem tartja érvényeseknek Lustkandl úr az 1848. évi törvényeket azért se: mert ő felsége azokat örökösödségre jogosított jogutódainak megkérdezése nélkül írta alá.

---

emeltek; a panaszt az országgyűlés törvényszabta úton megvizsgáltatta s a vizsgálatnak eredménye az lett, hogy a választásnál történt lényeges hibák miatt Dobránszky úr választása nem igazoltatható.

e) Nem tartja jogérvényeseknek: mert azon törvények sértik a Magyarországgal egyesült országok jogait.

f) Nem tartja érvényeseknek: mert „ha ő felsége előbb mint absolut fejedelem tekintetett is, 1848 márczius 15-ke óta, miután a miniszteri tanács Ausztriában felállított, a magyar törvények pedig april elején gyártattak, már egyedüli képviselője és törvényhozó tényezője a többi országoknak nem volt.“

g) Végre nem tekinti I. úr jogérvényeseknek az 1848. évi törvényeket azért se: mert „a magyar országgyűlés később ugyanazokat a törvényeket megszüntette, a köztársaságot kiáltotta ki, s a király és nádor helyébe az izgatók fejét emelte.“

Hogy ez ellenvetésekre felelhessünk, lássuk az 1848-diki pozsonyi országgyűlés végszakaszának történelmét, s mondjuk el magokból az országgyűlési irományokból és hiteles naplók-ból, melyek bizonyosan hitelesebb források, mint a melyekre Lustkandl úr hivatkozik, miként hozattak és szentesítették az említett 1848. évi törvények.

A magyar országgyűlésnek, mely 1848-ig egyedül a kiváltságos osztály képviselőiből s tagjaiból állott, folytonos gyakorlat által szentesített eljárása a törvényjavaslatok elkészítésében és megállapításában a következő volt:

Minden indítvány a kerületi ülésben vétetett föl. Ez ülés csak a rendi tábla tagjaiból állott, saját elnökei alatt. A miben ott megállapodtak, az vitetett országos ülésbe, melyen a fejedelem által kinevezett főbb hivatalnok, a királyi személynök elnökölt, s a miben ott megállapodás történt, az küldetett által a főrendekhez, kiknél a nádor elnökölt; s ha a főrendek is meg egyeztek benne, akkor terjesztetett föl, mint országgyűlési határozat, ő felségéhez, kitől függött azt elfogadni vagy visszavetni.

Így történt ez az 1848. évi törvények alkotásánál is.

1848 márczius 3-án Pestmegye követe a kerületi ülésben indítványozott ő felségéhez egy feliratot, melyben elsoroltatnak s elvben határozottan kimondatnak mindazon reformok, melyeket az ország rendei mulhatlanul szükségeseknek láttak; névszerint: a közteherviselés, az úrbéri viszonyok kármentesítés melletti megszüntetése, a katonai élelmezés és szállásolás terhej-

nek megkönnyebbitése, a királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és politikai rendezése, a népnek a politikai jogokban részesítése, a földművelés, műipar és kereskedés fölvirágzására szükséges intézkedések megállapítása, a honvédelmi rendszernek gyökeres átalakítása, a magyar közállomány jóvedelmeinek és szükségeinek számbavétele és felelős kezelés alá helyezése, a testületi kormány-rendszernek magyar felelős miniszteriummá átalakítása, mint minden szükséges reformok alapföltétele s biztosítóka. Ez a felirat a kerületi ülésben elkészítettván, márczius 4-én országos ülésben vétetett föl, hol a királyi személynök elnöklete alatt el is fogadtatott. Ez ülésben valószínűleg tele voltak a karzatok és a terem azon része, mely korlátokkal volt a tanácskozó teremből elválasztva: de semmi erőszak nem történt, mi a tanácskozást gátolta volna, se akkor, se utóbb az országgyűlés végeig — pedig az még öt hétig tartott — senki szót és panaszt nem emelt az erőszak ellen, se az országos rendek előtt, se az országgyűlés elnöksége előtt, se a fejedelem és a fejedelmi hatalom kezelői előtt, pedig mindezeknek elég erejük lett volna a tanácskozási biztosságot, ha megzavartatik vala, helyreállítani, miután a rendes katonaság s az egész polgárság rendelkezésükre állott. Az országos ülésben elfogadott felirási javaslat azonnal átküldetett a főrendekhez, a kik azonban a tárgyat nem vették tüstént nyilvános tanácskozás alá, mert a főrendi tábla rendes elnöke, a nádor, Bécsbe utazott volt. Csak tíz nap múlva, márczius 14-én lőn a felirási javaslat a főrendeknél fölvéve, és pedig a nádor elnöklete alatt. A közben lefolyt tíz nap alatt a főrendek magok között zárt tanácskozásokat tartottak, azokban történt a közös megállapodás, s a 10 nap múlva tartott nyilvános ülésben ellenmondás nélkül lőn a rendek felirata elfogadva. A főrendek által ekkép elfogadtatván a felirási javaslat, a fölírat elkészült, s 72 tagból álló fényes küldöttség által, — melyhez a főrendek a nádoron kívül 13, s a rendek 58 tagot neveztek, s a melynek tagjai közt legfőbb világi és papi méltóságok s számos királyi tisztviselők voltak, — felküldetett Bécsbe, ő Felsőházhoz.

A felirat mellett nem voltak törvényjavaslatok, de a törvé-

nyek fő elvei ki valának mondva, s a részletes megállapítás a feliratnak ő Felsége általi elfogadásától lőn felfüggesztve. A küldöttség megjelent ő Felségénél Bécsben, a császári palotában, a nádor vezérlete alatt, márczius 16-án, s az országgyűlés feliratát hódoló tisztelettel benyújtotta. Ő Felsége a feliratot kegyesen fogadta s legkegyelmesebben kinyilatkoztatta, hogy egy független magyar miniszterium megalakításával s alkalmas egyének előterjesztésével nádor ő fenségét bizta meg, s az országgyűlést oda útasította, hogy a szükséges törvényjavaslatokat, a feliratban érintett egyéb tárgyakról is, készítsék el s terjesszék ő Felsége elé; minek folytán gróf Batthyányi Lajos miniszter-elnöknek azonnal ki is neveztetett.

Miután ő Felsége márczius 16-án az ország feliratát elfogadta, a karok és rendek az ő Felsége által is helyben hagyott elvek alapján, szokott mód szerint elsőben kerületi, azután országos ülésekben kidolgozták az egyes törvényjavaslatokat; tanácskoztak azoknak minden egyes kitételei fölött; több követ módosításokat indítványozott, s azokat a többség vagy elfogadta vagy félrevetette. S midőn így rendes tanácskozás folytán a törvényjavaslat megállapíttatott, a főrendi táblához lőn általküldve, hol ismét szokott módon folytak a tanácskozások, hozzá szóllottak a főrendi tábla tagjai, tettek ők is módosításokat és több tárgyra nézve a két tábla között üzenetek váltattak. Végre a két tábla közös megállapodása folytán a törvényjavaslatok nem együtt, nem egy felirat mellett, hanem külön, egyenként fölterjesztettek ő Felségéhez. A mint mindezeket az országgyűlési iratok és hiteles naplók bizonyítják.

Ő Felsége a fölterjesztett törvényjavaslatokat egyenként fontolóra vette s nem a magyar miniszteriummal, mely, a törvények még nem levén szentesítve, tetteleg életbe nem lépett, hanem saját udvari kancelláriájával, saját rokonával, az ország nádorával, továbbá Magyarország főbb hivatalnokaival, mint például az ország-bíróval, tanácskozva, adta ki a törvényjavaslatokra magyar királyi udvari kancelláriájának ellenjegyzése mellett, épen úgy, mint máskor is szokásban volt, kegyelmes királyi válaszait. E legfőbb királyi válaszok is nem egyszerre, hanem

egyenként adattak ki, sőt némely tárgyakra nézve ő felsége méltóztatott első válaszában észrevételeket is tenni. Ez észrevételeket az ország rendei nem vélvén elfogadhatóknak, folytak az országgyűlési egyezkedések (*tractatus diaetales*) a nemzet és a fejedelem között, mint a magyar közjog szerint folytonosan szokásban volt. S az ország nádora, mint törvényeink szerint a fejedelem és nemzet közt közbenjáró, maga mellé vevén a már kinevezett miniszter-elnököt és hármat azon egyének közül, kik magyar minisztereknek voltak kijelölve, fölment ő felségéhez, hogy ő Felségét, a királyi válaszban tett észrevételekre nézve hódoló tisztelettel fölvilágosítsa. Ő Felsége saját testvérét, Ferencz Károly csász. kir. főherczeg ő fenségét, és nagybátyját Lajos csász. királyi főherczeg ő fenségét bizta meg a maga részéről, és ezen csász. kir. főherczegek s a nádor ő fensége, meghivatván gróf Batthyányi Lajost s a három kijelölt magyar minisztert és a magyar kir. udvari kancelláriának két tagját, ő csász. királyi Felsége nevében tanácsot tartottak, melyben az 1848-ki törvények pontról pontra fölvetettek, megvitattattak, a kiadandó legkegyelmesebb királyi válaszok fogalmazva lettek, s egyenként az országgyűléshez leküldettek. *)

Néhány nap múlva, ápril 10-én (mert a szentesítést ő Felsége ápril 11-kére tűzte ki) ő csász. kir. Felsége Bécsből, senki és semmi által nem kényszerítve, mi amúgy is senkinek se szándokában, se hatalmában nem volt, önként és szabad-akarathól, fényes kísérettel Pozsonyba érkezett, s másnap a fölterjesztett és ő Felsége által is elfogadott törvényeket szokott módra, a legnagyobb ünnepélyességgel szentesítette.

Így lettek alkotva az 1848. évi törvények; ez volt lefolyása az egésznek, híven és hiteles források után előadva. Hol van itt nyoma is azon terrorismusnak, melyet Lustkandl úr emleget, akár a törvények készítésénél, akár azok szentesítésénél?

---

*) Mindezek valóságára nézve hivatkozhatunk azon volt miniszterekre, kik az említett tanácskozmányban részt vettek közül még életben vannak, Deák Ferenczre és báró Eötvös Józsefre, s a magyar udvar kancelláriának szintén még életben levő két tagjára, Szögyényi László akkori alkancellár és Bartal György referendarius urakra.

A mit Lustkandl úr, gróf Majláth János után felhoz, hogy a főrendi terem és karzatok telve levén a félelmesen fölízgatott ifjúsággal, szóllani senki sem mert, s így lőn a rendek határozata országos végzéssé emelve: történelmileg épen nem hű. A karzatok és a terem azon része, mely a tanácskozáshoz jogosított főrendek tanácskozó tereméből, mint mindig, korlátokkal volt elkülönözve, tele volt ugyan ifjakkal és öregekkel, a mi más időkben is gyakran történt; s igaz, hogy mikor a karok és rendek fölirati javaslata, mely az 1848. évi törvényeknek alapul szolgált, a főrendi táblánál márczius 14-én elsőbbsen fölvetetett, nem történtek a fölött vitatkozások, nem tartattak szónoklatok, hanem közfelkiáltással egyhangúlag elfogadtatott: de nem azért, mivel senki sem mert szóllani, hanem azért, mert azon tíz nap alatt, mely a fölirati javaslatnak a főrendekhez lett átküldésétől a főrendi ülésig, márczius 14-kéig, lefolyt, mint fennebb megjegyeztük, a főrendek magok közt ismételve tanácskozmányokat tartottak, melyek nem levén nyilvánosak, abban senki által nem is zavartathattak; — s e tanácskozásokban a főrendi tábla tagjai egymást felvilágosították és abban állapodtak meg, hogy a törvényjavaslatot vitatkozás nélkül elfogadják. Ha voltak is, a kik egy vagy más pontra nézve, más véleményben valának, a tanácskozmányokban, látván a többség akaratát, annak saját nézeteiket készek voltak alárendelni. Bizonyítja ezt a főrendi hiteles napló, mely szerint az elnöklő nádor, ő cs. kir. fensége, a felirási javaslat felolvasása után következő szavakkal kezdette meg a tanácskozást: „Az előttünk levő s épen felolvasott felirási javaslat fölvetelének maig lett elhalasztatásától azon eredményt merem reményleni, miszerint a méltóságos főrendek a törvényjavaslatot, úgy a mint felolvastatott, egész kiterjedésében elfogják fogadni.“ Nádor ő fenségének ezen felszólalását a főrendek általános helyeslése követte, s így lőn elfogadva a felirási javaslat. *)

Nem példátlan ez a törvényhozások történelmében; nem, kivált a magyar törvényhozásában. Több fontos tárgy közül

---

*) Lásd: Főrendi hiteles Napló. 40-ik ülés, 338. lap.

csak egyet említettünk, — a sanctio pragmaticának 1723-ban történt elfogadását. Akkor is előleges tanácskozmányokban történt a megállapodás, s midőn a sanctio pragmatica elfogadását Komáromvármegye követe nyilvános ülésben indítványba hozta, minden bővebb fejtegetések és szónoklatok nélkül közfelkiáltással lett az elfogadva. Ki fogja most már mondani akarni, hogy e határozat nem érvényes, mert az ülésben nem vitáztak fölötte? Egyébiránt ki fogja azt akár gróf Majláth Jánosnak, akár Lustkandlnak elhinni, hogy a felizgatott ifjúság állítólagos zsarnoksága ellen Magyarország nádora, a királyi főherczeg, nem tudott vagy nem mert volna elég erőt kifejteni, holott a lakosság is egészen csöndes, s a Pozsonyban levő rendes fegyveres erő sokkal számosabb, mint azon állítólag zsarnokoskodó felizgatott ifjúság?

A mi pedig magokat az egyes törvényjavaslatokat illeti: azok fölött, mint a főrendi Napló bizonyítja, vitatkoztak a főrendek, számosan szólottak s mint fennebb említők, módosításokat tettek, a rendekkel üzeneteket váltottak; mindezekre nézve tehát hasonlóul valótlán, hogy senki sem mert szállani.

Az a vád, melyet Lustkandl úr Dobrzánszky után felhoz, hogy a rendek tábláján azok szólottak, a kik követek nem valának, a követek pedig nagy részt távol voltak, alaptalan. A rendek táblájának tagjai voltak: a királyi tábla, a káptalanok és törvényhatóságok s a jelen nem levők küldöttei. Mindezeknek joguk volt szállani. Kik szólottak ezeken kívül s ezek többségének ellenére kik hozták a határozatot: nehéz volna bebizonyítani. A jogosultak többsége s a táblának az ő Felsége által kinevezett magas állású elnöke bizonyosan nem tűrték volna, hogy a nem jogosultak a többség akarata ellen bármi végzést erőszakoljanak a rendekre, s az ellen felszóllaltak volna; már pedig se akkor, se utóbb, se az országgyűlésnél, se az összes országgyűlés elnökénél, a nádornál, se a legfőbb hatalomnál nem történt ily felszóllalás. Könnyű az efféle vádat vaktában oda vetni!

Az sem áll, hogy a követek nagy része távol lett volna. Lehet, hogy egyik vagy másik követ az ülésben nem volt jelen; de se Magyarországon, se más törvényhozásoknál nem teszi a

határozatokat érvénytelenekké az, hogy egyik vagy másik követ **nem** volt jelen.

Sok fontosságot látszik helyezni Lustkandl úr azon körülményben, hogy az alsó táblán a követek útasítások nélkül vagy azok ellenére szavaztak. De úgy látszik, L. úr nem tudja, mi volt az útasításoknak érvénye a magyar közjogban.

Az útasítások a magyar közjogban egyedül a követ és küldői közötti viszonyra vonatkoztak, s azoknak megtartása vagy mellőzése az országgyűlési határozatok érvényességére soha sem volt eldöntő.

Ha az érvényességre szükséges lett volna, hogy a követek határozottan útasításaik szerint szavazzanak: az országgyűlésnek joga lett volna előkérni s megtekinteni a követek útasítását. De ily jogot az országgyűlés soha sem gyakorlott és nem is követelt. Sőt ha valaki a követek közül valamely más követnek szemére vetette, hogy nem útasítása szerint szavazott, e szemrehányást az egész testület roszallotta s kijelentette, hogy arról a követ csak saját küldőinek tartozik felelettel.

Ha az érvényességre szükséges lett volna az útasítások megtartása: minden oly esetben, mikor valamely törvényhatóság két köve egymással ellenkezőleg nyilatkozott, annak szavazatát kellett volna számításba venni, a ki a rendek előtt felolvasott útasítása értelmében szavazott; de ez soha sem történt, hanem minden ily esetben mind a két követnek szavazata számított, vagyis mivel szavazataik egymással ellenkezők voltak, a két szavazat elidálnak tekintetett.

Ha az érvényességre szükséges lett volna az útasítások megtartása: minden oly határozat, mely néha egy-két útasítás nélküli vagy azon kívüli szavazat által nyert többséget, összedőlt volna, mihelyt világosságra jött, hogy a szavazat útasítás elleni volt. Ez pedig soha sem történt.

Ha az érvényességre szükséges lett volna az útasítások megtartása: akkor az oly tárgyak feletti tanácskozásoknál, melyek újabban merültek fel, s így a legnagyobb rész útasításaiban előrelátva nem voltak, a követek nem szavazhattak volna érvé-

nyesen; de rendesen ellenkező történt. A követek szavaztak, határozatot hoztak és a határozatot megírták küldöiknek.

Legnagyobb része a magyar törvényeknek ily módon készült.

A követek hivatkoztak útasításaikra vagy azért, hogy küldöik előtt igazolják magokat, vagy azért, hogy szavazataiknak nagyobb erkölcsi súlyt adjanak, mintegy kijelentve, hogy a mit ők mondanak, egy egész megyének világosan kifejezett kívánata szerint mondják; némelyek talán azért is, hogy akár a hatalom, akár a közvélemény irányában mentegessék magokat, miszerint a mit mondtak, nem saját meggyőződésükből, hanem csak kötelesség szerint mondták. De soha senki sem hivatkozott útasítására azért, hogy az országgyűlési határozat, mely szavazata szerint alkottatik, jogérvényes legyen. Országgyűléseink történelméből több példával igazolhatnók ez állítást. De csak egyet említünk az 1687. évi országgyűlésből. Midőn ez országgyűlésen az ország rendei a trónörökösnek első-szüllöttség szerinti megállapítása fölött tanácskoztak, tizennégy tiszai megye nevében Kende Ádám, szathmári követ, kijelentette, hogy ők nem szavazhatnának a trónörökösnek első-szüllöttség szerinti megállapítására, ha útasításaik értelmében szavaznának; de a felség iránti hódolatos tiszteletük által vezéreltetve, beleegyeznek ők is, hogy az első-szüllöttre szálljon, a főrendi üzenet föltételeinek értelmében, a magyar korona. *) A végzés tehát ez országgyűlésen útasítások ellen hozatott; s mégis kinek jutott valaha eszébe a magyar közjog szempontjából e miatt e végzést jogérvénytelennek mondani?

Egyébiránt megjegyezzük azt is, hogy az 1848. évi törvények több tárgya fölött több törvényhatóságnak voltak útasításai, s mind ezek, mind azok, a kik útasításokkal ellátva nem voltak, szóval: a követek mindnyájan tudósították küldöiket az országgyűlés határozatairól, és egymásután érkeztek a törvényhatóságok levelei követeikhez, melyek szerint az országgyűlési

---

*) Szalay: Magyarország tört. V-ik kötet 384. lap. Azon országgyűlésnek a N. Muzeumban levő iratai után.

határozatokat ők is örömmel fogadták, követeket útasítva, hogy azok szellemében működjenek. A kinek tehát előleges útasítása nem volt is, utólagosan lett helybenhagyva szavazata küldői által; ez pedig a korábbi országgyűléseken is sok fontos tárgyban gyakran így történt. S ha volt egyes törvényhatóság, mit alig hiszünk, ha volt töredék, mely az 1848. évi törvények egyik vagy másik pontját nem szerette: ezen nem-kedves pontok bizonyára nem azok voltak, melyekért Lustkandl úr haragszik.

Mindezekből világos, hogy Lustkandl úr első ellenvetése, melyet az 1848. évi törvények jogérvényessége ellen felhozott, merőben alaptalan; és azon vádak, melyeket azon országgyűlés ellen szór, helytelenek és valótlanok.

Második ellenvetése L. úrnak, hogy ő Felsége az 1848. évi törvényeket tévedésből, kedve ellen, s azok tartalmát nem ismerve, az egyébként törvényes formák mellőzésével, nem szabad-akaratból, irta volna alá, — hasonlóul alaptalan. Mert, mint fennebb elmondottuk, elsőbben a fölirat terjesztett föl ő Felségéhez, mely a később fogalmazott törvények alapelveit foglalta magában. És e fölirat tartalmát is, már előre, még a fölterjesztés előtt ismerte és ismerhette ő Felsége. Miután ugyanis a rendek táblája megállapította a fölirati javaslatot, s mielőtt az a főrendi táblánál fölvetetett, a nádor, ki törvényeink szerint az összes magyar országgyűlésének elnöke, s a fejedelem és nemzet közt közbenjáró, fölment Bécsbe ő Felségéhez, s egy pár nap múlva ő es. kir. Felségének egyenes parancsából az ország-bíró is fölrendelte. *) Az országnak e két magas állású zászlósa s a korona legfőbb tanácsosai megismertették ő Felségét kétségtelenül részletesen azon kívánatokkal, melyek a rendek tábláján akkor már megállapítva volt feliratban foglaltattak; és csak ezután, még pedig napok múlva, tárgyalatott a főrendeknél a rendek fölirati javaslata; csak ezután lön az országos határozattá; csak ezután küldetett fel ő Felségéhez. E magas-állású férfiakon kívül ott volt ő Felségének oldala mellett a magy. kir. udv. kanczellária, melynek működése köréhez tartozott ő Felsége parancsából

---

*) Lásd: Főrendi Napló, 340. lap.

felvilágosításokat is adni. S ha ő Felsége akarta, megkérdezhetette bármelyik miniszterét vagy államtanácsosát, kik akkor még szakadatlanul folytatták hivatalos működésüket, mint-hogy a bécsi mozgalmak később történtek; ámbár megjegyezzük itt azt, hogy a magyar közjog szerint a magyar törvények érvényességéhez soha nem volt szükséges, hogy ő Felsége, ki mint magyar király szentesítette a magyar törvényeket, osztrák minisztereit és államtanácsát is megkérdezze; sőt számos törvényeink azt kívánják, hogy Magyarország közügyeire nézve ő Fölsége magyarok tanácsával éljen. A mi pedig magokat az 1848-ki törvényjavaslatokat illeti: ezek, mint fennebb mondók, egyenként s egymás után terjesztettek föl. Meghallgatta ő Felsége azok iránt is a magyar korona tanácsosait s udvari kan-czelláriáját; meghallgatott kétségtelenül nem egyet nem-magyar tanácsosai közül is; sőt, a mint szintén említők, mielőtt ama törvényeket véglegesen elfogadta volna, tartalmuk fölött, ő Felségének meghagyásából, tanácskozmány tartatott ő Felsége saját testvérének, Ferencz Károly főherczegnek elnöklete alatt, két császári királyi főherczeg befolyásával.

Emliti Lustkandl úr ellenvetésében az erőszakot is, mely ő Felségét azon törvények aláírására, legmagasabb akarata ellenére, kényszerítette. De ki gyakorolta hát ez erőszakot? Talán az a 72 tagból álló fényes küldöttség, melynek nem csekély része fényes állású magas hivatalnokokból állott? Ezek kényszerítették a hatalmas ausztriai császárt, saját fővárosában, saját császári palotájában, 30 ezer hű katonának közepette, hogy fogadja el a mit elfogadni nem akart? Valóban, ha azon napokban történt erőszak Bécsben, azt nem a magyarok követték el. Az egyes törvények fölterjesztése után pedig a magyarok közül csak azok voltak fenn Bécsben ő Felsége előtt, kiket ő Felsége magához parancsolt, vagy kiket hivatalos állásuk állandóul Bécshez kötött. Ezen időben az osztrák miniszterek sokkal gyakrabban érintkeztek ő Felségének magas személyével; sokkal több befolyást gyakorolhattak, s némely részben gyakoroltak is, mint a magyarok. Mutatja ezt azon körülmény is, hogy épen akkor neveztetett ki Horvátország bánjává b. Jellachich, s e kinevezetésre

nézve nemcsak a designált magyar miniszterek, de a már miniszter-elnöknek kinevezett gr. Batthyányi Lajos sem kérdezett meg, csupán azért, mint akkor mondták, mert a törvények még szentesítve nem voltak. És ha tekintetbe vesszük, hogy ő Felsége a törvények ünnepélyes szentesítésére önként és minden kényszerítés nélkül utazott le Pozsonyba, s ott legmélyebb hódolattal fogadtatva, derült kedélyvel mondtotta ki az ünnepélyes szentesítést: nehéz volna bárkivel elhitetni, hogy erőszakos kényszerítés csikarta ki az említett törvényeket.

Vagy talán a viszonyok erejét, az általános közvélemény súlyát tekinti L. úr ilyen erőszaknak? De hiszen melyik államférfiú fogja a közjogi törvényeket jogérvényteleneknek tartani csak azért, mert azokat a viszonyok ereje s a közvélemény súlya hozta létre? Ily tan mellett az európai közjog s az államszerződéseknek legnagyobb része érvénytelen volna, az újabb kor békekötéseitől kezdve az angol Magna-Chartaig. — Vagy talán L. úr csak azon törvényeket tartja erőszak és kényszerítés nélkül alkotottnak, azokat ismeri el jog-érvényeseknek, mik a viszonyok számbavétele nélkül s a közvélemény mellözésével vagy éppen azok daczára alkottattak?

Valóban furesa tehát L. úrnak az 1715: 53. t. czikkre tett hivatkozása. Ezen törvényczikk a magánjog körében azt rendeli, hogy a Rákóczy-mozgalmak alatt álnoksággal, csalással, erőszakkal vagy félelemmel kicsikart szerződések bíróilag felbonthatatnak. De hiszen még ezen magánjogi törvény szavait sem fordíthatja ellenünk L. úr. Mert álnokságot és csalást csakugyan nem foghat az 1848. évi országgyűlésre. Hiszen annak egész eljárása nyilvános és egyenes volt. Erőszak, mint fennebb említők, nem gyakoroltatott, de nem is gyakoroltathatott; Magyarország részéről bizonyosan nem, mert hisz itt se fegyveres erő, se néplázadás, se oly nyugtalanság, melynek fékezésére csekély katonai erő is elégséges ne lett volna, sehol nem volt, a fejedelem pedig Bécsben székelt, vitéz seregének közepette. A mi a félelmet illeti: L. úrnak, mint juristának tudnia kell, minő az a félelem, melyet a magánjog körében is elegendő oknak tart a törvény arra, hogy a félelemből kötött szerződés érvényteleníttessék. Ha valaki

p.o. attól fél, hogy ha a szerződést visszaútasítja, a másik fél elégtelen lesz, de mástól félni oka nincs : a kötött szerződést egyedül e miatt egy bíró sem fogja érvényteleníteni. S ha már kedve van L. úrnak a magánjog köréből hozni hasonlatot a közjogra : alkalmazza ezt a fenforgó közjogi kérdésre is.

Azon ellenvetése L. úrnak, hogy ő felsége a 48-ki törvényeket csak a maga nevében írta alá, nem pedig egyszersmind utódai nevében is, azok tehát utódaira nézve nem kötelezők, — valóban sajtáságos közjogi fogalom. Alkotmányos országban, hol a törvényhozás a fejedelem és a nemzet közt meg van osztva, mi lenne a törvényekből s magából az alkotmányból, ha mindazon törvény, melyet a fejedelem a maga nevében aláírt, utóda által ismét kérdésbe vétethetnék s érvénytelennek mondathatnék. Hiszen a törvények fölött a nemzet, vagyis annak képviselője az országgyűlés, ő felségével, nem pedig annak utódaival egyezkedik ; s midőn az egyezkedés megtörtént, az ekkép alkotott törvény valamint egy részről jogilag nemcsak azon nemzedéket kötelezi, mely a törvény alkotásában részt vett, hanem azon nemzedék utódait, a következő nemzedékeket is, mindaddig, míg a törvény alkotmányszabta úton meg nem változtatatik; úgy más részről a szentesített törvény nemesak azon fejedelmet kötelezi, ki azt szentesítette, hanem utódait is. Mert általában az alkotmányosság fogalma szerint, s különösen Magyarországon a *sanctio pragmatica* szerint is, a törvények szoros megtartásának kötelessége a trónöröködéssel együtt jár. Egyébiránt L. úr maga is megismeri, hogy rendszeren a magyar törvényeket nem szokták a magyar királyok utódaik nevében aláírni, de igen a nagy országos szabadság-leveleket (*Landesprivilegien*), mire példákat is hoz föl. Megjegyezzük azonban, hogy az 1848. évi törvények nem *privilegiumok*, hanem törvények ; s hogy Magyarország alkotmányos szabadsága nem *privilegiumokon*, hanem törvényeken s ünnepélyes szerződésen alapszik, s épen azért egyoldalúlag visszavonhatlan. Mondhatná ugyan L. úr, hogy a magyar szabadságnak is egyik alapja az arany bulla, mi valóságos *privilegium*. Mire felelhetnek, hogy keletkezését tekintve, annak is inkább csak a formája volt pri-

vilegium, nem pedig lényege; felelhetnők, hogy a későbbi törvények s ünnepélyes szerződések az ország alaptörvényévé alakították; de elég megjegyeznünk, hogy Anglia szabadságának egyik alapja szintén privilegium alakú; de azért még sem fogja egy angol is elismerni, hogy az ő alkotmányos szabadsága privilegialis szabadság.

A Lustkandl úr által felhozott egyéb példákra vonatkozólag megjegyezzük, hogy az általa említett bécsi és linczi békekötések nem voltak privilegiumok, hanem békekötések; az 1723-ki *sanctio pragmatica* pedig szintén nem volt privilegium, hanem az uralkodóház leány-ágának öröködését és ezen öröködés föltételeit megállapító alapszerződés.

L. úr azon ellenvetésére, hogy az 1848. évi törvények érvénytelenek, mert azokat ő felsége az öröködsre jogosított jogutódainak megkérdezése nélkül írta alá, csak azt válaszoljuk, a mit fennebb, mint tényt elmondottunk, hogy a 48-ki törvények részletesen és szakaszonként ő felsége saját testvérének Ferencz Károly főherczegnek, kit ő felsége után az örököds joga legközelebb illetett, elnöklete alatt két más cs. kir. főherczeg jelenlétében s befolyásával voltak a végelfogadás előtt átvizsgálva.

Egyébiránt ha ez nem történik vala is, nehéz volna bebizonyítani, hogy a magyar király csak akkor szentesítheti a magyar törvényeket, ha abba az öröködsre jogosított jogutódai beleegyeznek. Mert ha ez így volna, akkor a nemzetnek nem egyedül magával a fejedelemmel kellene egyezkedni, hanem a császári ház ő felségétől I. Leopoldtól származó minden tagjával; mert, miután a törvények nem egy-két évre alkottatnak, időfolytán a közelebbiek kihaltával a távolabbik is lehet öröködsi jogutód. És így a magyar törvényhozás nem a magyar király és magyar nemzet között volna megosztva, hanem egy részről a magyar nemzet, más részről az I. Leopoldtól származó egész császári ház között. *)

*) Azt mondja L. úr ezen ellenvetéseinek folytában, hogy az 1848. évi törvények által az egész uralkodói hatalom megváltozott, s a *personal unio personale dualitás*-be ment által.—Ezen élcznek értelme valóban

L. úrnak azon állítására, hogy az 1848. évi törvények sértik a Magyarországgal egyesült országok jogait, röviden azt válaszoljuk : hogy a Magyarországgal egyesült országok Erdély-, Horvát-, Tótország. Erdélyországnak, minthogy az képviselve nem volt, az 1848. évi országgyűlésen fen volt hagyva az említett 48-ki törvényekben, hogy az egyesülés iránt saját országgyűlésén nyilatkozzék, s Erdélyországnak törvényesen összehívott országgyűlése mind az egyesülést, mind az 1848. évi törvényeket egész terjedelmökben elfogadta : jogai tehát sértve nem lettek. Horvátország pedig képviselői által részt vett a 48-ki törvények alkotásában, mind az alsó táblánál, mind a főrendeknél ott ültek Horvátország követei : ott voltak a főispánok, püspökök és főrendek Horvátországból ; ezen felül Tótországból a törvény rendelete szerint még az egyes törvényhatóságok követi is jelen voltak ; részt vettek ezen képviselők a tanácskozásokban és vitatkozásokban ; hozzá szólottak a márczius 4-ki felirat után is az egyes törvényjavaslatokhoz ; módosításokat tettek , mik közül némelyek el is lettek fogadva, és így ugyan olyan befolyást gyakoroltak ezen törvények alkotásánál, minőt gyakoroltak minden más országgyűléseken. Senkinek nem volt szándéka Horvátország alkotmányos jogait bármi részben is sérteni, és ha a horvát nemzet

nincs, mert az 1848. évi törvények is ugyanazon fejedelmi személyt ismerik el magyar királynak, ki a többi örökös tartományok fejedelme ; a személy tehát nem kettő, hanem egy ; a hatalom kétféle, vagy ha tetszik kettős ugyanazon egy személyben ; és a fejedelemnek nem véletlen esetből származott, nem csak egy esetre szorított, hanem az ország és uralkodóház közötti ünnepélyes szerződés által megállapított ugyanazonossága az a kapocs, mely a különben egymáshoz nem tartozó országokat összetartja. Rendkívül meglepő, ha Lustkandl úr azok által, mik az 1848. évi törvényekben foglaltatnak, personal unio helyett Personen-Dualitát-et lát megállapítva, munkájának későbbi lapjain pedig azt mondja, hogy még a római birodalom és Magyarország között is, hol pedig a fejedelem ugyanazonossága csak esetleges volt, personal unio létezett. Ha közjogi elvül fogadtatnék el az, hogy a törvények alkotásánál a fejedelem beleegyezésén kívül még a fejedelmi ház tagjainak hozzájárulása vagy megkérdeztetése is szükséges : akkor volna ám personal unio helyett Personen-Pluralitát.

bármely részben sértve érzi jogait azon törvények által, vagy ha nemzeti törekvéseinek tágabb tért kíván, mint a minőt azon törvények engednek: ebből nem az a következtetés, hogy az 1848. évi törvények ez utóbb kifejtett követelések s kívánatok miatt már magokban érvényteleneknek tekintethessenek, hanem az, hogy Horvátország kívánatai és követelései fölött velök együtt, igazság és teljes méltányosság szerint, határozzon egy újabb országgyűlés.

L. úr azon ellenvetése, hogy az 1848. évi törvények azért nem évenyesek, mivel ha ő felsége előbb mint absolut fejedelem tekintethetett is, 1848 márczius 15-ke óta, miután a minisztertanács Ausztriában felállított, a magyar törvények pedig april elején gyártattak, már egyedüli képviselője és törvényhozó tényezője a többi országoknak nem volt, — hasonlóul alaptalan. Hiszen valamint a *sanctio pragmatica*t Magyarország nem az ausztriai tartományokkal, hanem a dicsőségesen uralkodó házzal kötötte, úgy az 1848. évi törvények szentesítését is nem Ausztriától, hanem ő felségétől, a magyar királytól, kérte a magyar országgyűlés. Nem az 1848. évi törvények mondták ki legelőször azt az eszmét, hogy Magyarország kapcsolt részeivel együtt szabad ország, s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve független, azaz: semmi más országnak vagy népnek alárendelve nincs, s önállással és saját alkotmányával bír; hanem több törvényeink, különösen az 1790/1 : 10. t. cz. is világosan és határozottan kimondja ezt. Vagy talán az említett törvényezikket is jogérvénytelennek fogja mondani L. úr, mivel tartalma nem olyan, minőnek ő szeretné? Egyébiránt az osztrák alkotmányosság és miniszterium kimondatott és megállapított 1848. év márczius 15-én, az önálló független magyar miniszterium pedig és az 1848. évi törvényeknek alapelvei ő felsége a magyar király által elfogadtattak márczius 16-kán. Ausztria alkotmányt kapott, melylyel előbb nem bírt: Magyarország fenálló alkotmánya s alkotmányos jogai csak világosabban és határozottabban lőnek kimondva, szélesebb és igazságosabb alapra fektetve az 1848. évi törvények által. S valamint ő felsége az ausztriai császár meg nem kérdezte Magyarországot s annak

épen egyesült országgyűlését, hogy adjon-e és minő alkotmányt adjon osztrák tartományainak, s nem is volt köteles megkérdeni: úgy ő felsége a magyar király sem kérdezte meg, s nem volt köteles megkérdeni az osztrák tartományokat, minő változásokat s javításokat szentesítsen a magyar törvényekben.

Azon végső ellenvetésére L. úrnak, hogy az 1848. évi törvények azért sem érvényesek, mert azokat ugyanazon magyar országgyűlés ismét világosan megszüntette s a köztársaságot kiáltotta ki, — elég volna saját szavaival felelnünk, miket munkája bevezetésének 18. lapján a 36, 37 és 38-ik sorokban a „Verwirkungs-Theorie“ fölött mond. Nem is ereszkedünk e kényes tárgy bővebb fejtegetésébe, csak melleleg említjük meg, hogy azon határozatot, melyre L. úr hivatkozik, márczius 4-ke előzte meg, mely napon a hatalom szava Magyarország alkotmányát eltörölte. S megjegyezzük még, hogy L. úr logicája valóban meglepett bennünket. Ugyanis L. úr a dialecticának minden fogásaival azt igyekszik bebizonyítani, hogy az 1848. évi törvények illetéktelen testület által hozattak, jogtalanul szentesítettéks teljesen érvénytelenek; és mégis érvényesnek tekinti azon határozatot, melylyel, szerinte ugyanazon országgyűlés, tehát az, mely, mint ő állítja, illetéktelen volt, ama törvényeket megváltoztatta vagy eltörölte. Tehát ő szerinte illetéktelen volt az országgyűlés a 48-ki törvények alkotására, s azért határozatai nem érvényesek; de illetékes volt azok eltörlésére, és e határozata érvényes. Egyébiránt magára a tényre nézve is tévedésben van L. úr, midőn azt mondja, hogy ugyanazon országgyűlés törlötte el a 48-ki törvények némely határozatait, mely azokat alkotta; mert azon országgyűlés, melyben az említett törvények alkotva lőnek, a magyar alkotmánynak eddigi fenállott szabályai szerint egyedül a kiváltságos osztály országgyűlése volt, és ez az országgyűlés 1848. április 11-én végkép befejeztetett. Mivel pedig az 1848. évi törvények Magyarország alkotmányát az egész nemzetre kiterjesztve a kiváltságos osztály országgyűlései helyett népképviselői országgyűlést rendeltek: a legközelebbi országgyűlés, mely 1848. évi július 4-ére Pestre hivatott össze, a törvény értelmében népképviselői országgyűlés volt, mely ama bevégzett 48-ki

pozsonyi országgyűléstől idejére, helyére, alakjára és tagjaira nézve teljesen különbözött. Ez országgyűlés tette által később 1849-ik év elején üléseit Debreczenbe, s ott hozatott az a határozat, melyet Lustkandl úr legalább annyiban, a mennyiben az megváltoztatja a 48-ki törvényeket, hajlandó érvényesnek tekinteni. Azon országgyűlés, mely a L. úr szerint illetéktelen országgyűlés által alkotott törvények alapján s azok értelmében hivatott össze, később, midőn tagjai megritkultak, mégis képes volt oly végzést hozni, mely L. úr előtt is valamennyire legalább érvényes. Ha mi mondtunk volna azt, a mi L. úr említett okoskodásában foglaltatik, ő valószínűleg elmosolyodnék.

Nem hozott fel tehát L. úr semmi alapos okot annak bebizonyítására, hogy a 1848. évi törvények mármagokban jogilag érvénytelenek. És ha csak az ő ellenvetéseinek fontossága volna az egyedüli akadály, mely az említett törvények tettelegesen életbeléptetését gátolja, az akadályt elhárítani nem nagy munkába kerülne.

MÁSODIK FEJEZET.

Azok után, miket az 1848. évi törvények érvénytelenségéről mondott, átmegy Lustkandl úr a magyar trónörököségi jog fejtegetésére, s azt állítja, hogy „a Habsburg-ház a magyar trónörököségi joga, és pedig első-szülöttségi sorral, sőt a leány-ágra is kiterjesztve, nem 1687 óta, nem az 1723. évi sanctio pragmaticánál fogva, hanem I. Ferdinánd idejétől, 1527-től kezdve, illeti s illette mindenkor, s ezen joga még az Árpád-háztól szállott reá.” Ez állítást, melyből számos nagyfontosságú következményeket von le, hosszas okoskodással s idézetekkel ügyekszik bebizonyítani. Elmondja, hogy már az Árpád-házbeli királyok korában a fiú az atya után, több fiúk között az idősbik, s fiúk nem létében a királyok leányai öröklötték a koronát; felemlíti sz. István után Pétert, ki mint Gizelának, sz. István nővérének, fia, öröklötte a trónt; megjegyvezvén, hogy Gizela, bátyja magvaszakadtával, a trónörökösésre jogosítva volt; elmondja, hogy az Árpád-ház alatt egyetlenegyszer szakadt meg e sor, midőn I. András után nem annak fia Salamon, hanem testvére I. Béla következett az uralkodásban; de már I. Bélának fiai, Géza és László, nem akarták a trónt elfoglalni, hanem azt az első-szülöttségi jog tekintetbe vételével, I. András fiának, Salamonnak, engedték által. De azt nem mondja meg, hogy később a Salamonnal elégületlen magyarok őt elűzték, és még Salamon életében Gézát választották meg királynak. Így megy végig az Árpád-házon, előadásával igazoltnak tekintvén fennebbi állítását.

Megjegyezhetnök előadására, hogy ha a leány-ág a fiág után örökölhette csak az uralkodást, miként juthatott sz. István

után Péter a trónra, holott sz. István édes atyjának Gézának, testvére Mihály, fiágon levő unokákat, Andrást, Bélát és Leventét hagyott maga után, kik közül a két első utóbb csakugyan uralkodásra jutott? Mikép lehetett az, hogy midőn Pétert elkergették, Aba jutott a trónra, ki a történelem állítása szerint sz. István második nővérének, Saroltának férje volt? Vagy talán azt mondja L. úr, hogy az oldal-ági fiörökösök is csak akkor juthattak trónra, ha az uralkodó ág nem csak fi-, hanem leány-ágban is kihalt, és így Géza vezér testvéreinek Mihálynak maradékai nem előzhették meg Gézának leányait és azok maradékait? De ha ez az elmélet állana, akkor meg azt volna nehéz megmagyarázni, miként történhetett, hogy IV. Lászlónak 1290. évben történt halála után nem az ő nővere s annak maradéki jutottak uralkodásra, hanem III. András, Istvánnak, IV. Béla testvéreinek, II. András unokájának fia, és így az öröködéiben mellőztetett az elhunyt királyhoz legközelebb álló nővér; s az uralkodás átment egy másik ág fimaradékára, szóval: oly ágra, mely két s illetőleg három foknyi távolságra volt az elhunyt királytól.

Azonban mindezekből csak az tűnik ki, hogy homály fedi a régi kort, melyet földeríteni nem oly könnyű. Az az egy nem szenved kétséget, hogy azon korban az Árpád-ház uralkodott Magyarországon, s Péter és Aba kivételével mindig fiág; meg volt-e határozottan állapítva az öröködési rend s mikép volt megállapítva: bebizonyítani most már alig lehet.

De általmegy L. úr azon korra is, midőn többféle házából származott királyok uralkodtak Magyarországon, s e korról is határozottan állítja: hogy az Árpád-ház leánymaradékainak volt kétségtelen öröködési joga, s hogy Magyarország szabad-választási joggal soha nem bírt, hanem az elhunyt királynak gyermekei vagy leányainak férjei léptek mindig a trónra, s ezt felhozott példákkal akarja igazolni.

Hogy a magyarok az Árpád-ház iránti tiszteletből örömet kerestek uralkodót a fiág kihaltával azon háznak leány-ági iva-
dékaiból, hogy e korban is szívesen emelték trónra elhunyt királyuk gyermekét: az kétségtelen. Tették ezt leginkább kegye-

lethől. Több fejedelmek még élőkben ügykeztek biztosítani a trónt gyermekeiknek, s azokat vagy leányaik vejeit ajánlották még élőkben a nemzetnek utódaikul. Így ajánlotta Nagy-Lajos, fia nem levén, saját leányát, Máriát; így Zsigmond saját vejét, Albertet. De szoros és határozott kötelezettséget kimutatni még ezen korból sem lehetne. Sőt a szabad-választásnak kétségtelen nyomai épen nem ritkák ez időszakból. Így például: I. Mária azon királyi levélben, melyet Forgách Balázs részére kiadott, többek között ezeket mondja: „*Et ex hoc Nos Conformitas Prae-latorum, Baronum et secus universorum Nobilium et Procerum Regni nostri Hungariae Sacra Corona pari voluntate, nemineque discrepante, coronassent et inunxissent,*“ — e szavak bizonyosan nem mutatnak arra, hogy I. Mária a L. úr elmélete szerint már előbb fenállott s a nőágra is megállapított örökösödés jogán jutott a trónra. *)

Zsigmond hasonlóul választás által lön magyar király; mert ha azon megállapított nőági s első-születtségi örökösödési rend, mit L. úr vitat, jogilag és tetteleg fenállott volna, Zsigmond se nejének életében, se annak halála után örökösödési joggal nem juthatott volna a magyar trónra. Mária életében nem, mert Mária már koronázott királya volt Magyarországnak; halála után se, mert akkor Máriának, ki 1395-ben mag nélkül halt meg, még életben levő nővére Hedvig, Nagy-Lajos második leánya, s a lengyel Jagello neje, örökösödési rendben Zsigmondot megelőzte volna. S ehhez Hedvignek volt is kedve, s Máriának halála után tett némi kísérleteket, mik azonban sikertelenek maradtak. Sőt Zsigmondot saját családi ágában is megelőzte volna Venczel, kit, ha az első-születtségi örökösödés meg lett volna állapítva, Zsigmond előtt illetett volna a trón.

De azt mondja talán L. úr, hogy Zsigmond, nejének, Máriának jogával lépett a magyar trónra? Azonban Zsigmond Máriának 1385-ben lett férje, felesége jogával tehát akkor már magyar királylyá kellett volna lennie, ez pedig nem történt; ő csak két évvel utóbb, 1387-ben lépett a trónra, s uralkodásának éveit

---

*) Pray in *Dissertatione de Prior. Aur.*

ezen évtől kezdve számította, a mint ez decretumainak, névszerint a hatodiknak is, végsoraiból látható, hol 1435-ben azt mondja : „Regnorum nostrorum anno Hungariae quadragesimo octavo etc.“ Mikép lépett tehát Zsigmond a magyar trónra? Kétségtelenül választás által, mit maga is elismer több oklevélben, mik közül csak azon egyet említjük, melyet 1388-ban decz. 8-kán Budán, az esztergami érsekség részére adott ki, s melyben többek közt azt mondja, hogy az ország rendei nagy számmal összejöttek Székes-Fehérvárott „et in personam Nostram, vota ipsorum concorditèr dirigentibus, nemine discrepante, in Dominica Ramis Palmarum 1387 tunc evoluta cum ea solennitate, quam Regalis Culminis requirit sublime fastigium Nos concedentes in thronum regiminis regnorum jam praedictorum. *)

Zsigmondnak nem maradtak fiai, legidősb leánya Erzsébet Albert neje lön. Ha a nőági öröködés meg lett volna állapítva, mint L. úr állítja, Erzsébetnek kellett volna trónra jutni: de az ország rendei nem őt, hanem férjét, Albertet választották meg. Mert Albert, nem levén Árpád-házi ivadék, még L. úr elmélete szerint se követelhetett öröködési jogot. Nem is felesége jogán, hanem választás által lett királylyá, mint ezt a történelem bizonyítja, mire nézve legyen elég hivatkoznunk a *Chronicon Austriacum* következő soraira : „Electus est Serenissimus Princeps Albertus, dux Austriae feria 4-ta ante festum S. Thomae Apostoli in Regem Hungariae, -- és a *Chronicon Bavariae* hasonló tartalmára, hol többek közt ez áll : „Eodem anno feria 4-ta, 19-a die decembris in Prusiana (Pozsony) Albertus dux in Regem Hungariae est electus.“**)

Albert halála után nem annak fia, az atyja halála után született V. László következett a magyar királyok sorában: hanem a nemzet ismét gyakorlotta választási jogát, s megválasztotta I. Ulászlót, ki pedig Árpád-ivadék sem volt, és így öröködési jogot nem követelhetett. Lehet hogy L. úr őt nem tartja Magyarország törvényes királyának; de akkor nehéz megmagya-

*) Katona : Hist. Critica Tom. XI. pag. 235.

**) Katona : Tom. XII. pag. 821.

rázni, miért nevezik a későbbi törvények s királyi levelek azon Ulászlót, ki Mátyás után lépett a trónra, II. Ulászlónak? Hiszen ha amaz nem lett volna törvényes király, ezt az Ulászlót I-sőnek kellett volna nevezni. Albert fia, V. László, ki csak Ulászló után jutott a trónra, magtalanul halt el, de maradtak nővérei, s L. úr elmélete szerint azoknak kellett volna a trónöröködéshöz következni; a nemzet azonban ismét választott, s választotta Korvin Mátyást, kit még L. úr sem nevez törvénytelen fejedelemnek. Ime tehát a vegyes korszak alatt majdnem mindenütt választásra akadunk, s a meghatározott első-születtségi nőági öröködéshöz se elvben, se folytonos gyakorlat által megállapítva nincs.

De legnagyobb fontosságot helyez L. úr azon okoskodásba, mit az 1485: 1. 2. és 3. törv. czikkekből kivon. Azt mondja ugyanis, hogy az említett törvénczikkék világosan kimondják, hogy királyválasztás Magyarországon a teljes tökéletes megszakadásig soha nem történhetik; a mag alatt pedig a fi- és nőág egyaránt értetetik; kimondják, hogy Magyarország mindig öröködési királyság volt, s jövendőre is annak kell maradnia.

Az említett 1485. évi törvények a nádori hivatalról szólnak, és azt mondják: „Inprimis; ex vetusta majorum ordinatio-ne, sancitum et constitutum est; quod, si quando Regium semen deficere contigerit, et de electione novi Regis tractaretur; in ipsa electione Palatinus, ex officii dignitate, primam vocem semper habeat.“ Ugyanezen kifejezés: „si Regium semen deficere contigerit“ fordul elő a 3-ik czikkben is, s az mondatik: „infra id tempus, quoad novus Rex eligeretur, aut etiamsi, ut praeferetur, haeres in tenera aetate relinquatur; Palatinus ejus tutor habet semper, ex officio, pro rebus et necessitate Regni et etiam illius haeredis, facere et indicare dietas, quascunque opportunas duxerit.“

E törvények tehát a nádori hivatal jogait és kötelességeit sorolják el, s megállapítják, hogy, ha valamikor a királynak magva szakadna, az új király választásánál a nádornak leendő első szava, ő hívja össze az országgyűlést, s a kiskorú fejedelemnek gyámja leendő. Nem tárgyalják e törvények tüzetesen az öröködési jogot, s a magszakadás és szabad-választás

csak alkalmilag van azokban említve. S a mit e törvényekre hivatkozva L. úr oly határozottan s részletesen elmond, hogy az Árpád-háznak minden nőági ivadékára ki volt terjesztve az örököségi jog, s csak azoknak teljes kihaltával lehetne helye a szabad-választásnak, az a törvénybe kimondva nincs, azt L. úr a törvény eme szavaiból: „si quando Regium semen deficere contigerit“ okoskodta ki.

A törvény említett szavai csak azt bizonyítják, hogy a magyarok készek voltak mindig trónra emelni elhalt királyuk fiát, mint emelték, az Árpád-ház fiágának kihaltával, I. Károly fiát Nagy-Lajost, Albert fiát V. Lászlót, II. Ulászló fiát II. Lajost, s emelték volna bizonyosan Mátyásnak fiát is, ha atyjának törvényes gyermeke lett volna. Midőn a királynak fia nem maradt, egy esetben, de csak egyben, atyja halhatatlan érdemeiért, trónra emelték az elhalt király leányát, t. i. Máriát. A női örökösödést azonban, mint jogot, az említett törvény semmi tekintetben nem bizonyítja; sőt miután a törvény szavai azt mondják: „si quando Regium semen deficere contigerit,“ a magyar jog szerint pedig, mint Verbőczy Hk. I. R. 22. cz. 1. §-ból is látható, a semen szó alatt egyedül a fiág, nem pedig a leány-ág értetik. *) az 1485. évi törvény idézett szavai már magokban is megezáfolják L. úr hosszas okoskodását.

Megjegyezzük továbbá, hogy az említett 1485. évi törvény Mátyás alatt hozatott, ki se az Árpád-háznak, se Nagy-Lajosnak vagy Zsigmondnak, se bármely más fejedelemnek ivadéka nem volt. Ha tehát az érintett törvény határozottan állapított volna is meg örököségi jogot, azt visszahatólag az előbb uralkodott házak maradékaira, pedig épen azokra, kik magának Mátyásnak választásával mellőztettek, bizonyosan nem értette. Vajjon, ha Mátyásnak törvényes gyermekei lettek volna, s azoknak maradékai még most is élnének, mikép magyarázná L. úr az említett törvény szavait? Úgy-e, hogy azok értelmében Mátyás ivadékait illetné az örökösödés? Vagy pedig úgy, hogy ezek kizárásával az

---

*) Verbőczy Partis I. Tit. 22. §. 1. Nam per semen virilis duntaxat ac masculinus sexus, et non foemineus intelligitur.

örökösnek az Árpád-háznak nőágából származott családokra kell viasszaszállania? Ar előbbi magyarázat ellenkeznék L. úr azon elméletével, hogy a nőörökös kezdettől fogva az Árpád-ház mindkét ágára meg volt állapítva; a második magyarázat pedig ellenkeznék magának a törvénynek szavaival, s fonák dolog volna azon törvény erejével, mely L. úr szerint az örökösést megállapította, ugyanazon fejedelem maradékait zárni ki a trónörököséből, ki a törvényt szentesítette, és ezt úgy értelmezni, hogy a törvény ereje másokra kiterjed, de magára azon fejedelemre, ki alatt hozatott, nincs ereje.

Ha az 1485. évi említett törvényt, azok, kik azt alkották, Mátyás király és Magyarország rendei, úgy értelmezték volna, mint L. úr magyarázza, hogy t. i. a magyar királyság kezdettől fogva mindig örököségi királyság volt s annak is kell maradnia, s a trónörökös az egész Árpád-ház minden nő ivadékát illette s illeti, és csak azok teljes megszakadásával állhat elő a szabad-választás joga: ily értelmű törvény által azt ismerték volna el, hogy Mátyás választása jogtalan volt, s ő nem törvényes király Magyarországnak, mert a trón az Árpád-ház nőágának valamelyik ivadékát illette. Hiszi-e L. úr, hogy az ország rendei ezt akarták kimondani, s hiszi-e, hogy Mátyás, a legerélyesebb fejedelem, ily értelmű törvényt szentesített volna?

De tekintsük a dolgok további folyamát. A L. úr által idézett 1485. évi törvény alkotása után öt évre, vagyis 1490-ik évben, Mátyás halálával, üres lön a magyar trón; s mi történt ekkor? L. úr szerint az örököségi rend, melyet Mátyás uralkodása megszakasztott, ismét teljes erejében visszaállt, s II. Ulászló, Erzsébetnek, Albert és Erzsébet leányának, Zsigmond unokájának fia, lépett a trónra. Ezen Ulászlónak leánya volt I. Ferdinánd neje, s így jött a Habsburg-ház uralkodásra Magyarországnak. De miként lépett II. Ulászló a magyar trónra? L. úr azt mondja: örökös útján. Azonban, úgy látszik, megfeledkezett saját elméletéről. Ha igaz volna, a mit ő állít, hogy a nőági örökös első-születtségi joggal meg volt állapítva, akkor V. László magvaszakadtával nem Ulászlót, ki Erzsébetnek, V. László egyik nővérének volt fia, hanem Annát, Vilmos százsz herczeg

nejét, s annak maradékait illette volna az örökös, mert ez is V. Lászlónak nővére volt, és pedig legöregebb nővére; a L. úr szerinti első-születtségnél fogva tehát az ifjabb nővér maradékait meg kellett volna előznie. Egyébiránt L. úr. fáradságos okoskodásokkal támogatott azon állítása ellen, hogy II. Ulászló örökös útján lön magyar király, egy hatalmas tekintély áll, e részben a legsúlyosabb tekintély, ki a dolgok folyamát jobban tudhatta, mint L. úr, s ez a tekintély II. Ulászló önmaga. Azt mondja ugyanis Ulászló 1490. évben kiadott első királyi levelében: „Nos Uladislaus stb. §. 1. Quod, cum his diebus superioribus, serenissimus Princeps quondam Dominus Matthias Rex Hungariae et Bohemiae etc.“ (tehát nem „interrex“, mint L. úr azokat, kik nem az ő elmélete szerint léptek trónra, nevezni szereti) Praedecessor Noster bonae memoriae, ab hac luce absque haeredum legitimorum solatio decessisset: Dni Praelati et Barones, caeterique Proceres et universi incolae Regni ejusdem, ad quos scilicet jus eligendi novum Regem, ex vetustissima Regni ipsius libertate et consuetudine devolutum exstiterat, animadvertentes se Principe orbatos esse, nec posse commode et sine omni detrimento Regni diutius capite carere; post plures tractatus de novo Rege eligendo et praeficiendo, inter se habitos, oculos mentis ipsorum in Nos conjecerunt, et caeteris omnibus Principibus christianis, competitoribus scilicet Nostreis, qui videlicet Regnum ipsum similiter ambiebant, Nos praetulerunt, sibique cum infrascriptis conditionibus pactis et articulis in Regem, Dominum et Principem elegerunt, et solenniter pronunciaverunt.“ Világos ebből, hogy Ulászló nem örökös útján, hanem azok által, kiket a választási jog „ex vetustissima Regni ipsius libertate et consuetudine“ illetett, lön királynak választva. Ha tehát volna is L. úr mesterséges okoskodásának V. László haláláig valami nyomatéka, — pedig láttuk, hogy azon korban is egészen másként állt a dolog, mint L. úr állítja, — ezen nyomaték Mátyásnál, kit egész Európa tisztelve ismert el Magyarország törvényes királyának, a pápa és római császárok szintűgy, mint mások, s II. Ulászló említett megválasztásánál

teljesen elenyészik és bevezetésének fonala végkép megszakad.

A szabadon választott II. Ulászlónak fiában, a szerencsétlen II. Lajosban, magva szakadván, ha L. úr elmélete állana, vagy II. Ulászló leányának, vagy valamelyik testvére maradékanak kellett volna Magyarországon trónra jutni; de ez nem történt, hanem a magyar koronát I. Ferdinánd ausztriai főherceg, Annának Ulászló leányának férje, nyerte el.

Ennélfogva nehéz lett volna Ferdinándnak saját személyére szorosan alkalmazni azon trónörököségi elméletet, melyet L. úr felállított és vitatott. Más két alapot említ tehát munkájában, oly két alapot, miket ő előtte mások is emlegettek és vitatnak; nem lesz azért fölösleges e két alapról is néhány szót mondanunk.

Ezen alapok egyike a trónörököségi szerződés, melyet 1491. évben egy részről Maximilián császár, más részről II. Ulászló kötöttek, s melyet L. úr munkája 10-ik lapján következő szavakban érint meg: „Und überdies besonders zu Folge der bereits lange fest begründeten Erbvertragsrechte.“

A másik alap, I. Ferdinánd nejeének, Annának, ki II. Ulászló leánya volt, állítólagos örököségi joga, mely L. úr szerint a házasság által férjére szállott.

Szóljunk mindenekelőtt az említett trónörököségi szerződésről.

Fridrik császár és annak fia Maximilián háborút folytattak Ulászló király ellen. E háború békekötéssel végeztetett be, melyet a két fél meghatalmazott biztosai 1491. évben Pozsonyban kötöttek meg. A békekötés pontjai között egyik s pedig legfontosabb az volt, mely a trónörökösésre vonatkozott. Megállapítottatott t. i. hogy II. Ulászló továbbra is kétségtelen magyar király maradjon, s halála után az országlás a tőle származó törvényes fímaradékokat illesse (*haeredes suos masculos legitimos*); ha pedig Ulászló törvényesen nemzett gyermekek nélkül találna kimúlni, vagy ilyeseket hagyna ugyan maga után, de azok tőlök származó örökösök nélkül halnának el, ez esetben Magyarország rendei Maximiliánt, vagy ha ez nem élne, fia i közül valamelyiket, ezek elhaltával pedig a tőlök egyenes ágon

leszármazott törvényes örökösök közül azt, a melyiket választani akarják, tartozzanak Magyarország törvényes királyának elfogadni.

Tudván Maximilián, hogy II. Ulászló a magyar trónörökdésről önhatalmával jogérvényesen nem rendelkezhetik, ugyanazon békekötésben határozottan kikötötte azt is, hogy Ulászló Magyarország országgyűlését azonnal hívja össze, ott e békekötést a rendekkel fogadtassa el s eszközölje, hogy a rendek annak elfogadását nyilvános esküvel erősítsék meg.

E békekötés elfogadásáról kezdetben csak néhány püspök és főurak adtak ki pecsétes leveleket; de később II. Ulászló az országgyűlést 1492. évi febr. 2-ára Pestre összehívta s ott e békekötés az ország rendeknek előterjesztetett.

Mi történt e tárgyat illetőleg az említett országgyűlésen, azt sok ideig homály fődte, s talán némely részben az földi még most is. Bonfin, Tubero és Istvánffi történelmi munkáiból tudjuk, hogy midőn a kötött szerződést a rendek és a nép megtudták, indúlatoz kifakadások történtek s veszélyes lázadástól lehetett tartani, mert mind a rendek, mind a nép a szerződést sérelmesnek, sőt jogtalannak tekintették.

Firnhaber Fridrik úr *) a császári levéltárból nyilvánosságra hozott három e tárgyra vonatkozó fontos oklevelet, melyek eddig ismeretlenek voltak. Ezek közül egyiket a világi főurak hetvenheten irták alá s pecsételték meg. Ez oklevélben, mely Budán a rendek közgyűlésében 1492. márczius 7-én kelt, a hetvenhét aláíró, magok s Magyarország és az erdélyi részek többi zászlósai, főbbjei és nemesei nevében „megismerik s kijelentik, hogy azon békekötést, mely II. Ulászló és Maximilián között a két fejedelem követei által megállapíttatott, különösen pedig az ott körülírt trónöröklést az e végre egybehívott jelen budai gyűlésen nyilvánosan s ünnepélyesen elfogadták,“ s külön mindenik Maximilián követének jelenlétében kéz-adás mellett hittal is ígérte ama békekötés megtartását.

---

*) Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen. 1849. évi folyam II. kötet.

Hasonló ehhez a másik két oklevél tartalma is, melyek közül az egyiket az egyházi főrendek, a másikat pedig Horvát- és Tótország úri és nemesi rendei adtak ki.

E három oklevél szerint tehát, melyeknek hitelességét kétségbe nem vonjuk, azt lehetne állítani, hogy az 1492. évi országgyűlésen csakugyan el lön fogadva a Maximilián és Ulászló között kötött trónörököségi megállapodás. Mondottuk fennebb, hogy a történetek némely részét még most is homály fedi. Nehéz például megérteni, hogy ha az említett békekötés az 1492. évi febr. 2-iki országgyűlésen csakugyan elfogadtatott, miért nem lön az törvénybe iktatva, holott oly nagy fontosságú tárgy, minő a trónörököségi, csakugyan törvénybe lett volna iktatandó? Miért nincs ama békekötés tartalma se magokban a törvényekben, se a királyi decretumban elmondva, vagy legalább megemlítve? A törvények szövegét megelőző királyi decretum első szakaszában csak annyi van mondva, hogy ő felsége, miután az országot veszélylyel fenyegető ellenségeskedések kiegyenlítésére Maximiliánnal bizonyos föltételek alatt békét kötött, a többi külső ellenséget visszaverte, az ország rendei kívánatára, „pro habendis tractatibus, pro eorum caeterorumque regnicolarum futura quiete necessariis,“ Budára febr. 2-kára országgyűlést hívott össze, hol a következő törvények alkottattak, melyek aztán elsozoltatnak. De hogy mik voltak a békekötés föltételei, mi határozottatott a trónörökösésre nézve, arról sem ezen törvényekben, sem a későbbiekben egy szó se fordul elő.

Nehéz megérteni, miért alkottatott néhány évvel később az 1498: 45. törvényezikk, mely azt mondja, hogy ha a király örökösök nélkül (sine haeredibus, mely szó alatt a magyar törvény mindig fiörökösöket ért) hal meg s az ország trónja megürül, valamikor az országgyűlés új királyválasztásra összejő, semmi külső küldöttek (nullus oratorum forensium), kiket több király s fejedelem az uraknak és közönségnek elesábitására szoktak küldeni, az országgyűléshez ne bocsáttassanak.

Nehéz megérteni, miért határozták 1505. évben az ország rendei: hogy ha Ulászló fiörökösök nélkül találna kimúlni, akkor és jövendőben is örök időig semmi külföldit bármely nem-

zetből s bár mely nyelvű legyen, királyul nem választanak, hanem csak alkalmas magyart fognak trónra emelni.

Nehéz érteni, hogy 1527. évben az olmtützi értekezletnél miért nem lőnek az 1492. évi elfogadási oklevelek Ferdinánd részéről előmutatva.

De mellőzve az e tárgy fölötti bővebb történelmi fejtegetéseket, tekintsük az említett békekötést s az abban megállapított trónöröködést, úgy mint az ország rendei által is elfogadott; s vizsgáljuk meg, minő támaszt nyújt L. úr trónöröködési elméletének!

L. úr azt mondja, hogy II. Lajos magtalanul történt halála után Annát, Lajos nővérét, Ulászlónak leányát, illette a trónörökös, ki által az férjére, Ferdinandra, ment át. De az említett békekötés s illetőleg trónöröködési szerződés szerint Ulászlónak csak fimaradékait illette volna a trón, azok kihaltával pedig Maximiliánra s annak fimaradékaira volt szállandó a magyar korona. Tehát Anna semmi esetben sem volt törvényes örökös, jogát ez okból, melylyel ama szerződés értelmében sem bírt, férjére sem szállíthatta át.

Azt mondja továbbá L. úr, hogy már az Árpád-ház korától fogva első-szülöttségi sorral s mind a két ágra meg volt állapítva a trónörökös; de a mondott szerződés tartalmával ez állítás sem egyeztethető. Mert abban Ulászló kihaltával Maximiliánnak fiági maradékaira van átruházva az örököségi jog s nem a leány-ágra is, még pedig a fiakra nézve is ki van kötve, hogy azok közül az ország rendei azt választják meg, a melyiket akarják. „*Aliquem ex filiis suis, aut his non existentibus eorum haeredibus masculis, per lineam rectam ex lumbis eorum descendentibus.*“

I. Ferdinánd tehát nem nejének, Annának, jogával lett Magyarország királya, nem is első-szülöttség joggal, hanem még az esetben is, ha a Maximilián és Ulászló által kötött trónörököségi szerződést az országgyűlés által elfogadottnak s így teljesen érvényesnek tekintjük is, a nemzet választása által lépett a magyar trónra. S ez sokkal szentebb és erősebb jogalap, mint

az olyan keresett okokkal, mesterkéltny magyarázatokkal s helytelen idézetekkel támogatott elmélet, minőt L. úr felállít.

I. Ferdinánd maga is elismerte a nemzet által lett elválasztatásának fontosságát. Pray (*Litterae Procerum Hung. Pars* 2. pag. 298) közli Ferdinándnak 1527. évben június 29-én Magyarország rendeihez írott s az egész országban kihirdetett levelét, melyben többek között azt mondja, hogy az országgyűlés őt komoly s érett megfontolás után szabadon és önként Magyarország igaz és törvényes királyának megválasztotta. *)

Ugyanez értelemben írt Ferdinánd nővére, Mária özvegy királyné Pozsonyból, 1526. évi dec. 19-én, a horvát bánnak, Batthyányi Ferencznek, melyben tudósítja ezt, hogy: „a közelebb múlt vasárnap felséges testvére, mindazoknak, kik az országgyűlésen jelen voltak, köz-szavazatával Magyarország királyának választatott és nyilvánítatott. **)

Miután L. úr kifejtette s mint hiszi be is bizonyította, hogy I. Ferdinánd neje jogán s a trónöröködési szerződés alapján, öröködés által lépett a magyar trónra: állítja s vitatja továbbá, hogy „ez időtől fogva a Habsburg-ház a nőágra is kiterjedő s elsőszülöttségi sorhoz kötött kétségtelen öröködési joggal bírta szakadatlanul mindig Magyarországot, és így az elsőszülöttséget nem az 1687. évi törvény, a leányág öröködési jogát nem a *sanctio pragmatica* határozta s állapította meg elsőben, fenállott az kezdettől fogva szakadatlanul, tetteleg és közjogilag.“ Ez állítás bebizonyítására negyven törvénycikkre hivatkozott L. úr, melyeknek egy részével bebizonyította, hogy 1527. évtől fogva a Habsburg-házat illette a magyar trón. De hiszen senki sem

---

*) „In qua quidem diaeta, jam desuper consilio maturaque deliberatione praehabita, juxta arbitrium et beneplacitum Omnipotentis Dei pure, libere et sponteneae in verum et legitimum Hungariae Regem assumti, electi et publicati fuimus.“

**) E levél hiteles példánya a Batthyányi család körmendi levéltárában van. Szavai következők: „Die Dominico proxime praeterito ipse Serenissimus Frater Noster communi eorum omnium, qui huic conventui intererant, voto, electus est et declaratus in Regem Hungariae.“

volt oly balgatatag, hogy ezt kétségbe hozná. Azt azonban, mit főképp be akar bizonyítani, az első-születtségi jognak 1687. év előtti kétségtelenséget és a *sanctio pragmatica* előtt is fenállott nőági öröködési jogott csakugyan nem bizonyította be. Azon törvények közül, melyeket idéz, legfontosabb az 1547: 5. t. cz., melynek 5. §-a következőleg szökö: „Nam cum sese Ordines et Status Regni non solum Majestati Suae, sed etiam suorum haeredum imperio et potestati in omne tempus subdiderint,“ ezen szavak is tanusítják, a min úgy sem kételkedett senki, hogy 1527. óta a Habsburg-házat illette Magyarorszáokban az uralkodás; de se az első-születtségről, se a nőág öröködési jogáról nem szökö a törvény semmit. Hogy tehát a törvényt saját elméletehez alkalmazhassa L. úr, mesterkélty magyarázattal kívánja pótolni a hiányt, s egyszerűen egy kis ráfogással él. A „haeredum“ szöket nem merte nőágra magyarázni, mert megtekintvén Verböczy Hk. I. R. 17. cz. 1. §-át, abban azt olvasta, hogy: „de vetusta et approbata Regni hujus nostri consuetudine, haeredes solummodo filii legitimi, qui juribus paternis haereditariis succedere solent, intelliguntur.“ Elmondja tehát, hogy a „haeredes“ csak a fiak ugyan, de a „liberi et posterii“ alatt Verböczy szerint a leányok is értetnek; de mivel a „liberi et posterii“ szö az említett 1547: 5. t. cikkben egy betűvel sem fordul elő, még több más törvényezikre hivatkozik, melyekben ezen szökö előfordulnak. Lássuk sorban e t. ezikkeket. Az 1546: 1. t. cz. 2. §-a e szavakat tartalmazza: „Deum Optimum Maximum pro sua et Serenissimorum Principum Liberorum suorum incolumitate, et felicitate perpetua, summis votis assidue depraeantes;“ ennél egyéb a „haeres“ „liberi“ vagy „posterii“ szöokra vonatkozó ott elő nem fordul. Az 1546: 3. t. cz. azt mondja: kétségtelen, hogy ő felsége Magyarország megszabadítását, melyet múlt évben (cum summo animi sui moerore) megigért, csak súlyos nyavalyája miatt mulasztotta el, biznak a rendek abban, hogy ő felsége gondoskodni fog az országról, s ígértét, mihelyest lehet, teljesíteni, mit ő felségétől s utódaitól (posteris) megérdemelni ügyekezendenek. Az 1547: 4. t. cikkben, se a „haeredes“ „liberi“ vagy „posterii“ megemlítve, se bármely egyéb arra vonat-

kozó nines mondva. Az 1548: 2. t. cz. egyedül azt mondja: „Et ut Majestatem suam cum Serenissimis Liberis feliciorum in dies omnibusque fortunae donis affluentem et incolumen conspiciant, a Deo Optimo Maximo praecantur omnibus votis.“ Az 1550: 1. t. cz. azt mondja: „Ac sese vitam et fortunas suas pro Sua Majestate ejusque serenissimis Liberis in omne tempus profundere offerunt paratos.“ Az 1552: 1. t. cz. 2. 3. §§-nak tartalma következő: „Et Deum Optimum Maximum pro felicitate, incolumitateque diuturna ejus Sacrae Majestatis et serenissimorum Liberiorum assidue praecantur: Tum vero sese vitam et fortunas suas in fide et servitio suae Majestatis, eorumque ejus serenissimorum Liberiorum profundere paratos offerunt in omne tempus.“ Az 1554: 1. cikkben köszönetet mondanak a rendek ő felségének az ország védelmében és fentartásában tanúsított kegyességért, s e cikkben a gyermekek említése elő sem fordul. Az 1556: 1. t. cikkben olvassuk: „Deumque Optimum Maximum praecantur assidue, pro ejus Majestatis Serenissimorumque Liberiorum incolumitate; ac sese vitam, fortunasque eorum in omne tempus, pro ejus Majestate profundere paratos, humillime offerunt.“ Ugyanezt mondja az 1557: 1. t. cz. is. Ezek azon törvényezikkek, melyekre L. úr főképp hivatkozik, s melyekről azt mondja, hogy azok: „sprechen ausdrücklich davon, dass sich die Ungarn der Regierung und Gewalt (imperio et potestati) Ferdinand's I. und aller seiner Erben, Nachkommen, Kinder (haeredum, posterorum, liberorum) in alle künftige Zeit (in omne tempus) unterworfen haben.“ Pedig láttuk, hogy az idézetek közül azon törvényezikk, mely azt mondja, hogy a magyarok ő felsége I. Ferdinánd és örökösei hatalmának (et haeredum) magokat örök időkre alávetették, az 1547: 5. t. cz., csak az örökösöket (haeredes) említi, nem pedig a magzatokat (liberi) s ivadékokat (poster), és így magának L. úrnak Verbőczyből vett észrevétele szerint csak a fiágról szól; azon törvényezikkek pedig, melyekben L. úr a „liberi et poster“ szókat megtalálta, csupán hálanyilatkozatok, hódoló tisztelettel párosult szerencsekívánatok, ő felsége és családja iránti ragaszkodás nyilvánításai, de öröködési jogról vagy rendről semmit sem szólnak. L.

úr okoskodásából s idézeteiből tehát sokkal világosabb az, a mit ő meg akart czáfolni, mint az, a mit megbizonyítani óhajtott.

Meglepő valóban, hogy munkájának további folytatában is miként bánik L. úr az idézetekkel, s minő okoskodásokat von ki azokból. Az 1550: 5., 1552: 3., 1553: 3., 1555: 1. t. cikkeken kéri a rendek ő felségét, hogy vagy maga tartózkodjék hosszabb ideig Magyarországon, vagy ha ez nem lehetne, fiát, Miksa főherceget, cseh királyt stb. küldje ide, hogy az gondoskodjék az állam kormányzatáról s tanulja meg nyelvünket s a katonai fegyelmet, és hogy teljes hatalmat adjon neki ő felsége, s adjon neki sereget és alkirályi hatalmat. Az 1599: 1., 1600: 1., 1604: 4., 1635: 1. t. cikkeken, melyeket L. úr az első-születtségi s nőöröködési jognak bebizonyítására idéz, ezen jogokról még csak egy betű sem található, s nincs azokban semmi olyas, a mit a legmerészebb magyarázat is képes volna bármi örökösre alkalmazni. Az 1622: 1., 1625: 1. t. cz., az 1635: Praef. 1. 2. §§., 1646: Pr., 1662: Pr. 1. 2. §§-ban, részint köszönik a rendek, hogy ő felsége leérkezett vagy hogy az országgyűlését összehívta, részint ő felségének, felséges hitvesének és fenséges gyermekeinek (serenissimis liberis) hosszú életet, boldogságot kívánnak s hű szolgálatukat ajánlják. Az 1563: 2. t. cikkben szokás szerint honorariumot ajánlanak a rendek ő felségének, Miksának, mint már megkoronázott magyar királynak, s a 64. t. cikkben pedig azt rendelik, hogy mindazon adományozások s magán- és közügyekre vonatkozó királyi levelek, melyeket Miksa ő felsége, mint édes atyjának az országból távolléte alatt helyettese rendesen és jogszerűen (rite et legitime) kiadott, érvényesek legyenek. Különösen kiemeli L. úr az 1655. évi törvények előbeszédének 3. §-át, melyről azt mondja: „wo selbst das Gubernium des ganzen Habsburgischen Hauses betont ist.“ Ide írjuk magát e §-t: „Pro quo suae Majestatis paterno amore, ac singulari erga praefatum Regnum suum Hungariae propensione, ejusque conservandi studio impares licet quas tamen possunt maximas, cum omni possibili humillimorum obsequiorum suorum obligamine referunt gratias: salutem et incolumitatem diuturnam ac Gubernium felicissimum, eidem Majestati Suae Sacratissimae augustaeque ejus

Domui, maxima qua possunt animorum suorum devotione com-
 praecantes.“ Tehát boldogságot, tartós egészségét és a legszeren-
 cesébb országlást kívánnak a rendek ő felségének s egész há-
 zának. S mi különös fontossága van ezen kívánatnak magára L.
 úr thesisére nézve? Hiszen a Habsburg-házat csakugyan illetve
 az uralkodás, s ezen jogát a fiúi hódoló tiszteletnek ily buzgó
 kijelentése sem nem erősíthette, sem a kijelentés elhagyása nem
 gyöngíthette volna: de ezen tisztelgő s üdvözlő szavakból akár
 az első-szülöttségre, akár a női öröködesre következőt vonni
 sajátyszerű felfogás volna. Kiemeli továbbá L. úr az 1556:1.,
 1557:1., 1567:44., 1569:33. t. czikkeket, melyekről azt
 mondja: „Dann über die Titulatur der Österreichischen Prinzen
 als Herren der Ungarn.“ Az 1556:1. t. cz. azt mondja:
 „Deumque Optimum Maximum praecantur assidue, pro ejus Ma-
 jestatis Serenissimorumque Liberorum incolumitate.“ Az 1557:1.
 t. cz. ismét azon kifejezést használja: „Pro sua Majestate ac
 ejusdem Serenissimis Liberis.“ Az 1567:44. t. cikkben arra
 kéri az ország rendei ő Felségét, küldjön biztosokat s „commu-
 nicato negotio — ezek a törvény szavai — cum serenissimo
 Principe Domino Carolo Archiduce Austriae, Fratre Majestatis
 Suae charissimo Domino eorum gratiosissimo“ s a határokat
 Slavonia és Stiria vagy Carniola között intéztesse el. Ezen tör-
 vénczikkékben tehát ő felségének gyermekei „serenissimus“-ok-
 nak neveztetnek; de hiszen e czímet nemesak a magyarok, ha-
 nem az egész világ megadta nekik, mint illető czímöket. Az idé-
 zett 1567:44. t. cikkben ő fensége Károly főherczeg „Serenis-
 simus“-nak neveztetik, s azt mondják a rendek: „Domino eorum
 gratiosissimo,“ és e szóból L. úr már azt következteti: „Herren
 der Ungarn.“ Az országnak egyszerre csak egy ura volt, a ki-
 rály. Legmélyebb tisztelettel voltak mindig a magyarok fejedel-
 meik egész vérsége iránt, s az uralkodóház tagjairól mélyebb
 tisztelettel szóllottak, mint bárkiről másról; de a tisztelet emlí-
 tett szava nem foglalja magában oly hatalomnak elismerését,
 mint minőt annak L. úr akar tulajdonítani. Valamint a közélet-
 ben az illedelmi s tisztelgési megszólításokból s kifejezésekből
 vajmi fonák dolog volna betűszerinti magyarázatokat vonni. Az

említett 1569:33. t. czikk, melyre L. úr, mint említők a főherczegek czímének tekintetéből, szintén hivatkozik, azt tartalmazza, miszerint a karok és rendek dicsérik és helyeslik ő felségének azon szándékát, hogy testvérével (cum serenissimo Archiduce Carolo, fratre suo charissimo) végezni fog, mikép az, ő felségének az országból távolléte alatt, mint ő felségének helyettese, a magyar ügyeket igazgassa (vices ejusdem gerere, resque hungaricas administrare velit); továbbá kifejezik azon óhajtasukat, miszerint két idős fiát Spanyolországból hívja vissza, és ha ő felsége tovább távol lenne az országból, közülök legalább az egyiket, ha lehet a magyar nyelv megtanulása végett, hagyja itt. Nem tudjuk, mit akar e czikk idézetével bizonyítani L. úr? A főherczegnek „serenissimus“ czímét-e, mit senki sem hoz kétségbe, vagy azt, hogy a főherczegek „Magyarország urainak“ neveztettek? De hiszen e kifejezés épen e törvényben elő sem fordul. Ugyanis a törvény szavai következő: „ut cum majores natu filii Suae Majestatis Domini eorum clementissimi jam pluribus annis absint in Hispania.“ Itt a „Domini eorum“ nem ő felsége fiaira, hanem ő felségére magára vonatkozik, a mit a „clementissimi“ melléknév bizonyít, mely egyedül ő felségét illeti. Vagy talán ezt is a „primogenitura“ bebizonyítására hozta fel L. úr, azon egy pár szónál fogva: „majores natu filii?“ De hiszen itt nem egy idős, hanem két idős fiúról van szó; a „primogenitura“ pedig kettőt nem illethet, s azt kéri a rendek ő felségétől, hogy két fia közül az egyiket (unum ex illis) hagyja maga helyett Magyarországon, a magyar nyelv megtanulása végett: de nem mondják, hogy épen az első-szültöttet, tehát akár-melyiket; pedig ha az első-szültöttség már meg lett volna állapítva, bizonyosan az első-szültöttet kérték volna itt hagyatni, mert annak, mint leendő magyar királynak, lett volna leginkább hasznos a magyar nyelv megtanulása. Azt sem értjük, miért hivatkozott L. úr az első-szültöttség s női örökös bebizonyítása végett az 1606. évi bécsi békekötésre, holott abban minderről egy szó sem fordul elő, ha csak az ilyenféle kifejezéseket: „Sua Caesarea Regia Majestas, ejusdemque successores legitimi, reges Hungariae“ nem tekinti olyanoknak, mikből állításait bebizo-

nyithatja; — ez pedig annál füresább volna, minthogy e helyen a „successor“ nem annyira vagy nemcsak „örökös“-t, hanem inkább „utódot“ az uralkodásban (successores legitimi reges Hungariae) jelent, mert az említett békekötés megtartandó lett volna még akkor is, ha az uralkodóház magvaszakadtával törvényesen másra szállott volna a magyar korona. Hasonlóan felöltő L. úr hivatkozása az 1606. évi zsitva-toroki békesség 12 pontjára. E békekötés ő felsége Rudolf császár és a török császár között kötött 20 évre, s a 12. pontban kimondatik ő felségének törvényes örököseire s utódaira, Magyarország királyaira, továbbá ő felsége fivéreire, sógoraira, unokáira s azok törvényes örököseire és utódaira: „mindezekkel a béke erős maradjon,“ ugyanez történjék a török császár részéről is. Valóban rendkívüli dialectica kellene ahhoz, hogy a mondottakból bárki a nő ág öröködésére jogszerű következményeket vonhasson.

Megemlítjük még L. úr hivatkozását az 1595 : 56. t. czikkre s a Báthori Zsigmonddal kötött tractatus 2. cikkére, melyben úgy látszik L. úr nagy fontosságot helyezett. E 2. cikkben előjő ugyan a „primogenitura“ szó, de nem ő felségére, hanem Báthori Zsigmondra vonatkozólag. Azt mondja ugyanis az említett 2. cz. : „Ut Transylvaniae jurisdictio inclusis etiam cunctis iis Hungariae partibus et confiniis, hactenus per principem possessis, penes eundem principem Dominum Sigismundum Báthori de Somlyó, ejusdemque haeredes masculini sexus ex propriis lumbis in sua linea recta descendentes, cum jure primogeniturae etc. maneat.“ Vagy talán itt is azon kifejezésen : „Suam Majestatem Caesaream ac Regiam ejusdemque legitimos successores Hungariae Reges pro ipsorum legitimis regibus recognoscant“ alapítja okoskodását? De áll erre vonatkozólag is a mit fennebb mondánk, hogy a „legitimus successor“ főleg „utódot“ (Nachfolger) jelent.

L. úrnak mindazon idézetei, melyeket eddig felhoztunk annak kimutatására, miként szokta ő a törvényeket idézni, s azok szavait saját céljára magyarázni, mindezen idézetek, mondjuk, és a többiek is, miket csak a rendkívüli hosszadalmasság elkerülése tekintetéből nem hoztunk fel, úgy hiszszük, legkisebb

nyomatékkal sem birnak az ő állításának bebizonyítására. De nem fogunk csodálkozni, hogy ő azokat mégis felhozta, lehet ez tévedés, lehet sajátságos felfogás; — lehetetlen azonban nem bámúlnunk, hogy midőn L. úr világosan s minden kétkedést kizáró határozottsággal felállította azon tételt, miszerint Magyarország a trónörökös I. Ferdinánd óta első-születtségi sorral mind a két ágon tetteleg és jogilag illette a Habsburg házat, és ezen jogot az első-születtségre nézve nem az 1687-ki törvények, a nőági örökösre nem a *sanctio pragmatica* állapította meg legelőször, hanem fenállott az 1527-től fogva, — ezen merész állításának bebizonyítására több üres, vagy ferdén értelmezett idézetek között különösen hivatkozik az 1572. apr. 27-ki : 2., 3., 1618 : 1., 1625 : 3., 1622 : 2., 1646 : 2., 1655 : 2. t. czikkekre s az 1659-ki diplomára. Lássuk, mit tartalmaznak e törvények? Az 1572 : 2. t. cz. azt mondja, hogy az ország „*filium Majestatis Suae Caesariae natu maximum Serenissimum Principem et Dominum, D. Rudolphum Archiducem Austriae etc. in legitimum successorem Majestatis Suae, Regem videlicet Hungariae declarandum petebant.*“ Ha az első-születtségi sor meg lett volna állapítva, nem kellett volna az ország rendének Rudolfot ő felsége utódául kérni, s nem kellett volna őt utódnak nyilatkoztatni, mivel a korona első-születtségi jognál fogva úgylis őt illette volna. Hogy pedig itt a „*declarandum petebant*“ szó választás eredménye volt, bizonyítja az ugyanazon 1572. évi oct. 15-ki : 1. t. cz. felirata, mely így szól : „*Rudolphus Archidux Austriae, postulatus ante, electusque; die 25. septembris rex Hungariae Posonii coronatus est.*“ Az 1618 : 1. t. cz. így kezdődik : „*Propositiones Sacratissimae Caesariae Regiaeque Majestatis, Domini eorum Clementissimi, per Serenissimum Principem et Dominum, Dominum Ferdinandum Electum Hungariae et Bohemiae Regem etc.*“ Az 1622 : 2. t. cz. II. Ferdinándnak koronázási diplomáját tartalmazza, melynek 4. §-a azt mondja : hogy II. Mátyás ő felsége „*ejusdem Regni Status et Ordines benigne requisivisset, ut Nos in futurum ipsorum Regem eligere, acceptare*“ stb. Az 5. §-ban pedig e sorok fordulnak elő : „*atque Nos in Regem atque*

Dominum ipsorum juxta antiquam consuetudinem et libertatem eorundem semper observatam, paribus votis et unanimi consensu rite eligere, proclamare; etc. feliciter coronare, se promptos paratosque fore declaraverint.“ Végre a 24. §-ban ez foglaltatik: „Atque hae sunt Conditiones, quas Majestas Sua Regia ante electionem suam acceptare, sufficientibusque literis suis assecuratoriis sub verbo regio confirmare etc. dignabitur.“ Az 1625: 3. t. cz. felirata: „Serenissimus Princeps et Dominus Ferdinandus III. in Regem Hungariae eligitur et coronatur;“ tartalmában pedig a 3. §-ban e sorok fordulnak elő: „praetitulatum Serenissimum Archiducem Ferdinandum post acceptatas per Suam Serenitatem Conditiones, in legitimum Inclyti hujus Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum Regem ac Dominum unanimiter rite ac libere elegerunt.“ Az 1646: 2. t. cz. felirata következő: Serenissimus Princeps et Dominus Ferdinandus IV. Rex Bohemiae in Regem Hungariae eligitur et coronatur; a 2. §-ban pedig az mondatik: „Et quidem in Serenissimo Principe Ferdinando Bohemiae Rege, Archiduce Austriae, primogenito Majestatis Suae Caesareae ac Regiae, paternas virtutes, eximiamque ac regiam indolem contemplati, in ejus desiderium rapti, in futurum ipsorum Regem post acceptatas Conditiones, accedente benignissimo Majestatis Suae Caesareae consensu; et paterna benedictione, faustis acclamationibus, eundem sponte ac libere, votoque unanimi ac consensu omnium elegerunt.“ Az 1655: 2. t. cz. felirata: „Serenissimus Princeps et Dominus Leopoldus, Archidux Austriae, etc. in Regem Hungariae eligitur et coronatur;“ a 2. §-ban pedig ismét előfordulnak e szavak: „sponte et libere, unanimi voto et consensu rite et legitime elegerunt.“ Az 1659: 1. t. czikkbe iktatott koronázási diplomának 1. §-a azt mondja: „Ut Nos in Regem atque Dominum ipsorum, juxta antiquam consuetudinem et libertatem eorundem semper observatam, paribus votis et unanimi consensu rite et libere eligerent, proclamarent, feliciter coronarent.“

Mindezeket a törvénycikkeket maga idézte L. úr állításá-

nak bebizonyítására, és így mindazt, a mit sok fáradsággal, számos idézettel, mesterkéltséggel építeni vélt, saját idézeteivel, melyeknek tartalma egyszerűen világos és határozott, ismét lerontotta s önmagát igen szépen megezőfalta.

Miként állt tehát történelmileg és közjogilag a trónörökösödés joga 1527-től 1687-ig?

I. Ferdinánd nem II. Ulászló jogán, mert ez, mint láttuk, maga is választott király volt, nem az Árpád-ház jogával, mert ha ez fenállott volna is, a korona nejét illette volna, — hanem választás által 1527-ben lett magyar király. Neki s benne és általa a felséges Habsburg-háznak átadta Magyarország az örökösödést, mint az 1547: 5. t. cz. szavai is bizonyítják, de nem határozta meg az első-születtségi sort, s nem adta át azt a nőagnak, mert az említett 1547: 5. t. cz. is csak azt mondja: „Non solum suae Majestati, sed etiam suorum haeredum Imperio et potestati in omne tempus se subdiderunt;“ — a „haeredum“ szó pedig, Verböczy szerint és L. úr elismerése szerint is, csak a fiörökösöket foglalja magában.

Nemcsak követelték, hanem tetteleg fenn is tartották Magyarország rendei 1687-ig a Habsburg-ház között a szabad-választást. Első volt, ki Ferdinánd után a trónra lépett, Maximilián. Édes atyja, Ferdinánd, 1561-ben több magyar főurat Bécsbe magához hívott, s utódául Magyarország királyi székére fiát Maximiliánt ajánlotta nekik. A nádor, Nádasdy Tamás, a király ajánlatára mély tisztelettel azt felelte, hogy nem feleselésből, hanem nádori hivatalánál fogva a köz-szabadság védelmére megjegyzí, miszerint tagadhatatlan ugyan, hogy az örökösödés ő felsége gyermekeit illeti, de hogy a három közül, kik mind jelesek és kitűnők, ki emeltessék trónra, az a nemzet szabad-választásától függ. Mire ő felsége csak azt válaszolta, hogy e tárgyat bővebb tanácskozások végett máskorra halasztja, s az összehívott tanácsot eredmény nélkül boesátotta el.

Hogy Maximilián utóda és fia, Rudolf, hasonlóul szabadon választatott meg, láttuk a fennebb L. úr által is idézett 1572: 2. és az ugyanazon évi második országgyűlés 1. t. cz. tartalmából. Rudolf utóda, II. Mátyás, 1608-ban szintén szabad-választás

által lépett a trónra, a mint az 1608. kor. c. decretum is bizonyítja, melyben e szók foglaltatnak : „ac tandem Nos in Dominum et Regem ipsorum paribus votis et unanimi consensu, eligere, proclamare stb.“

Mátyás utóda, II. Ferdinánd, ennek fia s utóda III. Ferdinánd, III. Ferdinánd fiai, IV. Ferdinánd s ennek halála után I. Leopold szintén választattak, mint a L. úr által idézett s fennebb általunk ismertetett törvényezikkek világos tartalma mutatja. Csak 1687-ben lön végre az első-szülöttségi örökösödés megállapítva, de egyedül a fiágra, mint az 1687 : 2. t. czikkből látható. Ugyanakkor a 3. t. cikkben világosan kimondatott, hogy ha ő felségének Leopoldnak fiágban magva szakadna, az örökösödés szálljon a spanyol királynak, II. Károlynak, fimaradékaira, annak fiágon magvaszakadtával pedig a szabad-választás joga ismét éledjen föl, „quo masculinum semen deficeret, avita et vetus approbata consuetudo, praerogativaque praefatorum Statuum et Ordinum in electione et coronatione regum locum habeat.“

Mindezen adatokat a törvények és királyi diplomák világos tartalmából vontuk ki. Mennyire érvényesek ezeknek elleneben L. úr idézetei s fáradtsággal összeállított magyarázatai : bárki megítélheti. Ha L. úrnak volna igazsága, s a magyar trónörökösödés I. Ferdinándtól fogva első-szülöttségi sorral, még pedig a nőágra is kiterjedő joggal, kétségtelenül illette már a Habsburg-házat : akkor Maximilián, Rudolf és Mátyás, II, III. és IV. Ferdinánd, egy szóval : a Habsburg-háznak valamennyi fejedelme teljesen járatlan volt a közjogi dolgokban ; s vagy nem ismerte saját házának kétségtelen jogait, vagy szándékosan sértette meg azokat, midőn egyik úgy, mint másik vagy valamely általa szentesített törvényben vagy királyi levelében elismerte : miszerint a magyar nemzet által annak ősi szokása szerint, szabadon választatott meg királynak. S még nagyobb jogtalanságot követett volna el saját családjá ellen I. Leopold, midőn 1687-ben szentesítette azon törvényt, melyben határozottan kimondatik, hogy a Habsburg-ház fiágának kihaltával a szabad-választás Magyarországra visszaszáll. Ha L. úr állítása igaz volna, I. Leopold saját uralkodó házának nőágát fosztotta

volna meg az öröködési jogtól. Ime mire vezet az, midőn valaki saját nézeteinek s a pillanat igényeinek megfelelő tételt állítván föl, hogy azt bebizonyíthassa, idéz s magyaráz, a mint magának tetszik; nem törődve, ha magyarázata merő ellentétben áll is saját idézeteivel, s ha az által hét fejedelmet vádol is alaptalanul saját jogainak nem ismerésével, s mások jogainak megsértésével!

Az 1687. évben első-szülöttségi sorral megállapított örökösödés csak a fiágra volt szorítva, mint az említett évi 3. t. czikkből láttuk, s csak az 1723. évi *sanctio pragmatica* által lön, az akkor határozottan megállapított feltételek mellett, a nőágra is kiterjesztve.

Mondhatná valaki, hogy miután a dicsőségesen uralkodó háznak öröködési joga világos törvény, sőt ünnepélyes szerződés által meg van már a nőágra is határozottan állapítva, meddő vita L. úrral a fölött feleselnünk, ha ezen első-szülöttségi s nőági örökösödés joga I. Ferdinánd óta fenállott-e már, vagy csak 1687. évben s illetőleg 1723. évben lön megállapítva; elég az, hogy jogilag fenáll és senki által kétségbe nem vonatik.

De ha figyelemmel kísérvük L. úr munkája tovább fejtegetett irányát, nem lehet észre nem vennünk, miszerint ő csak azért ügyekezett ez állítását minden módon bebizonyítani, hogy abból a magyar közjog állására oly következtetéseket vonhasson, minőket vonni szeretne, s hogy értésünkre adhassa, mikép a női örökösödés elfogadásához jogosan nem is köthetett föltételeket az ország, miután a nőági örökösödés jogszerűleg már előbb is mindig fenállott.

E czélra sokat beszél L. úr munkája folytán a mindig fenállott real unióról, s azt állítja, hogy 1723 előtt valóságos *confoederatio* volt Magyarország és Ausztria s a többi örökös tartományok között, mely nem csak personal, hanem valóságos real uniót képezett. Hivatkozik e tekintetben az 1606. évi bécsi békekötésre, mindenképen bonczolgatja azt s *confoederatió*nak nevezi. Lássuk tehát minő *confoederatio* van az említett békekötésben kifejtve s megállapítva. A Bocskai személyére vonatkozó pontok 26. §-ában az mondatik, hogy: a jelen egyezkedés

(tractatus) állandósítása tekintetéből s minden bizalmatlanság megszüntetésére ő cs. kir. felsége külön királyi levél által is meg fogja ígérni, s Csehország, az ausztriai főhercezség, Morva örgrófság és Szilézia hercezség s ő fensége Ferdinánd főherceg, Stíria hercezséggel együtt biztosítást nyújtanak (assecurabunt), miként ő cs. felsége ezen a magyarokkal kötött kibékülést sértetlenül és minden részeiben megtartandja, s a szomszéd országok és tartományok sem fognak semmi olyast megkísérteni, a mi a szomszédság jogát (vicinitatis jus) sérthetné. Viszont

a 27. §.: Magyarország lakosai s a Magyarországhoz tartozó tartományok és megyék ő cs. kir. felsége s utódjai a magyar királyok iránt örökös hűségre és engedelmességre (et observantiam) fogják magokat országos törvények által (per publicas constitutiones Regni) kötelezni, s fentartva az ország jogait és szabadságait soha sem fognak elszakadást, pártütést, fölkelést, a közbéke zavarását, a szomszéd tartományok megtámadását s pusztítását, belső összeesküvéseket, törököknek, tatároknak vagy más bárminő ellenségnek Magyarországra vagy a szomszéd tartományokba hozatalát, magán conventiculumokat ő felsége s az ország java ellen, forralni vagy bármi szín alatt megkísérteni; sőt

28. §. a régi kötések és frigyek szerint (secundum antiqua pacta et foedera), a jó szomszédságot és kölcsönös szeretetet Magyarország s az örökös tartományok egymás közt fentartják, s a keresztyéneknek egymás közötti közlekedését mindenneknek (et ultro citroque commercium Christianorum) szabadon fenhagyják, egymásnak a szomszédság fentartásáról s mindenről, a mi arra szükséges, külön leveleket fognak adni. Ha pedig

29. §. a törökkel becsületes békességet nem lehetne kötni, s a törökök oly föltételekhez ragazkodnának, melyek Magyarországnak s a szomszéd tartományoknak károsak vagy veszélyesek lennének: akkor ő cs. k. felsége katonáival egyesülten a török ellen, mint a keresztyénségnek s a hazának ellensége ellen, az ország törvényei szerint hasonló gyorsasággal és készséggel, minden vonakodás nélkül fognak hadakozni.

Az ezen békekötésben megemlített külön levelek, mind

azok, melyeket a magyarok a cseheknek, mind azok, miket ezek amazoknak kiadtak, szintén azt tartalmazzák, a mit fennebb elmondottunk, s ezekben is az mondatik: „*Quin imo antiqua pacta et foedera in integrum ac si nunquam violata fuissent, restituimus, bonam vicinitatem et mutuum amorem cum iis in perpetuum colemus, et ultro citroque commercium Christianorum liberum omnibus relinquemus etc.*“

Kérdezzük immár, mi van ezen kötésekben, vagy ha tesszik szövethatározásokban, a miből real unióra vonhatni következtetést? Biztosítása annak, hogy a fejedelem a kötött békét megtartja, a jó szomszédság és kölcsönös szeretet s a keresztyének mindkét részről szabad közlekedése, azon kölcsönös ígéret, hogy a török, mint közös ellenség ellen, együtt fognak hadakozni. Ezek mutatnak-e azon real unióra, mit L. úr állít? Ezekből vonhatni oly messzevágó következtetéseket? Hiszen ily szövetséget két, minden tekintetben, még fejedelmére nézve is különálló hatalmasság is köthet s kötött nem egyszer egymással, a nélkül, hogy azért a két szövetséges fél között real unio léteznék. Ha ennyi már real unio, akkor az I. Napoleon ellen alakult szent szövetség is real unio volt L. úr értelmében.

Felhossa még L. úr (212—214. lap) azon szövethatározást is, melyet egy részről Magyarország, más részről Alsó- és Felső-Ausztria rendei 1608-ban febr. 1-jén Pozsonyban kötöttek, s azt mondja, hogy az 1606. évi *confoederatio* alapján Mátyás Magyarországot és az orsztrák hercegi tartományokat Pozsonyba, egyesült magyar-orsztrák országgyűlésre hívta össze s ott kötött az említett újabb szövetség.

Csodálkozunk, hogy L. úr éppen ezen frigré hivatkozik. Tekintse meg a történelem könyveit, s látni fogja, miért és miképen kötöttett e frigy. Mátyás, ki még akkor nem volt Magyarország királya, csak kormányzója, azon ok vagy ürügy alatt, hogy a zsitva-toroki békeséget végre kell hajtani, hogy a törökök által föllázított hajdúk mozgalmait rögtön intézkedéseket kívánnak, dec. 16-án országgyűlést hirdetett Pozsonyba, mely új év után azonnal megnyitandó lett volna. Ennek ellenében Rudolf, ki még a trónról nem mondott le, 1607. december 21-én

a következő évi márczius 11-ére szintén országgyűlést hirdetett. Mátyás 1608. évi január 12-én érkezett Pozsonyba, az ausztriai rendek tetemes száma által kísértetve. A magyarországi rendek nem egyesült magyar-osztrák gyűlés alakjában tanácskoztak az ausztriai urakkal, hanem választmányt neveztek maguk közül, mely az országgyűlés nevében az örökös tartományok rendeivel, mint különben is a bécsi békekötés kezeseivel frigyre lépjen, s e szövetség kényszerítse a királyt (Rudolfot) a bécsi és zsitva-toroki békesség minden pontjainak teljesítésére. Rudolf január 23-án kelt levele által a tudta nélkül összejött országgyűlést eloszlatta. De a rendek nem távoztak el, hanem kifejtették válságukban, hogy ők a főherczeggel tüzettk ki az országgyűlést, mert a legnagyobb veszély pillanataiban királyuk által elhagyatottak, s mert a bécsi és zsitva-toroki béke végrehajtása elkerülhetlenül szükséges; kijelentvén, hogy ők a korona megmentésére együtt fognak maradni. Ezek folytán köttetett azon frigy, melyre L. úr hivatkozik, s melynek valóságos célját minden ember tudta, ugyanazért Rudolf febr. 23-án mindazon végzéseket érvényteleneknek nyilvánította: de Mátyás 20,000 emberrel Prága felé indult, minek következménye lön, hogy Rudolf a trónról lemondott.

És ezen frigyet vagy más ilyneműeket tekint L. úr oly confoederatiónak, miből real uniót következtet? Ilynemű közös országgyűlést óhajt ő jövődöre? Róla ezt feltenni nem akarnók.

Azonban mellőzve az említett frigynek titkos vagy ki nem mondott célját, s azon körülményeket, melyek közt a frigy kötöttetett, ha csak magát a frigynek L. úr által idézett szavait vesszük is fontolóra, mit látunk azokból? Azt mondják a szövethetők, hogy a törökök által fellázított hajdúk pártütésének elnyomására jöttek össze, s Magyarországot s a szomszéd országokat akarják megmenteni, hogy tehát Magyarország a keresztyénségtől el ne szakasztassék, s a pusztításnak tárva ne legyen, maguk és a távollevők nevében is erős frigyet kötnek, miszerint, hogy ha a római és török császárok közt kötött (zsitva-toroki) békesség miatt (capitulatio), melyet ők (a szövethetők) meg kívánnak tar-

tani, az ellenség vagy a köz-békének bármely megzavarója (ein Zerstörer des gemeinen Friedens) Magyarországra vagy más országokba, azoknak részeibe vagy szövetségeseikébe erőszakkal beütné, akkor ők Magyarországnak s Felső- és Alsó-Ausztriának rendei közös segélyvel s erővel egymást oltalmazzák stb.

Tehát frigyet kötöttek egymással a törökkel kötött békeség fentartására, s Magyarországnak és Ausztriának az ellenség beütés elleni megvédésére. Frigyet kötöttek, nem általánost, nem minden esetre kiterjedőt, oly frigyet, mely az érintett tárgyon kívül semmi egyebet magában nem foglalt. Nem lett volna-e teljesen fölösleges ily frigykötés, ha az 1606. évi bécsi békekötés olyan *confoederatio* lett volna, minőnek L. úr állítja? Nem volna-e az még nevetséges is, ha valóságos *real unio* létezett volna? És ha az a pozsonyi országgyűlés, melyben e frigy kötöttet, csakugyan a L. úr által sajátságosan magyarázott 1606. évi *confoederatió*nak alapján összehívott magyar-osztrák országgyűlés lett volna, miért nem hívtak meg oda a csehek is, kik a bécsi békekötésnél L. úr szerint szintén tagjai voltak az említett *confoederatió*nak?

Felhozza L. úr, hogy az említett *confoederatiók* az 1609: 42. t. cikkben s II. III. Ferdinánd és I. Leopold diplomáiban ismét megújítottak. Ez igaz a bécsi békekötés tartalmáról; de az 1608. évi február 1-jén kötött frigy se az egyikben, se a másikban nincs megemlítve; láttuk pedig fennebb, mit foglalnak magokban a bécsi békekötés azon sorai, melyek e frigyre vonatkoznak. Sajátságos, hogy L. úr egész határozottsággal állítja, miszerint azon *confoederatiók*, különösen a hadügyre és az ehhez szükséges pénzügyre vonatkoztak, a kereskedelem pedig általánosan van azokban érintve; holott az egész bécsi békekötésben a hadügyről és erre szükséges pénzügyről egy szó sem fordul elő: mert azt csak nem tesszük fel L. úrról, hogy az 5. pont tartalmából a pénzügynek, a 9. és 10. pontok szavaiból pedig a hadügynek bármínemű közösségét következtesse. Az 5. pont ugyanis „*de thesaurario*“ azt mondja: hogy a kincstárnok akár királyi jövedelmek pénztárnokának vagy igazgatójának, akár

más egyébként neveztessek, úgyszintén annak segédjei, az ország kormányzatának soha semmi részébe ne avatkozzanak, egyedül a király és korona jövedelmeire legyen gondjuk, sőt elhatároltatik, hogy e hivatalokra jövedőben mindig magyar születésű világiak választassanak; a köz-adó beszédésére pedig az ország lakosai eddigi mód szerint választhatnak pénztárnokot vagy rovókat (*perceptores seu dicatores*). Ez valóban nem állít fel semmi közösséget, sőt inkább kizárja azt; a *confoederatió*t tehát a pénzügyre ki nem terjeszti. A 9. és 10. pontokban az rendelkeztek: „hogyan az ország nagyobb és kisebb hivatalai, még a külsők is, valamint a határvidékek parancsnokságai a magyar tanács előterjesztésére alkalmas magyaroknak, vagy Magyarországhoz tartozó nemzetbélieknek adassanak, valláskülönbőség nélkül; de ha ő felségének úgy tetszenék, a dunai részekben két végvidéki parancsnokságot adhat belátása szerint érdemes külföldieknek is a szomszéd tartományokból.“

Közösség-e ez a hadügyben s kiterjesztése-e a *confoederatió*nak a hadügyre? Sőt éppen az a körülmény, hogy világos törvény adott hatalmat ő felségének ez esetben két végvidéki parancsnokságnak, de éppen csak kettőnek, érdemes idegenek általi betöltésére, nem mutat-e egyenesen ellenkezőt azzal, a mit L. úr mondott?

A békekötés azon szavai: „*et ultro citroque commercium Christianorum liberum omnibus relinquent*“ szabad kereskedelemre vonatkoznak-e vagy inkább, mint mi magyaráztuk, szabad közlekedésre, a fölött most nem akarunk vitatkozni: mert ha kereskedelemre vonatkoznának is azok, még abból a L. úr által állított real unióra éppen úgy nem lehetne következtést vonni, valamint nem lehet más, egymástól teljesen független, különálló országoknak, vagy államoknak a szabad-kereskedést kölcsönösen megállapító egyezkedéseiből azoknak valóságos real unióját következtetni.

L. úr idézi e tárgyra vonatkozólag az 1622: 26. t. czikket, melynek rubruma: „*De pace cum Ditionibus Regno Hungariae adjacentibus stabilienda, et vicinitatis juribus invicem colendis*“; az 1. §-a pedig azt mondja: „*Simulque statuunt, ut dein-*

ceps mutua commerciorum, vicinitatis et amicitiae jura inter haec Regna et Provincias constanter colantur.“ Ha e sorok real uniót bizonyítanak, akkor mindazon országok között, melyek egymással jó szomszédságban s barátságos viszonyban élnek, valódi real unió létezik.

Még az 1606. évben kötött zsitva-toroki békesség tartalmából is real uniót akar következtetni L. úr, azért is, mert a békekötésben világosan kikötöttet, hogy ő felsége a római császár és a török császár egymást császárnak czímezzék ; s mert abban a tatárok és egyéb népek is benfoglaltatnak, az mondatván róluk , hogy a béke ideje alatt keresztyén országokban és tartományokban kárt nem tehetnek ; továbbá a béke kiterjed minden helyekre, Magyarországra s a hozzátartozó tartományokra, más országokra s vidékekre és tartományokra, melyek a békét kötő két császár birtokában vannak, s így az ausztriai házhoz tartozókra vagy attól függőkre is, sőt a spanyol király is köthet békét, ha akar ; kiterjed császár ő felsége törvényes örököseire s utódaira, Magyarország királyaira, kiterjed a császár testvéreire, sógoraira, unokáira s azok törvényes örököseire, s ugyanez értendő a török császárra is.

De már mindezekből mi következik az állított real unióra nézve ? a császári czím csakugyan megillette ő felségét, mert római császár volt ; oly békességet kötni pedig, mely a két hadakozó fél uralma alatt álló országok s tartományok egyikére vagy másikára lett volna csak szorítva, annyi lett volna, mint békét sem kötni. Kiemeli L. úr, hogy e békét ő felsége nem csak úgy kötötte mint király, hanem úgy is, mint római császár, úgy is, mint az ausztriai tartományok ura. De hisz ez igen természetes volt. A török nem csak Magyarországra szorította a háborút, s ha itt győzelmesen haladhatott volna, bizonyosan nem állt volna meg Ausztria határszélein, hanem tovább ment volna, a mint tette is ezt utóbb, midőn Bécsig elhatolt s azt ostromolta. Ezen háborúban tehát, midőn az örökös tartományok seregei Magyarországot védték, önmagokat védték ; s azon békekötésnek, melylyel a háború bevégeztetett, termé-

szetesen ki kellett terjednie rájuk is, a nélkül, hogy e közös harcz s mindenikre kiterjedő békekötés real uniót szült volna.

Miután L. úr az általa felállított trónörököségi elméletet és confoederatiót bebizonyítottának vélte, átmegy a sanctio pragmaticára, s azon szorosabb kapcsolatra, szerinte szorosabb real unióra, mely az 1723. évi törvényben mondatott ki.

HARMADIK FEJEZET.

Sok alaptalan s valótlan állítást halmoz össze L. úr a sanctio pragmaticáról, s az arra vonatkozó törvények tartalmát egészen elferdítve értelmezi, s a hol a tények vagy a törvény szavai nem úgy szólnak, mint a hogy ő szeretné, önkényes magyarázatokkal igyekszik saját elméletéhez idomítani még azt is, a mit az ő nézeteivel ellenkezőt tartalmaz a törvény. Hogy röviden áttekinthessük állításait s azokból vont helytelen következtetéseit, az eredeti szöveg után szórul-szóra ide iktatjuk a magyarországi sanctio pragmaticát, vagyis az 1723. évi magyar országgyűlésnek azon törvényeit, melyekben a nőági trónörökösítés meg van állapítva; s mivel e szövegre gyakrabban fog történni hivatkozás, azt e kis értekezésünk végéhez függesztjük.

Tekintsük át most már L. úr állításait s okoskodásait.

Azt állítja Lustkandl úr, hogy a sanctio pragmaticát ő felsége VI. Károly császár 1713. évi ápril 19-én hirdette ki Bécsben, s e kihirdetés az örökös tartományok föméltóságai előtt történt, kik között Magyarország és Erdély föméltóságai is jelen voltak (gróf Pálffy Miklós ország-bíró, gróf Illésházy főkanclerár és gróf Kornis erdélyi alkanczellár). Kétségtelen tehát, folytatja L. úr, hogy ezen pragmatica sanctio már 1713. évben Magyarországra és Erdélyre szintűgy meg volt állapítva s kihirdetve, mint az örökös tartományokra (dass die Pragm. Sanction auch für Ungarn und Siebenbürgen in gleicher Weise wie für die übrigen Erbländer mitbegründet, und auch schon das erste Mahl zugleich mit für diese Länder kundgemacht war.“ 226. l.). — Állítja továbbá, hogy a sanctio pragmatica határozatainak az 1723. évi törvényekbe lett fölvétele csak pusztá beczzikelye-

zése az 1713. évben megállapított s kihirdetett *sanctio pragmatica*-nak, ugyanazért a kettő között nem is lehet különbség, s az 1713. évben kihirdetett öröködési határozatok az 1723 : 1. és 2. t. cikkbe iktatott határozatokkal szorosán és minden részben öszhangzók, s az öröködéssre vonatkozólag sem több sem kevesebb értelmük vagy fontosságuk nincs az 1723. évi törvényeknek, mint az 1713. évben kihirdetett határozatoknak.

Ezen állításai L. úrnak teljesen alaptalanok. Azon *sanctio pragmatica*, melyet VI. Károly császár ő felsége Bécsben 1713. évben kihirdetett, Magyarországra nem lehetett s nem is volt kiterjesztve. Magyarország alkotmányos ország volt, melyben törvényt csak a fejedelem és nemzet egyesült akarata alkotott. Azon családi rendelkezés tehát, melyet a császár önhatalmával megállapított, Magyarországhban csak a nemzet egyenes és világos hozzájárulásával válhatott volna törvénnnyé. Az ország-bíró és kancellár senki által meg nem voltak bízva, s a nemzet akaratát, mely amügy is a törvényhozás tárgyaira nézve jogszerűleg csak országgyűlésen nyilvánúlhat, semmi tekintetben nem képviselhették. De maga a fejedelem sem tekintette az 1713. évben kihirdetett öröködési rendelkezést Magyarországra is kiterjedőnek és kötelezőnek. Ugyanis, két évvel utóbb, 1715. évben szentesítette ünnepélyesen az 1715 : 3. t. cikket, melyben világosan és határozottan kimondatik, hogy ő felségétől I. Leopold királytól leszármazott fiágnak kihaltával az ország rendének szabad-választási joga ismét életbe lép. *)

*) Az 1715 : 3. t. cz. szövege így hangzik : „*Sacra Caesarea Regiaque Majestas, Successionem Haereditariam juxta tenorem benigni Diplomatis sui immediate praeinsinuato articulo secundo, nunc inserti, sufficienter declaratum, clementer resolvit dirigendam; et deficiente demum Masculino sexu, a Divo condam LEOPOLDO et Rege descendente, a vitam et veterem, approbatamque Consuetudinem, Praerogativamque Statuum, et Ordinum, in Electione, et Coronatione Regum, locum suum habiturum esse :*

§. 1. *Nec Status, et Ordines Regni, eadem Sacra Regia Majestas secus regi, aut dirigi vult; quam observatis propriis ipsius Regni Hungariae hactenus factis, vel in futurum Dieta-liter constituendis Legibus;*

Lehetett volna-e az országnak 1715. évben e törvényt alkotni s a fejedelemnek azt szentesíteni, ha az 1713. évben kihirdetett öröködési határozatok Magyarországra is kiterjedtek volna? Lehet-e kétkedni e tény valóságán, melyet a törvény szavai bizonyítanak, s lehet-e ily kétségtelen tény ellenében a mesterkélt okoskodásoknak bármi nyomatéka?

Midőn 1687-ben a Habsburg-ház fiágának első-szülöttségi öröködése megállapított, az említett 1687:3. t. cz. bizonyítása szerint, fentartotta az ország a fiág kihaltának esetére a szabad-választási jogot, s e jogot mind I. József, mind III. Károly világosan elismerték koronázási leveleikben. S azon körülmény, hogy ugyanaz a fejedelem, ki 1713. évben a nőági öröködést családi rendelkezés által megállapította, két évvel e megállapítás után Magyarország irányában ünnepélyesen kijelenti, miszerint Magyarországon a fiág kihaltával nem illeti a nőágot az öröködés, hanem szabad-választásnak lesz helye; — e körülmény, mondjuk, legvilágosabb bizonyága annak, hogy az 1713. évi öröködési határozatok Magyarországra ki nem terjedtek.

Miután pedig alkotmányos országban a törvény ereje mind addig jogilag fenáll, míg az alkotmányos törvényhozó hatalom meg nem változtatja vagy el nem törli, az említett 1715:3. t. czikknak rendelete is fenállott teljes jogerőben 1723-ig, midőn azt a nemzet és fejedelem együtt a nőági öröködés megállapításával törvény által megváltoztatták. Az 1723:1. és 2. t. cz. tehát, vagyis a magyarországi *sanctio pragmatica*, nem pusztá becikkelyéze volt az 1713. évben kihirdetett öröködési határozatoknak, melyek, mint fennebb láttuk, Magyarországra nézve jogilag nem léteztek s így kötelezők nem is voltak, hanem ünnepélyes és viszonyos szerződés általi megállapítása a nőági örökö-

---

§. 2. *Qua Regia clementissima declaratione; circa clausulam: Prout super intellectu et usu Legum, Regio, et communi Statuum consensu Dietaliter conventum fuerit, de omni a Regno avulsione; ac ad morem aliarum Provincia- rum supposito Gubernio; memoratos Status et Ordines Regni sufficienter praecautos reddit.*⁴

désnek s ezen örökös főtételeinek, mely a fejedelem és nemzet egyesült akaratóból jött létre s törvényesen mondatott ki.

Az sem áll, hogy az 1723. évi törvényekben megállapított *sanctio pragmatica*, és az 1713-ban Bécsben kihirdetett örökös határozatok közt különbség nincsen, s hogy azok szorosán és minden részben összehangzók.

Van igen is e kettő között különbség, és pedig több tekintetben lényeges különbség.

Egyik az: hogy az 1713-ban kihirdetett határozatokat a fejedelem ön abszolút hatalmával állapította meg, a magyar *sanctio pragmatica*-t pedig a nemzet országgyűlésileg határozta el s a fejedelem beleegyezésének hozzájárultával emelte törvénynyé.

Másik különbség az: hogy az 1713-ban kihirdetett határozatok az elválhatlanságon és feloszthatlanságon kívül semmi főtételt nem foglalnak magukban, a magyar *sanctio pragmatica*-ban pedig más főtételek is vannak kikötve. Ugyanis az ország rendi magában azon törvényekben, mely a női örökösödést megállapítja, közvetlen azon sorok után, melyek az örökösödési jog terjedelmét, sorát és módját körülírják, a 2. t. cz. 9. §-ában határozottan kimondták azt is, hogy: „ekképen a felséges austriai házba behozott és elismert női örökösödést a fennebb leírt sor szerint megállapítják, kiterjesztvén most akkora az 1687: 2. és 3., valamint az 1715: 2. és 3. törvényezikkeket.“
S e törvényezikkek, melyek az elfogadott női örökösödésre kiterjesztettek, többek közt azt tartalmazzák, hogy minden fejedelem koronázásakor királyi hitlevél által és esküvel is fogja biztosítani a nemzetet, miszerint az ország jogait, szabadságait és törvényeit megtartja, az ország területi épségét sértetlenül fenntartja. Az 1715: 3. t. cz. 1. és 2. §§-ai pedig világosan kimondják, hogy a királyi felség ez országban soha másképp uralkodni és kormányozni nem fog, mint az országnak eddig hozott vagy jövőben országgyűlésileg hozandó saját törvényei megtartásával, s más tartományok kormányzati módja ide soha be nem hozatik. E most említett s a női örökösödésre kiterjesztett törvények szoros megtartása tehát kétségtelenül egyik főtétele a női örökösödés elfogadásának,

Harmadik lényeges különbség a nőág öröködési terjedelmére vonatkozik.

Két fő része van a nőági öröködés megállapításának : egyik annak meghatározása, kikre terjed ki a megállapított öröködési jog ; a másik annak meghatározása, hogy a jogosultak minő sorral következzenek egymás után az öröködésben. Ez utolsóra nézve nincs különbség Magyarország és a többi örökös tartományok között. Itt is amott is az első-születtségi sor van elfogadva ; itt is amott is egyik ág hihaltával a másik jogosult ág következik ugyanazon sorral ; minek természetes következménye, a mit a magyar törvény is kimond, hogy míg a jogosultak ki nem hálnak, Magyarországon is ugyanazon örökösöt illeti a korona, kit az örökös tartományokban. De nem áll ez egyformaság az öröködési jog terjedelmére nézve.

Ugyanis az 1713. évben kihirdetett határozatok, magának L. úrnak idézete szerint is, következőleg állapítják meg a nőági öröködést :

1) A fiág kihaltával elsőben is ő felségének VI. Károlynak leányait,

2) azok kihaltával ő felsége testvérének (I. Józsefnek) leányait,

3) ezek kihaltával ő felségének (VI. Károlynak) nővéreit vagyis I. Leopoldnak leányait, végre

4) minden e családból leszármazó örökösöt *) (und alle Linien des Durchlauchtigsten Erzhäuses) illet a trónöröködés.

Ellenben a magyarországi sanctio pragmatica ezt a nőági

*) Wir haben in deutlichen und verständlichen Worten declariret, dass in Ermangelung des männlichen Geschlecht's, die Succession fallen sollte :

erstlich auf die Erzherzoginen unsere Töchter,
zum Anderen auf die Erzherzoginen unsere Niècen, unseres Bruders Töchter,
zum dritten auf die Erzherzoginen unsere Schwestern,
und endlich auf alle abstammenden Erben des Geschlecht's (Lustk. 245. 1.).

öröködést következőkép állapítja meg (1723:2. t. cz. 5. 6. 7. §§.):

„Elsőben is a most uralkodó cs. k. felségtől (III. Károlytól), aztán ennek magvaszakadtával, a boldog emlékezetű I. Józseftől,

ezek magvaszakadtával a boldog emlékezetű Leopold császártól és királytól leszármazók, s azoknak római kath. vallású, mindkét ágoni törvényes maradékai fognak öröködni.“

Csak azokra van tehát szorítva az öröködési jog, kik III. Károlytól, I. Józseftől s I. Leopoldtól származnak, vagyis I. Leopold összes származékára. S ha mindezeknek magva szakadna, Magyarországbán a trónöröködés nem terjed ki azokra, kik az 1713. évi családi rendelkezésben negyedik helyen vannak említve, következő szavakban: „und endlich auf alle abstammenden Erben des Geschlechts;“ és még világosabban a L. úr által a 246. lapon idézett szavakban: „und alle übrigen Linien des Durchl. Erzhauses.“ És így ha I. Leopoldnak mindkét ágoni származéka kihalna, a többi örökös tartományokban a Habsburg-háznak minden ága s minden ivadéka egymás után öröködési joggal birna, mint L. úr maga is megjegyzi; Magyarországon ellenben ez esetben a szabad-választási jog lépne ismét életbe, mint az említett 1723:2. t. cz. világos szavai bizonyítják, s III. Károlynak minden eddig megkoronázott utódai a koronázási hitlevél 4. pontjában (6. §.) határozottan elismerik. *)

---

*) *Mariae II. Regis Decretum Primum. Anni 1741. Articulus 2. Diploma Regium etc.*

§. 6. *Quarto*: Quod in Casu (quem DEUS procul advertere velit) defectus utriusque Sexus Archi-Ducum Austriae, praepremis quidem ab Altefato Genitore Nostro, dein in hujus defectu, a Divo olim Josepho, his quoque deficientibus, ex Lumbis Divi olim Leopoldi Imperatorum, et Regum Hungariae descendantium; juxta etiam Dictamen praecitatorum Primi et Secundi Articulorum, praefatae Dietae Anni Millessimi, Septingentesimi Vigesima terti; Praerogativa Regiae Electionis, Coronationisque, antefatorum Statuum et Ordinum, in pristinum vigorem, statumque redibit, et penes hoc Regnum Hungariae, et praedictas Partes, ejusdemque antiquam Consuetudinem illibate remanebit.

Nem lehet e lényeges különbséget elvitatni; ott van ez a törvényekben s hitlevelekben, s nincs *dialectica*, mely bárkit elhíttessen, hogy a törvény világos szavainak más az értelme.

Negyedik különbség az 1713. évi öröködési határozatok és a magyar *sanctio pragmatica* között az: hogy amazokban a szabad-választásról még a Habsburg-ház kihaltának esetére sincs említés, a magyar *sanctio pragmatica* pedig e szabad-választást határozottan fentartotta s eseteit körülírta.

Valótlan tehát L. úrnak azon állítása, hogy a kettő minden részben szorosan összhangzó.

A magyar *sanctio pragmatica*-nak és az 1713. évben kihirdetett czászári határozatnak ugyanazonosságát vagy minden részbeni teljes összhangzását azzal is akarja L. úr bizonyítani, hogy az 1723: 1. és 2. t. cikkben e szavak fordulnak elő: „(7. §.) *juxta stabilitum per Sacratissimam Caesaream, ac Regiam Regnantem Majestatem in aliis quoque suis Regnis et Provinciis haereditariis, in, et extra Germaniam sitis primogeniturae ordinem*”; és ismét (§. 3.) „*Eodem cum Masculorum primogeniturae ordine, secundum normam in reliquis Suae Majestatis Sacratissimae Regnis et provinciis haereditariis, in, et extra Germaniam sitis, jam per Eandem ordinatam, stabilitam, publicatam et acceptatam*” stb. És e szavakból azt következteti L. úr, hogy Magyarország a nőági öröködést a többi örökös tartományokban ő felsége által megállapított és kihirdetett mód szerint fogadván el, a magyarországi öröködési jognak minden részben teljesen olyannak kell lennie, minőt ő felsége az 1713. évben megállapított és kihirdetett.

De megjegyeztük fennebb, hogy a kettő közötti különbség nem azon sorra vonatkozik, melylyel a jogosultak egymás után következnek; mert Magyarország az első-születtségi sort állapítván meg, e részben kétségtelen az összhangzás: — hanem vonatkozott a megállapított nőági öröködések terjedelmére, miután Magyarországon ez az öröködések nincs a Habsburg-háznak mindazon ágára kiterjesztve, melyek az 1713. évben kihirdetett határozatok szerint az öröködésekre jogosítva vannak. Olvassa bárki figyelemmel azon sorokat, mikre L. úr hivatkozott, s látni fogja,

hogy a törvény azon „norma“ vagy „ordo“ „in aliis Suae Majestatis Regnis et Provinciis haereditariis stabilitus“ alatt nem értett egyebet, mint az örökös sorát, mert ott áll az idézett szavak mellett és pedig azokkal kapcsolatban a „primogeniturae“ szó: „juxta stabilitum etc. primogeniturae ordinem.“ És ha valaki még ezen kételkedhetnék, kétségét bizonyosan eloszlatja azon körülmény, hogy ugyanazon t. czikkeknek ugyanazon §§-ai megállapítván, mint fennebb láttuk, a Habsburg-ház mely ágaira terjed ki a nőági örökös, s kimondván, hogy ezen elsorolt s határozottan körülírt ágak magvaszakadtával, nem a többi ágak fognak örökösni, hanem a nemzet szabad-választása lép ismét életbe: lényegesen mást határoztak, mint a mi az 1713. évben kihirdetett határozatokban foglaltatik.

Úgy látszik azonban L. úr maga is érezte, hogy állításait az általa idézett törvényekből bebizonyítani, s azt a szabad-választást, mely magában a sanctio pragmaticában és a koronázási hitlevelekben, I. Leopold származékának kihaltával, a nemzet részére világosan fen van tartva, pusztá okoskodásokkal elvitatni felette nehéz, egy oly végső eszközhez nyúlt, mely egész munkáját, úgy hiszszük, leginkább jellemzi.

Ugyanis munkája 249-ik lapján azt mondja, hogy miután az 1723: 2. t. cz. 11. §-a szerint csak a mondott nőág teljes kihaltának esetére tartják fen magoknak a karok és rendek ősi és régi, helybenhagyott és bevett törvényes szokásukat és előjogukat a királyok választásában és koronázásában, a kérdés főképp az: hogy mi ezen ősi és régi, törvényes szokásnak valóságos értelme? Mire azután ő határozottan azt feleli: hogy munkájában már megmutatta, miszerint az 1485: 1. 2. és 3. t. czikkek értelménél fogva szabad-választásnak csak akkor lehet helye, ha a királyi családnak már semminemű ivadéka nem létezik (wenn gar keinerlei Saame des königlichen Geschlecht's mehr vorhanden war); a magyar nemzet tehát jövőendőben sem gyakorolhatja a szabad-választást mindaddig, míg az összes Habsburg-háznak bármely tagja életben lesz, habár ekképen az örököségi jog a sanctio pragmaticában világosan megnevezett három ágon túl terjedne is.“

Elmondottuk fennebb észrevételeinket azon magyarázat alaptalanságáról, melylyel L. úr az 1485. évi törvényeknek oly értelmet tulajdonít, mi saját elméletének volna kedvező. Elmondottuk, hogy az Árpád-ház kihaltával a vegyes korszaknak majd minden királya, névszerint, hogy Venczelt, Ottót és I. Károlyt ne is említsük: — Zsigmond, Albert, I. Ulászló, Mátyás és II. Ulászló, kitől L. úr I. Ferdinánd öröködését nem is leszármazási alapon, hanem házassági jogon hozza le, szabadon választott királyok voltak. Bebizonyítottuk, hogy I. Ferdinándtól I. Józsefíg minden királyaink választás által léptek a trónra, mint ezt önmagok elismerték királyi leveleikben s az általok szentesített törvényekben. Megemlítettük, hogy 1687. évben, a fiág elsőszülöttségi jogának meghatározásakor is, fentartatott a szabadválasztási jog a fiág kihaltának esetére, és hogy e jog 1715. évben, következőleg a német sanctio pragmatica után két évvel újabban határozottan kimondatott.

Ez azon ősi és régi, helybenhagyott és elfogadott szokás és előjog, mely szentesített törvényekben kimondatott, királyi hitlevelekben tinnepélyesen elismertetett, s századokon keresztül gyakorlatilag fenállott. Ez azon ősi és régi, helybenhagyott és elfogadott szokás és előjog, melynek a sanctio pragmatica szerint (1723 : 2. t. cz. 11. §.) teljes erejében ismét életbe kellene lépni, ha a fejedelmi háznak I. Leopoldtól származott minden ivadéka kihalna, holott ugyanakkor az 1713. évi császári rendeletben megállapított öröködési jognál fogva, a többi örökös tartományokban a Habsburg-ház többi nőági maradékai („alle übrigen Linien des Durchlauchtigsten Erzhauses“) uralkodnának.

Nem lehet e tényeket elvitatni, s a törvényekből és királyi hitlevelekből merített világos bizonyítékokat bármi mesterségesen állított okoskodások föl nem forgathatják.

Meglehet, hogy egyes ember örömét leli abban, ha elméje élet oly elméletek felállításában, fejtegetésében és vitatásában gyakorolja, melyekre alapot és bizonyítványokat mesterségesen kell alkotnia és keresnie; játszhatik egyes ember ily elmefuttatásokkal: de higgye el L. úr, hogy fejedelem és nemzet egymás-

sal és önmagukkal ily játékot üzni nem fognak. Pedig ha L. úr fennebbi elmélete állana : a magyar nemzet és fejedelmei századokon keresztül csak játékot üztek volna egymással és önmagukkal. Ugyanis századokon keresztül azt mondták a magyar királyok királyi leveleikben : „minket a nemzet önként és szabadon, egyhangúlag királyának választott ;“ *) s ez L. úr szerint mind ámtás lett volna, mert, mint ő állítja, Magyarországnak nem is volt joga királyt választani, hanem a fejedelem kétségtelen örökös jogán lépett a trónra. I. Leopold alatt, 1687-ben, azt mondták az ország rendei : „A Habsburg-ház fiágának kihaltával ősi és régi; helybenhagyott és elfogadott szabad-választási jogunk ismét életbe lép,“ s erre a király szentesítvén a törvényt, azt mondtotta : igen is, elfogadjuk és helybenhagyjuk fentartástokat. I. József és III. Károly királyi hitleveleikben, s az utóbbi fejedelem még koronázása után három évvel is, 1715-ben ünnepélyesen kinyilatkoztatták : hogy a Habsburg-ház fiágának kihaltával a nemzet ősi és régi szokása és joga, a szabad-választásra nézve, ismét visszaáll. Magában a sanctio pragmaticában ugyanezt mondják a nemzet és fejedelem, az I. Leopoldtól származó fi- és leány-ág teljes kihaltának esetére. S mindez L. úr szerint csak tures szó, játék és ámtás lett volna, melynek voltaképen L. úr magyarázatánál fogva, valóságos értelme csak az volt, hogy ha megtörténnének mindezen megszakadások, visszaáll az országnak ősi szabad-választási joga, mely szerint királyt ugyan nem választhat, hanem tartozik uralkodóul elfogadni a Habsburg-ház minden egyéb ágait egymás után, habár a sanctio pragmatica azokra nem volt is kiterjesztve **), s habár az ily kiterjesztés magával a törvénynyel ellenkezik is.

---

*) Lásd : Rudolf, Mátyás, II. III. IV. Ferdinánd és I. Leopold királyi leveleit a Corpus Jurisban, hol mindenütt e szók fordulnak elő : „Nos in Regem et Dominum ipsorum, unanimi consensu, rite et libere elegerunt.“

**) „Und wenn auch auf diese Weise das Erbrecht sogar noch über die in der pragmatischen Sanction ausdrücklich genannten drei Linien hinausgehen sollte.“ E szavakat mondja L. úr munkája 249. lapján.

Miután ily módon iparkodott L. úr a *sanctio pragmaticának* az öröködési jogra vonatkozó részét saját elméletéhez idomítva értelmezni; átmegy a real unióra, s annak kétségtelen valóságát a *sanctio pragmatica* szavaival igyekszik bebizonyítani. Azt mondja ugyanis munkája 226. lapján, hogy: „a Magyarország és a többi örökös tartományok közötti real unio tekintetében sokkal nagyobb fontossága van az 1723-i törvényeknek, mint az 1713. évben kihirdetett császári határozatoknak, mert az említett törvényekből kétségtelenül be lehet a real uniót bizonyítani. Az 1713. évi *pragmatica sanctio*t még lehetne talán *personal unio* értelmében magyarázni, de az 1723. évi törvényekben annyira előtérbe vannak állítva a real viszonyok, hogy azokat ignorálni vagy elvitatni nem lehet.“

Okoskodásaiban az 1715 : 59. t. cikket veszi kiindulási pontul, s azt mondja: „a *sanctio pragmaticának* 1713-ban törvényt kihirdetése után az 1715. évben hozatott az 59. t. cikk: „*De elucubratione et promotione systematis in politicis, militariibus et oeconomicis*“ s ezen törvényre, mely a *sanctio pragmaticának* első érezhető következménye volt, és azon törvény követeléseire vannak határozottan alapítva (*ausdrücklich basirt*) az 1723. évi törvények rendeletei. Mert az 1723. évi törvényeket megelőző *decretum* határozottan hivatkozik a politikai, katonai és közgazdasági közös rendszernek 1715-ben követelt kifejtésére, s ezáltal czáfolhatlanul bizonyítja, hogy minden 1723. évi t. cz. a real unio rendszerének bevégzésére volt irányozva. Idézi továbbá az említett *decretum* (*feierliche Einleitung*) 1. §-ának néhány sorait, de csak töredékesen, s kihagyva mindazt, a minek hasznát nem vehette. Kiemeli különösen a következő szavakat: „*Pro stabilienda itaque in omnem casum etiam contra vim externam cum vicinis regnis nostris haereditariis unione et conservanda domestica tranquillitate,*“ s fölkiált: „állíthatja-e valaki, ezen bevezetés után, hogy az országgyűlés csupán a közös öröködési rend felállítása végett tartatott, s lehet-e kétkedni, hogy éppen az által, mert az összes országok politikai, katonai s közgazdasági „*accommodatio*ja“ félremagyarázhatla-

nul s élesen van legelől kiemelve, már a valóságos real unio terjedelme és határozott módja is világosan körülíratott?“

Lássuk mindenekelőtt az idézett 1715: 59. t. cikket, melyre fekteti leginkább L. úr fennebbi állításait. Azt mondja az említett t. cikk: „hogv miután a politikai, katonai és közgazdasági dolgokban egy rendszernek kifejtése üdvös, az egész országra hasznos s fölötte szükséges munka volna, ő felségének beleegyezésével e munka kidolgozására kineveztetnek a kalocsai érsek gróf Csáki Imre, az ország bírája gróf Koháry István s többen, kiknek nevei a törvényben elsoroltatnak. Ő királyi felsége pedig más biztosokat fog a magá részéről kinevezni, kik az országnak említett biztosaival együtt működjenek, tanácskozzanak s munkájukat a legközelebbi országgyűlésen ő felsége és az ország vizsgálata és elhatározása alá terjeszték. A törvénykezési rendszer kidolgozására a 24. t. cikkben már más küldöttek levén kinevezve.“ *)

Ime ez az egész törvénycikknek szószerinti értelme.

Magyarország rendei a hosszas bel-háború bevégezése után szükségesnek látták bel-dolgaik, czélszerűbb rendezéséhez hozzáfogni, s ő felsége beleegyezésével az előmunkálatok megkezdését elrendelték, bizottságokat neveztek ki, egyiket a 24. t. cikkben a törvénykezési rendszer kidolgozására, s egy másikat az 59. t. cikkben a politikai, katonai s közgazdasági rendszer kifejtésére. S megállapodtak abban, hogy ezen utóbbi bizottság-

---

*) Az 1715: 59. t. cz. szövege: „Quandoquidem elucubratio, et promotio Systematis in Politicis, Militaribus, et Oeconomicis, salutare, totique Regno proficuum, et apprime necessarium opus esset:

§. 1. Idcirco, Sua Majestate clementer resolvente, pro operis praeenarrati elaboratione denominantur; Domini etc.

§. 2. Nec non, Honorabiles; Joannes Kiss etc.

§. 3. Regia porro Majestas alios etiam a Parte Sua denominabit Commissarios; qui cum iisdem Regni Commissariis, operam et studium conferre, tandemque in proxime futura Diaeta, pro Suae Majestatis et Regni Revisione, et decisione, laborem suum referre tenebuntur:

§. 4. Pro Juridici autem Systematis elaboratione; jam in Articulo 24. aliis Deputatis existentibus.

hoz ő felsége, a király is nevezzen ki a maga részéről biztosokat, kik a rendszer kifejtésében az ország biztosaival együtt dolgozzanak; de az ekkép elkészítendő munkának átvizsgálása és végmegállapítása az összes törvényhozásnak, vagyis a fejedelemnek és az országgyűlésnek együtt tartatott fenn. Hol van mindezekben csak legkisebb nyoma is azon közösségnek, mit L. úr az említett t. czikkból kiolvasott? Ha azon kis szócska, melyet L. úr munkája 227. lapján az említett törvény magyarázatásánál oda foltozott: „Beruft sich ausdrücklich auf diese im Jahre 1715 gestellte Forderung der Ausbildung des gemeinsamen System's in politicis, militaribus et oeconomicis,“ — ha mondjuk, e kis szócska: „gemeinsamen“ a törvényben előfordúlna, akkor talán lehetne rémi látszata L. úr okoskodásának: de a mondott szócskát ő maga gondolta oda, s abból következeket von le, mintha az érintett szócska csakugyan ott volna. A ki az említett törvényt figyelemmel olvassa, látni fogja, miként szokta L. úr olvasni, idézni és magyarázni a törvényeket.

De azt mondja L. úr munkája 113. lapján, hogy miután a politikai, katonai és közgazdasági rendszernek az említett törvényben megrendelt kidolgozására nem csak magyar, hanem császári biztosoknak is kellett kineveztetniök, kétségtelenül máskép állott a dolog e három tárgyra nézve, mint a törvénykezési rendszerre nézve.

Itt ismét azon hibába esett L. úr, mit fennebb megróttunk. Császári biztosok kinevezését találja a törvényben elrendelve, s ebből azután könnyen véli következtethetni a rendszer közösségét. De az ő állítása és a valóság közt csak az a különbség, hogy az említett törvényben egy szó sem fordul elő császári biztosokról vagy küldöttekről, hanem az van mondva: „Regia porro Majestas alios etiam de parte sua denominabit commissarios stb.“ Tehát nem császár ő felsége (sua Caesarea Majestas), nem is a császári királyi felség (Caesareo-Regia Majestas), hanem egyenesen csupán ő királyi felsége (Regia Majestas) van a törvényben említve; a biztosok tehát, kik e törvény szerint ő felsége a magyar király részéről küldendők valának, császári biztosoknak semmiként nem tekinthetők.

A mi pedig azon körülményt illeti, hogy a törvénykezési rendszer kidolgozására bizottságot kinevező 24. t. cikkben királyi biztosok kiküldése nincsen említve, ebből, úgy hisszük, a politikai, katonai és közgazdasági rendszer közösségét nem lehet következtetni. Ő felsége s az ország rendei valószínűleg azt hitték, hogy e három tárgyban, különösen a katonában és közgazdaságiban, azon gyakorlati jártasság s részletes szakavatottság, melylyel a végrehajtó hatalom organumai már állásuknál fogva is bírnak, hasznos szolgálatokat teend a rendszer kidolgozásánál, s ezért tartották szükségesnek, hogy a fejedelem is küldjön ki a maga részéről biztosokat, kik az ország által kinevezett bizottsággal együtt dolgozzanak. Midőn ellenben a törvénykezés rendszerének kidolgozására kinevezett országos küldöttség tagjai nagy részt törvényszéki bírák s a gyakorlati téren működő jogtudósok levén, önmagok is czélszerűen s kimerítőleg működhetek.

De legsajátságosabb L. úrnak azon mesterséges álfogása, melyet e tárgyra vonatkozólag a 297. lapon használ, hol azt mondja, hogy „miután 1723. évben Magyarország és Ausztiria között a real unio megkötöttet, 1741. évben el lön határozva, hogy a status miniszteriumba magyarok is alkalmaztassanak, s ekkép a külügyek tárgyalásában részt vegyenek, és így az „*elucubratio systematis in politicis*“ egyenesen a real unio értelmében történt meg. Nem lehet tehát kételkedni, hogy in „*militaribus et oeconomicis*“ hasonlóul a real unio alapján volt szándék a rendszert kifejteni.“

L. úrnak ezen okoskodása már csak azért is alaptalan, mert félreértésből vagyis tévedésből indul ki. Ő t. i. a „*systema in politicis*“ kifejezés alatt egyenesen s egyedül a kül-politikai ügyeket értette; pedig ki van fejtve az 1861. országgyűlésnek második feliratában, hogy Magyarországbán a külügyek vezetése a királynak fentartott jogok közé tartozik, s el fogjuk mi is ezt mondani bővebben jelen értekezésünk utolsó részében. Midőn tehát 1715. évben országos bizottságot küldött ki a magyar törvényhozás „*pro elucubratione systematis in politicis*“, azt bizonyosan nem a külügyek rendszerének kidolgozásával bízta meg.

Ha kívánja tudni L. úr, mit értettek a magyar törvények a „publico politica“ szó alatt : tekintse meg az 1790/1 : 67. t. czikket, melyet munkájában maga is idézett. Látni fogja, hogy akkor is egy országos bizottság küldetett ki „pro elaboratione systematis publico politicorum,“ és e törvény 1. §-ában el is soroltatnak ama tárgyak, melyek a „publico-politicá“-k közé tartoznak, t. i. az országgyűlésnek, helytartótanácsnak, megyéknek és törvényhatóságoknak rendezése, a köz-egészségi ügy, sajtó ügy, s az e tárgyra vonatkozó országos sérelmek ; kül-politika tehát szóval sincs megemlítve.

Miután pedig senki sem állíthatja, hogy ezen elsorolt tárgyak kifejtése valamely real unio alapján történt, vagy szándékoltatott volna : megfordíthatnók L. úr okoskodását, s azt mondhatnók, hogy valamint az „elucubratio systematis in politicis“ nem real unio alapján volt kitűzve : úgy a katonai s közgazdasági ügyekre nézve sem lehetett az 1715. és 1790/1. országgyűléseknek szándékuk e rendszert valamely real unio alapján fejteni ki.

De tovább megy L. úr, s állításának támogatására hivatkozik az 1723 : 21. t. cz. 3. §-ára, és e sorok szövegét következőleg adja elő : „hogy miután e jelen országgyűlés folyama alatt e végre kiküldött s a királyi biztosok jelenlétében és az ország rendének, a hadi tanácsnak s az udvari kamarának hozzájárulásával megkezdett bizottság be nem végezethetett, azért az ország rendei ő felségének királyi válaszához ragaszkodva, könyörögnek, hogy a bizottság az országgyűlés bevégeztével azonnal folytattassék, s a királyi resolutio teljesíttessék.“ E sorok idézése után nagy páthosszal felkiált L. úr : „Man sieht, dass die Durchführung des militärischen und oekonomischen Systems mit Beiziehung der königl. Abgeordneten, mit Beiziehung der ungar. Stände, mit Einfluss des, wie wir wissen, über allem Kriegswesen stehenden Kriegsrathes (consilium bellicum), und mit Einfluss der kaiserl. Hofkammer (camera aulica) bewerkstelligt werden sollte ! Wenn dies nicht Alles ein Beweis für die im Sinne der Vereinigung beabsichtigte Vollendung des militärischen und finanziellen Systems ist : so wissen wir nicht, wie

nur irgend etwas auf der Welt erwiesen werden kann? Dies sind doch so viele schlagende Beweise für die im Sinne der Vereinigung beabsichtigte Vollendung des Systems auch der militärischen und oekonomischen Angelegenheiten, als es überhaupt Worte in dieser Gesetzstelle gibt. Wenn man nun alle diese Stellen ins Auge fasst, dann wird man wohl erkennen was es zu bedeuten hat, wenn man sich Ungarn gegenüber auf die pragmatische Sanction (von 1723) beruft!“

Valóban ügyesen számított L. úr ez idézett sorok hatására, föltéve, hogy a jóhiszemű olvasó nem fogja felütni az idézett törvényt, pedig ezt könyvének száz olvasója közül talán 99-ről méltán föltehette. Csakugyan ott van e sorokban, hogy a „commissio“ a hadi tanácsnak és udvari kamarának befolyásával kezdetett meg, azonban L. úr okoskodását azon egy körülmény semmisíti meg, hogy e törvény nem arról a „commissióról“ és nem is oly nemű „commissióról“ szól, minő az 1715. évi volt, és e commissiónak éppen nem az „elaboratio systematis in militaribus et oeconomicis“ volt feladása. Ugyanis 1723. évben panaszkodtak ő felségének az ország rendei, hogy a várakban levő tábornokok és parancsnokok a néptől önkényesen adókat követelnek, s a regálékat, t. i. a koresmai s mészárszéki jogot, az illetők kárával jogtalanul gyakorolják. E panaszra ő felsége a tábornokok s várparancsnokok által behozott jogtalan adóztatást végkép megszüntette; mivel pedig az említett tábornokok s várparancsnokok azt állították, hogy az általok használt javadalmak az ő rendes fizetésöknek egy részét teszik, ő felsége beleegyezett, hogy ez iránt vizsgálat tétessék, s megigérte, miszerint a tábornokoknak s várparancsnokoknak kártalanítását illetőleg, ha azok állítása valónak találtatik, oly módokról fog gondoskodni, melyek az ország lakosait ne terheljék.

Ezen vizsgálatnak teljesítésére volt a bizottság összeállítva, s ahhoz a királyi biztosok jelenlétében mind az országos rendek, mind a hadi tanács, mind az udvari kamara hozzájárultak. Működésöket még azon országgyűlésen elkezdték, de be nem végezhettkék. Állításunk bizonyítására jegyzetbe ide iktat-

juk az egész törvényczikk eredeti szövegét. *) A ki az egész törvényt figyelemmel végig olvassa, látni fogja, hogy az ott említett commissio se alakulására, se céljára s működésének tárgyára nézve nem hasonlított legkevésbé is az 1715: 59. t. cikkben kiküldött országos bizottsághoz. De a ki egyedül csak a L. úr által idézett 3. §-t olvassa, s látja, hogy abban commissióról van szó, könnyen eshetik azon álhiedelembe, hogy az előbbi §§-ban világosan azon bizottságról van szó, melyre az „elucubratio systematis in politicis, militaribus et oeconomicis“ bízott, mert különben azt L. úr ily módon nem idézte volna. L. úrnak kellett e törvényt ismerni, mert hiszen utolsó §-át ki is írta; kellett tudnia, hogy az első §§-ok teljesen megegyezők az azt, a mit a 3-ik §-ból következtetett, s épen azért nem idézte az első §§-kat. Ez lehetett ügyes számítás, de öszintéségnek alig mernők nevezni.

---

*) Ime az 1723: 21. t. cikknek szavai: „Ut quoad Militiae excessus. Art. 43. Anni 1715. exacte observetur: et Generalium aut quorumvis Commendantum, seu in exactionibus Tributorum, seu sic dictorum Regalium, quomodocunque, aut quandocunque introductos; hoc quoque pacto semet Status et Ordines, Regia Benignitate consolatos esse sentiant; eum instituendum ordinem benefata Sua Majestas Sacratissima clementer resolvit:

§. 1. Quo Regalia quidem et quaevis Tributa, praeter Jus, et aequum, in Praesidiis, quibusvis, per Generales aut Commendantes eorundem introducta, simpliciter et quantocyus fieri poterit, tollantur, et cassentur.

§. 2. Illa vero, quae seu ex usu antiquo, et continuata consuetudine, sive ex Concessione quapiam, per Generales, et Commendantes, in partem Salarii sibi deberi praetenduntur; previo superinde instituendo Examine, et comperta rei veritate; ex aliis mediis per Suam Majestatem Sacratissimam clementer ordinandis, absque ulteriori Regnicolarum aggravio compensentur.

§. 3. Quia autem stante praesenti Diaeta, eatenus ordinata (in praesentia Dominorum Commissariorum Reginum) cum Concursu Statuum et Consilii Bellici ac Camerae Aulicae inchoata Commissio finem sortiri nequivisset; ideo Status et Ordines benignae Regiae Resolutioni insistentes, pro ejusdem (finita statim Diaeta) fienda continuatione, et benignae Resolutionis Regiae effectuatione supplicant.“

L. úr talán erre is azt mondja, hogy az legalább real unióra mutat, hogy a vizsgáló bizottsághoz mind a hadi tanács, mind az udvari kamara hozzájárultak. De nem kell felejtetnünk, hogy többen a tábornokok és várparancsnokok közül német tisztek voltak, a német sereghez tartoztak, mit a történelemből is ki lehet mutatni. Midőn tehát ők azt állították, hogy a kérdéses javadalmak rendes fizetések egy részét teszik: ez állítás megvizsgálásánál se a hadi tanácsot, se az udvari kamarát, melynek ő felsége ígérete folytán gondoskodnia kellett az említett fizetés mikénti pótlásáról, mellőzni nem lehetett.

A mit L. úr e tárgyra vonatkozólag a 89. lapon mond, hogy a katonai, politikai s közgazdasági rendszer kidolgozásának az említett 1715 : 59. t. czikkben történt megindítása első érezhető következménye volt Magyarországon a sanctio pragmaticának, — valóban nem értjük. Kimutattuk fennebb, hogy az 1713-ban Bécsben kihirdetett örököségi határozatok Magyarországra nem terjedtek ki, s jogilag nem léteztek, és csak 1723-ban lőn nálunk a sanctio pragmatica megállapítva. Az említett 1715-ki törvény tehát nem lehet következménye azon császári határozatoknak, melyek Magyarországon jogilag nem léteztek, s nem lehetett következménye az 1723. évi magyar sanctio pragmaticának, mely nyolcz évvel későbbben jött létre.

Elmondottuk észrevételeinket L. úr azon okoskodásaira, melyeket ő az 1715 : 59. t. czikknek saját kénye szerinti magyarázatából merített. Lássuk most azon okoskodásait, melyeket az 1723. évi törvények bevezetésére (feierliche Einleitung), vagyis, határozottabban szólva, a törvények szentesítését magában foglaló decretum bevezetésére alapít. Hivatkozik, mint említők, e bevezetés első szakaszára, közli azt, de csak töredékesen, s épen e töredékes közlés által állítja úgy össze a tételeket, hogy azokból legalább némi valószínűséggel következtethesse, a mit be akar bizonyítani. Ugyanis az említett bevezetésből e helyen (227. l.) csak a következő sorokat közli : „§. 1. Quod posteaquam Nos in proxime conclusa Anni 1715. praelibati Regni nostri Hungariae Diaeta . . . statim ea, quae ad ejusdem Regni . . . felicitatem, tum circa Justitiae administrationem, tum

Politicorum, Militarium et Oeconomicorum accomodationem spectare videbantur, elaboranda elementer ordinassemus; . . . Pro stabilienda itaque in omnem casum, etiam contra vim externam, cum vicinis Regnis nostris haereditariis unione et conservanda domestica tranquillitate, novam antelatis Statibus et Ordinibus generalem Regni, Partiumque eidem annexarum Diaetam . . . elementer indixissemus.“ S az ekkép közlött sorok nyomán állítja, hogy „épen az által, mert az összes országok politikai, katonai s közgazdasági accomodációja félremagyarázhatlanul s élesen van legelöl kiemelve (an die Spitze gestellte schneidende Hervorhebung): már a valóságos real unio terjedelme és határozott módja is világosan körülíratott.

Azonban olvassa bárki az említett decretum vagy bevezetés idézett első szakaszát az eredeti szöveg szerint, minden kihagyások nélkül, a mint e czikkünk végén egész terjedelmében közölve van, látni fogja, mennyire másképp áll annak valóságos értelme, mint L. úr magyarázza. Elmondja e bevezetésben ő felsége, hogy miután ő a közelebb lefolyt országgyűlésen, azonnal tudniillik, midőn ez országba szerencsésen megérkezett, azokat, a mik az ország boldogságának visszaállítására, mind az igazság kiszolgáltatása, mind a politikai, katonai és közgazdasági dolgok rendbehozása körül szükségeseeknek látszottak, kidolgoztatni kegyelmesen elrendelte, később Belgrádot, Temesvárt fegyverrel megvevén, ez által nemcsak egész Magyarországot a török járom alól teljesen kiszabadította, hanem hatalmát a kapcsolt országokra és tartományokra is kiterjesztve, az ország rendeit az ellenségtől dicsőségesen megmentette, megemlékezvén, hogy a boldog fejedelmek azokról, a mik a hadviseléshez tartoznak, béke idején szoktak gondoskodni, új országgyűlésre hívta össze az ország rendeit Pozsony városába, a végett, hogy minden esetre, a külső erő ellen is, megerősíttessék a szomszéd országokkal kapcsolatot és a belnyugalom fentartassék.

Íme tehát csak „per enarrationem,“ mint megtörtént dolog, van említve, hogy ő felsége azokat, a mik mind az igazság kiszolgáltatása, mind a politikai, katonai s közgazdasági dolgok

rendbehozása körül szükségeseeknek látszottak, kidolgoztatni már 1715-ben elrendelte, épen úgy, mint meg van említve Belgrád és Temesvár visszavétele s az ország megszabadítása a török járom alól. De az, a mit L. úr mond: „die unzweideutige an die Spitze gestellte, schneidende Hervorhebung der Accommodation des politischen, militärischen und oekonomischen System's der gesammten Länder“ — az idézett sorokból sehogy sem tűnik ki.

L. úr talán azt tekinti „an die Spitze gestellte schneidende Hervorhebung“ gyanánt, hogy e tárgy sorban legelől van említve: de, úgy hiszszük, ennek oka nem politikai, hanem egyszerűen chronologiai, mert az 1715. évi országgyűlés megelőzte Belgrád és Temesvár bevételeét s a török kiűzését, mint a történelemből is tudjuk; de magából a decretumból is látható, különösen e szavakból: „et exposit occasione novissimi feliciter terminati belli turcici,“ — a történeti sort követte tehát e decretum a tények elsorolásában. Az a kifejezés pedig, melyet L. úr magyarázatásánál a 228. lapon, szokása szerint, ismét belegondolt az említett sorok szövegébe: „der gesammten Länder“ ama sorokban csakugyan nem található.

Nem is mondja a fejedelem sehol, hogy az országgyűlést a politikai, katonai és közgazdasági rendszer megállapítására, vagy az e tárgyban kiküldött országos bizottság munkájának föl vételére hívja össze; nem szöll semmit a közigazgatás rendszerének bármely közösségéről: hanem azt mondja, hogy miután az országba jövétele óta gondjait mindig az ország boldogságának helyreállítására fordította, s azoknak, mik az igazság-szolgáltatás, a politikai, katonai s közgazdasági dolgok rendbehozása körül szükségesek, kidolgozását már 1715-ben elrendelte, Belgrádot, Temesvárt visszavette s a törököt kiverte, béke idején akarván a háború dolgairól gondoskodni, összehívta az országgyűlést. És mi végett hívta össze? A végett, hogy Magyarországnak a többi örökös tartományokkal egyessége a külső erőszak ellen is megszilárdíttassék s a belbéke fentartassék.

Kérdezhetné valaki, hogy mi volt tehát azon „unio,“ melyet ő felsége megszilárdítani óhajtott? L. úr azt mondja: való-

ságos real unio. De maga a sanctio pragmatica s az 1723. évi törvények másképp felelnek e kérdésre.

Ugyanis : mi volt azon eszköz , melyet az ország rendei a a kitűzött célnak elérésére szük ségesnek tartottak s ennélfogva közakarattal el is határoztak? Kiterjesztették az öröködési jogot az uralkodóház nőágára is ; kimondották , hogy ez a trónörödé s szintén azon első-szülöttségi sorral következék , mely a többi örökös tartományokban ő felsége által megállapított , s ennélfogva mind Magyarorszá gban , mind a többi örökös tartományokban az uralkodóháznak ugyanazon tagját illesse a trón ; kimondották azt is , hogy a közös fejedelem mind Magyarországot és az ahhoz tartozó országokat , mind a többi örökös tartományokat együtt és viszonosan elválaszthatatlanul és eloszthatatlanul öröködé sileg bí r j a ; következőleg se az örökös tartományokat egymástól vagy Magyarországtól , se Magyarországot s az ahhoz tartozó országokat szintén egymástól vagy az örökös tartományoktól a birtoklásra nézve elválasztani vagy azokat felosztani ne lehessen. Egy szóval : kimondották az elválhatatlan s s feloszthatatlan b i r t o k l á s t . És miután az 1. cikkben s a 2. cikknek 8 első §-ában megállapították azokat , a mik az öröködé si jogot s annak sorát tárgyzák , a következő 9. §-ban világosan megmondták azt is : hogy az örökös tartományokkali uniót , melynek mind a külső erőszak , mind a káros belmozgalmak elleni megszilárdítása volt az országgyűlés egyik kitűzött célja , épen nem úgy értették , mint azt L. ú r szeretné magyarázni. Mert az említett §-ban , az 1715 : 3. t. cikknek a nőági öröködé sre lett világos kiterjesztésével , mint fennebb már kifejtettük , megállapították , hogy Magyarország az örökös tartományok módja szerint soha nem fog kormányoztatni , hanem király ő felsége mindig az országnak eddig alkotott s jövendőben országgyűlésileg alkotandó saját törvényei szerint fog uralkodni és kormányozni. Következőleg nem csak közös kormányzatot s valóságos real uniót nem mondtak ki , hanem épen ellenkezőleg az önálló s különvált kormányzatot kívánták az ország részére biztosítani.

Ezek voltak azok , a miket az ország rendei elhatároztak ,

s a miket ő felsége a magyar király czélszerűeknek s elegendőknek talált azon kitűzött czélra, hogy az örökös tartományokkali egyesség a külső eröszak ellen és a káros belmozgalmak ellen is megszilárdíttassék. Elegendőknek talált, mondjuk, mert se királyi előterjesztéseiben, se királyi válaszaiban többet erre vonatkozólag nem kívánt; sehol nem mondotta, hogy ő a megerősítendő kapcsolat alatt más valamely szorosabb kapcsolatot értett, nem szállította fel az ország rendeit, hogy valamely közös kormányzati rendszer megállapításáról gondoskodjanak, s még arra sem utasította őket, hogy a politikai, katonai és közgazdasági rendszer kidolgozására 1715. évben kiküldött bizottságnak valamely munkáját vegyék tanácskozás alá; mindezekről nem szólt a fejedelem, hanem egyszerűen szentesítette az országgyűlésileg megállapított törvényeket, és így szentesítette az ország különvált önálló kormányzatáról szóló törvényt is. S ha végig tekintjük e törvények sorát, meggyőződhetünk, hogy azokban több közigazgatási tárgy fölött intézkedett az országgyűlés, ítélőszékeket állított fel, politikai kormányzékot rendezett, magán törvénykezésre vonatkozó törvényeczikkeket alkotott; szóllott az országgyűlések tartásáról, a nádori hivatal hatalmáról, harminczadokról, az ország határaitól, a magyar kamara függetlenségéről, még magán személyek követeléseiről is; szóval: intézkedett vegyesen, de nem rendszeresen sokféle tárgyakról, az említett 9. §. tartalmával mindenütt összhangzólag; de az örökös tartományokkali kapcsolatot illetőleg azokon kívül, mik a sanctio pragmaticában vagyis az említett törvények előbeszédében s az 1. és 2. t. cikkben foglaltatnak, s miket fennebb röviden megemlítettünk s az olvasó e cikkünk végén az említett törvények oda iktatott eredeti szövegében bővebben megolvashat, semmit sem szóllott; valamely közös kormányzatot pedig még csak távolról sem említett meg, sőt a mondott 9. §. rendeleténél fogva nem is említhetett.

Ha már tekintetbe vesszük, hogy azon decretumot, melynek bevezetéséből (feierliche Einleitung) vonja ki L. úr a czélba vett unio magyarázatát, ő felsége a király akkor adta ki, midőn már az 1723. évi törvények országgyűlésileg megállapíttattak, s

ő felsége által is elfogadtattak ; és így akkor, mikor már tudta sőt királyi hatalmával helyben is hagyta mindazokat, a mik azon törvényekben foglaltatnak : nem foghatjuk meg, miként lehet a decretum bevezetésében felhozott „unio“ szónak a törvény értelmével, különösen a többször érintett 9. §. világos rendeletével oly ellenkező magyarázatot adni ?

De még tovább megy L. úr, s azt állítja munkájának 229. lapján, hogy : az 1723. évi törvények az örökös tartományok képviselőivel tárgyalattak s határozattak el és pedig azért, mert a tanácskozás alatti tárgyak, névszerint a célbavett katonai, politikai és közgazdasági ügyek, már előbb sem valának tisztán magyar tárgyak, továbbra pedig annál kevésbbé lehettek ilyenek, miután épen ezekre nézve határoztatott el 1723. évben az örökös tartományokkal kapcsolat. Állításának igazolására idézi az említett decretum bevezetésének (feierliche Einleitung) néhány sorát, melyekben azt mondja a fejedelem, hogy az országgyűlést kezdetben maga személyesen vezette, utóbb pedig királyi teljhatalmú biztosait, gróf Stahremberg-Gundager Tamást felső- és alsó-ausztriai örökös marschallt, titkos tanácsost stb. és gróf Kinsky Ferencz Ferdinándot, csehországi főudvarmestert, kancellárt stb. bízta meg. Bevégeztetvén pedig a kölcsönös egyezkedések és az országgyűlés, bemutatták és fölterjesztették ő felségének az ország rendei a fenemlített királyi meghatalmazottak s biztosok által is elfogadott törvényczikákat stb. (Az egésznek eredeti szövegét lásd a cikkünk végén levő függelékben I. szám alatt.)

Ez idézett sorokból leginkább kiemeli L. úr azt, hogy az ott megnevezett biztosok Ausztriának és Csehországnak magas méltóságai voltak, s azt állítja, hogy azok nem csak mint a magyar király tanácsosai, hanem mint tanácsosai az összes országok közös fejedelmének, és így az összes birodalom tekintetéből, különösen pedig mint a nem-magyar örökös tartományok képviselői, tanácskoztak a közös ügyekre vonatkozólag Magyarországnak rendivel ; — mely állítást azzal is támogat, hogy ellenükben az ország nem hivatkozott azon jogára, miszerint tisztán

magyar tárgyak felett még a fejedelem is csak magyar tanácsosokkal tanácskozhatik.

Azonban az idézett sorok egy szóval sem említik, hogy a nevezett két főúr más országok képviselője lett volna; nem mondják, hogy más országoknak vagy az összes birodalomnak érdekei tekintetéből neveztettek ki, még császári biztosoknak sem czímeztek: hanem maga ő felsége határozottan és világosan királyi meghatalmazottaknak s biztosoknak mondja őket. Ők tehát nem a többi örökös országok fejedelmének, hanem a magyar királynak nevében voltak Pozsonyban. Az országgyűlés önállólag tanácskozott, határozott és szabadon gyakorolta a törvényhozási jognak azon részét, mely a nemzetet illette; a királyi meghatalmazottak s biztosok pedig a magyar királyt képviselték, válaszokat adtak a király nevében, szóval: a magyar király az országgyűlési egyezkedésekben, egész a szentesítésig, ő általok gyakorolta a törvényhozás azon részét, mely alkotmányunk szerint a fejedelmet illeti.

Megjegyezzük itt, hogy a magyar közjog nyelvén országgyűlési egyezkedésnek (*tractatus diaetalis*) nevezetik azon eljárás, mely szerint az országgyűlés felirat által terjeszti ő felsége elébe a hozandó törvény fölötti megállapodását, mire ő felsége királyi választ ad, s ha e kettő össze nem hangzik, az országrendei újabb fölterjesztést tesznek, mire ismét királyi válasz adatik, s ez így foly mindaddig, míg a két fél között valamely határozott megállapodás nem jő létre Korábbi időkben, kivált midőn a fejedelem távol volt, az ilyen tárgyalás sok nehézséggel s idővesztéssel járt, minek elkerülése végett gyakran a fejedelem, épen úgy mint 1723. évben, maga helyett nem császári, hanem magyar-királyi meghatalmazottakat nevezett ki, ez által is siettetni és könnyíteni akarván az országgyűlési egyezkedések folyamát. Így történt ez többek közt 1566, 1574, 1575, 1593, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1601, 1602, 1603, 1604 és 1715-ben, szóval: a legtöbb olyan esetben, midőn a király folytonos távolléte miatt az országgyűlést maga nem vezethette. Nem különbözik tehát e tekintetben az 1723. évi országgyűlés, azon most elsorolt korábbi országgyűlésektől, me-

lyekben pedig se *sanctio pragmaticáról*, se a politikai, katonai és közgazdasági rendszerről, se bármiféle közösségről szó sem volt. És így valóban élénk képzelődés kell ahhoz, hogy valaki azért, mivel 1723-ban ő felsége a magyar király maga helyett meghatalmazottakat bízott meg az országgyűlési egyezkedésekre, s e meghatalmazottak osztrák és cseh magas állású méltóságokat viseltek, azonnal határozottan azt következtesse, miszerint e meghatalmazottak nem csak a magyar királynak, hanem az összes országok közös fejedelmének nevében voltak jelen, s az egész birodalmat, különösen pedig a nem-magyar örökös tartományokat képviselték, holott mindezekről, mint fennebb megjegyeztük, a L. úr által idézett sorokban és általában az egész törvényben egy betű sem fordul elő, sőt ellenkezőleg ama meghatalmazottak egyenesen királyi biztosoknak neveztetnek. Hírlapokban s magán levelekben lehet talán a sorok közt is olvasni: de törvények és közjogi kérdések magyarázatánál nincs helye a sorok közötti olvasásnak. Pedig L. úrnak kedvencez módora, oly törvényeket is idézni saját elmélete mellett, melyek épen ellenkezőt tartalmaznak, s azután hosszas vitatkozással mutogatni, hogy az idézett törvénynek valóságos értelme nem az, a mit annak szavai mondanak, hanem az, a mit nem mondanak.

Egyébiránt az 1723. évi országgyűlésen alkotott törvények között melyik volt az, melynek tárgyalásánál ama királyi meghatalmazottak a többi örökös tartományokat képviselhették volna? Hiszen a *sanctio pragmaticáról* szöllő első cikkeken kívül egyetlenegy cikk sincs, melyet még maga L. úr is közös tractatus alá tartozónak s real unióra vonatkozóknak mondhatna. Nézze bár végig akárki az említett törvények sorozatát, *) nem fog kételkedni állításunk valóságán. A mi pedig a *sanctio pragmaticát* megállapító első két cikket illeti: azok oly tárgyról szólnak ugyan, melyet közösnek mondhatni, a mennyiben a közös uralkodóháznak nőági örököségi jogát és így a fejedelem közösségét s a feloszthatatlan és elválaszthatatlan birtoklást, vagyis a szoros personal uniót állapítja meg; de ezen t. cikkek

---

*) Lásd a Függelékben II. szám alatt.

az országgyűlésnek még kezdetén alkottattak, kezdetben pedig ő felsége maga személyesen vezette az országgyűlést, a mint a L. úr által idézett sorok is bizonyítják, hol a fejedelem azt mondja: „*eidemque Nos etiam a primordio quidem ejusdem diaetae personaliter, dein vero medio Plenipotentiariorum Commissariorum nostrorum regionum etc. praefuissemus.*“ Az ország rendei mindjárt az országgyűlés első napjaiban elhátározták a nőági öröködést. *) Julius 17-én már a kész törvény-cikkelyeket vette át ő felsége személyesen Pozsonyban, s onnan az nap utazott vissza Bécsbe, maga helyett királyi biztосokúl hagyván gróf Stahremberg-et és gróf Kinsky-t. E két főúrnak királyi biztosi működése tehát valósággal csak akkor kezdődött, mikor már a *sanctio pragmatica* meg volt állapítva; s ellenők, mint nem-magyar születésűek ellen, valószínűleg azért nem tettek kifogást az ország rendei, mert a Stahremberg- és Kinsky-család több tagjai 1647 és 1687 óta indigenák voltak; magokat pedig az említett királyi biztосokat ugyanazon 1723. évi országgyűlés, melyen a király nevében működtek, díj elengedése mellett, vette föl a magyar indigenák közé.

Kétségtelen tehát, hogy annak, a mit L. úr munkája 229 lapján a következő sorokban mond: „*Man sieht also offenbar, dass diese Landtagsartikel des Jahres 1723 auf die Vereinigung des ganzen politischen, militärischen und oekonomischen System's, somit auf eine in diesen Dingen vollendete politisch-militärisch-oekonomischen Realunion gerichtet gewesen seien; und dass diese Artikel durch Repräsentanten der Länder verhandelt und abgeschlossen worden seien,*“ — legkisebb alapja nincs, minthogy az 1723. évi országgyűlésen alkotott százhuszonkilencz t. cikk között egy sincsen, mely a politikai, katonai és közgazdasági rendszernek, a többi örökös tartományok rendszerével leendő egyesítését vagy a real uniót csak egy szóval is megemlítené; az országgyűlésen jelen volt királyi biztосokról pedig se a törvény, se a fejedelem nem mondja, hogy a magyar

---

*) Junius 27-én „*Veni Sancte.*“ — Junius 30-án tétetett a rendek tábláján az indítvány és el is fogadtatott.

királyon kívül bárkit képviseltek volna, s ilyen képviseletnek tárgya sem létezett.

Szólottunk immár a *sanctio pragmatica*-ban előforduló „*indivisibiliter*” és „*inseparabiliter*” szavak valóságos értelméről: de mivel L. úr e szavaknak qly értelmezést ad, mely magával a törvénnyel meg nem egyezik, szükségesnek látjuk e magyarázatára is megjegyzéstünket tenni.

Azt mondja ugyanis L. úr munkája 248. lapján: „*In dieser Hinweisung, dass alle Länder indivisibiliter et inseparabiliter, invicem et insimul, ac una cum Regno Hungariae et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis haereditarie possident a e, regenda e et gubernanda e sein sollen, liegt wohl abermals ein sehr starker Hinweis auf die über die Personalunion hinausgehende Realunion.*“

Itt L. úr egy szócskát, vagyis inkább a szónak utolsó tagját változtatta meg, nem is irt más szót, csak egy melléknevet máskép *concordált*, s íme oly magyarázatot kötött e kis tévedéshez, mi az ő elméletének kedvező. A törvény eredeti szövegében nem úgy áll: „*possident a e, regenda e et gubernanda e*” hanem: „*possident is, regenda m et gubernanda m.*” Vizsgáljuk tehát, mi azon törvénynek valóságos tartalma. *) Az 1723: 2. t. cz. 5., 6. és 7. §§-ai egy hosszú mondatot tartalmaznak, mely mondatban a főnevek az 5. §. elején, az ige a 7. §-nak végén áll. Értelme azonban a hosszú mondatnak kétségtelen. Átadják ugyanis az ország rendjei a felséges uralkodóház fiágának kihaltával a nőágnak

a Magyarországbani trónöröklés jogát (*jus haereditarium succedendi in Hungariae Regnum*);

átadják továbbá a magyar koronát s az ahhoz tartozó részeket, tartományokat, országokat (*et coronam ad eandemque Partes pertinentes Provincias et Regna*).

Itt a „*Corona*” szó alatt nem a királyi hatalom jelvénye, maga a korona, hanem az állam, vagyis Magyarország mint állam

---

*) Lásd a törvény szövegét egész terjedelmében a Függelék I. száma alatt.

értendő, s a „corona“ szónak ezen értelme gyakran fordul elő törvényeinkben, valamint más nemzetek közjogában is.

Ezen főnévnek: „coronam,“ értve az országot, felel meg a 7. §. végsorában levő azon két szó: „regendam et gubernandam;“ mert e két melléknév a latin nyelv szabályai szerint csak az említett főnévvel (coronam) egyez meg (concordat). Összevonva tehát az idézett §§-nak szorosan ezen eszmére vonatkozó szavait, e tétel azt mondja: „Átaladják a fiág kihaltával a nőágnak a Magyarországbani trónöröklés jogát, átadják a magyar koronát (vagyis a magyar államot) az ahhoz tartozó részekkel, tartományokkal, országokkal együtt, hogy abban uralkodjék és azt kormányozza.“

Ezen eszmén kívül következők vannak még a hivatkozott §§-ban kimondva:

Határozottan körül van írva, hogy kikre terjed ki ezen átadott nőági trónöröklődési jog, s e tekintetben „III. Károlynak, I. Józsefnek és I. Leopoldnak mindkét ágoni római kath. vallású maradékai“ vannak megnevezve.

Ki van mondva, hogy az öröklődés sora ugyanazon elsőszülöttségi sor leend, mely ő felsége által többi örökös tartományaiban már megállapított.

Ki van mondva az, hogy az örökös tartományok Magyarországgal s az ahhoz tartozó részekkel, országokkal s tartományokkal együtt és viszonyosan eloszthatatlanul és elválaszthatatlanul vagy öröklésileg birandók (indivisibiliter ac inseparabiliter, invicem et insimul, ac una cum Regno Hungariae, et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis, haereditarie possidendis).

De az sehol sincs kimondva, hogy Magyarország és a többi örökös tartományok elválaszthatatlanul vagy közösen kormányzandók. A „regendam et gubernandam“ nincs összefoglalva az „indivisibiliter ac inseparabiliter“ szavakkal, melyek a „possidendis“ szóval állanak kapcsolatban. Ellenben, mint fennebb már kifejtettük, a 9. §-ban az van határozottan kimondva, hogy ő felsége, Magyarországot nem a többi örökös tartományok módja szerint fogja kormányozni, hanem abban az országnak eddig hozott s országgyűlésileg ezután hozandó saját törvényei

szerint uralkodik és kormányoz. És így L. úrnak elferdített magyarázata az említett törvénynek nemcsak szellemével, hanem szavaival és értelmével is merőben ellenkezik.

A *sanctio pragmatica*t illetőleg L. úrnak még egy állítására kell megjegyzést tennünk. Azt mondja ő, hivatkozva az 1723. évi törvények előbeszédére, „hogy az ország rendei jogaik és szabadságaik megerősítéseért könyörögtek (Man sieht, dass die Stände auch um die Bestättigung ihrer Rechte und Freiheiten, gebetet haben.“ 235. lap.) A fejedelem iránti hódolatnál fogva a magyar nemzet, még akkor is, midőn kétségtelenül igazságos s jogszerűleg meg sem tagadható kívánatot terjesztett fel, rendesen a kérelem szavaival élt, mert a követelés hangja nem fért volna meg a tartozó tisztelettel, s köszönetet mondott azokért is, a mik nem csupán a fejedelmi kegyelem tényei voltak. Ez általában véve más nemzeteknél is a nemzet képviselőinek nyelve a fejedelem irányában. Akárhány ilyen kérelem esetet hozhatott volna fel L. úr a magyar törvényhozás történelméből, a nélkül, hogy abból bármi közjogi következtetéseket lehetne vonni. Véletlenül azonban a kérelmet illetőleg épen e helyen hivatkozott helytelenül, s állította azt, a mi egyáltalában nem való. Ugyanis az említett előbeszédben, különösen annak 4. és 5. §§-aiban azt mondják az ország rendei: „hogy tehát jövőendőben ő felségének ezen örökös országa minden zavartól és veszélytől megóvassék, s mind a külső erőszak, mind a veszélyes belmozgalmak ellen üdvös és országgyűlésileg meghatározandó módon biztosíttassék, s ez által ő felségének többi örökös tartományaival is az egyetértés és kapcsolat, következve a keresztyén köztársaságnak (*Christianae Reipublicae*) békéje és nyugalma ő felségének kormányzata alatt tartós legyen, s a rendek által kikiáltott és ő felségének ajánlott nőági örökösödés megszilárdíttathassék, az ország rendei eddigi szabadságaikban, törvényeikben s azokban, a mik ez országgyűlés alatt alkottattak, s jövőendőben országgyűlésileg alkottatni fognak, megmaradjanak, megerősíttessenek és megtartassanak, a törvényeket mindenki megtartsa, az igazság kinek kinek a hazai törvények szerint kiszolgáltassék, s ő felségének e célra az ország rendei

elébe adott előterjesztése (propositio), atyai akarata és szándéka támogattassék (secundaretur), a karok és rendek ő felségének könyörögnek :

5. §. hogy az alább következő törvénycikkeket elfogadni, szentesíteni méltóztassék.“ *)

Nem azt kéri tehát az ország rendei, hogy jogaik és szabadságaik megerősíttessenek, hanem azt, hogy az alább következő t. cikkeket, (ut infrascriptos articulos) ő felsége szentesítse. Mind azok, mik a 4. §-ban hosszasan el vannak sorolva, nem a kérelem tárgyai, hanem azon indokok, melyeknél fogva az említett t. cikkek szentesítését kéri, szóval: a 4. § azon czélokot sorolja elő, melyeket az országgyűlés azon törvények alkotásával elérni óhajtott. Ha L. úr az eredeti szövegnek pontozásait (interpunctio) figyelemmel megtekinti, láthatja, hogy a 4. § végén álló ige: „könyörögnek“ (suplicant) után kettős pont áll, s e kettős pont után következik az 5. §: hogy az alább következő t. cikkeket (ut infrascriptos articulos) stb.; következőleg az említett ige, nem azokra vonatkozik, a mik előtte állanak, hanem azokra, a mik a kettős pont után következnek. S ha L. úr azokat a törvényeket, melyeket annyiszor idézett, fejtegetett, magyarázott, csak egyszer olvasta volna el figyelemmel, azon odavetett állítását, hogy az ország rendei épen ezen országgyűlésen könyörögtek jogaik, szabadságaik megerősíttetéseért, maga törölte volna ki munkájából; mert az 1. cikkben világos szavakkal olvashatta volna, hogy ő felsége mindenekelőtt és pedig a hű karoknak és rendeknek ez iránt előrebocsátott minden kérelme nélkül, (et primum ac ante omnia, nullaque praevia fidelium Statuum et Ordinum eatenus praemissa humillima supplicatione) tiszta atyai indulatából biztosította az ország rendeit, hogy őket diplomatikai és minden egyéb jogaikban, szabadságaikban, törvényeikben stb. megtartja, s ezért hálás köszönetet mondanak az ország redei. **)

*) Lásd a III. számú függelékben a törvény 4. §-át e szavaktól kezdve: „ut proinde futuris quibusvis“ végig, és az 5. §-t.

**) Lásd a II. számú függelékben az 1. t. cz. bevezetését.

Szeretne L. úr, mint munkájának 237. lapján mondja, az ország jogai, törvényei és szabadságai között valami különbséget állítani fel, s csak azokat tekinteni megerősítettetteknek, melyek szerinte tisztán magyar jogok, törvények és szabadságok: de nem figyelmeztett arra, hogy éppen ő maga idézi az ezen megerősítésre vonatkozó sorokat, melyek ilyen különbséget nem ismernek, hanem azt mondják: *in universis eorundem tam diplomaticis, quam aliis quibusvis juribus, libertatibus, privilegiis, immunitatibus, antiquis consuetudinibus, praerogativis et legibus hactenus habitis, ac in praesenti quoque diaeta conditis, et in futurum etiam diaetaliter condendis, permaneant, stabiliantur et consequentur.*“ (Praef. 4. §.) Így szól minden későbbi törvény, minden koronázási hitlevél is, s ennél többet mondani, úgy hiszszük, nem is lehetne.

NEGYEDIK FEJEZET.

Lustkandl úr, azokon kívül, a miket az örökösödés jogára és rendére, a sanctio pragmaticára s az ezekkel kapcsolatban álló egyes törvényekre vonatkozólag hosszasan előadott, s mikre mi a fennebbiekből megtettük észrevételeinket, sokat beszélt a köz-igazgatásnak majd minden ágáról; számtalan törvényt idéz, azokat saját kénye szerint értelmezi, terjedelmesen okoskodik felettük s mindezekből a valóságos real uniót akarja bebizonyítani. A hol csak egy törvényt talál, melyben valamely, csupán egyes esetre szorított érintkezés van Magyarország és a többi örökös tartományok közt megemlítve, mind felhossa azt, mint kétségtelen jelét az általa vitatott real uniónak.

Hálátlan munka volna, végig menni e nagy számú idézeten s okoskodásokon; némelyekre azonban teendünk mégis megjegyzéseket.

De mielőtt azokat elmondanók, szükségesnek látunk egy általános észrevételt előrebocsátani, mely L. úr munkájának több helyeire és azon szellemre vonatkozik, mely az egész munkán végig megy.

L. úr úgy látszik, mindazon jogokat, melyeket honunkban törvény szerint kizárólag vagy legalább nagy részben a király gyakorolt, mind lényegökre, mind alakjukra nézve, változhatlanoknak akarja tekinteni. Különösen kiemeli mindazt, mit királyi jognak tart, s az ország utóbbi törvényeit, melyek e jogokat más-kép alakították, nem veszi figyelembe.

E nézetet mi merőben alaptalannak hiszszük.

A magyar király és magyar nemzet közötti viszonyokat, a törvényhozás alakját és körét, a kormányzat és köz-igazgatás

formáit, törvények határozták meg, de ezen törvények, nem zárták ki a tökéletesítés lehetőségét, nem fosztották meg az államot azon jogától, hogy saját érdekében időnként új törvényeket alkothasson, gyakran eltérőket a régiektől, néha, midőn kellett, azokkal ellenkezőket is. Számos példát lehetne felhozni arra, hogy mind a nemzet, mind a király jogai időnként másként alakítottak. Az ország legfőbb és legfontosabb hivatalának, a nádori hivatalnak betöltésénél, hajdan a királyi jog terjedtebb volt, mint későbbi időkben. A nemzetnek tetteleges ellentállási jogát, mely az arany bulla végzáradékában foglaltatik, mint veszélyest, a törvény eltörölte. Változott az országgyűlések alakja, s az összes nemességnek személyes megjelenhetési joga előbb meggyenként több, s utóbb csak két követ küldhetésére szorítottatott.

Alkotmányunk történelmi alkotmány, nem egyszerre készült, hanem a nemzet életéből fejlett ki, s a nemzet szükségéhez és a kor igényeihez képest mind a nemzet jogait, mind a királyi jogokat illetőleg, lényegben és formában, időnként változásokon ment keresztül. Némely törvényeink elveit s tartalmát hiában keresnők a régiebb korban, mert azok az általános műveltség nagyobb fejlettségének s a közjogi eszmék Európa-szerte bekövetkezett átalakulásának szüleményei. Ilyen például a parlamentaris kormány eszméje. Hajdan Európában mindenütt szűkebb vagy tágabb rendi alkotmányok állottak fenn. Kizárólag vagy legalább túlnyomólag a magasabb osztályok gyakorlották a közjogokat, minthogy nagyobb műveltségöknél fogva arra képesebbek voltak. De később, terjedvén a műveltség, fokokként tágabbak lettek a korlátok; míg végre az általános jogosultság elve győzött, s a rendi alkotmányt más országokban is képviselőt váltotta fel. Így történt ez nálunk is, későbbben talán, mint más országokban, de éppen azért, mert későbbben történt, érezhetőbb sőt sürgetőbb volt ezen átalakulásnak szüksége. Az alkotmánynak ily lényeges átalakulása multhatlanul megkívánta, „hogy az előbb fenállott rendi alkotmány több törvényei más formába öntessenek; határozottabban formuláztassék, a mi előbb csak általában vala kimondva, s megváltozzék, a mi a népképviselő mellett meg nem állhatott.” A parlamentaris kormány

eszméje szoros logikai következménye volt a népképviseletnek, mely, parlamentáris kormány nélkül; csonka s a célnek meg nem felel.

Lehet-e józanon állítani, hogy, mivel Magyarországnak rendi alkotmánya volt, s mivel az előbbi törvények népképviseletet nem ismertek, az ország arra legyen kárhoztatva, hogy a rendi alkotmányt népképviselettel soha föl ne cserélhesse, bármennyire képes is népe részt vehetni az alkotmányos jogokban, bármennyire sürgeti azt a mélyen érzett köz-szükség, parancsolja az igazság s méltányosság, tanácsolja a mívelt Európa példája? Vagy lehet-e józanon azt kívánni, hogy alakítsa át az ország népképviseletivé a régi alkotmányt, parlamentáris kormány nélkül, mert ily kormányt a régi törvények nem ismertek, s legyen új alkotmánya lényegesen hiányos s annak biztosítása kivihetetlen egyedül azért, mert a mi nem volt, annak lenni nem szabad, még akkor sem, ha az összes magyar állam vagyis a király és nemzet egyesült akarata úgy kívánná.

Vannak újabb törvényeink között olyanok, melyek nem elvben s lényegben, hanem inkább formában újak, s csak tisztább, határozottabb és rendszeresebb alkalmazását írják körül a régibb törvényekben is előforduló elveknek. Ilyen például a miniszteri felelőség. Mindazt, a mi az erről szóló 1838. évi törvényben foglaltatik, ily alakban hiában keresnők akár Magyarországnak, akár más országoknak régiebb törvényeiben. De az elv maga nem volt új Magyarország törvényhozása előtt, s már a XVI. században világosan és határozottan kimondotta azt a magyar törvény. Ugyanis az 1507: 7. t. cz. azt mondja: hogy ha valaki a király tanácsában az ország szabadsága, közjawa és törvényei ellen nyilván és vakmerően cselekednék, azt a tanács többi tagjai kötelesek a legközelebbi országgyűlésnek névszerint bejelenteni, s az ország rendei, vétkének mértékéhez képest, meg fogják büntetni. Ki van ebben mondva nem csak a felelőség elve, hanem az országgyűlésnek bíraskodási hatalma is.

Lehet-e tehát állítani, hogy a miniszteri felelőségről szóló törvény merőben új tárgyat tartalmaz? Lehet-e követelni, hogy

azon joghoz, mely századok óta törvény által ki van mondva s mely az alkotmányosságnak természetes következménye, ne ragaszkodjék a nemzet; vagy egyedül a régi formában tartsa fen azt s ne fejtse ki azon határozottabb alakban, mely Europa más nemzeteinél fenáll, és mindezt csak azért, mert ily határozott kifejtés talán valamely állítólagos királyi jognak módosítása volna?

Változhattak tehát s változtak is törvényeink és azon jogok, melyek e törvényeken alapúlnak. Csak azon elv nem változott, mely minden alkotmányos monarchiának alapelve, hogy bármely változtatás vagy módosítás jogosan csak az összes törvényhozás által vagyis a fejedelem és nemzet közös egyetértésével történhetik. Ezen elveket foglalják magokban a koronázási hitlevelek is, miket megkoronáztatásakor minden magyar király köteles kiadni. Biztosítja a király azokban a nemzetet, hogy mind az eddig alkotott, mind az ezután alkotandó törvényeket minden pontjaikban, záradékaikban és cikkelyeikben, a miképen azok alkalmazása és értelme körül a király és a nemzet egyetértve országgyűlésileg meg fognak állapodni, szorosan és szentül megtartandja. Tehát nem csak az alkotott törvényekre terjed ki a biztosítás, hanem az alkotandókra is, sőt a törvények mikénti alkalmazása és magyarázása is a fejedelem és nemzet közös megállapodásának van fentartva.

Nincs tehát alkotmányunkban kizárva azon lehetőség, hogy akár a nemzetnek, akár a fejedelemnek valamely jogát módosíthassa, megszoríthassa vagy azon jog alkalmazását más-képen alakíthassa a törvényhozás. Töröltessek ki ez elv valamely alkotmányból s mondassék ki, hogy se a fejedelem, se a nemzet jogait s azok gyakorlata módját módosítani nem lehet, még akkor se, ha a nemzet és fejedelem abban megegyeznének: az ily alkotmány, a kornak folytonos fejlődést igénylő kíváнатitól elmaradva, rövid időn szűk lesz mind a két félnek, s a változatlanságot megállapító törvény lesz első, a mit meg fognak változtatni. Ha pedig a változatlanság elve csak egyik félnek jogaira nézve mondatnék ki, viszonyosság nélkül: akkor a másik fél lassanként kizáratnék az alkotmányosság élvezetéből, s az egész alkotmány összedőlne,

Ez általános észrevételt előrebocsátván, lássunk immár némi részleteket L. úr munkájából, melyekkel a real uniót akarja bebizonyítani.

L. úr azt mondja munkájának 23. lapján, hogy a bányák már a régiebb korban is a magyar királyt illették, s a fejedelemnek joga volt a nemesek oly birtokait, melyekben bányák vannak, hasonértékű fekvő birtokért eleserélni. Ez állítás fölött nincs mit vitatkozni, miután azt az általa is idézett 1351 : 13. t. cz. bizonyítja. De L. úr tovább megy, s hivatkozván Zsigmond II. Deér. 1. cikkére, azt mondja, hogy ezen t. cz. meghatározza, miszerint az ország minden városaiban, váraiban s faluiban minden megmérhető száraz és folyó tárgyaknál ugyanazon mérték használtassék, és pedig a budai mérték; csak a bányászatnál használtatni szokott súlymértéket hagyja érintetlenül, s azt rendeli, hogy ez régi állapotában, melyet csak a király változtathat meg, lesz fentartandó. A törvény e magyarázatát pedig azon megjegyzéssel fejezi be, hogy a ki egyszersmind nagyon szembetűnő bizonyítványát akarja látni azon összefüggésnek, mely a magyar és német regálék ügye között volt, megtalálja ezt az említett t. cikk szövegébe iktatott azon szóban : „*theutonico Pergrecht*.” *)

Azt hiszi talán az olvasó e határozott állítás után, hogy minden, mit L. úr itt előadott, csakugyan egészen úgy áll az idézett törvényben, mint ő elmondotta? Pedig e hitében nagyon téved. Ugyanis a törvénynek 1. §-a meghatározza, hogy az egész országban mindenütt bor, gabona s általában minden mérhető vagy fontolható tárgy Buda városának mértéke szerint méressék; a 2. § pedig e szabály alól kiveszi a tizedek és hegyvámok mértékeit, s a papságot illető birtokokat és jövedelmeket. Ezekre nézve rendeli az előbbi állapotnak, mennyiségnek és értéknek fentartását. **)

*) Wer zugleich einen recht augenscheinlichen Beweis des ungarischen mit dem deutschen Regalienwesen sehen will, der wird ihn in dem in dieser Gesetzstelle (1405: Deér. II. Art. 1.) eingeschalteten Worte: „*theutonico Pergrecht*“ finden.

**) §. 1. „*Quod in omnibus civitatibus, oppidis, castris et villis, et generaliter ubicunque intra ambitum Regni nostri, tam in nostris, quam*

A bányászatról tehát és arról, hogy a bányászati mértékeket csak a király változtathatja meg, az egész t. cikkben egy szó sem fordul elő. L. úr megpillantotta a cikk szövegében a „montium tributis” szavakat, s azonnal kész volt azokat a bányászatra vonatkozóknak tekinteni. Megpillantotta a „theutonico : Pergrecht” szavakat, és ezekből tüstént összefüggést okoskodott ki a magyar és német regálék ügye között, pedig ott van a törvényben latinul, magyarul és németül, hogy a „montium tributis” szavak alatt azon adózást kell érteni, melyet szőlőhegyekben a szőlőbirtokos tartozik a föld tulajdonosának fizetni. Ezt nevezik magyarul hegyvámnek, s az országban lakó német szőlőbirtokosok németnyelven „Bergrechtnek.” Ezt Magyarországon mindenki tudja, s hogy L. úr nem értette, még azért nem rójuk meg; de hogy ebből, a mit nem értett, oly határozottsággal akart helytelen következtetéseket vonni, s a nem értett két szó mellé sok más szavakat és eszméket oda képzelt, melyeknek pedig ott nyoma sincs: azt valóban nem foghatjuk meg.

Idézi továbbá L. úr I. Ferdinándnak az 1545. évi országgyűlés fölterjesztésére adott válaszát, és azt mondja, hogy: „I. Ferdinánd e válasznak 16. §-ában a bányászati regálét illetőleg fentartja ősi jogát s korlátlan törvényhozási és rendelkezési hatalmát, világosan útál azon módra, mely szerint a többi tartományokban a bányászatról gondoskodik, és kijelenti, hogy a bányágyról Magyarországon is ugyanazon módon fog gondoskodni.” *) És utána veti ezek után L. úr: „hiedurch ist die Vereini-

---

aliorum quorumcunque sint; libra, statera, ulna, mensura vini, frugum, et generaliter omnes res mensurabiles et ponderabiles, ponderentur et mensurentur secundum mensuram civitatis nostrae Budensis.

§. 2. Demptis tantummodo mensuris decimarum et montium tributis, vulgo: „hegyvám,” in theutonico; Pergrecht: Ac lucris, censibus fundis et redditibus Praesbyterorum et virorum ecclesiasticorum, quos in suis statu et justitia, quantitate et valore, volumus permanere.”

*) Weist ausdrücklich auf die Art und Weise hin, wie er in den übrigen Ländern für das Bergbau und alles Mineralwesen Sorge, und

gung des Bergregalienwesens in den verschiedenen Ländern auf das unzweideutigste ausgesprochen.“

Bocsánat, de ismét kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy az idézett törvény nem így szól.

Az ország rendei 1545. évben a bányászatra nézve fölterjesztették ő felségének, hogy miután az országban mindennek az ára fölment, a bányák mélyebbek lettek, s azokba napról napra több víz ömlik, ez által a bányászok költségei s munkája háromszorosra növekedtek: a kamara ezentúl fizesse az ezüstnek márkáját 25 denár híján hat forinttal. E fölterjesztésre ő felsége válaszában 16. §-ában, azt feleli: hogy „a bányák művelésére, gyarapítására s fölvirágoztatására különös gondja van; s az ő kötelessége, nem másé, a bányászati visszaéléseket és hiányokat megjavítani, s miután más országban is vannak érezei, vagyis ezüst-bányái, azoknak műveléséből elég bőven megtanulta, hogy a bányák főkép minő gondokat s intézkedéseket kívánnak. Ugyanazért mihelyest innen visszatér (Wormsból irta e választ), minden módon intézkedni fog, hogy a bányák műveléséről saját és az ország kára nélkül czélszerűen legyen gondoskodva.“ *)

E sorokban se a királynak korlátlan törvényhozási hatalma, se azon mód (Art und Weise), melylyel ő felsege a többi országokban levő bányáiról gondoskodik, nincs megemlítve. Nem mondatik, hogy a magyar bányákról épen azon mód szerint (in derselben Art und Weise) fog gondoskodni, mint a többi országokban levőkről. A különböző országok bánya-regale ügyének

äußert sich, dass er auch in Ungarn für das Bergwesen in derselben Art und Weise sorgen wolle, wie in den übrigen Ländern.“

*) §- 16. „Majestas Regia respondet: Culturam et augmentum, Statumque florentem Montanarum, in primis sibi curae esse, ipsiusque, et non alterius officio incumbere, illarum abusus, aut necessitates reformare pro suo, et Regni decore, atque ornamento: cum in aliis etiam Regnis habeat mineras, seu fodinas argenti, ex earumque cultura satis abunde sit docta, quibus potissimum curis, provisionibusque indigeant. Et propterea: simul, atque hinc regredietur (quod Divino favore, sperat brevi futurum) se modis omnibus provisuram: ut culturae Montanarum bene et sine detrimento suo et Regni prospiciatur.“

bárminemű egyesítése pedig csak távolról sines érintve. Ő felsége a többi országokban birt ezüst-bányáiról csak azt mondja, hogy azok művelésénél elég bőven megtanulta, minő gondot s intézkedéseket kívánnak a bányák. De L. úr már ebben is egyesülést talált, nem a sorokban, hanem vagy a sorok között, vagy saját képzelődésében.

A 25. lapon sok törvényt idéz L. úr annak bebizonyítására, hogy a bánya-ügyre nézve szabad és független törvényhozási, kezelési, és bíraskodási hatalom illette a királyt.

Ez értekezésünkben ki fogjuk alább mutatni, hogy az ország rendei a bányászati ügyre nézve is gyakoroltak törvényhozási jogot. Itt csak L. úr némely idézeteire vonatkozólag tesszük azon észrevételt, hogy ő kedvét leli, úgy látszik, abban, ha munkájában számos idézetet halmozhat össze, s teszi ezt hihetőleg azon reményben, hogy az olvasó inkább elhiszi L. úr szavait hogysen az idézett törvényeket fölkeresse s végig elolvassa, mi valóban fáradságos s talán nem is igen mulatságos munka. E kedvtelés mellet gyakran nem válogatja meg L. úr az idézeteket, s oly törvényeket idéz, melyek egészen más tárgyakról szólnak, Így például a királynak a bánya-ügyi törvényhozás, kezelés és bíraskodás körüli korlátlan hatalmáról szólva, hivatkozik többek közt az 1655: 31., 1715: 97. és 1802: 7. t. ezikkekre, pedig ezekben egy szó sem foglaltatik, a mi a bánya-ügyet csak távolról is érintené. Szóllanak a törvények a szőlőhegybeli adózásokról, melyek a szőlőbirtokosoktól a föld tulajdonosának járnak, a kilenczedről, tizedről s hegyvánról. Itt is úgy látszik, a „*jus montanum*“ hozza tévedésbe L. urat, melyet ő valószínűleg bányajognak értett, holott az, mint említők, szőlőhegyi adózás. Egyébiránt, ha e törvényeket csak egyszer elolvasta volna, észre kell vala vennie tévedését. Mert, hogy a többit né említsük, az általa idézett 1802: 7. t. cz. első sorai következőleg szólnak: „*Ne per tardio rem nonae, aut alterius terragii, juris item montani, ac decimae in natura desumptionem damna agricolis fundos erga has praestationes excolentibus inferantur,*“ — továbbá a 2. §-ban: „*qui vineas nonae, aut qualicunque juri montano vel decimae in natura desumi consuetis,*“ —

a t. czikk végsoraiban: pedig: „sub ipsis vindemiis, nonae aut ejusvis montani juris vel decimae desumptio“ stb. Ezekből csak sejthette volna, hogy itt szütretről, borról és szőlőhegyi adózásról van szó, nem pedig bányászatról.

Idézi továbbá L. úr az 1729: 3. t. cikket, melyben az ország rendei a komáromi és győri várparancsnokok zsarolásainak megszüntetését sürgetik. Győrben és Komáromban pedig bányákat csak nem keres L. úr?

De nem időzünk e tárgynál tovább, ezeket is csak L. úr idézési és magyarázási hűségének kimutatására hoztuk föl.

A 25. lapon azt írja L. úr, hogy miután Magyarorszáiban bányászati ügyekre nézve korlátlan joga volt a királynak, a magyar király pedig az egész birodalomnak közös fejedelme: korlátlan törvényhozási jogát tehát valamint maga gyakorolhatta, úgy azt másra is, különösen a birodalmi tanácsra, átruházhatta.

Ha kétségtelenül igaz volna is, a mit L. úr mond, hogy a bánya-ügyekre nézve a törvényhozási jog Magyarorszáiban egyedül a királyt illeti: közjogilag akkor is helytelennek tartanók L. úr említett elméletét.

Alkotmányos országban a király és nemzet között fenálló viszony a király és nemzet egyesült akarata által lön megállapítva, s azt csak a kettőnek egyesült akarata változtathatja meg. Lemondhat a nemzet valamely jogáról, s azt fejedelmére ruházhatja által, lemondhat a király is valamely eddig törvényesen gyakorlott jogáról, s azt a nemzetnek visszaadhatja: de se egyik, se másik nem teheti azt, hogy ily jogot, közös egyetértés nélkül egy harmadikkal megoszszon, vagy másra ruházzon. A királyi jogok nem magán-vagyon, hogy azt bárkinek lehessen ajándékozni; s ha L. úrnak elmélete állana, akkor épén úgy átadhatná a király bármely más fejedelmi jogát, az ország hozzájárulása nélkül, másnak akárkinek. Mit mondana L. úr, ha valaki azt állítaná, hogy az ausztriai császár azon jogát, melylyel a birodalmi tanácsban alkotott törvények szentesítésére nézve bír, Ausztria beleegyezése nélkül, átadhatja más országnak, s rendelkezhetik akképen, hogy az ausztriai törvényeket ezentúl nem ő maga, hanem valamely más ország fogja szentesíteni?

Fölteszszük L. úr belátásáról, hogy ez ellen nem csak politikai, hanem közjogi tekintetből is felszóllalna.

Munkájának 30. lapján L. úr a pénzverési ügyre nézve a Magyarország és Ausztria közt létezett real uniót fejtegetvén, kiemeli, hogy még Ulászló alatt, az 1511:66. t. cz. szerint, minden idegen pénz ki volt tilva Magyarországból, de már I. Ferdinánd alatt az 1547:24. és 1548:51. t. czikkek megállapították, hogy a német-osztrák pénz Magyarországra bocsáttassék be (die Zulassung des deutsch-österreichischen Geldes in Ungarn festgesetzt). S ezek folytán a 31. lapon azt mondja, hogy az osztrák tartományok pénzlábának (Münzfuss) elfogadása nem véletlenül történt, nem is a kifejlettebb finánczpolitikából származott, hanem az 1548:51., 1569:51., 1574:20., 1578:19. és 1600:21. t. czikkek szerint az ezen országok között létező politikai összeköttetésnek volt eredménye; mert ugyanakkor a lengyel pénz elfogadása eltiltatott, minthogy Lengyelország nem állt oly közel politikai viszonyban Magyarországgal.

Ulászló alatt a külföldi pénz kitiltatott, mert a történelem bizonyítása szerint, a külföld sok, igen silány bel-értékű pénzzel árasztotta el az országot. Hiszszük, hogy Ferdinánd alatt Ausztriában a pénz bel-értéke jobb volt, ennél fogva forgalomba jött az valószínűleg Magyarországból is.

Természetesnek találjuk azt is, hogy Magyarország törekedett pénzének bel-értékét javítani, s azt a szomszéd országok jó bel-értékű pénzeihez hasonlóvá tenni. De hogy ez a Magyarország és Ausztria közötti politikai kapcsolatnak lett volna következése, s hogy azt az ország, mint L. úr állítja, kötelességből tette volna (értve az osztrák tartományok iránti kötelességet): azt csakugyan nem bizonyítja L. úr idézetei. Ha elolvasta volna az 1574:20. t. cikket, melyet pedig maga idézett: abban megtalálta volna, hogy a lengyel pénz azért tiltatott ki az országból, mert az nagyon hitvány, s ennél fogva elfogadása által mind az egyesek, mind a királyi fiscus föltötte károsodnának:*) nem pedig azért, mert Lengyelország nem állott politikai viszonyban

*) „Monetam polonicam ut prorsus vilem et non solum regnicolis, sed etiam fisco damnosam”: ezek a törvény szavai.

Magyarországgal. Hiszen más európai államok pénzei nem tiltattak ki, pedig azok közül is némelyekkel csak folytonos kereskedési összeköttetésben volt az ország, mint például Velenzével, Genuával s a török birodalommal. — L. úr okoskodása szerint talán ezekkel is real unióban állott Magyarország?

Egyébiránt sajátságos az, hogy L. úr azt állítja, miszerint Magyarországnak törvényhozási joga nem terjedt ki a pénzverési ügyre, hanem a fölött a király maga önállóság rendelkezett; és mégis maga idéz oly törvényeket, melyek az ország törvényhozási jogát kétségtelenné teszik. Azt állítja, hogy Magyarország és Ausztria között a pénzverési ügy közös volt, oly törvényekre hivatkozik, melyek épen az ellenkezőt bizonyítják. Így például hivatkozik az 1547:24. t. czikkre, pedig ez a törvény azt rendeli, hogy a magyar pénznek korábbi bel-értéke állíttassék vissza, mert az által, hogy a bel-érték nem rég leszállított, az ország lakosai sokat vesztenek, holott e leszállítás előtt a magyar pénzt nyereséggel lehetett portékákért vagy német pénzért kicserélni. Hivatkozik az 1548:51. t. czikkre, mely azt rendeli, hogy a cseh „babka“ nevű pénz Magyarországon is fogadtassék el, hármat számítva egy krajczárra. Hasonló ehhez az általa nem idézett 1741:32. t. cz., mely a morva „Gröschl“ nevű pénznek Magyarországon elfogadását rendeli. Ha a fejedelemnek lett volna kizárólagos joga e tárgyak fölött rendelkezni: nem lett volna szükséges, hogy a magyar pénznek bel-értéke, vagy bármely osztrák pénzek elfogadása felett országgyűlésileg alkottassék törvény, hanem a fejedelem maga határozta volna azt meg. Ha a L. úr által állított közösség s tetteles kapcsolat fenállott volna: Csehország babkái és Morvaország Gröschl-jei elfogadandók lettek volna Magyarországon e végre alkotott külön törvények nélkül is.

Törvényeink, különösen azok, melyeket L. úr idézett, bizonyítják azt is, hogy némely magyar pénzeket Ausztriában sem fogadtak el gyakran, vagy legalább nem névszerinti értékben. Mindezek nem mutatnak azon közösségre, melyet L. úr állít, hanem inkább különállást tanúsítanak. Ha két szomszéd-ország egymás irányában azon joggal bír, hogy egymás pénzeinek elfo-

galása vagy kitiltása felett még törvény által is rendelkezhetik: azon két ország között real uniót senki sem fog keresni.

Idézi L. úr többek közt az 1567:45. t. czikket is. E törv. czikkben arra kéri az ország rendei ő felségét, találjon módot, hogy a magyar pénz az ország lakosainak kára nélkül Bécsben és más helyeken is fogadtassék el. Mire ő felsége azt felelte, hogy másképp e részben nem segíthet, hanem ha az ország rendei közvégzéssel és törvénynyel beleegyeznek abba, hogy ezentúl Magyarorszáiban is oly pénz veressék, minő jelenleg egész Németországban és Csehországban szokott veretni. *) Ennek folytán kéri a rendek ő felségét, méltóztassék tanácsosaival ez iránt értekezve, alkalmas egyéneket rendelni, kik Magyarorszáiban is oly bel-értékű pénzt veressenek, mely a némettel megegyezzzék: de e pénzekre a szokott magyar képek nyomassanak.

Látjuk e törvény tartalmából, hogy Magyarorszáiban és Ausztriában nem volt egyenlő bel-értéke a pénznek; látjuk, hogy ő felsége nem tartotta magát feljogosítottnak az ország beleegyezése nélkül Magyarorszáiban oly bel-értékű pénzt veretni, minő a német- és csehországi pénz volt; hanem az ország rendeit szőlította fel, hogy közvégzéssel és törvénynyel egyezzenek meg (*publico voto atque decreto consentiant*) ily pénzverésében. Ha tehát csakugyan törvény kellett ehhez, s az ország rendeinek törvényben kimondott beleegyezése: miként áll L. úrnak e tárgy fölötti elmélete?

Azt is mondja L. úr az említett 30. lapon, hogy „különösen az 1554:17. t. cz. világosan kifejezi, miszerint az egész pénzverési regale a király dolga, hogy annak vezetése és a tiszttviselők alkalmazása őt illeti, s ő felsége, a Magyarorszáiból nyert ezüstöt tetszése szerint fordíthatja a többi örökös tartomá-

*) §. 2. „*Et quoniam Majestas sua Caesarea clementer fidelibus suis proponit, se in ea parte eis consulere aliter non posse, nisi ipsi etiam publico voto atque decreto consentiant, posthac in Hungaria ejusmodi monetam cudi debere, quae proportionabiliter ejusdem sit ligae et valoris, cujus est illa, quae ad praesens in universa Germania, atque Bohemia cudi solet.*“

nyok pénzszerzésére, *) hogy azonban a nemes érczeknek minden másféle kivitele a királynak engedelmétől függ.“

Hogy a pénzverés Magyarországon is királyi regale volt, senki sem tagadja. Annak veretése s a tisztviselők alkalmazása bizonyosan a fejedelmet illette, ámbár a kezelésre nézve is ellenőrködési joggal sőt kötelezettséggel ruházta fel a törvény az esztergami érseket s illetőleg annak pisetariusát, mint az 1553:23. t. cz. 3. §-a, s az 1557:15. t. cz. 2. §-a s más törvények bizonyítják. De a mit L. úr az általa idézett 1554:17. t. cz. soraiból kiolvasott, hogy tudniillik ő felsége a Magyarországból nyert ezüstöt tetszése szerint fordíthatja a többi örökös tartományok pénzszerzésére: annak ott legkisebb nyoma sincs. Azt mondja az említett törvény, hogy „ő felsége ne engedje az ezüstöt az országból kivinni, ha csak talán ő felségének saját használatára és szükségeire, vagy fenséges gyermekeiére nem vitetnék ő felségéhez valamely ezüst, vagy pedig érdemes személyeknek, kik ez iránt folyamodnak, ő felsége különös megbízásából ez meg nem engedtetnék. **)

Egy szó sem fordul elő tehát e törvény szövegében se általában pénzszerzésről, se a többi örökös tartományokról, se különösen azon tartományok pénzszerzéséről. Sőt a törvénynek azon szavai: „*nisi forsitan ad usum et necessitates suas proprias aut serenissimorum liberorum suorum*“ egyedül ő felségének és fenséges gyermekeinek személyére szorítván az ezüst kivihetését, nemcsak ki nem terjesztik azt az osztrák tartományokra, hanem azokat a világos megszorítás által határozottan kizárják.

Továbbá L. úr azon kifejezése: „*das in Ungarn gewonnene Silber*“ sem egyez meg a törvény szavaival, mert ez min-

---

*) „*Dass er das in Ungarn gewonnene Silber für den Geldbedarf der übrigen Provinzen beliebig verwenden darf*“ mondja L. úr.

**) „*Noque argentum e Regno educi permittitur curare dignetur, nisi forsitan ad usum et necessitates suas proprias aut serenissimorum liberorum suorum ad Majestatem ejus aliquod argentum afferretur, aut dignis personis simpliciter petentibus de speciali Majestatis eius commissione concedatur.*“

den Magyarorszáiban nyert ezüstre vonatkozhatnék, a törvény pedig azt mondja: „aliquod argentum,” tehát nem minden, sőt nem is éppen sok, hanem csak némi ezüst kivihetéséről szól.

Egyébiránt, csak az nem érti, a ki nem akarja, hogy a törvényben azon ezüstről van szó, miből ő felsége a maga gyermekei hasznára és szükségeire edényeket, eszközöket, más ilyes készületeket akar készíttetni. Erre mutat a törvénynek azon határozata is, miszerint ő felsége adhat engedelmet érdemes személyeknek, hogy ezüstöt vihessenek ki, természetesen ily czélokra és saját használatukra.

Így szokta olvasni és magyarázni L. úr a törvényt; a mi benn nincs, azt belegondolja, a mi benn van, azt elferdíti, s azt hiszi, hogy dialectikájának sikerült saját elméletéhez idomítani, a mi tulajdonkép ellene szól.

Megjegyezzük még e tárgyat illetőleg azt, hogy ha Magyarországban mind a bányászati, mind a pénzverési ügyre nézve a királynak teljesen önálló, korlátlan törvényhozási joga lett volna, mint L. úr állítja; s ha Magyarország és Ausztria között oly szoros kapcsolat létezett volna, minőt ő vitat: nem lett volna szükség arra, hogy a magyar törvény engedje meg, miszerint ő felségének és gyermekeinek használatára és szükségleteire némi ezüst kivitessék Magyarországból oda, hol ő felségének székhelye volt, tudniillik Ausztriába; s általában nem lehetett volna eltiltani, hogy a magyar ezüst Ausztriába, mint Magyarországgal tetteleg egyesült országba kivitessék. Különállás-e ez, vagy real unio: ítélje meg az elfogulatlan olvasó.

A harminczadokról szólván L. úr, a 39. lapon azt mondja, hogy 1625-ig, közel száz esztendőn keresztül, a császári udvari kamarához lőnek a magyar harminczadok jövedelmei beszolgáltatva; s az említett évben ő felsége egyedül szabad akaratjából megosztotta az egy részről Magyarország, más részről Ausztria, Stájerország, Morvaország és Szilézia között létczett harminczadok kezelését s azok jövedelmeinek hova fordítását (Verwaltung und Verwendung) olyképen, hogy Peczontól a hegyeken ke-

resztül (Gebierge) az Ádriai tengerig befolyó harminczadok a magyar királyi kamara kezeléséhez utasítottak, a többi a császári udvari kamaráé maradt. És ezen felosztásnak nem azon jelleme volt, mintha a király arra kénytelen lett volna, mert a nevezett országok közt csak personal unio létezett, vagy mintha a rendeknek beatvatkozási joguk lett volna: hanem egészen szabad engedménye volt az a fejedelemnek, kit a regaliák jövedelme föltétlenül illetett.

Kétséget nem szenved, hogy az ország törvényei, kivált azon zavaros és veszélyes időkben, midőn az ország nem csekély részét a török bírta, hol egyik, hol másik tárgyra nézve többször megsértettek; de a törvénysértés jogot nem alapít. Felszóllaltak az ország rendei ez ellen, s 1622-ben a 24. t. cikkben különösen elhatároztatott: hogy a Dunán innen és túl minden harminczadok, az országnak s kapcsolt részeinek bármely megyéjében lettek légyen felállítva, nem, mint eddig történt, az ausztriai, hanem a pozsoni magyar kamara által kezeltesse, s minden jövedelmeik oda szolgáltatassanak be. *) Tehát e törvény nem csupán engedményről szól, hanem az összes törvényhozó hatalom közös akaratából hozott határozatáról, s világosan azt mondja: „sancitur.“ Nem szól a harminczadoknak Ausztria és Magyarország közötti megosztásáról, hanem azt mondja, hogy minden harminczadok (universae et singulae tricesimae) a Dunán innen és túl, akármely vármegyében léteznek, a pozsoni magyar kamarához tartozzanak. A tiszai kerületekben létező harminczadokról nem szól e törvény, miután e kerületek egyik ausztriai tartománynyal sem voltak határosak, s az osztrák kamarához nem vonattak.

Az idézett 1625 : 33. t. cz., melyből L. úr a felosztást következteti, az 1622. évi idézett törvény folytán lön alkotva, s

*) Signanter autem sancitur; ut amodo deinceps, universae et singulae tricesimae, tam trans-, quam vero cis-Danubium, in quibuscunque Regni hujus Hungariae, Partiumque eidem annexarum Comitatibus erectae, et earum universi proventus, non ad Cameram Austriacam (prout hactenus factum est) sed ad Hungaricam Posoniensem administrentur,“
§. 1. Art. 24. 1622.

abban egy szó sem említették felosztásról; egy szóval sem mondatik, hogy a magyar harminczadok valamely része a német kamarának van fentartva. Pedig a fentartást, ha ki lett volna kötve, csakugyan megemlítették volna a törvényben, és pedig annyival inkább, mert a három évvel az előtt alkotott 1622. évi törvény, kivétel nélkül minden magyar harminczadról szól.

Azt mondja L. úr, hogy azon magyar harminczadok adatnak által a magyar kamarának, melyek Pozsontól a hegyeken keresztül (durch das Gebierge) az Ádriai tengerig léteztek. De az idézett törvényben csak az van kimondva: Pozsontól az Ádriai tengerig, s a hegyek (Gebierge) csak egy betűvel sincsenek megemlítve. L. úr e szót csak azért képzelte bele a törvénybe, hogy abból ily csekély megtoldással könnyebben okoskodhassék elmélete mellett.

Elmondja L. úr a 40. lapon, hogy volt ugyan Magyarország és az osztrák örökös tartományok között vámvonallal felállítva: de a real unio lényegével ez épen nem ellenkezik; mert lehetnek valamely teljesen egyesített államnak belsejében is vámvonalak, melyek belső-vámoknak (Binnenzölle) neveztetnek. Útal továbbá a magyar törvényekre, melyek bizonyítják, hogy Magyarország és Erdély között s Magyarország és kapcsolt részei között, sőt magában Magyarországon is állottak fen belső-vámvonalok, melyeket az országos rendek sürgető kérelmére csak 1715-ben szüntetett meg III. Károly: még sem fogja egy magyar is azt állítani, hogy Magyarország önmagában és kapcsolt részeivel tetteleg egyesítve nem lett volna.

Megjegyezzük mindenekelőtt, hogy Magyarország és az ausztriai örökös tartományok között 1848-ig kettős vámvonallal létezett: egyik a magyarországi, másik az ausztriai. Mind a kiviteli, mind a behozatali árúk mindenik vámvonalon kisebb-nagyobb mértékben meg lőnek adóztatva; a Magyarországból kivitt gabona még inkább a szarvasmarha, néha tetemes vámot fizetett az ausztriai vámokon; a bor pedig gyakran olyan vámmal volt vetve, mely némely években a bornak helybeli árát megközelítette, sőt meg is haladta. Hivatkoztunk már fennebb

az 1649. 13. t. cikkekre, melyben megállapítottak, hogy Bécs-Újhely, Bruck és Hainburg ausztriai városok ide behozandó portékáiktól vámmenteseknek nyilvánítottak a magyar törvényhozás által; hivatkoztunk az 1588 : 15. t. cikkekre, mely azt rendeli, hogy Ausztriából Magyarországra és Stájerből Sclavóniába elkobzás büntetése alatt nem szabad borokat behozni, ha csak a magyar boroknak Ausztriába és Stiriába kivitele meg nem engedtetik. Megemlítjük még az 1659 : 59. t. cikket, melyben ő felsége megígéri, hogy a magyar boroknak Ausztriába, Morvába és Stiriába leendő bevitele iránt a néhány hónap múlva tartandó ausztriai diaetán az említett tartományok rendével egyezkedni fog, s azon lesz, hogy a jó szomszédság és kölcsönös barátság tekintetéből e részben az ország rendének kedveskedhessék. Az 1662 : 42. t. cikkben az ország rendi biztosokat (Commissarios) neveznek ki a maguk részéről, kik az ausztriai rendekkel, ő felsége közbevetése mellett, a magyar borok bevitele iránt „tractatust“ tegyenek. Az 1741 : 27. t. cikk pedig azt tartalmazza : „hogy a magyarországi terményeknek a szomszéd országokba bevitele s azokon keresztül a külső országokba szállítása mind szárazon, mind vízen könnyítessék, ő felsége az örökös tartományok rendével, kiket t. i. a dolog a másik részről illet (quos nimirum res ex altera parte tangit) mind az eddig fizetni szokott vámok és harminczadok leszállítására, mind ezen termények be- és átvitelének nagyobb szabadságára nézve mindjárt ezen országgyűlés után végezni fog.“

L. úr maga idézte e törvényeket, s kérdezzük az elfogulatlan olvasót, nem bizonyítják-e azok kétségtelenül, hogy a Magyarország és az ausztriai örökös tartományok közt fenállott két vámvonal egyikéről Magyarország, a másikáról Ausztria rendelkezett? Egyes esetekben kedvezéseket nyújtottak egymásnak, máskor ismét repressaliákkal, visszatörlesztésekkel éltek, s néha mint egymástól független két ország, tractatus felett alkudoztak egymással. Van-e ezekben legkisebb nyoma is a kereskedelmi vámok azon közösségének, melyet L. úr vitat? Lehet-e ily kettős vámvonalt a valóságos real unióval megegyez-

tetni? A fentemlitett 1659 : 59. és 1662 : 42. t. czikkekre vonatkozólag azt mondja L. úr, hogy az ezen t. cikkekben említett országgyűlés ismét egyesült országgyűlés volt, és hogy ezen egyesült országgyűlésre Magyarország is küldött követeket (Abgeordnete), miből azután közönséges országgyűlés (allgemeiner Reichstag) lett. (Da es nun ausdrücklich heisst, dass Seine Majestät im Interesse Ungarns auf dem nächsten oesterreichischen Landtag mit allen Ständen der genannten Provinzen sich benehmen will : so sieht man, dass dieser nächst anzuhaltende Landtag wieder ein vereinigter Landtag sein sollte ! Und dass zu diesem vereinigten Landtage auch Abgeordnete von Ungarn abgesendet wurden, dass also wieder ein allgememeiner Reichstag daraus wurde, ersieht man aus dem Art. 42. 1662., welcher von der endlichen Ausführung derselben Angelegenheit handelt.)

Legerősebb czáfolata ez állításnak az említett két t. cikk tartalma, melyet alább jegyzetben ide iktatunk. *) Nincs e törvényben Magyarországnak és az osztrák örökös tartományoknak

---

*) Az 1659 : 59. t. cz. szövege : „De vinorum porro Hungaricorum tam Cis- quam ultra-Danubialium, in Bohemiam, Austriam, Moraviam, Styriamque inductione et traductione, quod Sua Majestas cum Statibus earundem Provinciarum in proxima Diaeta Austriaca ; inter paucos Menses celebranda se tractaturam ; suamque operam in eo, ut pro conservanda bona vicinitate, mutuaque amicitia, Statibus et Ordinibus Regni sui Hungariae, hac in parte gratificetur impensuram : medio vero tempore Civitatibus et locis hujus Regni, in eo interessatis tantam quantitatem et summam vinorum suorum ; eoque modo, quo proxime praeteritis annis observatum esset, vehendi licentiam gratis concessuram ; sicut et de vinis pro Hungaris et Cancellaria Hungarica, ad usum domesticum Viennam vehendis, benigne provisuram obtulisset, Status et Ordines Regni demisse acceptant.“

Az 1662 : 42. t. cz. pedig így szól : „Illam quoque Suae Majestatis gratiam, demisso ac grato acceptant animo fideles Regnicolae ; quod Sua Sacra Majestas, tractatum in Art. 59. anni 1659. declaratum, de inductione vinorum Hungaricorum, in vicinas Provincias in proxima Diaeta Austriaca, pro sequenti Anno 1663. intra paucos Menses Viennae celebranda, insinuatione per

közös országgyűléséről szó, hanem egyenesen és egyedül ausztriai diaetáról. Nem az mondatik ott, hogy Magyarországnak és az osztrák tartományoknak rendei közös országgyűlésen fognak a boroknak be- és átvitele fölött intézkedni, hanem az, hogy ő felsége maga fog a cseh, morva, osztrák és stájer rendekkel tractálni; nem az mondatik, hogy a kereskedelmi ügy közös-sége, vagy valamely real unio fog e részben alapúl szolgálni, hanem motivomúl a jó szomszédság és kölcsönös barátság van felhozva. Világos tehát, hogy a kereskedelmi vámokat Magyar-ország és az osztrák tartományok között nem a közös fejedelem határozta meg önhatalmával, mert akkor nem mondotta volna ő felsége: „Cum Statibus et Ordinibus earundem provinciarum in proxima dieta austriaca se tractaturam, suamque operam in eo inpensuram,” hanem egyenesen maga rendelkezett volna. Nem is közös országgyűlés elé tartozott e tárgy, hanem Magyarország intézkedett a magyar határvámok felett az osztrák örökös tartományok rendei saját határvámjaik felett, s e két egymástól független ország egyes esetekben alkudozott, egyezkedett biztosok által egymással, mint alkudoznak még olyan országok is, melyek külön fejedelmek alatt állanak.

Ez az értelme az 1662. évi 42. t. cikknek is. Nem az osztrák országgyűlésre küld e törvény szerint követeket } (Abge-

---

deputatos hujus Regni Commissarios facta, cum fidelibus suis Statibus et Ordinibus Austriae, se benigne assumpturam ac terminaturam clementer obtulerit; ac medio tempore, Civitatibus et aliis locis hujus Regni, in eo specialiter interessatis, eandem quantitatem et summam vinorum suorum, eoque modo, quo proxime praeteritis Annis observatum est, evehendi licentiam gratiose concesserit.

§. 1. Pro quo etiam Tractatu insinuando prosequendo, et cum fidelibus Suae Majestatis Statibus Austriae, benigna Suae Majestatis opera, ac promotione terminando; Status ac Ordines Regni ex parte sua, Reverendissimos Dominos Jaurinensem et Veszprimiensem Episcopos: Dominum Comitem Judicem Curiae Regiae; et Dominum Comitem Paulum Eszterházy: Nec non Reverendum Dominum Paulum Méhes, Praepositum Quinque-Ecclesiensem: Eggregios item, Magistrum Stepharabab, Protonotarium Peesentalis Praesentiae: Et Casparem Hölg, Juratum Tabulae Regiae Assessorem, pro Commissariis denominant.“

ordnete) Magyarország, hanem az osztrák országgyűléshez küld biztosokat, nem közös törvényhozás végett, hanem a magyarországi borok bevitelére iránti tractatus megkötésére, „pro commissariis denominant” ezek a törvény szavai. Az ily biztosok s az ily tractatus pedig lényegesen különbözik a közös országgyűléstől és a közös országgyűlésre küldött követektől. Itt is szokás szerint, egy kis fogással élt L. úr, hogy az olvasót tévedésbe hozza. Ugyanis a 218. lapon idézve a törvény szövegét, e szavaknál „per deputatos hujus Regni Commissarios:” a „deputatos” szót nagy kezdő betűvel nyomatta, remélve, hogy azt majd „követeknek” (Abgeordnete) értelmezi az olvasó, pedig a törvénykönyvben az említett szó kis betűvel van nyomva, s valóságos értelme: „per deputatos commissarios” „kiküldött biztosok” által.

A mi L. úr azon állítását illeti, hogy Magyarország és Erdély között is vámvonall állott fenn, megjegyezzük, miszerint Erdély azon korban nem is volt real unióban Magyarországgal, sőt hosszas ideig még personal unióban sem, mert külön fejedelemség alatt állott. — Azon harminczadok pedig, melyek Magyarország belsejében fenállottak, nem képeztek külön vámvonalt; nem kellett a ki- és bevitelért külön a magyar határvámon és külön ismét az ily belső harminczadon adózni, s e részben azok az Ausztria és Magyarország közt létezett kettős vámvonaltól igen lényegesen különböztek. Igazolja állításunkat az 1715: 91. t. cz., mely elszámolja a továbbra is fentartandó magyar harminczadokat, s a 62. §-ban azt mondja, hogy ámbár ez elsorolt és továbbra is fentartandó harminczadok között vannak olyanok is, melyek az ország belsejébe helyezvék, mint például: Pécs, Sopron, Győr, Debreczen stb.; ezek mindazáltal nem az ország lakosainak és a kereskedőknek terhére, nem is új vagy kettős harminczad megvételére, hanem egyedül a csalások meggátlására szolgálnak. Feltűnt L. úrnak is az említett 1715: 91. t. cz. 65. §-a, mely a királyi táblát bízza meg, hogy a királyi harminczadi vámot az 1655: 100. t. cz. értelmében a kamarai biztosok közbenjöttével dolgozza ki. *) Sejtette, úgy látszik, hogy e tör-

*) Circa rectam autem, et aequam ubique in praemissis tricaesimis Regii vectigalis institutionem, ad sensum Art. 100: 1655. elaborandam ;

vény mégis arra mutat, miszerint a magyar törvényhozás a magyar harminczadok kérdésében még a vámok megállapítását illetőleg is beleszóllott, a mi pedig az ő elméletével egyenes ellentétben áll. De kész volt azonnal elferdítő magyarázatával, s elsőbben is azt jegyezte meg, hogy e törvényből még nem bizonyos, miszerint a kamarai biztosok alatt, nem a császári kamara biztosai voltak-e értve. E megjegyzés még ügyvédi ellenvetésnek is gyenge volna. Valamint egy részről az ausztriai vámok meghatározásába Magyarország rendei be nem folytak : úgy más részről a magyar harminczadi vámoknak a magyar törvényhozás által elrendelt megállapításánál, bizonyosan nem a császári kamarának, hanem a magyar udvari kamarának közbejöttét mondotta ki a törvény. Olvassa el L. úr ugyanazon 91. t. cikknek első sorait, látni fogja abból, hogy még a szlavoniai harminczadok is a magyar korona alá voltak rendelve, s ebből elgondolhatta volna, hogy a törvény kétségtelenül a magyar kamara részéről kívánt biztosokat e munkához kiküldetni.

Másik megjegyzése L. úrnak még sajátosabb. Azt mondja ugyanis, hogy a királyi tábla nem volt országgyűlési testület. Valóban furcsa közjogi okoskodás. Hiszen a törvényhozás nem csak saját tagjait, hanem másokat is megbízhat valamely tárgy kidolgozásával, s midőn ezt teszi, csakugyan gyakorolja törvényhozási jogát. Ha az országgyűlésnek joga sem lett volna beleszóllani a magyar harminczadok ügyébe, hanem a fölött, mint Austriával közös tárgy fölött, a közös fejedelem teljesen önhatalmával intézkedhetett volna : akkor a vám megállapításának kidolgozására nem az országgyűlés küldötte volna ki a királyi táblát, hanem egyenesen a közös fejedelem maga nevezett volna bizottságot e kidolgozásra.

Egyébiránt L. úrnak, ki azt a közjogot fejtegeti, mely 1848. év előtt Magyarországon létezett, annyit a magyar közjogból talán mégis kellene tudnia, hogy a királyi tábla tagjai

---

cum interventu cameraticorum Commissariorum, hoc fine deputandorum, Tabula regia iudicaria ordinatur.

1848. előtt, törvény szerint, hivataluknál fogva, valóságos kiegészítő részei voltak a magyar országgyűlésnek.

Még abban is fenakad L. úr, hogy az idézett 1715: 91. törvény az 1655: 100. t. cikkre hivatkozik, s e hivatkozásra megjegyzi, hogy az említett 100. t. cz. 1. §-ában világosan kimondatik: „Ut itaque augmento proventuum *regiorum consularum*,” tehát egyedül a királyi jövedelmeket akarták oltalmazni az ország rendei, s a megyéket és alattvalókat magok részéről is minden hatalmukban álló eszközök által arra szorítani, miszerint azok a regaliákat illetőleg teljesítsék kötelességeiket; de ebből nem következik, hogy a rendeknek a harminczadokra valami befolyásuk lett volna, sőt ellenkezőleg, segítettek a királynak, hogy az biztosabban, könnyebben és jövedelmezőbben gyakorolhassa azon jogát, mely őt e regaléra nézve föltétlenül s korlátlanul illette.

Valóban különös okoskodás! Az említett t. cz. első sorai-
ból az tetszik ki, hogy a királyi *fiscus* jelentéseiből láttak az ország rendei, miszerint a harminczadok s királyi vám körül sok visszaélés történik, mik által ő felsége jövedelme is napról napra kevesedik, ennek folytán a királyi jövedelmek biztosításának s emelésének tekintetéből országos biztoso-
kat neveztek ki.

Ha a harminczad-ügy fölötti teljes rendelkezés oly föltétlenül és korlátlanul illette volna a fejedelmet, mint L. úr állítja: valószínűleg nem az országgyűléshez járult volna e tárgyban a királyi *fiscus*, s nem az ország rendei neveztek volna bizottságot, hanem ő felsége maga intézkedett volna e tárgyban teljhatalmával. És mi volt azon országos bizottságnak kiküldetése? „*in praemissos excessus et defectus tricaesimales diligenter inquirere, eosdem investigare, corrigere, addenda addere, tollendaque tollere*,” ezt mondja a törvény 6. §-a. Azon korlátlan fejedelmi hatalom mellett, melyet e tárgyra vonatkozólag L. úr föltesz, mindezek teljesítésére nem lett volna szükség országos bizottságot küldeni ki. Azt is mondják az említett törvény végszavai: „*ac postmodum ejusmodi rectificationi et correctioni Commissariorum tricaesimatores et questores per totum Regnum sese*

accomodare debeant et teneantur.“ Tehát a korlátlan fejedelmi hatalomnak még arra is külön törvény volt szükséges, hogy saját harminczadosai engedelmeskedjenek? Épen az a körülmény, hogy még a harminczadi visszaélések megvizsgálását és helyreigazítását is az országgyűlés rendelte el, s hogy az országgyűlésnek biztosaik állapították meg a harminczadi vámokra nézve azon szabályokat, mikhez a harminczadosok is kötelesek voltak magokat alkalmazni, legvilágosabban mutatja L. úr elméletének alaptalanságát.

Maga idézi L. úr munkája 111. lapján az 1608. kor. e. 5. t. cikket, mely azt rendeli, hogy még ezen országgyűlésen választassék országos kincstárnok, ki az udvari vagy ausztriai kamarától semmi legkisebb függésben ne legyen, más nemzetek („externae nationes,“ mi alatt bizonyosan nem az oroszok vagy francziák voltak értve) ezentúl Magyarország semmiféle jövedelmeibe magokat ne avassák.

Látván azonban, hogy azon idézett törvény az ő elméletén mégis nagy csorbát ejt, azonnal utána veti, hogy e kedvezést II. Mátyástól, ki épen akkor bátyja ellen feltámadott, csikarták ki az ország rendei.

Czáfolnunk kellene ezen állítását, ha L. úr maga föl nem mentett volna e munkától. Ugyanis ő maga idézi az 1618:15., 1622:18. és 24., 1647:146., 1655:11., 1681:13. és 14. törv. cikkeket is, melyek újra megerősítik az említett 1608:5. t. cz. rendeletét. Azt pedig még L. úr sem fogja állítani, hogy Mátyásnak mindazon utódai, kik e törvényeket szentesítették, II. s III. Ferdinánd és I. Leopold szintén feltámadtak testvérök ellen, s a koronára vágytak, s az ország rendei azoktól is úgy csikarták ki a teljesen hasonló tartalmú megerősítést. Hozzá adjuk még ezekhez az 1741:14. törv. cikket, mely azt mondja: „*Ut camera Regia Hungarica in activitate, vigore legum patriarum eidem competente, plene et omnino conservetur; Ac in uberiores a Camera aulica independentiae demonstrationem; super negotiis apud eandem pertractatis, repraesentationes suas Regiae Majestati immediate inscribat, sicque expeditas Majestati Regiae submittat*

ac desuper Regia duntuxat Rescripta ex aula recipiat.“ Vajjon ez is közösség, ez is real unio?

Számos törvényt idéz munkájában L. úr, melyekkel azt bizonyítgatja, hogy az örökös tartományok is tetemes költséggel jártak Magyarországnak, különösen a végvidéknek védelméhez, s ebből következteti az adózás közösségét és magát a valószínű real uniót.

Senki sem tagadja, hogy az örökös tartományok pénzzel és fegyveres erővel segítették megvédeni a török hatalom ellen Magyarországot. És ez igen természetes volt, nem csak a közös uralkodó miatt, nem csak jó szomszédságból, hanem a közös veszély által fenyegetett saját érdeköknél s az egész keresztyénség érdekénél fogva is. Maga idézi L. úr I. Leopold előtti koronázási hitlevelek 8. pontját, melyben többek közt e szavak fordulnak elő: „Quando-quidem salus et permansio, non modo afflictæ hujus patriæ tamquam clypei et antemuralis, sed aliorum quoque vicinorum Regnorum et Provinciarum ex bona et secura confiniorum provisione dependeat.“ A sokat zaklatott Magyarország az egész keresztyénséget fenyegető óriási török hatalom elleni paizsnak és előbástyának tekintetett, s a magyar végvidékek biztosságától függött a szomszéd-országok tüdve és fenmaradása is. Kell-e ennél egyéb kulcsát keresni annak, hogy az örökös tartományok minden erővel közreműködtek Magyarország védelmében? Tették ezt más hatalmasságok is, a lengyel, spanyol, franczia, különösen a római szent szék, a nélkül, hogy ily közremunkálásból valamely real uniót lehetni következtetni.

Kiemeli L. úr különösen az 1593: 1. t. cz. 9. s 10. §§-ait, és a 2. t. cikket, melyeknek tartalmából ismét közös országgyűlést és real uniót szeretne kiokoskodni.

Az említett 1. cikknek 9. és 10. §§-aiban azt mondják az ország rendei, hogy a fenyegető török-hatalom ellen már alig bírván magokat védeni, küldöttséggel akarnak járulni ő felségéhez, s ő felségének tudtával más keresztyén államok fejedelmeihez követeket (oratores) kívánnak küldeni segélyezés kérése végett. A 2. t. cz. pedig azt mondja, hogy ő felsége az ország

főrendei s nemesei közül hívjon meg többeket valamely általa kijelölt napra és helyre, hol azok a szomszéd-országok és tartományok küldöttjeivel tanácskozzanak az iránt: mikép lehetne a végvidékeket jobban megerősíteni s az ottani katonaságot biztosabb zsolddal ellátni.

Nem közös országgyűlésre mutatnak e törvények, hanem a közös veszély elleni közös segély kérését és sürgetését tartalmazzák. Senki se hozza kétségbe, hogy ily esetenkénti érintkezés gyakran szükséges volt és ezentúl is szükséges lehet: de két egymástól független nemzetnek oly érintkezései voltak ezek, melyek real uniót még nem foglalnak magokban. Fonák dolog volna, ha mi azzal dicsekednénk, hogy Magyarország sokat tett és szevedett az ausztriai örökös tartományoknak és az egész keresztyénségnek a pusztító ozmán hatalom elleni megvédésében. Hiszen a mit Magyarország tett, kell vala tennie önfennmaradásaért. De higgye el L. úr, épen oly fonák dolog azt vitatni: hogy az a segély, melyet az osztrák tartományok Magyarországnak nyújtottak, s a közös védelem, a melyben velünk együtt ők is részt vettek, nem az őket is fenyegető közös veszélynek elhárítása végett történt, hanem valamely kormányzati szoros egységnek s valóságos real uniónak volt következménye.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Áttértünk L. úrnak azon okoskodásaira, melyeket munkájának 278. és következő lapjain az 1790°/₁. évi törvényekről s azoknak az ő magyarázata szerinti értelméről felhoz.

Kiemeli mindenekelőtt, hogy az 1790°/₁. évi törvények előbeszédében, mindamellett, hogy akkor a legközelebb lefolyt eseményeket illetőleg a magyarok ellenszegülése és indulatoskodása nagy volt, II. József, ki magát soha meg nem koronáztatta, mégis Magyarország örökös királyának (*rex haereditarius Hungariae*) neveztetik; s ebből azt következteti, hogy 1790-ben sem mellőztettek az öröködségi jogra vonatkozó törvények.

De hiszen az uralkodóház öröködségi jogát se 1790-ben, se azóta senki kétségbe nem hozta: nem volt tehát szükséges azt, a mi kétségbe nem hozatott, L. úrnak bizonyítgatni. A felhozott 1790. évi példa világos bizonyossága annak, hogy őseink, még akkor is, mikor, mint L. úr mondja, indulatosak voltak, tiszteletben tartották a törvényeket s az öröködsést megállapító állami alapszerződéseket; s nem azon elméletből indultak ki, mit most némely egyesek a Lajthán túl szeretnének felállítani, hogy midőn az egyik fél megsérti a viszonos szerződést, a másik fél az egész szerződést megszüntnek tekintheti; hanem azt hitték: hogy a szerződés szent és sérthetetlen; s midőn az egyik fél attól bármi részben eltért, a másik fél jogosan kívánhatja a szerződés szoros megtartását, a nélkül, hogy az tüstént felbomlottnak tekintessék. E két elmélet között melyik a higgadtabb, s melyik elmélet követőt ragadta el inkább az indulatoskodás: ítélje meg L. úr maga.

A második czikkre vonatkozólag megjegyzi L. úr, hogy 1687 óta megváltozott a koronázási hitlevél, a mennyiben a magyaroknak ellentmondási és ellentállási joga, mely az arany bulának utolsó §-ában foglaltatik, eltöröltetett.

Kétségtelenül az ország javára szolgált ezen jognak eltörlése, kivált miután azt sokan balul magyarázták s helytelenül alkalmazták. Ne higye azonban L. úr, hogy az említett záradéknak eltörlése által a nemzet azon jogától is megfosztatott, hogy a végrehajtó hatalom körében történt törvénysértések ellen felszóllalhasson. Az arany bulla szerint nemcsak az egész országnak, hanem minden egyes nemesnek joga volt ellentállani és ellentmondani minden oly esetben, midőn a legfőbb hatalom által jogai sértettek. *) Ily jog most nem létezik s józanul nem is létezhetik, azt az 1687. évi 3. t. cz. végkép eltörlötte. Ezen törvény alkotása után egyesek csak folyamodás útján kérhették sérelmeik orvoslását, köztörvényhatóságok fölterjesztéseket tettek a törvénysértés ellen ő felségéhez, és ha ennek sikere volt, az országgyűlés elébe adták panaszukat. Az országgyűlés pedig, mint a törvényhozó hatalom egyik része, s a törvény és alkotmány sértetlen fentartásának öre, felszóllalt minden törvénysértés ellen ünnepélyesen és határozottan feliratok által, s e felszóllalásnak gyakran újabb törvény, gyakran ő felségének azon ígérete, hogy a sérelmet királyi hatalmával orvosolni fogja, volt következménye. Számos példát mutatnak erre az országgyűlési irományok, s tanúságul szolgálnak, hogy ily felszóllalások nem pusztá folyamodások voltak, s megtörtént az is, hogy a fejedelem kijelentette, miszerint atyai szívének is kedvetlenek a múlt idők eseményei, s biztosítást nyújtott, hogy azok ismételtetni nem fognak. Ezen eljárás természetes következése volt a testületi kormányzatnak, mely mellett a közigazgatási testületek, midőn törvényt sértettek, a király személyének sérthetlensége alá szerettek rejtőzni s a testületek egyes tagjai a többség végzésével mentegették magukat. Parlamentaris kormány s miniszteri felelősség mellett ezen eljárás másképen

*) Az arany bulla 31. cikkének 2. §-a. „Quodsi vero Nos, vel aliquis Successorum Nostrorum, aliquo unquam tempore, huic dispositioni nostrae contraire voluerit; liberam hebeant harum autoritate, sine nota alicujus infidelitatis, tam Episcopi, quam alii Jobagiones, ac Nobiles Regni, universi, et singuli, praesentes et futuri, posterique, resistendi et contradicendi Nobis, et nostris Successoribus in perpetuum facultatem.”

alakúl, s a királyi méltóság iránti hódolatnak szorosabb megtartása mellett is több biztosítékot nyújt, mert a fejedelem legmagasabb személye semmi törvénysértéssel nem hozathatik kapcsolatba.

A 3. t. cikket egész terjedelmében idézi L. úr, s azt mondja, hogy ezen törvény világosan megállapította, miszerint az új fejedelem (der succedirende König) hat hónap alatt teljesítendő koronázása előtt is gyakorolhat, különbség nélkül, minden uralkodói jogokat (Regierungs-Rechte) a privilegiumok kiadhatásának kivételével.

Nem akarunk e tárgy fölött L. úrral vitatkozásokba boesátkozni. Fejtegetéseit azon téren, melyre ő állott, nem követhetjük. Csak néhány sort iktatunk ide saját munkájából. Ezek a 280. lapon általa egész terjedelmében idézett 3. t. cz. következő sorai: „salvis tamen intermedio tempore omnibus Juribus haereditarii Regis, quae ad publicam, constitutionique conformem Regni Administrationem pertinent.“

Azok után, miket a 3. t. cz. értelméről felhozott L. úr, át-megy egyszerre a koronázási hitlevél 5. pontjára, melyben az mondatik, hogy jövendőben minden koronázáskor köteles leend a koronázandó örökös király a jelen hitlevélbeni biztosítást elfogadni s arra esküt tenni.*) Idézi a hitlevél eredeti szövegét, s azt állítja, hogy ezen hitlevél minden régi törvényeket megerősített, megerősítette tehát mind a régi confoederatiót, mint a többi örökös országokkal és tartományokkal fenálló s a sanctio pragmaticával kapcsolatban levő egyesülést (unio cum reliquis Regnis et Provinciis haereditariis); kötelezte magát a király e jogok s törvények megtartására s eskü alatt ígérte, hogy minden alattvalóit kényszeríteni fogja királyi teljhatalmával, miszerint e törvényeket, következőleg az országok egyesülését is megtartsák; kétségtelen tehát, hogy a király semmi oly törvényt nem írhat alá, mely az országok megállapított egyesülésével ellenkezik (der begründeten Union mit den Ländern feindlich entgegen stellt); és épen oly kétségtelen, hogy ha valamely király ily törvényjavaslatnak elfogadására magát reábeszéltetni engedné is, utóda ily törvények megtartását királyi hitlevél által biztosítani nem-

*) Lásd a koronázási hitlevél szövegét a Függelékben IV. sz. alatt.

csak köteles nem volna, hanem a Magyarországgal egyesült országok hozzájárulása nélkül azt joggal nem is tehetné. „És így ő cs. kir. Felsége I. Ferencz József (L. úr szavai) ha meg akarná is királyi hitlevél által erősíteni Magyarországnak 1848. évi törvényjavaslatait, arra a többi örökös tartományok képviselőinek hozzájárulása nélkül jogosítva sem lehetne, mert e törvényjavaslatok egyenes ellentétben állanak az országok azon kapcsolatával, mely a sanctio pragmatikában van megállapítva.“ Ezek L. úrnak állításai.

A történelmi kutatásokkal foglalkozók néha, midőn valamely történelmi ténynek valóságát, világos adatok hiánya miatt, megállapítani nem tudják, tapogatózva keresnek össze oly körülményeket, melyek nyomán azon ténynek legalább valószínűségét kifejthessék. És ha ily esetben nem tukják is teljesen bebizonyítani hozzávetőleg felállított véleményüket, megrovást nem érdemelnek, sőt botlásaik is inkább megbocsáthatók, minthogy általok senkinek jogai meg nem támadtatnak.

De a ki positiv közjogot ír s abban mások jogai fölött egész határozottsággal nyilatkozik: az köteles határozott állításait határozottan szöllő adatokkal bebizonyítani. L. úr közjogi munkát irt, s abban határozottan és minden kétkedés nélkül korlátokat szab a magyar király és a magyar nemzet törvényhozási jogának, s ezen jog teljes gyakorolhatását más országok, bellegeyzésétől teszi függővé azon real uniónál fogva, mely szerint Magyarországnak az örökös tartományok között megállapított. És mit tőn az állítások bebizonyítására? Kimutatta talán hogy a magyar királynak és a magyar nemzetnek soha teljes joga nem volt közjogi viszonyaira nézve? De hiszen ilyen vélemény képtelenség volna.

Vagy talán azt bizonyította be, hogy a magyar nemzet és király egykor teljes törvényhozási joggal bírtak ugyan, de lemondottak ezen jogról világosan és határozottan, s átruházták vagy megosztották e jogukat más országokkal, különösen az osztrák tartományokkal? Talán valamely ünnepélyes szerződésnek minden kétséget kizáró szavaiból bizonyított be oly kapcsolatot, melyből ezen lemondás s illetőleg átruházás vagy megosz-

tás következhetnék? Nem; L. úr mindezeket nem tette, hanem kiemelt az egyik törvényből egy pár szót, egy másik törvénynek néhány szavát másképp rakta össze, hivatkozott törvényekre, melyek egészen másképp szólnak, s mindezekből az ál-okoskodásoknak egész láncolatát fűzte össze. Egy helyen megtalálta a „confoederatio“ és „bona vicinitas“ szavakat, s azonnal kész volt magyarázata, hogy e „confoederatio“ és „bona vicinitas“ oly kapcsolatra mutatnak Magyarország és a többi örökös tartományok között, mely a magyar király és a magyar nemzet törvényhozási jogát függővé tette Ausztriától. Más helyen fölfedezte, hogy a magyar törvényhozás bizottságot nevezett ki a politikai, katonai és közgazdasági ügyek rendszerének kidolgozására, és e bizottsághoz ő felsége a király is küldött a maga részéről biztosokat; s azonnal készen volt sajátságos következtetéseivel. S elmondotta: ime a császári biztosok, kik az említett rendszer munkának kidolgozásánál az ausztriai tartományokat képviselték: tehát a magyar törvényhozás nem független Auszriától. Pedig ama törvényben se császárról vagy császári biztosokról, se az ausztriai tartományok képviselőiről vagy a rendszerek közösségéről egy betű sem fordul elő. De előfordul az, hogy a bizottság magyar törvényhozás elé terjeszsze munkáját, mely a fölött határozni fog. 1723. évi sanctio pragmaticában azt olvasta, hogy az ország rendei mind a külső erőszak, mind a belháborgások ellen meg akarván a többi örökös tartományokkal kapcsolatot állandósítani, a trónöröklés jogát az uralkodóház nőágára is kiterjesztették, s e trónöröklésben ugyanazon első-születtségi sort állapították meg, mely a többi örökös tartományokban már meg volt állapítva, s kimondották, hogy Magyarország és a többi örökös tartományok az uralkodó által mindig egyitt és viszonyosan, elválaszthatatlanul és feloszthatatlanul birandók; s kiokoskodta e szavakból egy teljes tökéletes real uniónak minden részleteit, nemcsak az örökös jogának és rendének ugyanazonosságát, nem csak a birtoklásnak elválaszthatatlanságát, hanem a kormányzatnak is teljes közösségét. — Daczára annak, hogy a nemzet e törvényben is kikötötte jogainak séthetlenségét, e jogok közé pedig a törvényhozási jog is

tartozott, s kikötötte azt, hogy Magyarországbán a fejedelem ne a többi tartományok módja szerint, hanem magának az országnak saját törvényei szerint, uralkodjék és kormányozzon. Bárán kérdezhettünk akárkit, vajjon mindazok, miket L. úr felhozott, bírnak-e nyomatékkal annak bebizonyítására, hogy Magyarország a maga teljes törvényhozási jogáról határozottan lemondott, azt másokkal is bármely részben megosztotta, vagy éppen az ausztriai tartományok akaratától függővé tette? Sőt ellenkezőleg, nem kétségtelen-e, hogy az ország, mely jogainak s szabadságainak sérthetetlenségét és a saját törvényei szerinti külön kormányzatot kikötötte, saját alkotmányos önállását semmi más országnak alá nem rendelte?

A koronát s annak jogait az uralkodóháznak adta át a nemzet, nem az ausztriai tartományoknak; s azáltal, hogy a *sanctio pragmatica* értelmében örökös királyának ismeri azon fejedelmet, ki az örökös tartományokban is uralkodik, nem tette magát más ország vagy tartomány sajátjává. Ily értelmű kapcsolat az országnak szándékában soha nem volt; ily függést s alárendeltséget se a magyar király, se a magyar nemzet soha el nem ismerhetnének. Miután tehát oly kapcsolat, minőt L. úr a *sanctio pragmaticából* ki szeretne magyarázni, se ott se más törvényeinkben sehol megállapítva nincsen, azon kapcsolatot pedig, mely a *sanctio pragmaticában* világosan ki van mondva, Magyarország törvényei meg nem szakították: L. úrnak azon állítása, hogy ő felsége az osztrák tartományok beleegyezése nélkül jogositva sines Magyarország törvényeinek érvényét elismerni, éppen oly helytelen, mint a minő helytelen volna, ha mi viszont azt vitatnók, hogy az örökös tartományok fejedelme, ki a *sanctio pragmatica* szerint egyszersmind Magyarország királya, nem mondhatott volna le az osztrák tartományokban eddig abszolút hatalommal gyakorolt fejedelmi jogainak bármely részéről Magyarország beleegyezése nélkül.

Bonezolás alá veszi L. úr az ország függetlenségéről szóló 179%. 10. t. cikket is, magyaráztatja annak szövegét s hosszasan fejtegeti, hogy az abban előforduló egyes tételeket nem úgy kell érteni, mint írva vannak, s legnagyobb súlyt fektet oly esz-

mékre, miket a törvény szövegében sikeretlenül keresnénk ugyan, de L. úr szerint bele tartoznak.

Mivel azonban az említett 10. t. cz. annyira világos és határozott, hogy annak értelmét félremagyarázni még L. úrnak is, úgy látszik, sok fáradságába kerülhetett, mesterkelt okoskodásainak ellenébe mindenekelőtt azon czikk szövegét iktatjuk ide, mely következő:

„Az ország rendjeinek alázatos fölterjesztésére ő felsége kegyelmesen elismerni méltóztatott, hogy ámbár a felséges ausztriai ház nőágának az 1723 : 1. és 2. t. czikkek által Magyarországban s kapcsolt részeiben megállapított öröködése ugyanazon fejedelmet illeti, kit az a megállapított öröködési rend szerint elválaszthatatlanul oszthatatlanul birandó, s Németországban és Németországon kívül fekvő többi örökös tartományokban illet: Magyarország mindazonáltal kapcsolt részeivel együtt szabad ország s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve (oda értve minden kormányzékeit) független, azaz: semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs (idest: nulli alteri regno, aut populo obnoxium), hanem tulajdon önállással és alkotmány-nal bírő (sed propriam habens consistentiam et constitutionem); annál fogva törvényesen megkoronázott örökös királya által, tehát ő felsége és utódai, Magyarország királyai által saját törvényei és törvényes szokásai szerint, nem pedig más tartományok mintájára kormányzandó és igazgatandó, a mint azt az 1715 : 3., s az 1741 : 8. s 11. t. czikkek is rendelik.“ *)

*) Az 1715 : 3. t. cz. szövegét lásd az 57. lapon.

Az 1741 : 8. t. cz. így szól: „Erga benignam Sacrae Regiae Majestatis Declarationem sancitum est, fundamentalia Jura, Libertates, Immunitates et Praerogativas Statuum et Ordinum Regni Hungariae, Partiumque ei annexarum, signanter in Tit. 9. Part. I. Operis Decret. Tripart. et Art. 6. anni 1723. velut in perpetuum ab omni contributione ipsos eximentibus, adeoque eatenus etiam; ne onus publicum Fundo quoque modo inherereat, eosdem immunitatibus, ac avito quoque usu firmatis, expressas, (cum alioquin etiam per Art. 3. anni 1715. super eo, quod ad normam aliarum Provinciarum non gubernabuntur, praecauti et assecurati existant) sub sensum Diplomati insertae, de usu et intellectu Legum sonantis clausulae, nullatenus sumi posse.“

Azt mondja L. úr, hogy ezen törvény által csak a régi törvények erősítették meg, de a real unio eltörlésének abban még nyoma sincs.

De hiszen fonákság lett volna törvény által eltörlölni akarni azon real uniót, melyet semmi törvény soha meg nem állapított.

Kifejtettük a fennebbiekben nézeteinket a magyar sanctio pragmaticának kétségtelen értelméről, s elmondottuk, miből állott ezen unio, mely Magyarország és az örökös tartományok

Az 1741: 11. t. cz. tartalma: „Devotissimis animis exceperunt Status et Ordines benignissimam Sacrae Regiae Majestatis Declarationem, quæ mediante clementer exposuit; se eo singulari affectu et propensione erga Gentem Hungaram ferri; ut ne dubitari quidem possit, quin eam non modo cum reliquis in pari decore, honore et existimatione conservare; sed et alias Regiam Benignitatem, Maternumque affectum suum in promovendum Regni quoque hujus incrementum dirigere dignabitur.

§. 1. Quæ insimul id quoque clementer resolvit; quod nimirum Res, et Negotia Regni tam intra, quam extra Regnum per Hungaros tractabit, tractarique faciet.

§. 2. Ac proinde, in augusta quoque Aula sua, in his, quæ a concessa Sibi suprema Potestate dependent, pro altissimo Judicio, Regioque Munere suo, fidelium Consiliariorum suorum Hungarorum opera, et consiliis utetur:

§. 3. Imo dum magis ardua negotia pertractanda occurrerint; Regni Primatem et Palatinum, aliosque e Regni Proceribus, ac Regnorum etiam Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae Banum, dum praesertim de Rebus Securitateque eorundem Regnorum agendum foret; in augustam Suam Praesentiam advocari curabit, talismodique Negotia cum illis conferet:

§. 4. Et ad ipsum etiam Status Ministerium, Nationem Hungaram adhibere dignabitur.

§. 5. Intra Regnum vero, Politica quævis et publicum ejusdem Regni Statum concernentia negotia, stabilita per Leges Regni modalitate medio Regii Locumtenentialis Consilii (in ea, quam Art. 101. anni 1723. continet activitate ac Independentia utique conservandi) exposit quoque rite pertractari faciet;

§. 6. In secuturis autem vacantiarum casibus, ad idem Regium Locumtenentiale Consilium ex omnibus Regni Partibus Viros idoneos, Rerum, ac Constitutionis Regni gnaros, possessionatos Hungaros assumet.“

között 1723-ban meg lön állapítva. Mindazt, mit erre vonatkozólag ott előadtunk, igazolja az 1790. : 19. t. cz. is, melyből kétségtelenül világos, hogy egy részről, midőn Magyarország az 1723. évben a nőági öröködést, s annak sorát, és ennél fogva az uralkodónak ugyanazonosságát s az elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklást megállapította : más részről határozottan kimondotta, hogy Magyarország szabad ország, s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve, ide értve minden kormányzékeit, független; tehát a kormánynak nem egyik vagy másik ágára van szorítva a függetlenség fentartása, hanem ki van terjesztve annak egész alakzatára; semmi viszony, semmi vonatkozás nincs e fentartás alól kivéve. Sőt még bővebben magyarázzák e fentartott függetlenséget a törvény további szavai, midőn azt mondják, hogy „Magyarország semmi más országnak vagy népnek lekötvén nincs, hanem tulajdon önállással és alkotmányval bír.“

Megjegyzí erre L. úr, hogy ezen alkotmányt úgy kell érteni, mint az a törvényekben áll, tehát megkülönböztetve a közös ügyeket a tisztán magyar ügyektől.

Az alkotmányt igen is úgy kell érteni, mint az a törvényekben áll, de a törvényeket is úgy kell érteni, mint azoknak szövege szóll: már pedig melyik törvény az, mely az ausztriai tartományok népeinek jogot adott volna Magyarország fölött rendelkezni s annak törvényhozási jogába avatkozni? Mi is, ők is, törvény szerint függünk ugyanazon örökös fejedelemtől, ki Magyarországot s a többi örökös tartományokat elválaszthatatlanul bírja: de egymástól teljesen függetlenek vagyunk.

Ha Magyarország semmi más országnak vagy népnek lekötvén nincs, hanem tulajdon önállással bír: hogyan képzelhető real unio, melynél fogva a magyar királynak, mint L. úr állítja, még joga sem volt szentesíteni az 1848. évi törvényeket, melyek pedig sem a nőági öröködést s annak rendét, s ennek folytán a fejedelelem ugyanazonosságát, sem az elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklást, szóval: mind abból, mi a pragmatica sanctióban foglaltatik, semmit sem sértenek?

Ha Magyarország saját törvényei szerint kormányzandó, s

a többi tartományok mintájára nem kormányoztathatik : miből fog akkor állani a L. úr által vitatott real unio ?

Azt kérdi L. úr, nem tartoznak-e a magyar alkotmányhoz a törvények azon rendeletei, melyek az öröködségi rendre, a regaliákra, kereskedelemre, pénz- és hadügyre vonatkoznak, mik a confoederatio előtt is közösek voltak; úgyszintén a confoederatiót megállapító törvények, és azon törvény, mely a politikai, katonai s közgazdasági rendszernek kidolgozását s előmozdítását rendeli ? nem tartoznak-e az alkotmányhoz a Magyarország és a többi örökös tartományok közötti kölcsönös egyetértést és uniót megállapító törvények ?

Ezen törvények egy része időnként egyes külön esetekre hozatott. Az ily törvények kifolyásai voltak az alkotmányos törvényhozási jognak; de a mennyiben egyes esetekről szólltak, vagy utóbb meg lettek változtatva, nem képezik az alkotmány lényeges részét. A mely törvények azonban a közjogi viszonyokat vagy a kormányzati rendszert szabályozzák, a mennyiben későbbi törvények által el nem töröltettek vagy nem módosítottak, igen is az alkotmányhoz tartoznak; de nem azon magyarázással, minőt azokról L. úr szeretne kierőltetni, hanem maguknak a törvényeknek valóságos értelmében. Azon törvényt például, mely a politikai, katonai és közgazdasági rendszer kidolgozására 1715. évben bizottságot nevezett ki, valóságos értelmében senki sem fogja az alkotmány lényeges részének tekinteni : mert ily bizottság kinevezése a törvényhozó hatalomnak természetes joga, mely nem lett erősebb az által, hogy ezen jogot 1715. évben is használta a törvényhozás, valamint nem lett volna gyöngébb, ha azt éppen akkor nem használta volna. Azon értelem pedig, melyet L. úr ama törvénybe szeretne fektetni, midőn abból császári biztosokat, mint az osztrák tartományok képviselőit, közös tanácskozást s végre szoros real uniót olvasott ki, magában a törvényben, mint fennebb kifejtettük, sehol elő nem fordul. A bécsi békekötés, a melyben a L. úr általannyszor emlegetett confoederatio előfordul, csakugyan alkotmányos törvény, de L. úr abból is sokfélét olvasott ki, a minek, mint fennebb hasonlóul kifejtettük, ott legkisebb nyoma sincs. Végre az öröködségi jogot

és az örökös tartományokkal kölesönös egyetértést megalapító *sanctio pragmatica* alkotmányunk egyik alaptörvéye : de miután abban az unio épen nem úgy van megállapítva , mint L. úr vitatja, hanem úgy, a mint kifejtettük, az ő magyarázata nem tartozik a magyar alkotmányhoz , hanem azzal egyenesen ellenkezik.

Legbámulatosabb azon okoskodás, melylyel L. úr az 179°/₁ 10. t. cikknek eme szavait : „ide értve minden kormány székeiket“ (*huc intellectis quibusvis Dicasteriis suis*) magyarázza. Kiemeli különösen a „Suis“ szót, s azt mondja, hogy ennél fogva a törvényben kimondott függetlenség egyedül csak a tisztán magyar dicasteriumokról értendő.

A törvény nem azt mondja, hogy az országnak egyik vagy másik kormány széke független , azt sem mondja , hogy Magyarországon a magyar királyon és annak magyar kormány székein kívül más hatalom vagy más ország kormány széke parancsol és kormányoz : hanem azt mondja, hogy az ország kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve független, az ország minden kormány székei függetlenek. Nehéz e szavakat más képen értelmezni, mint irva vannak. A „Suis“ szócska pedig mikép jelenthetné azt, hogy a magyar kormány székek a magyar dolgokban függetlenek ugyan, de az ország az ausztriai tartományoktól s azok kormány székeitől nem független; holott a törvény azt mondja, hogy épen az ország független, és pedig független kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve.

Miután L. úr az 179°/₁ : 10. t. cikkről elmondotta véleményét, átmegy a 12. t. cikkekre, mely a törvényhozó s végrehajtó hatalom gyakorlásáról szól. Idézi e t. cikket egész terjedelmében, az eredeti szöveg szerint, s azt ide iktatjuk mi is, hogy az olvasót a törvénykönyv felütésétől meg kiméljük. *)

---

*) Az 179°/₁ : 12. törv. cz. *De legislativae et executive Potestatis Exercitio* — szövege a következő : „*Leges ferendi, abrogandi, interpretandi Potestatem in Regno hoc Hungariae, Partibusque annexis: salva Art. 8. 1741. Dispositione: legitime coronato*

Azt mondja e törvényezikkről mindenekelőtt L. úr, hogy az a real unióra, s a „mutua cointelligentia“ és „unióra“ nézve épen nem veszélyes.

Elmondottuk fennebb terjedelmesen, hogy a L. úr által vitatott real unio semmi törvényben nincs megállapítva, s a sanctio pragmaticában megemlített „mutua cointelligentia“ és „unio“ az ő elméletétől minden tekintetben különbözik. Az 179°/₁:12. t. cz. tehát nem veszélyes azon real unióra nézve, mely törvényeinkben soha nem létezett. A „mutua cointelligentia“ és „unio“ törvényes értelmének megfelelő personal unio pedig az említett 12. t. cz. által nem is érintetik.

Azt mondja továbbá L. úr, hogy az idézett 12. t. cz. olvasásánál mintegy intőleg feltűnik az 1741:8. t. czikknek megemlítése, mely törvény a magyar törvényhozásnak jogát, némely tárgyakat illetőleg, helytelenül örök időkre korlátolja, e korlátokat azonban most már egy magyar sem ismeri el.

Igaz, hogy azon korban a szabadalmazott osztályok, pedig azokból állot az országgyűlés, a szabadság leglényegesebb ré-

---

Principi et Statibus ac Ordinibus Regni, ad Comitata legitime confluentibus communem esse, nec extra illa exerceri posse, Sua Majestas Sacratissima ultro ac sponte agnoscit, ac se jus hoc Statuum illibatum conservaturam, atque prout illud a divinis suis Majoribus acceperat, ita etiam ad Augustos suos Successores inviolatum transmissuram benigne declaravit, Status et Ordines Regni securos reddens, nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentales, quae alioquin in nullis unquam Regni Judiciis acceptare possunt, Regnum et Partes adnexas gubernandas fore, Expeditione Patentium ad eum duntaxat Casum reservata, ubi in Rebus Legi alioquin conformibus, Publicatio debito cum effectu hac unica Ratione obtineri valeret. Proinde

Forma judiciorum lege stabilita aut stabilienda, Autoritate Regia non immutabitur, nec legitimarum sententiarum Executiones, Mandatis impediuntur, aut per alios impediri admittuntur, nec sententiae legitimae Fororum judiciariorum alterabuntur, imo nec in Revisionem Regiam, nec ullius dicasterii politici pertrahuntur, sed secundum conditas hucusque, aut in futurum condendas leges, receptam Regni Consuetudinem, Judicia per Judices absque discrimine Religionis diligendos celebrabuntur, executiva autem Potestas, nonnisi in sensu Legum, per Regiam Majestatem exercebitur.

szének az adómentességet tekintették, ezt akarták örök időkre biztosítani, midőn ama törvényben kikötötték, hogy különösen az adómentességre vonatkozó törvények soha országgyűlési egyezkedések tárgyai ne lehessenek. De győzött végre az igazság szava, s a szabadalmazott osztály maga rontotta le ezen korlátokat, midőn 1848-ban királyi helybenhagyással szentesített törvény által minden adómentességi kiváltságot eltörölve, az általános köz-adózást megállapította. Bizonyosága ez annak, hogy a törvényhozó hatalomnak korábbi törvények sem vethetnek gátot, s a király és nemzet egyesült akarata rendes törvényhozás útján módosíthatja vagy eltörölheti az ilyen törvényeket.

Sajátságos magyarázattal kíséri s taglalgatja L. úr a mondott 12. t. cz. azon szavait: „a törvények hozásának, eltörlésének, magyarázásának joga Magyarországon s kapcsolt részeiben közös a törvényesen koronázott fejedelemmel és az országgyűlésre törvényesen összesereglő karokkal és rendekkel.” (*Leges ferendi, abrogandi et interpretandi Potestatem legitime coronato Principi et Statibus et Ordinibus Regni ad comitia confluentibus communem esse.*)

Azt mondja ugyanis, hogy miután az 1790°/₁ : 3. t. cz. szerint a nem-koronázott királyt is minden királyi jog illet, kivéve a privilegiumok kiadhatását, oly esetben, midőn a király meg nem koronáztathatott, koronázás előtt is gyakorolhatja az ország rendével együtt a törvényhozás jogát, s állítását következő magyarázattal támogatja: A törvénynek ama szavai: „salvis tamen intermedio tempore omnibus Juribus haereditarii Regis, quae ad publicam, constitutionique conformem Regni Administrationem pertinent“ a nem-koronázott királynak csak azon jogokat látszik ugyan megadni, melyek az ország kormányzatára, s nem a törvényhozásra vonatkoznak; de mivel az utótételben (im Nachsatze) csak a privilegiumok kiadhatása van, mint egyedül fentartott jog, a koronázott királynak fenhagyva: kétségtelenül azt mondja az említett törvény, hogy „az örökös, de még meg nem koronázott királynak hatalma a királyi hatalom minden lehető viszonyaira és ágaira, (s így a törvényho-

zásra is) kiterjed, kivéve a privilegiumoknak azonnal jogérvényes kiadhatását."

Engedjen meg L. úr, hogy, mintán ő tudományos közjogi munkát irt, melynek hűség és szabatosság főkellékei, mi egyedül a tudomány szempontjából figyelmeztessük őt saját idézeteire s a tévedésre, mit magyarázatában a logika és a szófüzési szabályok ellen elkövetett. Az idézett sorokban az első tétel: „salvis tamen intermedio tempore omnibus Juribus haereditarii Regis, quae ad publicam, constitutionique conformen Regni Administrationem pertinent“ azt mondja, hogy az örökös királyt koronázás előtt is illetik az ország alkotmány szerinti közigazgatáshoz tartozó minden jogok; az utótétel pedig abból, mi az első tételben általánosan mondatott, kivételt tesz, midőn a privilegiumok kiadhatását jövődöre is egyedül a koronázott királynak tartja fen. L. úr azt állítja, minden lehető királyi jogokat megad ezen törvény, mert csak egy kivételt tesz, a privilegiumok kiadhatását; a mi tehát a kivételben nem foglaltatik, arra nézve az általános szabály fenáll. Igen, de mi az ezen törvényben kimondott általános szabály? Nem az, hogy minden jogok, hanem az, hogy minden az országnak alkotmány szerinti közigazgatására vonatkozó jogok illetik koronázás előtt is az örökös királyt. S az utótétel még ezek közül is kiveszi a privilegiumok kiadhatását, mi egyébként a közigazgatáshoz tartoznék. L. úr tehát a kimondott általános szabályt is megszorító kivételt sokkal többre akarja terjeszteni, mint a mire maga a szabály terjedt volna, ha abból semmi kivétel nem tétetik, s ki akarja terjeszteni olyanokra, mik az egész törvényben egy szóval sem említettnek.

Az örökös királyt koronázás előtt is illető törvényhozási jognak bizonyítására felhossa L. úr azt is, hogy a koronázási hitlevél (inaugurale diploma) mindig a koronázás előtt adatik ki, pedig ezen hitlevél, valóságos törvény, mely az ország rendének és a fejedelemnek egyezkedése folytán állapíttatik meg, s a nem-koronázott király által szentesíttetik.

Ösodáljuk valóban, hogy L. úr nem tud, vagy nem akar különbséget tenni ezen hitlevél kiadásának és a törvények alkotásának módja, célja s lényege között. A királyi hitlevélben

azt igéri a fejedelem, hogy az ország jogait, törvényeit, szabadságát fentartja, a szent koronát országgyűlésileg választott világi személyek által az országban őrizteti, az országnak eddig visszaszerzett s ezután visszaszerzendő részeit ismét az országhoz és kapcsolt részeihez csatolja; biztosítja a nemzetet, hogy a trónörökösre jogosítottak magvaszakadtával a szabad-választás joga ismét föléled; elismeri, hogy jövőben is minden örököse és trónutóda köteles leendő ezen királyi hitlevelet elfogadni, s arra esküt tenni. A királyi hitlevél tehát ünnepélyes biztosítás, melynek kiadása a koronázásnak előleges, múlhatatlan föltétele. Mára L. úr elismeri, hogy a király köteles a királyi hitlevelet kiadni, vagy, mint ő mondja, szentesíteni (zu welcher Sanction er aber Selbst wiederum verpflichtet ist). Miből áll tehát azon törvényhozási jog, melyet a hitlevél koronázás előtti kiadásával a fejedelem gyakorol? Jognak lehet-e nevezni oly cselekvést, melyre valaki köteles? A törvényhozási jognak, mely Magyarországon a koronázott királyt illeti, lényege abból áll, hogy a király az elébe terjesztett törvényeket elfogadhatja vagy elvetheti, s nem köteles azokat szentesíteni; a királyi hitlevélnek kiadása pedig L. úr elismerése szerint is kötelesség, melyet megtagadni nem lehet: e kettő között tehát lényeges a különbség. Ime csak az erre vonatkozó néhány sorban is mennyire ellentmond önmagának L. úr.

Tovább folytatván L. úr az 1790°/1: 12. t. cz. elemzését, kiemeli a törvény következő sorait: „Biztosítván a karokat és rendeket, hogy edictumok, vagyis úgynevezett patensek által, melyek az ország törvényszékeinél különben sem fogadtathatnak el, az ország és kapcsolt részek soha nem fognak kormányoztatni,” és e sorokból azt következteti, hogy a királynak azon ígérete, miszerint önhatalmával az országgyűlés befolyása nélkül törvényt nem akar hozni, csak a törvényszékekre vonatkozik, gúnyosan felkiáltván: Nem áll-e a törvényben pusztán és egyedül e két szó „in judiciis”? Igen is ott áll, s nem lehet onnan kitörölni; nem áll ott semmi egyéb, s nem lehet mást abba beletenni! Az országgyűlés törvényhozási részvéte tehát a jogok

és szabadságok csak azon tárgyaira terjed ki, melyek a törvényszékeknél (in judiciis) előfordulhatnak.

Olvassa el L. úr még egyszer az említett 12. t. cikknek első sorait, azokat, melyek az általa idézett sorokat közvetlen megelőzik! Nem áll-e ott világosan, és határozottan: „hogy a törvények hozásának, eltörlésének és magyarázásának joga Magyarországon s kapcsolt részeiben közös a törvényesen koronázott fejedelemmel és az országgyűlésre törvényesen összeseregülő karokkal és rendekkel? Nem áll-e ott, hogy a törvényhozási jog az országgyűlésen kívül nem is gyakoroltathatik? Nem áll-e ott, hogy ő felsége az ország e jogát sértetlenül megtartandja, s mikép az dicsőült elődeitől reá szállott, úgy felséges utódaira is átszállítandja?” Igen is ott állanak mindezek, s nem lehet azokat onnan kitörölni.

Úgy áll e ott, hogy e jog csak a törvényszékiekben vagyis a törvényszékek előtt előfordulható tárgyakra nézve közös a nemzet és fejedelem között? Nem; oly megszorítás nem áll ott, s nem lehet azt oda becsempészni!

Azon biztosítás, melyet a további sorok tartalmaznak, hogy tudniillik ő felsége edictumokkal vagy úgynevezett patensekkel az országot soha kormányozni nem fogja, valamint az, hogy ily patensek a törvényszékeknél amúgy sem fogadtathatnak el, a fennebb határozottan megállapított törvényhozási jognak nem megszorítása, hanem következménye. Nem az van ott mondva, hogy ő felsége a törvényszékiekben nem fog patenseket kiadni, hanem az, hogy „soha nem fog patensekkel kormányozni,” melyek az ország semmi bíróságánál sem volnának úgy is elfogadhatók. Higye el L. úr, ha vagy a nemzet vagy a fejedelem a törvényhozás jogát az ő elmélete szerint akarták volna megszorítani, azt a törvényben magában világosan kimondották volna.

Egyébiránt is a törvényhozási jog nem 1790-ben lön legelőször megállapítva. Ősi joga volt ez a nemzetnek, melyet századokon keresztül híven megőrzött. L. úr ugyan, hivatkozva a Hármaskönyv II. R. 3. czímére, munkája 291. lapján azt állítja, hogy csak a király volt valóságos törvényhozó, de az or-

szág rendei egyedül privilegiumaik örei voltak. De úgy látszik, el sem olvasta figyelemmel a mire hivatkozott, különben tudná, mit az idézett 3. cím tartalmaz, hogy a fejedelem nem saját korlátlan hatalmával alkotta a törvényeket, hanem összehíván a népet, megkérdezte, ha ily törvények tetszenek-e vagy nem; és ha a nép azt felelte, hogy tetszenek, akkor lett csak a törvény szentesítve: valamint gyakran a nép is, a mit a közjóra nézve szükségesnek tartott, közakarattal elhatározta, írásban a fejedelem elébe terjesztette, s ha a fejedelem elfogadta, törvény lett belőle. Ime a nemzet és fejedelem között megosztott törvényhozó hatalom, s a mindenik részt egyaránt megillető kezdeményezési jog a régiebb időkből.

Így volt ez Verbőczy kora után is. Mennyire ragaszkodtak őseink e joghoz, példakép egy esetet hozunk fel a XVII. századból. — II. Rudolf 1604-ben jónak látta önhatalmával az ország rendleinek hozzájárulása nélkül egy czikket iktatni az általa szentesített törvények közé, mely a vallás ügyére vonatkozott. De e cikk a legközelebbi alkalommal, 1606-ban, a bécsi békekötés első pontjában eltöröltetett és pedig azért, mert országgyűlésen kívül s az ország rendinek beleegyezése nélkül lőn a törvények közé iktatva (*cum is extra Diaetam et sine Regnicolarum assensu adjectus fuerit, et propterea etiam tollitur*).

Így szól a bécsi békekötés. Nem egy példát, nem egy törvényt s királyi hitlevelet lehetne felhozunk, mely a törvényhozási jog közösségéről kétségtelen bizonytságot tesz, de fölöslegesnek tartjuk a sok idézetet; elég, úgy hiszszük, megemlíteni a gyakran idézett 1715 : 3. t. czikket. E törvény, mint fennebb már ismételve elmondottuk, azt tartalmazza, hogy ő felsége biztosítja az ország rendeit, miszerint Magyarországbán másképp uralkodni s kormányozni nem fog, mint magának az országnak eddig hozott s jövőben is országgyűlésileg hozandó törvényei szerint. Ha tehát csak azon törvények szerint lehetett Magyarországbán uralkodni s kormányozni, melyek országgyűlésileg hozattak: az országgyűlés törvényhozási jogának mindazon tárgyra ki kellett terjednie, melyek az uralkodás és kormányzat-

nak tárgyai. Már pedig az uralkodáshoz és kormányzáshoz nem egyedül a törvénykezési tárgyak tartoznak.

Azt mondhatná talán L. úr, hogy e törvény a *sanctio pragmatica* megállapítása előtt és így akkor hozatott, mikor még a „*mutua cointelligentia*“ és „*unio*“ nem volt oly szabatosan ki-mondva. De figyelmeztetjük, hogy a *sanctio pragmatica*t megállapító 1723. évi 2. t. cz. újra megerősíté az említett 1715. évi törvényt, sőt azt, mint fennebb láttuk, a 9. §-ban világosan hozzáköti a nőági öröködés elfogadásához.

Kétségtelen tehát, hogy a törvényhozó hatalom, mely a magyar nemzetet királyával együtt közösen illette, már 1790°/₁ előtt is teljes volt, s nem oly megszorított, mint azt L. úr vitatja.

Az 1790°/₁ : 12. t. cikkben ő felsége azt igéri, hogy az országnak ezen általa önként elismert jogát sérthetetlenül fentartandja, s a mint az dicső elődeitől reá szállott, utódaira is sérthetetlenül átszállítandja. Lehet-e ennélfogva úgy magyarázni a törvényt, hogy az ország rendének azon törvényhozási jogát, mely 1790°/₁ előtt, mint fennebb láttuk, teljes volt, s nemcsak a törvénykezési tárgyakra terjedett ki, ő felsége csak a törvénykezésekre szorítva ismerte el, s e szűk korlátok közé szorítva fogja azt fentartani s utódaira átszállítani? Hiában hivatkozik L. úr a törvény világos szavainak ellenében annak szellemére; ha e szellemet nem saját képzelődéséből, hanem a törvény valóságos értelméből, logikai összefüggéséből és azokból, mik annak alkotását megelőzték, vonja ki, látni fogja : hogy a mondott törvénynek egész szövege s kétségtelen szelleme a mi állításunkat igazolja, s nem az övét.

De L. úr azt állítja, hogy Magyarországnak törvényhozása nem terjedett ki soha a regaliákra, katonai ügyekre, pénzügyre, kereskedelemre, külviszonyokra.

Maga L. úr számos törvényt idézett, melyeknek tartalma teljesen megczáfolja ez állítását. De menjünk végig röviden az egyes tárgyakon. Ha minden, e tárgyakra vonatkozó törvényt fölhoznánk s kivonatban közlenénk, e kis értekezés szükség nélkül felette nagy terjedelemre növekednék : mert ily törvények-

kel tele van törvénykönyvünk. Csak néhányat fogunk ezekből minden tárgyaknál megemlíteni, hogy kitüntessük L. úr állításának alaptalanságát.

Első tárgy a r e g a l i á k, melyek közé sorolja L. úr a bányákat, pénzverést (Münzwesen,) sőt, salétromot és postát.

A regaliák törvényeink szerint is királyi jövedelmek voltak, melyek az ország közszükségeinek fedezésére adattak által a magyar királynak, ennél fogva magának a kezelésnek nagy részénélünk is, mint más országokban, a király hatalmától függött. De mindazokra nézve, mik a regaliákra vonatkozólag általános s természetöknél fogva tárgyát képezhetik a törvényhozásnak, a magyar országgyűlés is gyakorolta a törvényhozási jogot. Ugyanis a bányákat illetőleg :

az 1492 : 30. t. cz. azt rendeli, hogy a nemesi birtokok területén létező arany-, ezüst-, réz- és egyéb bányákat a király el ne foglalhassa, hanem azokból csak urburát kapjon ; kivételnek a só-bányák, melyek egyedül a királyt illetik ;

az 1552 : 36. t. cz. megállapítja, hogy új bányák nyitásánál az ország törvényei s az ország rendeinek előjogai megtartassanak ;

az 1405 : 15., 1492 : 32., 1554 : 17., 1566 : 10., 1618 : 46., 1659 : 72. s még igen számos törvények tiltják az aranynak és ezüstnek az országból kivitelét ;

az 1790°/₁ : 22. t. cikkben biztosítja ő felsége az ország rendeit, hogy a bánya-ügyet, tüstént az országgyűlés után, a magyar udvari kamara alá rendelendi ; a bányatörvények reformálását s a bányabíróságok megállapítását és rendezését az ország rendeivel együtt fogja elhatározni ; a bánya-ügy gazdasági szabályozását magának tartván fen ;

az 1790°/₁ : 67. t. cikkben országos küldöttség neveztetik ki, mely a bányászati és pénzverési tárgyakat s a bányászati törvénykezést rendszeresen dolgozza ki ;

az 1825°/₇ : 9. t. cikk által újabb bizottságot küld ki az országgyűlés, mely a fenemlített bányászati és pénzverési ügyek fölött, miket az 1790°/₁. évi bizottság nem dolgozott ki teljesen kimerítőleg, újabb rendszert dolgozzék ki, s ha tárgyalás köz-

ben a kamarai egyének felvilágosítására lenne szüksége, azt a nádornak jelentse be, s ő felsége azonnal rendelkezéseket teend a szükséges egyének kiküldetése iránt. Ezen fölül minden bányászati kerületből két szak-értő egyént fognak az urburáriusok választani, kik a küldöttségnél értesítő szavazattal (voto informativo) birandnak.

Az 184³/₄. országgyűlésen az egész bányatörvényt kidolgozta a követi tábla, s munkáját a felső táblához küldötte; váltott is izeneteket a két tábla, de némely pontokban egyetülés nem eszközölthetvén, az akkor törvényt nem válhatott.

A pénzverést illetőleg :

az 1553 : 23. t. cikknek 3. §-a rendeli, hogy az esztergami érsek s annak megbízott embere, mint pisetarius, regi szokás és egyházának előjoga szerint, ügyeljen fel, hogy a pénzverésnél hiba vagy csalás ne történjék ;

az 1554 : 17. t. cz. ugyan ily tartalmú ;

az 1557 : 15. t. cikk azt mondja, hogy az érsek pisetarius a jelen legyen, midőn az arany és ezüst a királyi kamarába vitetik, hogy, mint ellenőr, tudhassa, mennyi vitetik oda hetenként.

1342-ben I. Károly decretumában az ország rendének beleegyezésével (voto unanimit) határozattak meg a verendő pénznek nemei, azok bel-értéke (liga), érték felosztása stb.

Az 1439 : 10. t. cz. hasonlóul elhatározza, minő pénz veressék, s megállapítja, hogy a pénznek értéke s folyama az ország rendének hozzájárulása nélkül meg ne változtattassék, s az érsek és tárnok mellé egy hű és alkalmas ember adassék az arany és ezüst pénz verésénél „in probatorem.”

Az 1550 : 48., 1552 : 46., 1553 : 23., 1557 : 14., 1567 : 47., 1659 : 72. s több más törvények rendelkeznek a verendő magyar pénznek bel-értékéről, formájáról s kör-iratairól stb.

E törvények nagy részét maga L. úr is idézte.

Az 1439 : 11. s 1514 : 66. t. cikkek megtiltják a külföldi pénzek behozatalát ;

az 1547 : 21. t. cikk megállapítja, hogy a német-osztrák pénz is fogadtassék el Magyarországon ;

az 1548 : 51. t. cz. a „babka“ nevű cseh pénznek, az 1741 : 32. t. cz. pedig a morva „Gröschl“ nevű pénznek elfogadását állapítják meg ;

ellenben az 1574 : 20. t. cz. azt rendeli, hogy a lengyel pénz, minthogy silány értékű, el ne fogadtassék ;

az 1618 : 19. t. cz. azt mondja, hogy a sokféle német garas, mely nem jó, folyamatba ne tétessék Magyarországon ;

az 1659 : 72. t. cikk még azt is meghatározza, minő garasok veressenek.

Több törvény, melyeket L. úr is idézett, p. o. az 1553 : 23., 1552 : 46., 1563 : 173. stb. cikkelyek azt rendelik, hogy oly bel-értékű tallérok s egyéb pénzek veressenek Magyarországon, minők a németországiak.

A só-bányák és a só-árulás egyedül a királyt illetik, s magánosak só-bányát nem is nyithattak, sőt a király azon birtokot, melyen só-bánya volt nyitható, teljes kárpótlás mellett bárkitől elcserélhette. És mégis gyakorolta az ország ezen regaléra s illetőleg monopoliumra vonatkozólag is törvényhozási jogát, mindazokra nézve, mik általában véve a törvényhozás tárgyát képezhették.

az 1548 : 29. és 1635 : 43. t. cikkek azt rendelik, hogy a selavoniai megyék tengeri sót is használhassanak ;

az 1715 : 122. t. cz. azt mondja, hogy Horvát-, Dalmát- és Tótország élhetnek tengeri sóval, de minden külföldi só, különösen a stájerországi is, melyet oda nem rég a grátsi kamara bevitt, teljesen kizáratik (*Extraneo tamen sale, omni, adeoque Stiriaco etiam, per graetzensem cameram recenter inducto, pro usu excluso*).

Ebből láthatja L. úr, hogy a stájer só „extraneusnak“ nevezetik, és a magyar koronához tartozó országokból kitiltatik ; ő láthatja, minő alapon áll azon elmélete, melyet a real unióról felállított.

Az 1548 : 29., 1550 : 68. és 1715 : 13. t. cikkek megállapítják, hogy Árva-, Liptó-, Thuróc- megyék lengyelországi

sóval is élhessenek ; pedig Lengyelország más fejedelem bir-toka volt ;

az 179°/₁ : 20 t. cikkben elhatároztatik , hogy országgyű-lésileg fog mindig tárgyaltatni a só árának fölemelése, s ha csak rendkívül sürgető körülmények nem kívánják, országgyűlésen kívül a só ára soha föl nem emeltetik ;

az 1802 : 3. t. cikkben, ő felségének előterjesztésére , az 179°/₁ : 20. t. cz. értelméhez képest, önként megegyeztek az ország rendei , hogy a só ára egy forint 6 krajczárral fölemel-tessék. (*Erga benignam Suae Majestatis propositionem ad mentem Art. 20. 179°/₁. Status et Ordines ultro accesserunt etc.*)

A salétrom- és a löpor-készítés oly regalék, me-lyeket a fejedelemtől elvonni czélszerűen nem is lehetett volna ; de a mi ezekre nézve a törvényhozás elé tartozhatik, az iránt Magyarországbán is az országgyűlés intézkedett. Így például, hogy többet ne emlitsünk , az 1596 : 50., 1597 : 26., 1599 : 29. és 1638 : 66. t. cikkek elhatározták , miszerint salétromot az országból kivinni nem szabad, hanem az a király részére lesz mindig eladandó, és csak akkor, ha ő felségének arra szüksége nines, lehet magánosoknak is salétromot eladni ; a királyi hiva-talnokok pedig azzal kereskedést nem űzhetnek. Az említett 1638 : 66. t. cz. megállapítja még azt is, hogy a királyi városok s általában az ország lakosai a maguk szükségére vehetnek sa-létromot. A törvény e rendelete a szükség alatt kétségtelenül a várak, városok s egyéb erősített helyek védelmére megkívántató salétromot s illetőleg puskaport értette.

A p o s t a hajdan magán vállalkozás volt , később a kor-mány a posták kezelését átvette. Az országgyűlés 179°/₁. év-ben a 22. t. cz. által egyenesen a magyar királyi helytartó-taná-csot bizta meg, hogy a posta-ügyre felügyeljen ; s elrendelte azt is, hogy a posták jövedelme a magyar kamarától el ne vonassék.

Világosan kitűnik , úgy hiszszük , már ezen itt elősorolt adatokból is, hogy teljesen alaptalan L. úr állítása, miszerint a magyar országgyűlésnek soha nem volt a regaliákat illetőleg törvényhozási joga ; s alaptalan az is, hogy az ország cselekvési köre egyedül kérelmezésre volt e tekintetben szorítva. Mutatja

az általunk idézett törvények szövege, hogy e tárgyak iránt is épen úgy vannak szerkesztve a törvények, mint egyéb törvényeink.

A katonaságot illetőleg azt állítja L. úr, hogy: „a magyar országgyűlésnek soha nem volt törvényhozási joga a katonai ügyek fölött; sz. István idejétől óta ezen ügy mindig a királyt illette, s még a fölkelésre nézve (insurrectio) sem bírtak az ország rendei szabad határozati joggal, hanem a király által felszólítva, személyesen tartoztak felkelni.“

A régi korban Magyarországon szintűgy, mint más országokban, egészen más volt a védelmi rendszer, mint jelenleg. Hajdan a király is tartott ugyan sereget, de tartottak a főpapok főrendek, nagyobb birtokosok, külön seregeket; ezeken kívül voltak még a megyék s városok hadai. Mind a király, mind a zászlósok maguk fogadták katonáikat s magok látták el azokat bérrel. Az országot fenyegető háború esetében minden nemes tartozott fölkelni és saját ellátásáról gondoskodni. A király seregei sokkal csékélyebbek voltak, semhogy egyedül magok megvédhették volna az országot; veszély idején tehát a király felszólította zászlóseit, a megyéket és városokat, s e felszólításra fegyverhez nyúlt az ország összes hadereje. Így volt ez akkor más nemzeteknél is. Nem országgyűlésileg határoztatott el a katonaság kimozdítása, hanem az általános fölkelés természetes eredménye volt az akkor mindenütt divatozott védelmi rendszernek. Épen oly joggal mondhatná L. úr bármely más országról azon korból, hogy nem határozhatott szabadon a fölött, ha fegyvert fogjon-e, mert nem lévén más hadsereg, a fenyegető vagy kiűtött háború mindenkit kényszerített az ország védelmére. Később még az állandó katonaság behozatala előtt is szaporodni kezdett a királyi seregek száma, s annak erősítésére gyakran személyes fölkelés helyett majd pénzt adtak az ország lakosai, hogy azon a király katonákat fogadhasson, majd magok fogadtak zsoldosokat, kiknek zsoldját országgyűlésileg megállapították, s az arra szükséges összeget időnként az akkor fenálló adózási kulcs szerint kivetették. Így például: 1537, 1542, 1547, 1552, 1553, 1578, 1595, 1596, 1597, 1600, 1662,

évben stb.; s nagyobb szükség esetében a személyes fölkelést is elrendelték.

A mint idővel ekképen változott és fejlett a védelmi rendszer, mind inkább szükségessé vált, hogy annak eszközei fölött az ország tanácskozzék és határozzon, szóval: a katonai-ügy mind inkább tárgya lön a törvényhozásnak. Így volt ez nálunk is, más országokban is. Ha végig nézünk azon törvényeink hosszú során, melyek az ország védelmére s annak eszközére, a katonaságra, vonatkoznak, ha csak azon számos törvényezikket tekintjük is, melyeket L. úr munkájában maga idézett: nem foghatjuk meg, miként állithatta ő, hogy az ország soha nem gyakorolta törvényhozási jogát a katonai-ügy fölött. Csak néhány törvényezikket emelünk ki a sok közül.

Az 1546: 25. t. cz. meghatározza, hogy ő felsége minden megyében hány lovas katonát fogadjon;

az 1598: 16. t. cz. megengedi, hogy ő felsége a megajánlott adóból újabban fogadhasson lovas- és gyalog-katonákat, kapitányokat és egyéb hadi tiszteket; de azok magyarok legyenek; (*Conceditur praeterea; ut sua Majestas etc.: ezek a törvény szavai*)

az 1599: 6. t. cikkben tízezer katonát ajánl az ország hat hónapra.

az 1599: 19. t. cz. azt rendeli, hogy a magyar katonaság az ország szokása elleni esküre ne kényszeritessék, mert a magyar katonának régi jogai vannak, melynélfogva csak magyar kapitányoktól függ, és ha bünt követett el, azok által büntetetik;

az 1600: 3. t. cz. 12. §-a meghatározza, hogy az ország által ajánlott összeg semmi más czélokra ne fordittassék, csak katonai fogadására;

az 1603: 5. t. cz. azt mondja, hogy a magyar katonaság magyar kapitányok által fogadtassék;

az 1608. kor. e. 2. és 1618: 2. t. cikkek azt rendelik, hogy külfatonaság az ország beleegyezése nélkül be ne hozassék. Ugyanerről biztosítják az ország rendeit II. III. Ferdinánd és I. Leopold is koronázási hitleveleikben;

az 1625: 24. t. cz. azt mondja, hogy a külkatonaságot, a jelen idők veszélyes állapota miatt, nem lehet ugyan még most kivonni a végvidékekből (*confiniis*), de mihetyt megtörténhetik, onnan tüstént vitessék ki; addig is azonban e katonaság magyar kapitányok és magyar törvények alatt álljon s a nádortól függjön;

az 1630: 37. t. cz. 1. §-a azt rendeli, hogy a katonaság ne falukba, hanem várakba szállásoltassék;

az 1655: 3. t. cz. meghatározza, melyik végvárban mennyi katonának kell lenni;

az 1655: 9. t. cz. megállapítja, mikép fizetessék a végvidéki katonaság, s elrendeli, hogy a hadi szemléknél (*lustra*) minden generalatusban egy felügyelő legyen, ki a nádor embereivel együtt a hadi szemlére ügyeljen;

az 1655: 19. t. cz. elhatározza, hogy a külkatonaság három év alatt az országból kivitessék, s jövőendőben az ország beleegyezése nélkül be ne hozassék. — Ezek s több e tárgyra vonatkozó törvények eléggé mutatják, hogy az országgyűlés az állandó katonaság behozatala előtt is rendelkezett a katonai ügyek fölött.

Idővel megváltozott a védelmi rendszer egész Európában, s a fölkelések és egyes főurak banderialis seregei helyébe általában mindenütt állandó, rendes katonaság lépett. Magyarországnak sem lehetett e részben hátramaradnia, s 1715. évben a 8. t. cikkben kimondották az ország rendei, hogy csupán banderialis seregekkel és nemesi fölkeléssel nem lehetvén az országot elegendőleg megvédeni, erősebb, állandó, rendes katonaságot kell tartani, mely zsold nélkül fen nem állhat, a zsoldot pedig adó nélkül nem lehet megszerezni. De ugyanazon cikkben egyszersmind elhatározták azt is, hogy az e célra szükséges adók és subsidiumok mindenkor országgyűlésen, hová azok egyébként is tartoznak, tárgyalassanak; csak az ellenség váratlan betörésének esetére és azon esetre, midőn a dühöngő háború lehetlenné teszi a rendes országgyűlési tárgyalást, levén megengedve, hogy a nádor, az ország primása, a főpapok és országzászlósai, a királyi tábla, a megyék és királyi városok, lehető

legnagyobb számmal, az országban, és nem az országon kívül, összehivassanak, kik meggyőződven a véletlenül beállott szükség valóságáról, elhatározhassák, a mit e részben az ország érdeke megkíván, de más tárgyakba ne becsátkozhasanak.

Megjegyezzük itt azt, hogy a „subsidiarum“ szó alatt nem csak a készpénz vagy természetmények, hanem az $179\frac{1}{1}$: 19. és az $182\frac{5}{7}$: 6. t. czikkeknek, melyekről alább szóllunk, világos bizonyítása szerint, a hadsereghez szükséges ujonczok is értendők.

Midőn tehát az ország legelsőbben kimondotta az állandó katonaság szükségét: annak fentartására s kiegészítésére vonatkozólag határozottan fentartotta saját törvényhozási jogát, s kétségtelenül világos szavakban kifejezte azt.

Hasonló s talán még határozottabb az $179\frac{1}{1}$: 19 t. cz. tartalma, melyben ő felsége teljesen biztosítja az ország rendeit, hogy semmi néven nevezhető subsidiumokat, se készpénzben, se terményekben, se ujonczokban nem fog önhatalmával, se az ország rendekre, se a nemesekre, se a nem-nemesekre kivetni, sőt még szabad ajánlás ürügye alatt sem fog ilyesmit országgyűlésen kívül sürgetni. Az állandó katonaság fentartására szükséges köz-adóra nézve pedig elismeri, hogy annak mennyisége egyik országgyűléstől a másikig mindig országgyűlésileg fog meghatározatni.

Az állandó magyar katonaságnak, vagyis a magyar ezredeknek fentartása részint toborzás által (Werbung), részint, midőn a szükség úgy kívánta, ujonczozás által történt. De ezen ujonczozás mindig országgyűlésileg határozottatott el. Így például $179\frac{1}{1}$. évben a 66. t. cikkben a magyar ezredeknek, melyeket a háború nagyon meggyöngített, szükséges kiegészítésére, mint-hogy arra a szükséges toborzás elegendő nem vala, 6000 ujonczot ajánlottak az ország rendei, s elhatározták egyszersmind, hogy azon bizottság, melyugyanazon országgyűlés által a commissariaticumok rendszeres kidolgozására kiküldetett, adjon javaslatot az iránt is, mimódon lehetne a magyar ezredek fentartását jövődre törvényszerűleg s a nép hajlamával egyezőleg, az adózók minél kisebb terheltetésével eszközölni, s javaslatát a

jövő országgyűlésre mutassa be, hol az tárgyalatván, törvénybe fog iktattatni.

1792-ben ő felsége ismét ujonczokat kívánt az ország rendeitől. Az országgyűlés egy küldöttséget választott, mely előtt ő felsége részéről kimutattatott az ujonczok szüksége, valamint fölfedeztetett az is, hogy az ellenség ő felségének egyik tartományát, Belgiumot, már megtámadta. Az ország rendei tehát meggyőződve a szükségről (mindezek a törvény szavai), a megkezdett háború tekintetéből, a 6. t. cikkben, ismét 5000 ujonczot ajánlottak.

1796-ban, a 2. t. cikkben, 50,000 ujonczot ajánlott az ország.

1802-ben, az 1. t. cikkben, megállapítják az ország rendei, hogy a határ-őrsegen kívül, a magyar hadsereg 12 gyalog- és 10 lovas ezredből, összesen 64,000 emberből álljon, s ígérik, miszerint azt három évig teljes számban fel fogják tartani; hogy pedig ezen 64,000 főből álló hadsereg szükség esetében teljes számmal az ellenség elébe állíthatassék, most 12,000 ujonczot ajánlanak olyképen, miszerint, ha kiütne a háború, a szükség-ről értesítettven a nádor, az említett 12,000 ujonczot kiegészítési előlegezésképen azonnal állítsa ki. De ugyanezen t. cikkben kimondják egyszersmind az ország rendei, hogy a magyar katonaságnak az országgyűlés általi kiegészítése, mind a számra, mind a kiegészítés módjára nézve, országgyűlési tárgyalások alá tartozik. Ő felsége pedig azon reményét jelenti ki, hogy a jövő országgyűlésen a magyar ezredek fentartásának oly módja fog az országos rendek által előadatni, mely a közbiztosságnak teljesen megfelel.

1807-ben, az 1. t. cikkben, 12,000 ujonczot ajánlanak az ország rendei, s megállapítják az állítandó ujonczok mértékét s egyéb kellékeit. Intézkednek egyszersmind a toborzás módjáról is, melyre évenként 200,000 frtot határoznak.

1822-ben ő felsége önbatalmával, országgyűlésen kívül, követelt és állíttatott ujonczokat: de midőn ez ellen 1825-ben az ország rendei, törvényeinkre hivatkozva, felszólaltak, ő felsége maga is elismerte királyi válaszában a nemzet felszóllalásának

törvényességét, s kijelentette, hogy azon események atyai szívének is kedvetlenek s nem akar jövőben azokra, mint példára hivatkozni. Sőt a 3. t. cikkben ünnepélyesen biztosította is az az ország rendeit, hogy a törvényeket, melyek között a fenidézett $179\frac{1}{1}$:19-ket is különösen megemlíti, szorosan megtartandja.

Ugyanazon országgyűlésen a 4. cikkben, újabban elismeri ő felsége, hogy az 1715:8. és $179\frac{1}{1}$:19. t. cikkelyek világos tartalma szerint, a köz-adó és mindennemű subsidiumok, akár készpénzből vagy természetényekből, akár ujjonczokból álljanak, országgyűlési egyezkedés (tractatus diactalis) alá tartoznak; s attól még rendkívüli esetekben sem lesznek elvonhatók, kivéve az 1715:8. és 1741:22. t. cikkek eseteit (az ellenség váratlan beütését és oly dühöngő háborút, mely miatt rendes országgyűlést tartani nem lehet). Hogy ez esetekre is fen van tartva az ország befolyása, láttuk fennebb, (a 136. lapon, 21. és a köv. sorokban) midőn az 1715:8. t. cikkről szólltunk.

1830-ban ismét ujjonczokat kívánt ő felsége az országgyűléstől. E királyi előterjesztés folytán alkottatott a 7. t. cz., melyben az mondatik, hogy az ország rendei, miután ő felsége nevében, ki ez iránti törvényes kívánatukat megelőzte, a kül-ügyek fenforgó körülményeiről s a magyar katonaság jelenlegi állapotáról felvilágosítottak, meggyőződven a szükségéről, a magyar czredekhez 28,000 ujjonczot ajánlanak. Elsoroltatnak e törvényben az ajánlathoz kötött föltételek, az állítás módja, az ujjonczok magassági mértéke és a szolgálati idő. Ezen év előtt a Magyarország részéről állított katonának szolgálati ideje nem volt meghatározva, katonáskodnia kellett, míg arra alkalmas volt; de az ezen országgyűlésen ajánlott 28,000 ujjoncz szolgálati idejét tíz évre határozta a törvényhozás, s megállapította egyszersmind azon eseteket, melyekben a katona e tíz év lefolyta előtt is haza bocsátandó. Ajánlottak az ország rendei a 28,000 ujjonczon felül még 20,000 ujjonczot, de oly föltétel mellett, hogy ha egy év alatt háború ütne ki, ezek is állíttassanak ki; a háború bevégeztével azonban tüstént bocsáttassanak el.

Hasonló az 1840:2. t. cz. tartalma is. Ki van ebben is

mondva, hogy az ország rendének törvényben gyökerezett kivánata folytán értesítettett ő felsége nevében az országgyűlés mind a kül-ügyek fenforgó körülményeiről, mind a magyar ezredek jelen állapotáról, s meggyőződve a szükség valóságáról, annak fedezésére 38,000 ujonczt ajánlott oly kikötéssel, hogy azok egyedül magyar ezredekben szolgáljanak, s nem-magyar ezredekbe semmi szín alatt át ne tétessenek. E törvényben is megállapították az ujonczozás módja, az ujonczok magassági mértéke, szolgálati ideje s az állítás egyéb föltételei; s elrendeltették, hogy a besorozó tisztek és orvosok szorosan azon útasítás-hoz tartsák magokat, mely az országgyűlés által megállapított.

Ezen általunk idézett törvények szövege meggyőzhet bárkit: hogy Magyarország törvényhozási joga a magyar katonai ügyekre is kiterjedt.

Lássuk továbbá, mennyiben alapos L. úrnak azon állítása, hogy Magyarország törvényhozási joga soha ki nem terjedett a kereskedelemre.

A kereskedelmi ügy egy részét a keresk. vámok, vagyis, mint a magyar törvény azokat nevezi, harminczadok (*tricesimae, vectigalia*) képezik, Ezekre vonatkozólag pedig számos törvény bizonyítja az ország elhatározó törvényhozási befolyását. A harminczadok hazánkban a régiebb korban is törvény szerint a koronai javakhoz tartoztak, s azok jövedelmei a koronát illették.

Az 1514:1. 2. és 3. t. czikkek a harminczadok mindenemű elidegenítését megtiltották.

Ugyanazon t. czikkek azt rendelik, hogy a mások kezén levő harminczadok tüstént bocsáttassanak vissza; de kivételt tesznek azokra nézve, a miket Zápolya bír, kinek joga leendő harminczadokat megtartani a teljes kiváltásig, — mely kiváltásra az országgyűlés évenként minden telek után 20 denárt rendel a hadseregi pénzezből.

Az 1546:54. t. cz. újra sürgeti, hogy ő felsége a magán kezeken levő harminczadokat szerezzék vissza. adja a magyar kamara alá, s minden jövedelmeiket az ország védelmére fordítsa. E törvényben, különösen annak 4. §-ában a harminczadok

jövedelmei az ország közjővedelmeinek (publicos regni proven-tus) neveztetnek.

A törvényhozás határozta meg több ízben a harminczadok helyeit. Az 1490:34. t. cz. elszámolja ezen helyeket. Az 1523:46. t. cz. pedig azt rendeli, hogy a törvényben kijelölt helyeken kívül harminczadokat felállítani nem lehet — Az 1715:90. t. cz. újabb sorozatát foglalja magában a harminczad helyeinek, s azt mondja, hogy a melyek e sorozatban nem foglaltatnak, eltörölt-eknek tekintendők.

A törvényhozás némely harminczadokat eltörölt, mint például: az 1498:29., 1548:58., 1618:18., 1630:15., 1649:78., 1681:44. és 1715:15. t. czikkek. Ezek közül különösen az 1681:44. t. cz. 4. §-a világosan azt rendeli, hogy az ország törvényei ellen újabban felállított harminczadokat a nádor, Felső-Magyarországban ama részek főtábornoka, Horvát- és Tótországban pedig a bán, egyszerűen töröljék el. Az eltörlést tehát az országgyűlés rendelte meg, s e rendelet teljesítésével maga az országgyűlés bizta meg az említett főhivatalnokokat.

A törvényhozás nem egyszer intézkedett a fizetendő harminczad mennyisége fölött is, például: az 1492:27. t. cz. azt rendeli, hogy a harminczadi vámok jövődre is a Lajos, Zsigmond és Albert királyok alatt megállapított mennyiségben fizetessenek. Az 1547:34. t. cz. a vámot, mely minden ökörtől 2 forintra volt emelve, egy frtra szállította le. A törvényhozás határozta meg, hogy kik és mitől fizessenek, s kik és mitől ne fizessenek harminczadot. Példák erre az 1574:37. t. cz. 2. §-a, 1613:29., 1638:49. s több más törvények. Az 1492:27. t. cz. 1. §-a, 1498:29. t. cz. 4. §-a s az 1649:46. t. czikkek megállapítják, hogy az egy frtnál kevesebbet érő portékákból harminczad ne fizetessék. Az 1741:62. t. cz. azt rendeli, hogy az ország végvidéki katonaságának számára behozandó posztó mentes legyen a harminczadi vámtól.

A törvényhozás határozta meg azon tárgyakat, melyeket az országból kivinni egyáltalában nem szabad; t. i. aranyat, ezüstöt, salétromot, mint az általunk fennebb többször idézett törvények mutatják.

A törvényhozás határozta el időnként némely tárgyak kivitelének ideiglenes tilalmát. Így például: az 1498:31. t. cz. eltiltotta a marhák és lovak kivitelét; az 1601:17., 1603:11. s több más törvények eltiltották ideiglenesen a gabona kivitelt.

A törvényhozás még a harminczadok kibérléséhez is hozzá szökött, a mennyiben meghatározta, hogy azok, kiknek nem adathatnak haszonbérbe, mint az 1630:15. és az 1647:88. t. cikkek 2. §§-ai mutatják.

A törvényhozás rendelkezett arról, hogy a harminczadi tisztek magyarok legyenek.

A törvényhozás több cikkben, különösen az 1625:33. és 1630:15. t. cikkekben elhatározta, hogy minden harminczad Pozsontól az Ádriai tengerig a magyar kamarának legyen alárendelve.

A törvényhozás gyakrabban, például az 1655:10. t. cikkben, biztosokat nevezett ki, a királyi harminczadosok kihágásainak megvizsgálására és megszüntetésére. Az 1681:44. t. cz. 3. §-ában a királyi harminczadi vám kiigazítása rendeltetik meg.

Az 1715:91. t. cz. 65. §-ában a harminczadi vám szabályozása a királyi táblára, az 1729:2. t. cikkben pedig ugyan e tárgy a magyar királyi helytartó-tanácsra bízatik. E cikkekre vonatkozólag megjegyezte L. úr, hogy azokban a kamarai biztosok közbejöttéről is van szó, s nem bizonyos, ha nem a béési kamara biztosait értette-e a törvény. De ne kételkedjék L. úr, egyenesen a magyar kamara biztosai vannak ott érte, miután a magyar harminczadok a fennebb idézett 1625:33. és több más t. cikkek értelmében a magyar kamarától függtek.

A törvényhozás 1790°/₁-ben is országos bizottságot küldött ki a 67. cikkelyben, melynek egyik feladata volt, hogy a harminczadok elveinek szabályozásáról (regulatio principiorum vetigalis tricesimalis) javaslatot készítsen s azt az országgyűlés elébe terjessze. Az 1825° 7. évi országgyűlés pedig a 8. t. cikkben e munka elkészítését egy újabb országos küldöttségre bízta.

Mindezen intézkedések s törvények a magyar országgyűlésen hozattak, s a ki azokat régig tekinti, nem fog kételkedni,

hogy Magyarország törvényhozási joga kiterjedt a kereskedelmi ügynek e legfontosabb ágára, a harminczadokra is.

Azt mondhatná talán L. úr, hogy mindezek csak a belkereskedésre nézve állanak, de a külkereskedési viszonyokra csakugyan nem terjedett ki az ország törvényhozási joga.

Megjegyezzük azonban, hogy az általunk idézett törvények mind a beviteli, mind a kiviteli harminczadokra szólnak, ezek pedig az ország külkereskedéséhez is szintűgy tartoznak. Minden állam csak saját területén, illetőleg határszélein rendelkezhetik a kereskedelmi vámokról, más, tőle független államok vámszabályozási jogába nem avatkozhatik. Némely áru-czikk kivitelét vagy behozatalát megtiltja, másokét megengedi, kisebb vagy nagyobb vámokkal terheli a behozatalt, s ezekre nézve, ha más államokkal szerződést nem köthet, viszonzosság vagy visszatörlesztés által ugyekezszik saját kereskedelmi érdekeit biztosítani. Azon törvények, melyeket fennebb idéztünk, nem egy ily nemű intézkedést foglalnak magokban. De megemlítünk még néhány esetet. Az 1588: 15. t. cz. 3. §-a elkobzás büntetése alatt megtiltotta a bor behozatalát Ausztriából Magyarországra, Stíriából Sclavoniába, hacsak a magyarországi és sclavoniai boroknak Ausztriába és Stájerországba bevitele viszonzosan meg nem engedtetik. Íme a magyar törvényhozás által megállapított viszonzosság s némileg visszatörlesztés példája a tőle független s különálló Ausztria és Stiria ellenében, mi csakugyan nem mutat real unio létezésére.

Ugyanazon t. czikk 4. §-a megtiltja a magyaroknak, hogy boraikat Lengyelországba magok kivigyék, hanem azt megengedi, hogy a lengyelek jöhessenek ide a magyar borok megvétele végett a megállapított régi lerakó helyekre.

Az 1649: 13. t. cz. Ausztria, Morvaország, Szilézia és Stájerország városait, különösen pedig Bécs-Újhelyet, Bruckot és Hainburgot, ő felsége kívánatára a különös jó szomszédság tekintetéből (a törvény szavai), fölmenti a Magyarorszáiban termelt allodialis boraikért fizetendő harminczad alól, sőt az utóbb nevezett három várost minden portékáik ki- és bevitelére nézve

fölmenti a harminczad fizetésétől, a mennyiben az 1647. év előtt e mentességnek gyakorlatában voltak.

Ezekből és több hasonló példából látható, hogy az országgyűlés az ország külkereskedésére nézve is gyakorolta a törvényhozási jogot, s nem csak könyörgött, mint L. úr állítja, hanem valósággal határozott is.

A kereskedelmi ügyekhez tartozik még a közlekedési eszközök, csatornák, vasútak fölötti rendelkezés. Magyarország törvényhozási joga e tárgyakra is kiterjedett, minek bebizonyítására legyen elég több példa közül csak néhányat megemlíteni.

Az 1723: 122. t. cz. a magyar királyi helytartó-tanácsot bizza meg, hogy a kereskedés könnyítése tekintetéből a hajókázható folyóknak csatornák általi összeköttetéséről gondoskodjék, szak-értő vízi építésekkel tanácskozzék, s a megállapodást, helybenhagyás vagy módosítás végett, ő felségéhez terjeszse föl és az országgyűléshez is adja be;

az 183 $\frac{2}{6}$: 25. t. cz. megrendeli a magán-társulatok által készítendő csatornákhöz szükséges térnek kisajátítását;

az 1840: 38. t. cz. részletesen rendelkezik a Dunát a Tiszával, Pest vagy Böleske és Szeged, Csongrád vagy Szolnok között összekötendő csatornáról;

az 1840: 4. t. cz. rendelkezik a Duna s egyéb folyók szabályozásáról, országos bizottságot nevez ki, mely e tárgyak fölött kimerítő véleményes jelentést készítsen, s azt elhatározás végett az országgyűlésre adja be.

A fennebb is idézett 183 $\frac{2}{6}$: 25. t. cz. a magán-vállalatok által létrehozandó vasútakról rendelkezik, s kijelöli határozottan a vonalok irányát, s e vonalokra megállapítja a kisajátítást és annak módját.

Rendelkezett e tárgyban az 1848. évi törvényhozás is a 30. t. cikkben.

A kereskedelmi ügyhez tartoznak a kereskedelmi törvények is. Tárgyai voltak ezek is a magyar törvényhozásnak. Különösen 1840-ben részletes törvények alkottattak a kereskedőkről, azok könyveiről, kereskedési társulatokról, a kereskedési

jog megszüntetéséről, a gyárak jogviszonyairól, közkereseti társaságokról, részvény-társulatokról, kereskedői testületekről és alkuszokról, fuvarosokról stb., mint az említett 1840: 16. és 17. t. cikkekből látható. Tudhatta mindezeket L. úr, mert hiszen a magyar törvénykönyvet, úgy látszik, forgatta, és mégis azt állítja, hogy a kereskedelmi ügyekre Magyarország törvényhozási joga nem terjedett ki.

A pénzügyet illetőleg sem áll L. úr azon állítása, hogy az ország törvényhozási joga arra ki nem terjedett.

A pénzügyek s illetőleg az állam bevételeinek egyik ágát képezték a koronai és kamarai javak jövedelmei. Ezen javak miként kezelése fölött nem intézkedett ugyan a magyar törvényhozás, mert a kezelés maga általában nem is tartozhatik a törvényhozás köréhez: de igen is intézkedett azokra nézve, a mik e javakat illetőleg az állam jogainak biztosítására vonatkoztak. A koronai és kamarai birtokok jogi tekintetben nem voltak egy természetűek. Mert a koronai javak, az ország beleegyezése nélkül, elidegeníthetlenek, a kamarai javakról pedig ő felsége önhatalmával rendelkezhetik.

A koronai javakat egyenként elszámálja az 1514: 3. t. cikk.

Az említett 1514: 1. és 2. t. cz., valamint az 1608: kor. e. 22., 1609: 54., 1622: 46. törvények azt rendelik, hogy a koronai javakat a király el ne idegeníthesse, zálogba ne adhassa, senki-nek ne inscribálhassa; s ha elidegenítené, azok a koronához ismét visszafoglalandók, még pedig rendesen, minden kárpótlás nélkül. Kivételnek azonban oly esetek, midőn a zálogba-vetés a legnagyobb közszükség esetében történt, s e pénz az ország védelmére fordított: mert ily esetben a koronai birtok visszaváltandó, de a rajta fekvő összeg az illetőnek visszafizetendő volt. Ilyen eset fordult elő a zólyomi, munkácsi és diósgyőri uradal-makra nézve, melyek zálogba adattak, de a fölvett pénz az ország, különösen a véghegyek sürgető szükségeire fordított: ugyanazért az elzálogosítást az ország rendei helyhenhagyták, mint ezt az 1608: kor. e. 22. és 1715: 104. t. cz. bizonyítja, hol többek közt ez utóbb idézett t. cikkben e sorok fordulnak elő:

„Propter publicas necessitates Regni, consentientibus Regni Statibus, eo non obstante, quod bonum coronale fuerit, inscripta stb.“

A koronai javaknak még elcseszerelése is csak az ország rendjeinek beleegyezésével történhetett. Így például: 1770. évben a 7. t. cikkben, ő felségének előterjesztésére, megegyeznek abban az ország rendei, hogy a munkácsi uradalom, mely koronai volt, a Schönborn család birtokában maradjon, s töröltessék ki a koronajavak sorából; hanem a helyett a Bácsmegyében fekvő s tíz helységből álló úgynevezett Tiszán-inneni kerület (sic dictus cis-tibiscanus Districtus) legyen koronai birtok.

A kamarai javak, melyekkel, mint megjegyzők, ő felsége rendelkezhetett, időnként változtak. De még e javakra vonatkozólag is, különösen pedig azokra, melyek magszakadás vagy hűtlenség eseteiben szállottak a királyi fiscusra, úgy rendelkezett a törvény, hogy azokból érdemes hazafiak, királyi adományozások útján, jutalmaztassanak.

Az állam közjövödelmeinek másik ágára, a regaliákra, melyek nagy részét tették a közjövödelmeknek, mennyire terjedt ki az ország törvényhozási joga, kimutattuk már a fennebbiekben; valamint szintén kimutattuk ezt a magyarországi harminczadok jövödelmeire nézve is.

Egyik lényeges ága az állam közjövödelmeinek az egyenes adó. Hajdan korban mik voltak az adózás nemei, nehéz volna teljes bizonyossággal részletesen kifejtteni. Csekélyek lehettek ezek és bizonytalanok; nálunk is, mint más országokban, változtak időnként, s készpénzből valószínűleg nem igen állottak. Első határozottabb alakú köz-adózás, melyet törvényeink említenek, a „lucrum camerae“ volt. Nem akarunk történelmi kutatásokba bocsátkozni a fölött, hogy a „lucrum camerae“ az Árpádok korában mikép állott fen, annyi bizonyos, hogy az, mint valóságos adózás, legelőször 1342. évben lőn szabályozva, midőn annak mennyisége s kivetési és behajtási módja részletesen elhatározottatott, mint ezt I. Károly királynak mondott évi decretuma bizonyítja. Nem egyedül a királynak rendeletei valának azok, miket az idézett decretum tartalmaz, hanem az ország

egyházi s világi főrendeknek hozzájárulásával jöttek létre, mint a decretum következő szavai bizonyítják: „Quod nos Praelatorum et Baronum nostrorum voto unanimi et de consilio eorum stb.“

Ezen adónak akkor megállapított kulcsa, az ország rendezetlen állapota miatt, nagyon kezdetleges alakú volt. Porták szerint osztatott fel az, s portának tekintetett minden oly telek, melynek kapuján egy szénával terhelt szekér ki- és bejárhatott, akármennyi volt is annak tartozmánya, s akárhány család lakott is abban. E porták összeszámitására öt biztos neveztetett ki, s ezeknek kötelességül tétetett megvizsgálni azok mentségét, a kik magokat a „lucrum camerae“ fizetésére tehetetleneknek állíták. Minden ily porta után 18 denárban állapított meg az adó, vagyis a „lucrum camerae.“

Mindamellett azonban, hogy az adózások e neme kezdetben valószínűleg főkép csak a forgalomban levő pénz javításának tekintetéből állapított meg: fentartotta azt az ország több századig, s fentartotta magát a kivetési kulcsot is, vagyis a portákat, noha a későbbi időkben a portáknak inkább csak a neve maradt fenn; s annak megállapítása, hogy a porta miből áll, utóbb más elvek szerint történt.

Az ország lakosainak nemesi kiváltsággal bíró osztályai és a királyi városok törvény szerint fel voltak mentve a lucrum camerae fizetésének terhe alól; ők katonáskodtak személyesen és banderiumaikkal időnként, azonban nem állandóul; fizettek is, még pedig gyakran sokkal többet, mint a lucrum camerae kitett volna, és e fizetéseket hol subsidiumnak, hol contributió-nak, hol dicanak nevezik a törvények: de a lucrum camerae a nem-nemesi osztályok terhe volt.

A valóságos köz-adó tehát 1342. évtől fogva, hosszas ideig, lucrum camerae volt. Lássuk mennyire gyakorolta törvényhozási jogát ez adózásra nézve az ország.

Megemlítettük fennebb, hogy a lucrum camerae legelsőbbben is az ország főrendeknek tanácsából és beleegyezéséből állapított meg, s annak mind mennyisége, mind kivetési kul-

esa és behajtási módja meghatározottatott, mint azt I. Károlynak az 1342. évben kiadott decretuma bizonyítja.

Az 1351 : 4. t. cikk azt rendeli, hogy a *lucrum camerae*, úgy mint I. Károly alatt megállapított, 18 denárral fizetessék ;

az 1411. évi törvény, a 2. cikkben, kisebb és nagyobb portákat állapít meg, s a nagyobb portától 30, a kisebbtől 15 denárra határozza a *lucrum camerae*-t ; kimondván a 3. cikkben egyszersmind azt is, hogy azt a nemesek cselédei nem tartoznak fizetni ;

az 1439 : 8. t. cikk 1. §-a azt rendeli, hogy a *lucrum camerae* a Lajos király alatt megállapított mennyiségre tétessék vissza ;

az 1474 : 6. t. cikkben a *lucrum camerae* a következő évre elengedtetik ;

az 1545 : 40., 1547 : 8., 1548 : 23., 1569 : 6. t. cikk 2. §-a, az ország által ajánlott nagyobb subsidiumon kívül megállapítják a *lucrum camerae*-t 20 denárban ;

az 1563 : 9., 1566 : 9., 1567 : 15. és 1569 : 16. t. cikkek megállapítják, hogy a *lucrum camerae* akkor is fizetessék, midőn az ország külön subsidiumot nem ajánlott.

A most érintett 1563 : 9., és az 1567 : 3., 1593 : 3. és több t. cikkek szerint, midőn subsidium ajánlatott, minden portától például két-két, három vagy négy forint, abba mindig a *lucrum camerae* is bele volt számítandó.

Kétségtelen, úgy hisszük, ez adatókból is, hogy L. úrnak állítása, mintha az országgyűlés előbbi időkben még a köz-adó megajánlásának jogával sem bírt volna, merőben alaptalan. Azon újabb korszakra nézve pedig, mely az állandó és rendes katonaságnak 1715-ben történt behozatalával kezdődik, láttuk fennebb, hogy az 1715 : 8., 179 $\frac{1}{1}$: 19. és 182 $\frac{5}{7}$: 4. t. cikkek szerint a köz-adó megállapítása egyenesen az országgyűlés elébe tartozik ; attól semmi szín alatt el nem vonathatik ; az adót országgyűlésen kívül fölemelni, s az egyik országgyűléstől a másikig megajánlott adót se mennyiségére, se nemére nézve országgyűlésen kívül megváltoztatni nem lehet. Fölösleges volna e részben bő-

vebb adatokra hivatkoznunk annyival inkább, minthogy ez újabb korszakra nézve még L. úr sem látszik az ország adó-ajánlási jogát kétségbe vonni akarni.

De azt kérdi L. úr : volt-e valaha országos költségvetés (budget) a magyar országgyűlés elébe terjesztve ?

Hajdan az állam rendes költségvetései s azoknak a nemzet elébe terjesztése mindenütt ismeretlen volt. A régiebb korban, még alkotmányos országokban is, csak egyes subsidiumok megajánlására lőnek megszólítva a nemzet képviselői ; de rendes költségvetés elő nem terjesztetett. A közjogi viszonyok tisztább fejlődésével jutottak csak oda más országok is, hol e részben jelenleg állanak. Némelyek korábban, mert előbb fejlődhettek, másoknak e szerencse későbbben jutott. A leglényegesebb közjogvédelmek, a rendes köz-adózás, a rendkívüli adózások fölött, nálunk is mindig az ország határozott. Így volt ez más alkotmányos országokban is mind addig, míg államviszonyaik a fejlődésnek azon fokára nem jutottak, mely a közgazdálkodás terén az államköltségvetésnek előterjesztéséhez vezetett. És épen azért, mert a magyar király és a magyar nemzet belátták, hogy ezen általában minden alkotmányos országban már elfogadott újabb rendszer sokkal czélszerűbb, s belátták azt is, hogy az állam költségeinek tetemes szaporodása, mely a közterheket szerfölött neveli, pontosabb és szigorúbb megrostálását kívánja a költségek minden egyes tételeinek, jónak látták 1848-ban, más nemzetek példájára, s az ország alkotmányos jogának alapján elhatározni : hogy ezentúl részletes költségvetés terjesztésék a magyar országgyűlés elébe. Ez által az adó megszavazásának csak előzményei és alakja lettek újak, de a jog maga nem új ; hanem az alkotmányosság általános elvéből, különösen pedig a magyar alkotmány alaptörvényeiből származó.

Vagy talán L. úr épen a magyar nemzetet óhajtáná arra kárhoztatni, hogy alkotmányában s közjogi viszonyaiban saját fejedelmének beleegyezésével se tehessen oly javításokat, miket más nemzetek magoknál rég behoztak, s miket a tisztultabb közjogi fogalmak folytán a haza köz-érdeke megkíván ? Ily törekvést meggátolni akarni : süketlen erőködés; azt követelni, hogy

a mi nem volt, ezentúl se lehessen, csak azért, mivel eddig nem volt : valódi képtelenség.

Felhozza még L. úr azt a példát is, mely az 1861. évi második föliiratban az 1811-i országgyűlésen történetekre vonatkozólag van megemlítve, s az ország akkori eljárását nem dicséretes makranczosságnak (nicht rühmenswerthe Widerspenstigkeiten) nevezve, azt mondja, hogy e példa is csak a subsidiumokra vonatkozik.

Elmondjuk itt egyszerűen az említett példát, és pedig ama föliirat szavaival: „1811-ben, midőn a rendkívül megszaportott papiros-pénzek értéke egy ötödrészre leszállítatván, annak beváltására váltóczédulák neve alatt újabb papiros-pénz adatott ki, ő felsége a magyar országgyűlést felszólította, hogy ezen váltóczédulák értékének biztosítására s időnkénti beváltására segédkezet nyújtson. Megbízottakat is küldött ő felsége, kik az állam pénzviszonyait s a sürgető szükség minden körülményeit egy, az országgyűlés által választandó küldöttségnek fölfedezvén, a tervet is adják elő, mely szerint a bajon segíteni lehetne. A megbízottak eljártak megbízásukban, előadták a tervet, mely abból állott, hogy a 211 millió forint értékű váltóczédulából 100 milliót vállaljon az ország magára, és annak beváltására gondoskodjék biztos pénzalapról. Az ország rendi tanácskozás alá vették e tárgyat, s abban állapodtak meg: hogy „se a 100 milliót magukra nem vállalják, se valamely pénzalapnak előállításába nem bocsátkoznak.“ Elhiszszük, hogy L. úr e példát épen nem szereti. Mert állítja maga is, hogy ha Magyar-ország önálló és független nem lett volna, ha az országnak törvényhozási joga a pénzviszonyokra ki nem terjedett volna, ha Magyarország és az ausztriai örökös tartományok között valóságos real unio létezett volna: ő felsége bizonyosan nem szólította volna fel külön Magyarországot, hogy az állam ezen adósságának egy részét vállalja el, s az ország nem tagadhata volna meg annak elvállalását. Nem tesz e tekintetben különbséget, hogy az ország subsidiumképen vállalta volna-e el ama 100 milliót, vagy oly módon, hogy annak fedezésére az adó is fölemeltessék; mert miután az ország e terhet se így, se amúgy el nem vállalta, gyakorlatilag is világos bizonyítványát ádta-

annak, hogy e részben joga kétségtelen. Nem ereszkedünk L. úrral vitatkozásba a makranczosság eszméje fölött, némely embernek szokása mind azt, a mit mások nem az ő ínye szerint tesznek, makranczosságnak nevezni. De arról meg vagyunk győződve, hogy ha akkor az ország rendei, mint Lustkandl úr mondja, nem makranczoskodtak volna: most ő, ugyan e példát iveken keresztül százféle változatban fejtegette volna, mint kétségtelen bizonyítását a függésnek, legszorosabb real uniónak, talán még a valóságos egybeolvadásnak is. Munkájában legalább nem hiányzanak példák, hogy a törvények legegyszerűbb sorai-ból is oly értelmet szeret kivonni, mely se azon sorok szövegében nincs, se a törvényt alkotók szándékában soha nem volt.

Végre a mit a kül-ügyekre vonatkozólag ír L. úr, arra csak azt jegyezzük meg, a mit e tekintetben az 1861. évi országgyűlésnek második felirata elmondott, hogy: „vannak hazánkban is oly fejedelmi jogok, melyeket magára a király személyére ruházott az alkotmány. Ilyen fejedelmi jog a magyar királynak azon joga, miszerint a külhatalmak iránti viszonyokat vagyis a kül-ügyeket legmagasabb királyi hatalmával intézi.“

Ezen jog Magyarországra nézve jelenleg is a magyar királyt illeti. De mivel a magyar király egyszersmind az ausztriai örökös tartományoknak is fejedelme, természetes, hogy ázt mind Magyarországon, mind az örökös tartományokra nézve ugyanazon fejedelem gyakorolja; és ez nem valamely szorosabb real uniónak, hanem a valóságos personal uniónak következése.

A kül-ügyek vezetése tehát a törvényhozás köréhez szorosan nem is tartozhatott; de tartoztak igen is az arra szükséges eszközök, különösen a katona-állitás s az adó megajánlásának joga, melyet Magyarország is alkotmányyszerűleg mindig gyakorolt, s melyet legfőbb biztosítéknak tekintetett. Ugyanazért az 1848. évi törvények sem terjeszkedtek ki bővebben a kül-ügyekre.

Meg kell még jegyeznünk azt is, hogy a katona-ujonczaak megajánlásánál, törvény szerint joga van a magyar országgyűlésnek azt kívánni, hogy a küldölgök fenforgó körülményeiről értesíttessék, és csak ezen értesítés után ereszkedik a megaján-

lás kérdésének tárgyalásába. Bizonyítják ezt különösen az 1830:6., és az 1840:2. t. cikkelyek, melyekben névszerint az utóbbi említett 2. t. cikkelyben, következő sorok fordulnak elő: „Ő felségének az ujonczokban ajánlandó segedelem iránt tett kegyelmes előadására az ország rendei, miután a törvények értelmén sarkaló kívánatuk folytában a küldölgök fenforgó körülményeiről és a magyar ezredek jelen állapotáról ő felsége nevében értesítették stb.“

Nem akarunk több példára hivatkozni, nem akarjuk bővebben fejtegetni azon törvényeket, melyekben ki van kötve, hogy az ország rendének beleegyezése nélkül háború ne indíttassék, béke a törökkel ne köttessék, s hogy ily békének megkötése magyar követek által történjék. Egyszerűen idézünk néhány ily törvényt, névszerint az 1536:1., 1608: kor. e. 2., 1622: 2. t. cz. 19. §., 1659:1. t. cz. 14. §., 1681:4. és 1715:41. törv. cikkeket. Ugy hiszszük, azok, a miket felhoztunk, meggyőzőhetnek minden elfogulatlant, hogy Magyarország törvényhozási joga, mind az 179 $\frac{1}{2}$:12. t. cikknek kétségtelen szövege szerint, mind pedig gyakorlatban kiterjedett ama tárgyakra is, miket a nemzettől L. úr örömet elvitatna.

L. úrnak a 291. lapon előforduló ezen állítását, hogy az 179 $\frac{1}{2}$:12. t. cz. szerint, a magyar törvényhozásnak csak oly dolgok lehettek tárgyai, melyek elítélés végett a magyar törvényszékek elébe kerülhetnek, bővebb czáfolat alá venni már csak azért sem tartjuk szükségesnek, mert a 292. és 293. lapon ő maga megezáfolta saját állítását, midőn elsorol több tárgyat, melyekről megvallja, hogy azok törvényszékek elé nem tartozók ugyan, de a magyar törvényhozás által mégis tárgyalattak.

Mit akar L. úr azzal mondani, a mit munkája 291. lapján felhoz, hogy a király öröködési joga, miután meg volt állapítva, szóba sem jöhetett a törvényszékek előtt: valóban nem értjük. Épen azért, mert ezen öröködési jog törvénybe iktatott ünneplés szerződés által már megállapított, nem csak a törvényszékek előtt, hanem a törvényhozás körében sem jöhetett az többé szóba. De ha az uralkodóháznak I. Leopoldtól leszármazott minden ágai kihalnának, a magyar trónöröklési kérdés nem

ugyan a törvényszékek, hanem a magyar országgyűlés előtt csakugyan előfordúlta, miután mint fennebb kifejtettük, ez esetre a nemzet szabad-választási joga világosan fen van tartva. — Ausztriában ez máskép áll. Ott, mint említők, a trónörökös a Habsburg-ház egyéb ágaira is ki van terjesztve. Ugyanazért közöttünk és közöttök még a personal unio sem örökös.

Azt állítja L. úr, hogy a királyi örököségi jog tekintetében csak a leszármazási fának megvizsgálására terjedett ki az ország joga, s ebből akartak azután választási jogot csinálni a magyarok. Sehol nem találtuk a törvényekben nyomát annak, hogy az ország valamely származási fának (Stammbaum) vizsgálásába becsátkozott volna. Szabadon választott a nemzet kétségtelen jogánál fogva, nem törődve származási fokozatokkal; választotta gyakran az elhalt királynak nem közelebbi, hanem távolabbi rokonát, gyakran egészen idegent, mint ezt fennebb elég bőven kimutattuk. L. úr ezen állítását tehát inkább csak játéknak kell tekintenünk, mint a törvényekből s történelemből meritett valóságnak.

Sokat vesződik L. úr az 1790₁: 12. t. czikknek következő soraival:

„Biztosítja ő felsége az ország karait és rendeit, hogy edictumok vagyis u. n. patensek által, melyek az ország törvényszékeinél különben sem fogadtathatnak el, az ország és kapcsolt részek soha sem fognak kormányoztatni; patensek kiadása egyedül oly esetekre tartatván fen, midőn a törvénnyel különben is egyező dolgokban a közzététel sikeresen csakis ez egy módon eszközölhető.“ *) E sorokból azt olvassa ki L. úr, hogy a biztosítás csak azon tárgyakra vonatkozik, melyek a magyar törvényhozásnak tárgyai, s a patensek kiadása azon esetekre van fentartva, midőn valamely a törvénnyel

---

*) Status et Ordines Regni securos reddens, nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentales, quae alioquin in nullis unquam Regni Judiciis acceptari possunt, Regnum et Partes annexas gubernandas fore, Expeditione Patentium ad eum duntaxat Casum reservata, ubi in Rebus Legi alioquin conformibus, Publicatio debito cum effectu hac unica Ratione obtineri valeret.“

egyező törvénynek köteles sikerrel ki hirdetése csak ez úton érthetik el.

Megjegyezzük e magyarázatra, hogy az idézett 1790/1 : 12. t. cz. nem csak a törvényhozó, hanem a végrehajtó hatalom gyakorlatáról is rendelkezik, mint a törvénynek czime : „De legislativae et executivae Potestatis Exercitio“ *) mutatja. Azon edictumok és patensek, melyekről a törvény szól, leginkább a végrehajtás körébe tartoznak. Magyarországon törvény szerint a legfőbb hatalom rendeletei az országos kormánysszékek útján a törvényhatóságokhoz küldettek, ott lőnek ki hirdetve, s mind a kormánysszékeknek, mind a törvényhatóságoknak joguk volt a sérelmesnek vélt rendelet ellen fölterjesztést tenni. Megtörtént azonban, hogy a rendeletek ezen törvényes útnak mellőzésével adattak ki, s az ily rendeletek neveztetnek patenseknek ; megtörtént az is, hogy tartalmuk, mely kormányzati tárgyra vonatkozott, a törvénnyel nem volt megegyeztethető. Azt akarta tehát az 1790/1. évi országgyűlés e törvény alkotásával elérni, hogy a kormány rendeletek mindig a fennmilitett törvényszabta úton adassanak ki; ugyanazért az első tételben : „nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentes Regnum et Partes annexas gubernandas fore“ nem tétetik különbség arra nézve, hogy a patensben foglalt rendeletnek tárgya egyez-e a törvénnyel vagy nem, hanem általában minden kivétel nélkül mondatik, hogy az ország patensek által nem fog kormányoztatni. S éppen oly általánossággal, éppen úgy minden kivétel nélkül mondatik ki az is, hogy a patensek semmi törvényszéknél el nem fogadtathatnak : tehát alakjuk miatt még azok sem, a melyeknek tárgya egyébként nem törvény-ellenes. A második tétel a fennebb kimondott általános szabály alól kivételt tesz, s a patensek kiadhatását egyedül oly esetekre tartja fen, midőn a közzététel sikeresen csak ez úton eszközölhető. **) De világosan oda köti föltételül, hogy az

*) Lásd e t. cikk egész szövegét a 122. lapon.

**) Ubi in Rebus Legi alioquin conformibus, Publicatio debito cum effectu hac unica Ratione obtineri valeret. Vagyis németül : „Wo in den, dem Gesetze ohnedies übereinstimmenden Angelegenheiten die Veröffentlichung mit dem gehörigen Erfolge nur auf diese einzige Weise er-

ily patenseknek is a törvénnyel egyezőknek kell lenniök : tehát oly patenst, mely beltartalmára is ellenkezik a törvénnyel, még ily rendkívüli esetben sem szabad kiadni. Ritkán történhetik ugyan, de mégis megtörténhetik, hogy a legfőbb hatalomnak törvényes rendeletei az ország kormányszékeinek s törvényhatóságainak útján teljes sikerrel ki nem hirdettethetnek vagy azért, mert a rendes út hosszabb, a veszély pedig sürgetős, vagy azért, mert az ország valamely része bármi okból, például lázadás, nagyobb zavarok, az elemek rohanó pusztítása, döghalál, az ellenség beütése miatt oly helyzetben van, melynek folytán valamely kormányszék vagy törvényhatóság rendesen nem működhetik : ily esetekre van a patenseknek, de csak azoknak, melyek a törvénnyel nem ellenkeznek, kiadhatása fentartva.

Sokkal egyszerűbb e magyarázat s a törvény tartalmával sokkal inkább megegyezik, mint L. úr saját szerű értelmezése. Hiszen a mit ő mond : „wo in den, dem Gesetze sonst angemessenen Angelegenheiten die Verkündigung eines Gesetzes mit dem schuldigen Erfolge nur auf diese einzige Weise erzielt werden kann,“ az nem úgy áll a fennebb idézett törvényben ; nem az mondatik ott : „ubi in rebus legi alioquin conformibus publicatio legis debito cum effectu stb.“, hanem egyszerűen : „publicatio debito cum effectu stb.“ ; s a patensek ezen czikkben sehol törvénynek nem neveztetnek. Egyébiránt is a törvénnyel megegyező dolgokban nem kell törvényt hozni, csak a fenállót végrehajtani.

Az említett 179°/_i : 12. t. cz. végszakasza azt mondja : „hogy a bíróságoknak törvény által megállapított alakja királyi hatalommal nem fog megváltoztattatni, a törvényszerű ítéletek végrehajtása parancsolatok által meg nem gátoltathatik, a törvényszékek törvényszerű ítéletei meg nem másíttatnak, se királyi átvizsgálás vagy bármely politikai kormányszék átvizsgálása alá nem vonattatnak, hanem az eddig alkotott, vagy jövőendőben alkotandó törvények s az országnak bevett törvényes szokása szerint fognak a törvényszékek, vallás különbség nélkül választott werden kann.“ Mennyiben egyező e hü fordítással L. úr fordítása : látni fogjuk a következő sorokban.

tandó ítélő-bírák által megtartatni.“ Mindezekre azt jegyzi meg L. úr: „also lauter Justiz-Sachen!“ Igen természetes, hogy a törvénynek azon része, mely a bíróságok függetlenségét állapítja meg, törvénykezési tárgyakra szól.

De miként lehet ebből azt következtetni, hogy az említett t. czikk egész tartalma s így azon része is, mely a törvényhozás jogát nem csupán némely tárgyakra szorítva, hanem egész általánosságban közösnek mondja a nemzet és fejedelem között, egyedül törvénykezési tárgyakra vonatkozik? Miként lehet ama végsorokat: „executiva autem potestas, nonnisi in sensu Legum per Regiam Majestatem exercebitur,“ csupán törvénykezési tárgyakra alkalmazni akarni?

Miután L. úr Magyarország törvényhozási jogát kénye kedve szerint ennyire devalválta: ő ugyan, úgymond munkája 294. lapján, szívesen megengedi, hogy a real uniónak teljes keresztülvitele és a politikai, katonai és közgazdasági rendszer kifejtése ne történjék Magyarország rendének némi befolyása nélkül (nicht ohne einen gewissen Einfluss der ungarischen Stände); de megjegyzi, hogy Magyarország rendének vagy képviselőinek e viszonyokat illetőleg a magyar törvények szerint sem volt soha valóságos törvényhozási joga, legfőlebb a király kíváratára adhattak e részben javaslatot vagy tanácsot, annál kevésbbé bírhatnak most teljes vagy épen egyedüli törvényhozási joggal, mióta a real unio s a politikai, katonai s közgazdasági viszonyok épen a „mutua cointelligentia et unio cum reliquis Regnis et Provinciis haereditariis“ értelmében elhatároztatott.

Valóban szép L. úrtól, hogy azon tárgyokban, melyek még az ő elmélete szerint is, Magyarországot csak úgy érdekelnék, mint Ausztriát, nem ugyan teljes, nem is hasonló, sőt még nem is arányos, de legalább valamilyes befolyást akar Magyarországnak is engedni. Hihetőleg olyant, mely csupán javaslatból vagy tanácsból álljon, és ezt is csak akkor gyakorolhassuk, ha általok arra felszólíttatunk. Ime hová vezették őt saját ál-okoskodásai! Szerinte a real unio s a „mutua cointelligentia“ és „unio“ abból állana, hogy az országot leginkább érdeklő tár-

gyakban ők határoznának, s nekünk azokra nézve csak valamilyes befolyást engednének. Egyébiránt mennyire alaptalan L. úrnak azon nézete, hogy Magyarországnak soha nem volt valószínűs jog a politikai, katonai s közgazdasági dolgokban, s legfőlebb csak tanácsot adhatott: — bőven kimutattuk a fennebbieken, mikhez itt még csak azon megjegyzést kapcsoljuk, hogy ő azon czikkkel, melyet oly sokszor idéz, s melyre építi egész elméletét, az 1715: 59. t. cikket tudniillik, valószínűleg soha végig el nem olvasta. E. t. cikknek első két §-ában elsoroltatnak névszerint azon biztosok, kiket az országgyűlés „pro systematis elucubratione in militaribus, politicis et oeconomicis“ kiküldött; a 3. §. pedig azt mondja: ő felsége a maga részéről is más biztosokat fog kinevezni, kik az országnak e végre kiküldött biztosaival együtt dolgozni s tanácskozni, végre munkájukat a legközelebbi országgyűlésen ő felségének és az országnak megvizsgálása és elhatározása alá terjeszteni tartoznak. *) Tehát ugyanazon törvény, mely ezen „elucubratiót“ legelsőben említi, ugyanakkor, mikor az elucubratio elkészítésére bizottságot nevez, világosan s határozottan fentartja a királynak és nemzetnek e tárgyak fölött országgyűlésileg gyakorlandó törvényhozási jogát; arról pedig, hogy a bizottság által készitendő munka a magyar királyon és a magyar nemzeten kívül bárkivel mással közöltessék, s a fölött Magyarországra vonatkozólag bárkinek másnak határozni a joga legyen: csak egyetlen betű sem fordul elő sehol. Inkább akarjuk L. úrnak tévedéseit e részben az olvasásbani figyelem hiányának tulajdonítani, mint azt más okokból magyarázni. Hogy pedig az országnak az érintett tárgyak fölötti törvényhozási jogát a *sanctio pragmatica* s az abban felhozott „*mutua cointelligentia et unio*“ meg nem csorbitották: ez értekezésünkben már bővebben kifejtettük.

Vége L. úrnak azon okoskodására, mit a törvényeknek a bíróságok általi kihirdetésére vonatkozólag előad, csak azt je-

---

*) Lásd az említett t. cikk 3. §-át a 67. lapon.

gyezzük meg, hogy az alkotott törvényeket nem a bíróságok szokták nálunk kihirdetni, hanem azok a szentesítés után, magán az országgyűlésen azonnal kihirdettetnek, s ez tekintetik a törvények valóságos kihirdetésének; azután pedig az ország minden köztörvényhatóságának ő felsége által aláírt eredeti példányokban az illető főkormányzések útján megküldetnek.

Azokra, miket L. úr az 1741 : 11. és 179°/₁ : 17. t. cikkeknél következő szavairól : „et ideo tam ad ipsum status ministerium hungaros adhibituram etc.“ mond, csak azt jegyezzük meg, a mi ez iránt az 1861. évi országgyűlés második feliratában foglaltatik, hogy tudniillik, miután a külügyek vezetése hazánkban oly fejedelmi jog, melyet magára a király személyére ruházott az alkotmány, a külügyek pedig az állam-miniszteriumban tárgyaltattak s annak meghallgatásával határozott ezen ügyek fölött ő felsége : mind 1741-ben, mind 179°/₁-ben azt kívánták elérni az ország rendei, hogy e tanácskozásokból s tárgyalásokból a magyarok se zárassanak ki. Ez egyszerű magyarázatot a most felhozott 179°/₁ : 17. t. cikk további tartalma is támogatja, mely következőleg szól : „ő felsége magához az állam-miniszteriumhoz is fog magyarokat alkalmazni s oly rendelkezéseket teend, mik szerint azok, kik a magyarok közül külkövetségre kívánnak alkalmaztatni, magukat az állam titkos kancelláriájában kiképezhessék. Világos e szavakból, hogy egyedül a külügyek tekintetéből kívánta az ország, miszerint az állam-miniszteriumban magyarok is alkalmaztassanak, miből a kormányzat egyéb tárgyainak közösségét következtetni nem lehet.

Azt állítja továbbá L. úr, munkája 307 lapján : „hogy az osztrák tartományok, legalább a sanctio pragmatica óta, egységes össz-monarchiát képeztek, melynek Magyarország csak egy specialis része volt.“ *)

*) „Dass aber die oesterreichischen Länder mindestens seit der pragmatischen Sanction eine einheitliche Gesamtmonarchie gebildet haben, wovon Ungarn auch ein specieller Theil war.“

Ime itt már L. úr nem csak „uniót“ és „cointelligentiát“ vitat Magyarországot és az osztrák tartományok között, hanem Magyarországot valóságos osztrák tartománynak nevezi! Tehát a kezdetben vitatott real uniót már a beolvasztásig potenciozta. Mert ha az osztrák tartományok képezik azon egyseges monarchiát, melynek Magyarország csak egyik specialis része : akkor Magyarország sem lehet más, mint osztrák tartomány.

Mind Magyarországot, mind az ausztriai tartományokat törvényes öröködési joggal ugyanazon fejedelem, együtt, elválaszthatatlanul s feloszthatatlanul bírja. Magyarország tehát egyike azon országoknak, melyeket a fejedelem ugyanazonossága s az elválaszthatatlan s feloszthatatlan birtoklás elve köt össze, s ily értelemben, de csak ily értelemben, képeznek a közös fejedelem uralkodása alatt álló országok és tartományok egy monarchiát ; ily értelemben tartozik Magyarország a közös monarchának birodalmához : de nem osztrák tartomány, hanem jogilag önálló és független az osztrák népek hatalmától, mind törvényhozására, mind kormányzatára nézve. Ellenben azon értelmezés, melyet L. úr az idézett sorokban felállított, megsemmisítené Magyarország alkotmányos önállását, s az osztrák tartományokat Magyarország sorsának uraivá tenné. Pedig se ő, se más nem tudja soha bebizonyítani, hogy Magyarország az osztrák népekkel valaha oly szerződésre lépett volna, melyben saját önállását azok akarátának alája rendelte. Még a *sanctio pragmatica* is, melyre L. úr a „*mutua cointelligentia et unio*“ tekintetében oly gyakran hivatkozik, nem az osztrák tartományokkal kötötte a magyar nemzet, hanem saját fejedelmével, a magyar királylyal. Nincs abban, mint fennebb kifejtettük, oly értelmű szorosabb kapcsolat megállapítva, minőt a „*mutua cointelligentia et unio*“ szavakból L. úr magyarázat. De ki van igenis mondva határozottan és világosan, hogy még azon egyetlen kapcsolat is, mely a personal uniónak következménye, az uralkodóház azon ágainak, melyekre a nőági öröködés megállapított, végképeni magvaszakadtával teljesen megszűnik.

Azt mondja L. úr, hogy a magyar törvények szavaiból fogja bebizonyítani állítását. Lássuk idézeteit!

Felhozza különösen az 1796. évi törvényeket szentesítő decretum következő szavait: „Ab universis haereditariis ditionibus nostris adeoque percharo etiam Regno nostro Hungariae et Partibus eidem annexis omne discrimen avertere cupientes stb,“ — s hivatkozik egyszersmind az 1802. évi törvények hason-talmú soraira, hol az mondatik: „ad Salutem felicitatemque haereditariorum Regnorum et Provinciarum adeoque haereditarii quoque sui Hungariae Regni firmandam.“

De hiszen e sorokban csak az foglaltatik, hogy mind Magyarország, mind a többi országok és tartományok, ő felségének országai és tartományai; és pedig örökös tartományai (haereditaria Regna), mit senki nem hoz kétségbe; de más részről azt sem fogja senki elismerni, hogy e sorokban bármí más kapcsolat vagy real unio volna megemlítve.

Második idézete L. úrnak az 1796. évi törvények előbeszéde, hol az mondatik: „recenti tenens memoria, Monarchiam sub augusta Avia sua Hungariorum virtute fuisse servatam.“ Hol van itt nyoma valamely szorosabb real uniónak? Miért harczoltak a magyarok is a monarchia megmentéseért? Talán a real unio végett? Hiszen a bajor herczeg kész lett volna Magyarországnak és az osztrák tartományok között bárminő real uniót meghagyni, csak ő bírhatta volna együtt mindeniket. Harczoltak a magyarok a sanctio pragmaticában megállapított personal unio miatt, mert nem akarták engedni s nem is volt szabad engedniök, hogy az uralkodóház megfosztassék országaitól. És még e kötelesség teljesítését is Magyarország ellen akarja fordítani L. úr!

Még abból is következtetést von L. úr, hogy ő felsége magát az 1805. és 1807. években kiadott decretumaiban: „Haereditarius Austriae Imperator,“-nak, „Germaniae, Hierosolymae, Hungariae etc. Rex Apostolicus“-nak nevezi! Valóban sajátságos adat az állított real unio bebizonyítására. Hiszen ő felsége ausztriai császár is volt, magyar király is volt: természetes tehát, hogy e címeket használta is. Bizony még azt is fogja vitatni L. úr e cím folytán, hogy az ausztriai tartományok és

Jeruzsálem között valóságos real unio van, mert hiszen a „Hierosolymae Rex“ is benne van az említett decretumban, és pedig az ausztriai császár és magyar király czíme között.

Hasonló ehhez a 311. lapon előforduló idézet, hol az 1807. évi törvények előbeszédéből kiemeli e szavakat: „Augustissimus Imperator et Rex Apostolicus Franciscus I.,“ s különösen megjegyzi, hogy e szavakat az ország rendei mondották ám! Bámulni fogjuk azon ember éles dialectikáját, a ki e hét szóból mást tud kivonni, mint azt, hogy ő felsége császár is volt, apostoli király is volt I. Ferencznek hívták s felségesnek czímeztek, és hogy az ország rendei neki e czímet meg is adták.

Még három idézetet hoz fel L. úr, melyeket szintén nem szerencsésen választott. Az egyikben kiemeli az 1805. évi törvények bevezetéséből e szavakat: „percharum Regnum Nostrum Hungariae, ejusque legalis constitutio, cum universa Monarchia Nostra ad plenum securitatis Statum poni, in eoque conservari possit.“ A másik idézet az említett törvények előbeszédéből e szavakat hozza fel: Quia tamen externa securitati totius Monarchiae et perchari Hungariae Regni hystilia Consilia jam propius minari videbantur stb.“ A harmadikban végre, az 1807: 6. t. cz. eme szavai vannak kiemelve: „Ut commercium Frugum, quarum evectio ad exterarum oras cum magna Regni Hungariae, Partiumque adnexarum et totius Monarchiae utilitate conjuncta est.“ Mit látunk e három idézetben? Azt, hogy mind a monarchia, mind Magyarország külön-külön van azokban megnevezve: „Regnum Hungariae cum universa monarchia, — totius monarchiae et perchari Hungariae Regni,“ — és ismét „Regni Hungariae et totius monarchiae.“

Ha Magyarország csak oly specialis része lett volna a monarchiának, mint L. úr állítja, ha csak osztrák tartománynak tekintetett volna: fölösleges, sőt helytelen lett volna ezen külön megnevezés, mert akkor a „totius monarchiae“ szóban Magyarország is teljesen, tökéletesen bele értetődött volna. Ha úgy állana ott „totius monarchiae, adeoque Regni quoque Hungariae: „akkor annyit legalább mondhatna L. úr, hogy az egyik mint egész, a másik mint annak része említettik; de az idézett sorok nem így

szóllanak, hanem azt mondják: „Magyarországnak és az egész monarchiának“ „Regni Hungariae et totius monarchiae.“ Már pedig ezen szórakásból azt, a mit L. úr állít, csakugyan nem lehet következtetni.

Nem akarjuk mi e külön megnevezést úgy magyarázni, hogy Magyarország az ő felsége uralkodása alatt álló örökös országok (haereditaria Regna) közé nem tartozik, csak azt állítjuk, hogy az említett törvényekben azért van Magyarország nem úgy, mint a monarchiának egyik része, hanem külön megnevezve, mert Magyarország közjogi tekintetben is önálló külön ország volt, melyhez a fejedelem külön szólott, s mely a törvényhozási tárgyakban királyával együtt, az osztrák népektől független s külön határozott.

L. úr, munkája 311. lapján, az 1804. augusztus 11-én kiadott császári patenset is felhossa, mely szerint ő felsége Ferencz császár az ausztriai császári címet fölvette. E patensről azt állítja L. úr, hogy mivel az Magyarország által is elfogadtatott, sőt a legközelebbi országgyűlésen 1805-ben teljesedésbe is vétett, Magyarországon is törvénynek kell azt tekinteni.

Ő felsége Ferencz császár 1804-ben főkép azért vette fel az ausztriai császári címet, mert látta, hogy a római császárság sokáig már fen nem tartható, s azt akarta, hogy neki s utódainak épen oly magas címe s örökös méltósága legyen, minő az európai legnagyobb uralkodóknak és hatalmaknak van.

De nem akart ez által az uralkodása alatt álló országoknak jogviszonyain semminemű változtatást tenni. Maga a császári patens, melyet L. úr idéz, világosan kimondja, hogy: „Minden királyságok, herczegségek és tartományok eddigi címeket, alkotmányaikat, előjogaikat és viszonyaikat továbbra is változatlanul megtartsák *)

Magyarországon nem az említett augusztus 11-ki császári patens hirdettetett ki, hanem ő felsége a magyar kormányzések

---

*) Dass unsere sämmliche Königreiche, Fürstenthümer und Provinzen ihre bisherigen Titel, Verfassungen, Vorrechte, und Verhältnisse fernerhin unverändert beibehalten sollen.

útján külön királyi leiratot küldött az ország köztörvényhatóságaihoz augusztus 17-kéről. A császári patens még csak oda sines mellékelve a királyi leirathoz, hanem ő felsége Magyarországot külön értesítette az ausztriai császári cím fölvételéről. Ime világos példája ez is annak, mit fennebb az 1790/12. t. cikkre vonatkozólag mondtunk, hogy Magyarorszáiban még a törvénnyel egyező dolgokban is csak akkor adathatnak ki patensek, ha egyébként a kihirdetés sikeresen meg nem történhetik. Az ausztriai császári cím fölvételét rendes és törvényes kormányshéki s köztörvényhatósági úton is ki lehetett hirdetni, ugyanazért e kihirdetés nem is patens által történt.

Az említett királyi leirat tartalma nagy részt hasonló a patens tartalmához: de annak befejezése mégis különbözik a patens utolsó pontjától, a mennyiben ő felsége a leirat végsoraiban azt mondja, hogy: „megemlékezvén a koronázási hitlevélben kiadott biztosításról, most is figyelmeztet arra, hogy a mit az egész monarchia nagyobb fényére s méltóságára tenni határozott, Magyarország jogainak, törvényeinek és alkotmányának épségben tartásával történnék.“ *)

Igaz ugyan, hogy, a királyi leirat ellen Magyarország részéről nem tétetett ellenvetés: de mi volt abban, a mi ellen kifogást tenni az országnak érdekében fektűt volna, hiszen abban ő felsége nem változtatta meg magyar királyi címet, csak az ausztriai császári címet vette föl többi címeihez, s az országot biztosította, hogy ez által Magyarország alkotmányára, jogaira, viszonyaira nézve semmi változás nem történik, mindezek jövődőre is teljes épségökben maradnak; a mi tehát sérelmes nem volt, semmi jogot meg nem változtatott, semmi új jogviszonyt meg nem állapított: az ellen kifogást tenni szükséges sem volt. Az ausztriai császári cím csakugyan megférhetett ő felsége címei közt, a magyar királyi cím mellett vagy előtt, a mint

---

*) „Nos memores diplomaticae Nostrae Inauguralis Assecurationis, in hoc etiam eo clementer respexisse, ut, quod ad augendam majorem totius Monarchiae splendorem, Dignitatemque suscipiendum decrevimus, salvis semper Juribus, Legibus et Constitutione perhari Regni nostri Hungariae, Partiumque adnexarum fiat.“

megfért a római császári czim a nélkül, hogy annak az országra nézve bármi következése lett volna. A királyi leirat alakja ellen sem lehetett kifogást tenni, mert nem patensképen, hanem rendes törvényes alakban s a magyar törvénnyel nem ellenkező tárgyban adatott ki.

A mi pedig azt illeti, hogy, mint L. úr mondja, a legközelebbi 1805. évi országgyűlés a fejedelmi rendeletet teljesedésbe is vette: egyszerűen megjegyezzük, miként az egész teljesedésbevétele annyiból állott, hogy az ország rendei ő felségét, római császárnak is, ausztriai császárnak is, magyar királynak is ezimezték. De hiszen e czímet más európai államok sem tagadták meg I. Ferencz császártól a nélkül, hogy ez által jogviszonyaikat irányában megváltoztatták volna.

L. úr, munkája 314. lapján, azt is mondja, hogy: „Magyarország elismervén a császári patenst, elismerte annak negyedik pontját is, hogy t. i. a császár határozza meg azokat, a miket ausztriai császárrá leendő koronázására nézve jónak látand; következőleg Magyarország ez által világosan beleegyezett, hogy a császár magát, mint ausztriai császár, megkoronáztassa, s mivel a császári czim Magyarországra is kiterjed, s Magyarország a császári birodalomnak kiegészítő részét teszi, e császári koronázásnál Magyarország is méltólag képviselve jelen legyen.“*)

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy a patensnek érintett 4. pontjában nem azon kifejezés áll, melyet L. úr fennebb előad: „dass der Kaiser die Bestimmungen vorschreibe, welche er für die Krönung als Kaiser von Oesterreich für gut finden wird,“ — hanem az mondatik ott: „Wir halten unseren weiteren Entschliessungen die Bestimmung derjenigen Feierlichkeiten be-

*) Indem Ungarn das Patent anerkannt hat, hat es auch den Punkt 4. des Patentes anerkannt, dass der Kaiser die Bestimmungen vorschreibe, welche er für die Krönung als Kaiser von Oesterreich für gut finden wird, und es hat somit Ungarn offenbar zugestimmt, dass der Kaiser von Oesterreich sich krönen lasse, und dass Ungarn, weil der Kaisertitel auf Ungarn mitberuht, und Ungarn einen integrierenden Theil dieses Kaiserthums ausmacht, bei dieser Kaiserkrönung auch würdevoll vertreten erscheinen solle.

vor, welche Wir für Uns und unsere Nachfolger in Ansehung der Krönung als erblicher Kaiser fortzusetzen für gut befinden werden.“ E kettő között pedig csakugyan van némi különbség. Azon kifejezés, melyet L. úr használ: „dass der Kaiser die Bestimmungen vorschreibe“ egészen általános; a „Bestimmungen“ szó alatt mindent, még a legfontosabb közjogi dolgokat is lehet érteni. A patens kifejezése pedig: „die Bestimmung derjenigen Feierlichkeiten“ egyedül az ünnepélyes szertartások megállapítására szorítkozik. Így szól a Magyarországbán kihirdetett augusztus 17-iki királyi leirat is, melyben a császári koronázásra vonatkozólag azt mondja ő felsége: „Determinationem illarum hisce clementer reservamus solennitatum,“ — és ha tekintetbe vesszük, hogy közel 60 év lefolyt már, mióta I. Ferencz császár az ausztriai címet fölvette, s ezen idő alatt kétszer lön üres a császári trón, de az ausztriai császári koronázás még sem történt meg soha: kételkednünk alig lehet, hogy az említett patens maga sem tekintette a császári koronázást közjogilag lényegesnek, hanem csak ünnepélyes szertartásnak.

Ily császári koronázás ellen mi czélból tett volna kifogást Magyarország? Hiszen mind a patensnek, mind a Magyarország-hoz küldött királyi leiratnak 4. pontjában világosan ki van mondva, hogy a magyar király koronázása jövőendőben is minden változtatás nélkül az eddigi formában fog történni.*) — A magyar alkotmány szerint a király koronázása nem pusztán ünnepélyes szertartás, hanem, mint a teljes királyi hatalom alkotmányos alapja, közjogilag lényeges. Miután az említett leiratban is változtatás nélkül fentartatott, s ennél fogva Magyarország jogait a császári koronázás nem sérthette: az országnak semmi oka nem lehetett felszólalni az ellen, hogy ő felsége, mint ausztriai császár, magát bármily ünnepélyes szertartással megkoronáztassa. Sőt a fejedelem személye iránti hódoló tiszteletből a magyarok is megjelentek volna, hogy részt vegyenek a csá-

---

*) Coronationibus illis, quae apud Nos, Antecessoresque nostros ut Hungariae et Bohemiae Reges obtinuerunt, futuris etiam temporibus absque mutatione formae scripta locum sortituris.

szári koronázás fényes ünnepélyén, a nélkül, hogy ez által a közjogi viszonyok bármi részben változtak volna.

Ezek azok, miket L. úr terjedelmes munkájából kiemelni s észrevételekkel kísérni szükségeseknek láttunk, hogy a lehetőségig hű képét adjuk azon magyar közjogi fogalmaknak, melyekből L. úr kiindult, s azon eljárásnak, melyet a tények előadásában s a törvények értelmezésénél követett. Ha minden állítását, melyet helytelennek, minden magyarázatát, mit elferdítettnek tartunk, egyenként akarnók czáfolni, köteteket kellene írunk, mire pedig se okunk, se kedvünk nincsen. Jelen értekezésünk már úgy is hosszabbra terjedett, mint, a B. P. Szemle határait figyelembe véve, óhajtottuk volna. De szó nélkül nem hagyhatjuk mégis L. úr munkájának befejezését.

Azt a kérdést veti fel e befejezésben L. úr, hogy : „szükséges-e új koronázási diploma?“ S e kérdésre határozottan azt feleli, hogy : „miután az 1848. évi törvények jogilag nem érvényesek ; miután az octoberi diploma s februári alkotmány csak azon szabályok teljesítése, melyeket a magyar törvények 1715, 1723 és 1729 óta felállítottak : ő felségére, a császárra nézve, nem szükséges új királyi hitlevél.*)

E meglepő állítást L. úr azon nézetekre alapítja, melyeket munkája folytában az 1848. évi törvények érvénytelenségéről, a trónöröklésről, a sanctio pragmaticáról s az 1790°/1. évi törvények értelméről hosszasan előadott. De kifejtettük a fennebbiekben, hogy e nézetek alaptalanok, s mind a történelemmel, mind a törvények, alapszerződések s királyi hitlevelek világos tartalmával, merőben ellenkeznek.

A magyar alkotmánynak azon alaptörvényei, melyek azt rendelik, hogy a magyar király koronáztassa meg magát s a

---

*) Nachdem die 48-er Gesetzentwürfe nicht zu Recht bestehen ; und nachdem das Octoberdiplom und die Februarverfassung sich nur als die Erfüllung derjenigen Vorschriften herausstellen, welche die ungarischen Gesetze schon seit 1715, 1723, 1729 etc. aufgestellt haben : so meinen wir, dass für Seine Majestät den Kaiser ein neues Inauguraldiplom nicht nothwendig sei !

koronázása előtt kiadandó királyi hitlevél által az ország jogait, szabadságát, törvényeit ünnepélyesen biztosítsa, nem 1848-ban keletkeztek, s ha az 1848. évi törvények soha létre nem jöttek volna is, még sem lehetne elvitatni, hogy mind a koronázás, mind a királyi hitlevél előleges kiadása alkotmányszerűleg múlhatlanul szükséges.

Nem akarunk e tekintetben visszamenni a magyar történelem régiebb korára; hanem mivel L. úr 1715 s illetőleg 1723 óta mondja megalakúlnak azon real uniót, melynek folytán ő a királyi hitlevél kiadását a fejedelemre nézve szükségtelennek állítja: mi is e közelebb lefolyt másfél század alatti tényekre s törvényekre hivatkozunk.

1687-ben, midőn a Habsburg-ház fiágára nézve az első-születtségi trónörökösödés megállapított, meg lőn az is állapítva, hogy a királyi hitlevél minden koronázás előtt kiadassék s esküvel szentesíttessék; „et erga semper, totiesque, quoties ejusmodi Inauguratio instuaranda erit, praemittendam praeinsinuatorum articulorum diplomaticorum acceptationem, seu Regiam Assecurationem, deponendumque superinde juramentum,” ezek az 1687:2. t. cz. szavai.

III. Károlynak, az 1715:2. t. cikkben iktatott királyi hitlevele ugyanezt mondja.

1723-ban, midőn a sanctio pragmatica által a nőági örökösödés megállapított, a 2. cikknek 9. §-a határozottan kiterjeszti a fennebb idézett 1687:2. t. cikket az elfogadott nőági örökösödésre is. A sanctio pragmaticának egyik lényeges föltétele volt tehát az, hogy a királyi hitlevél minden koronázás előtt kiadassék s esküvel szentesíttessék. A nőági örökösödésnek elfogadásához kötött eme föltétel minden az óta végbement koronázás alkalmával teljesített s jövődre is kötelezőnek újra kimondatott. Mária-Terézia, II. Leopold, I. Ferencz és V. Ferdinánd királyi hitleveleiben mindenütt egyaránt előfordúl e kötelezettség elismerése. *)

---

*) Ezen királyi hitlevelek ötödik pontja így szól: „Ut praemisum est, toties, quoties ejusmodi Inauguratio Regia intra ambitum saepefati Regni Hungariae, successivis temporibus Diaetaliter instauranda

E törvények s ünnepélyes szerződések s királyi hitlevelek szerint tehát, valamint a koronázás a királyi teljes jogok gyakorlásának alkotmányos alapja: úgy a koronázásnak a királyi hitlevél kiadása oly múlhatlan föltétele, mely nemcsak a nemzetre, hanem az alkotmányos magyar királyra nézve is szükséges, mert a nélkül a koronázás nem volna alkotmányszerű.

Azt állítja L. úr, hogy az octoberi diploma s februári alkotmány csak azon szabályok teljesítése, melyeket a magyar törvények 1715, 1723 és 1729 óta felállítottak.

Mi azon diplomának és a februári alkotmánynak részletes fejtegetésébe nem bocsátkozhatunk. S ha L. úr azt állítaná, hogy Ausztriának érdeke s a monarchia bízossága, szóval: a „salus publica“ parancsolta a magyar alkotmány felfüggesztését, eltörlését vagy octroyirozott módosítását: valószínűleg nem felelnénk állítására, nem azért, mintha nézetét osztanók, hanem azért, mert munkáját egyedül közjogi szempontból s azon törvények alapján akartuk vizsgálat alá venni, melyeket ő maga is idéz; jogilag tehát létezőknek tekint. Sikertelen politikai polemiákba pedig, különösen oly tárgyak fölött, melyek, cz idő szerint, egyesekre nézve kényesebb természetűek, elegyedni nem szándékunk. De közjogi szempontból legyen szabad kérdeznünk: melyik magyar törvény állította fel azon szabályt, hogy a magyar alkotmányt a nemzet beleegyezése nélkül, octroyirozás által más alakba lehet önteni, s a nemzet alkotmányos jogainak leglényegesebb részét meg lehet szüntetni vagy tetemesen korlátozni? Melyik magyar törvény szüntette meg a nemzetnek azon alkotmányos jogát, melylyel a katona-állításnak s a köz-adónak meghatározására nézve bir? A magyar alkotmány szerint katona-ujonezokat Magyarországon csak az országgyűlés ajánlhat, országgyűlésen kívül a köz-adót se mennyiségére, se nemzetre nézve nem lehet változtatni: így van ez a törvényekben megírva, s így volt ez a

---

crit, toties Haeredes et Successores nostri futuri neocoronandi haereditarii Reges praemittendam habebunt praesentis Diplomaticae Assecurationis Acceptationem, deponendumque superinde Juramentum.“

gyakorlatban is. Törvényeink, melyek e tárgyban leghatározottabban szólnak, épen azon korban alkottattak, melyre L. úr hivatkozik. De nem fejtegetjük tovább e részleteket, csak azt jegyezzük meg, hogy ha Magyarország és Ausztria között oly szoros real unio létezett volna is, minőt L. úr vitat: a real uniót sem lehetne úgy értelmezni, hogy a magyar alkotmánynak octroyozás általi megszüntetése s a nemzet hozzájárulása nélküli átalakítása tisztán alkotmányszerű s magokban a magyar törvényekben gyökerezik.

Ausztriában is, Magyarországon is azt hitte mindenki, hogy az 1861. február 29-ki alkotmány, új alkotmány; de ime L. úr fölfedezte, hogy az tulajdonképen nem új, hanem csak a magyar törvényekben felállított szabályok teljesítése.

Egyébiránt, ha betű szerint kellene értenünk L. úrnak azon állítását, hogy az új királyi hitlevél ő felségére, a császárra nézve nem szükséges: azt kellene mondanunk, hogy e részben igaza van, mert a királyi hitlevelet, a magyar királynak kell kiadni, nem az ausztriai császárnak. De megvagyunk győződve, hogy L. úr nem akart e helyen a szóval játszani, hanem a fejedelmet értette, csakhogy nem nevezte magyar királynak. Talán a real uniót oda is szeretné kiterjeszteni, hogy a magyar királynak, magyar királyi czíme is megszűnjék, vagy csak pusztá czím maradjon, minden politikai és közjogi jelentőség nélkül, s a fejedelmet Magyarország is egyedül császárájának címezze, hogy e részben se maradjon fen a külön állásnak semmi nyoma? Ha ez a szándéka, s a real uniót így akarja magyarázni: miért ad a dolognak más nevet, s miért nem nevezi azt egyenesen beolvasztásnak?

Ha L. úr nem positiv közjogot, hanem politikai programot irt volna, s mellőzve a történelmet és a törvényeket, politikai szempontból fejtegetné, hogy nézete szerint miként kell Ausztriának és Magyarországnak közjögát jövőre átalakítani: nem foglalkoznánk állításaival, mert nem szándékunk politikai programmok bírálgatásába bocsátkozni. Irhatná programjában, hogy Magyarországon a koronázást és királyi hitlevelet,

sőt magát a magyar királyságot is el kell jövvőre törölni : minket még az ily fonákság sem indítana felszóllalásra. Mert az efféle tervek úgy sem bírnak nyomatékkal a jövőt illető megállapodások végelhatározásánál. S mi ennél fogva fölöslegesnek tartanók háborgatni öt röpke phantáziájának játékában.

De L. úr positiv közjogot irt, Magyarország és Ausztria közjogát, úgy, a mint az nézete szerint létezett, s jelenleg létezik; történelmi tényekre hivatkozott, törvényeket idézett s elméletét azokra kívánta alapítani. E positiv téren elkövetett botlásait akartuk kimutatni, s megtámadásait, melyeket nézetünk szerint alaptalan okoskodásokkal s néhol a törvények értelmének elferdítésével, a magyar nemzet törvényes jogai ellen intézett, óhajtottuk czáfolva visszaütasítani. Minő sikerrel? Azt az elfogúlatlan olvasó fogja megítélni.

Ha L. úr azok közé tartoznék, kik Magyarország ellenében az alkotmány-vesztés elméletét állítják fel, s nem tagadják ugyan, hogy Magyarországnak volt alkotmányos önállása, voltak törvényes jogai, hanem azt mondják, hogy a nemzet azokat elvesztette s többé vissza nem követelheti: nem feleltünk volna munkájára, mert azzal, a ki a törvényes jog ellenében a fegyverre hivatkozik, mint jog-alapra, vitatkozni nem lehet. De L. úr nem osztja e nézetet, s munkája kezdetén tiltakozik az alkotmány-vesztés elmélete ellen. Azonban ő is azon végezelhoz akar jutni, melyhez az alkotmány-vesztés elmélete vezet: Magyarország alkotmányos önállásának és jogainak megtagadásához; s e czélt az által véli elérhetőnek, ha tényeket forgat el, a törvényeket kénye szerint magyarázza, az idézett törvények szövegében olvassa a sorok közt, a mi ott nincs, a mi pedig a sorokban van, azt saját elmélete szerint értelmezi; szóval: nem saját nézeteit alkalmazza az adatokhoz, hanem az adatokat idomítja nézeteihez. Ily módon igyekszik a magyar közjogból mindazt, a minek létezését nem szereti, elvitatni s kiforgatni.

Az alkotmány-vesztés elmélete a magyar közjognak múltját érintetlenül hagyja, csak a jelent támadja meg, hogy a

jövőnek tabula rasát csináljon. I. úr a múltat is megakarja semmisíteni, hogy ez által jog-alapot készítsen azoknak, kik a jövőt saját elméletök szerint akarják így is alakítani. Egyik szemközt állva nyiltan, a másik oldalt kerülve támad : de czéluk ugyanaz.

F Ü G G E L É K.

I.

A sanctio pragmaticára vonatkozó 1723. évi törvényczikk :

Art. 2. Tametsi Suae Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis Fideles Status et Ordines Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum, vividam et florentem, optimeque constitutam Aetatem, Vires, et Valetudinem conspicientes; divinaeque Benedictioni quam optime confisi; Eandem Magnis, et Gloriosis Sexus Masculini Successoribus, ad praecses quoque fidelium suorum Statuum, eo fine ad Deum Ter Optimum fusas, et incessanter fundendas, largissime benedicendam; et indesinenti Masculorum Haeredum suorum ordine fideles Status Regni consolandos fore, vel maxime confiderent;

§. 1. Quia vero apprime etiam perspectum haberent; Reges pariter, et Principes, aequali aliorum hominum mortalitatis sorti subjectos esse; mature proinde, et consulto perpendentes, tot et tanta, cum Praedecessorum Suae Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, Divorum olim Leopoldi Genitoris, et Josephi Fratris Gloriosissimorum Hungariae Regum; tum vel maxime propria elementissime Regnantis Suae Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, pro incremento Boni Patrii publici, prove fidelium Civium suorum perenni salute, Bello aequae ac Pace, exantlata Gloriosissima Acta, et Facta; dum non modo Haereditarium Regnum hoc suum Hungariae, Partesque, Regna, et Provincias eidem annexas, in statu per praeattactos Gloriosos Praedecessores suos positum, conservavit; sed occasione etiam novissimi Ottomanici belli, contra ferventissimos ejusdem impetus, idem animose tutata; victricibus, felicibusque Armis, in annexa eidem Regna et Provincias, cum immortali sui Nomini Gloria, Statuumque et Ordinum, ac privatorum Regni Civium perenni securitate protenderit: ut successivis quibusvis temporibus, ab omnibus externis, et etiam domesticis confusionibus, et periculis praeservari; imo in alma, et continua tranquillitate, ac sincera animorum Unione, adversus omnem vim etiam externam felicissime perennare possit;

§. 2. Quosvis praeterea etiam internos Motus, et facile oriri solita, ipsis Statibus et Ordinibus Regni ab antiquo optime cognita Interregni mala, sollicite praecavere cupientes;

§. 3. Majorum suorum laudabilibus Exemplis incitati;

§. 4. Volentesque erga Sacratissimam Caesaream et Regiam Ma-

jestatem, Dominum D. Eorum Clementissimum, gratos et fideles semet humillime exhibere;

§. 5. In defectu Sexus Masculini Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis (quem defectum Deus clementissime avertere dignetur) Jus haereditarium succedendi in Hungariae Regnum, et Coronam, ad eandemque Partes pertinentes, Provincias et Regna, jam Divino auxilio recuperata, et recuperanda; etiam in Sexum Augustae Domus Suae Austriacae Foemineum, primo loco quidem ab atefata modo Regnante Sacratissima Caesarea et Regia Majestate;

§. 6. Dein in hujus defectu, a Divo olim Josepho;

§. 7. His quoque deficientibus, ex Lumbis Divi olim Leopoldi, Imperatorum et Regum Hungariae Descendentes, Eorundemque legitimos, Romano Catholicos Successores utriusque Sexus Austriae Archiduces, juxta stabilitum per Sacratissimam Caesaream, ac Regiam Regnantem Majestatem in aliis quoque suis Regnis, et Provinciis Haereditariis, in, et extra Germaniam sitis Primogeniturae Ordinem, Jure et Ordine praemisso, indivisibiliter, ac inseparabiliter, invicem, et insimul, ac una cum Regno Hungariae et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis, haereditarie possidendis, regendam, et gubernandam transferunt;

§. 8. Et memoratam Successionem acceptant;

§. 9. Taliterque, eandem Successionem Foemineam, in Augusta Domo Austriaca introductam et agnitam (extensis ad eam nunc pro tunc Articulis 2. et 3. Anni 1687. et pariter 2. et 3. Anni 1715.) juxta Ordinem supradictum stabiliunt;

§. 10. Per praeattactum Foemineum Sexum Augustae Domus ejusdem, praevio modo declaratos Haeredes; et Successores utriusque Sexus Archiduces Austriae; acceptandam, rati habendam, et una cum praemissis, aequo modo praevio per Sacratissimam Caesaream et Regiam Majestatem clementissime confirmatis Diplomaticis, aliisque praedecclaratis Statuum et Ordinum Regni, Partiumque, Regnorum, et Provinciarum eidem annexarum Libertatibus, et Praerogativis, ad tenorem praecitatorum Articulorum, futuris semper temporibus, occasione Coronationis observandam determinant;

§. 11. Et nonnisi post omnimodum praedicti Sexus defectum avitam et veterem, approbatamque et receptam Consuetudinem, Praerogativamque Statuum et Ordinum, in Electione et Coronatione Regum, locum habituram, reservant intelligendam.

Art. 3. Sacratissima Caesarea et Regia Majestas, universorum fidelium Statuum et Ordinum Regni, Partiumque eidem annexarum, omnia tam Diplomatica, quam alia quaevis Jura, Libertates, et

Privilegia, Immunitates, Praerogativas, Legesque conditas, et approbatas Consuetudines (conformitate Art. 1. et 2. modernae Diaetae, in sensu Art. 1. 2. et 3. Anni 1715. Formulaeque juramenti ibidem contentae, intelligendorum) clementer confirmat, et observabit:

§. 1. Pariterque Successores, legitime coronandi Hungariae, et Partium eidem annexarum Reges; in iisdem Praerogativis, et praemissis Immunitatibus et Legibus, Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum inviolabiliter conservabunt;

§. 2. Quas, et quae, praeterea Sua Majestas Sacratissima, per suos cujuscunque Status, Gradus et Conditionis, observari faciet.

II.

Ime az 1723. évi törvényczikkek czímzetei :

Articuli Dominorum Praelatorum, Baronum, Magnatum ac Nobilium etc.

Praefatio. In qua Status et Ordines pro extensis per victricia Arma Regni finibus, immortalibusque in ipsos collatis Beneficiis, homagiali devotione gratias agunt: Et Diaetales Articulos Regia autoritate confirmari supplicant.

Art. 1. Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum, Sacrae Caesareae et Regiae Majestati, pro Libertatum et Praerogativarum, Earundem Paterna et clementissima Confirmatione, et Suae in medium Statuum Sacratissimae Personae adventu, gratias quam maximas referunt.

Art. 2. De Regia Haereditaria Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, Sexus Foeminei Augustae Domus Austriae in Sacra Regni Hungariae Corona et Partibus eidem ab antiquo annexis, continua Successione.

Art. 3. Jura, Praerogativae et Libertates Statuum et Ordinum Regni, Partiumque eidem annexarum confirmantur.

Art. 4. De Palatinali, et simul etiam Locumtenentiali Autoritate.

Art. 5. De speciali Nobilitatis Praerogativa.

Art. 6. Domini Terrestres et alii Nobiles, a contribuendo, ulterius quoque pro immunibus declarantur.

Art. 7. De comitiorum celebratione.

Art. 8. De Residentia Regiae Majestatis intra Regnum Hungariae.

Art. 9. Casus Notam infidelitatis adhuc inferentes.

Art. 10. Casus antehac Notae infidelitatis, in poenam actus majoris potentiae commutati, specificantur.

Art. 11. Adhuc nonnulli Casus, prius notorii, mortis poena puniendi statuuntur.

Art. 12. Diversi Casus, antehac Notam infidelitatis inferentes, pro ratione Delictorum, mitiori poena puniendi declarantur.

Art. 13. De Tricesimatorum Excessibus, et nonnullis Tricesimis tollendis.

Art. 14. Tricesimas et Telonia, ab inductis et eductis, pro necessitate propria, Regnicolae non solvant.

Art. 15. De Siccis, et non necessariis etiam Fluvialibus Teloniis tollendis, Judaeisque amovendis.

Art. 16. De Camerae Regiae Ungaricae Autoritate, et sufferendis Arendatorum Excessibus.

Art. 17. De Metis, cum Vicinis Regnis et Provinciis rectificandis, et revisis, effectuantis.

Art. 18. De Praediis impopulandis.

Art. 19. Ut ratione Bonorum in Art. 10. anni 1715. specificatorum, et prae manibus quorumcunque existentium; instantibus Regnicolis, coram Tabula Regia, Justitia administretur, et usque ad decisionem Litis non distrahantur.

Art. 20. De Reapplicatione et Reincorporatione, ad Sacram Regni Hungariae Coronam spectantium.

Art. 21. De Militiae excessibus, et regalibus sufferendis.

Art. 22. Ut Art. 72. anni 1715. de austriacis, styris, et aliis vicinarum Provinciarum Incolis in Ungaria Fundos possidentibus, effectuetur.

Art. 23. De Generalatuum ad confinia translatione, et non necessariorum Praesidorum evacuatione.

Art. 24. Pro revisionibus appellationum, penes Dominum Comitem Palatinum, qua simul etiam Locumtenentem Regium, Judices denominantur.

Art. 25. De Tabula Regia judiciaria, ejusdemque Stabilitate.

Art. 26. De Causis ad Tabulam Regiam judicariam spectare debentibus, juridicisque remediis, et Termino evocationis.

Art. 27. De Tabula Banali.

Art. 28. Tempore revisionis appellatarum causarum, procedentes Judices et alii Interessati, etiam in sedibus judiciariis Comitatum exesse debeant.

Art. 29. De Feriis, universalibusque Juristitorum terminis.

Art. 30. De Tabularum districtualium Erectione, et personis ad easdem adhibendis.

Art. 31. De Loco Tabularum districtualium, celebrationeque judiciorum.

Art. 32. De Terminorum praefixionibus, Causantium comparitione, brevitate allegandi, et sententiarum executionibus.

Art. 33. De Oppositione, vel executorum Bonorum reoccupatione, novoque judicio, et transmissionalibus, ac causarum sub Litis pendentia existentium, continuatione.

- Art. 34. Series causarum, pure ad Tabulas districtuales pertinentium.
- Art. 35. De Plenipotentialibus et Procuratoriis, sub sigillo Comitatum emanandis.
- Art. 36. De modo expeditionis Literarum procuratoriarum.
- Art. 37. De causarum legaliter institutarum, et quomodocunque impeditarum, ulteriori promotione.
- Art. 38. De Advocatis.
- Art. 39. De Capitulis et Conventibus, eorundemque officio, et Personis adhibendis.
- Art. 40. De Testimoniis capitularibus, et conventualibus, ad executionem exmittendis.
- Art. 41. Ne Capitula et Conventus, per se et pro se Fassiones celebrare possint.
- Art. 42. De Expeditionibus, per Judices Regni ordinaros, Capitula et Conventus, erga Requisitoria amodo deinceps extradandis.
- Art. 43. De Literis, etiam aliorum jura respicientibus, ex Locis credibilibus cum tota serie extradandis.
- Art. 44. De Conventus S. Martini, s. montis Pannoniae, restauratione.
- Art. 45. De Archivo Regni instituendo, et de aliorum Literis, ex Cameris regiis et ex Conventu S. Martini sacri montis Pannoniae, ac ex Transylvania, rehabendis.
- Art. 46. De Poena Larvatarum Personarum, et de praecautione; ne falsis Literis, legitimi Possessores evertantur; deque Proditione fraterni sanguinis.
- Art. 47. Declaratio Art. 54. anni 1655. de Lucro, et Damno fratrum, sonantis.
- Art. 48. De Sequestro, Dilapidatoribus imponendo.
- Art. 49. Qualianam intelligi debeant propria acquisita, de quibus unusquisque liberam disponendi facultatem habet?
- Art. 50. De Majoratu, et declaratione Art. 9. anni 1687.
- Art. 51. De Causis respectu Cameralium Bonorum promovendis.
- Art. 52. Articulus 54. anni 1715. confirmatur; et ad Damnificationes privatas inter partes extenditur.
- Art. 53. De observando *Auszug*-ali Processu, et qualiter pro hactenus interventis debitis Mercatores agere possint?
- Art. 54. Praetensiones contra Polonos, tum in facto debitorum, tum arestationum, aliorumque acquirendae.
- Art. 55. De Residentia Praelatorum in Dioecesibus et Beneficiis.
- Art. 56. De Residentia Supremorum Comitum in Comitatibus; et Restauratione Comitatum, Vice-Comitum, aliorumque Officialium conditione.
- Art. 57. In facto dehonestationis poena declaratur.
- Art. 58. De modo celebrationis Congregationis Comitatum; Violationisque earundem poena.

Art. 59. De poena Interceptoribus, Detentoribus, Suppressoribus et Violatoribus Literarum missilium, irroganda.

Art. 60. Declaratur Art. 101. anni 1715. in facto repetitionis Colonorum.

Art. 61. De Migratione Taxalistarum, et aliorum quorumcunque Ignobilium, limitanda.

Art. 62. De non translocandis per Dominos Terrestres ex uno Comitatu ad alium, Subditis.

Art. 63. De Perceptoribus Dominiorum, eorundemque restantiis per Dominos bonificandis, et eatenus Art. 37. anni 1647. renovazione.

Art. 64. Extranei, etiam Officiales, a facultatibus propriis, ad onera publica proportionate concurrant.

Art. 65. Ne Civitates L. ac R., non Montanae, ac privilegiata etiam R. Oppida, a communi onere eximantur.

Art. 66. De famulorum ignobilium Mercede moderanda, et initio servitii aequaliter inducendo.

Art. 67. De Portarum adjustatione, et Regni conscriptione.

Art. 68. De Pecuniae in Regno et Partibus eidem annexis, uniformi cursu et acceptatione.

Art. 69. De Presbyterorum graeci ritus filiis.

Art. 70. Filiorum Patriae, in bonis disciplinis educatio, et ut fundationes ac pia legata, quoquo modo neglecta, instaurentur, et non effectuta, effectuentur.

Art. 71. De Ecclesiis, Juribusque Ecclesiasticis, ne desolentur, invigilandum.

Art. 72. De Art. 40. anni 1681. quoad unum Magistrum Protonotarium, et Judices Tabulares, tam in Partibus Trans-Danubianis, quam et superioribus, observandi Modificatione.

Art. 73. De Loco, ubi Tolnensis et alii, quorum eadem esset ratio, Comitatus, Sedes judicarias celebrent; acta conservent, Jurisdictionem magistratualem exerceant; in Bonis Dominorum Terrestrium concedendo.

Art. 74. De appellationis foro, ad Comitatus, ex quibuscunque Oppidis privilegiatis, et Communitatibus, a quorum videlicet Foro, in sedem dominalem Via appellationis Causae hactenus deductae non fuissent, et de tollendis Ceharum abusibus.

Art. 75. Ne lignea Instrumenta, aliaeque res venales, Comaromii et alibi praeemantur: neve Nobiles Regni, per Magistratus Locorum, vel Cehas aut Praesidiarios, quoquo modo turbentur.

Art. 76. De Excessuum, occasione Educillorum Regionum committi solitorum, sublacione.

Art. 77. De interdicenda Austriacorum in Jurisdictionem Comi-

tatus Mosoniensis inviolatione ; Possessionumque Szinezdorff, ac aliarum, Jurisdictioni Comitatus Castriferrei reapplicatione ; nec non familiae Kisfaludi ac Compossessorum de Bucsú, negotio accomodando.

Art. 78. De Vinorum, in vicinas Provincias haereditarias, eductione.

Art. 79. De oppido Kálló, Familiae Kállai restituendo.

Art. 80. Pro obventione Salis, juxta Privilegia, habentibus consolandis, interceditur.

Art. 81. Instantia et Negotium Comitum Sigismundi Nyári, Familiarum item Amade et Kerekes, nec non Sándoriana, ac aliorum, humillime recommendantur, et pro restitutione Domus Thurzoniana Vienensis interceditur.

Art. 82. De Simonis condamn Pek, et Martini Györy haeredum contentatione, supplicatur.

Art. 83. Ut Comitatus Bacsensis in Jurisdictione magistratuali non impediatur, et antiquae contributionales Restantiae non exequantur.

Art. 84. De Debitis, per nonnullos Comitatus Bodroghiensis Officiales, nomine universitatis contractis, per eosdem, qui sine scitu et consensu Comitatus contraxerunt, exsolvendis.

Art. 85. De Controversia, Valachorum Districtus Berettyó, et aliorum.

Art. 86. De confirmandis et observandis 23. 1687. et 125. 1715. annorum articulis, eorundemque extensione.

Art. 87. De banali autoritate.

Art. 88. De restituendo et Regno reincorporando terreno, in quo Generalatus Varasdiensis illocatus fuerat ; pluribusque Querelis ac Gravaminibus in Art. 113. anni 1715. comprehensis, complanandis et in futurum tollendis.

Art. 89. De celebratione Judiciorum octavialium Banalium.

Art. 90. De publicorum onerum Contumacibus, et refractariis supportatoribus ; ad eadem compellendis.

Art. 91. De abrogandis Tricesimatorum abusibus, Legibusque eatenus etiam ad Arendatores extendendis.

Art. 92. De confirmandis Praerogativis Nobilium unius Sessionis, et Armalistarum.

Art. 93. Ut familia Erdődiana, in integrum jurium suorum reponatur.

Art. 94. De Nobilitate Trans- et Cis-Colapiana ; qualiter illatas, et ne fors inferendas sibi per homines et Officiales cameraticos injurias, legitimo jure vindicare valeat ?

Art. 95. De Civitatis Crisiensis Unione.

Art. 96. Ordo Crucigerorum Hospitalariorum cum rubea Stella, in Regnum Hungariae et Partes eidem annexas ; una cum infrascriptis Ordinibus recipitur.

Art. 97. De Systemate Consilii Regii Ungarici.

Art. 98. De Consilii Regii Ungarici Cancellaria et Rationaria.

Art. 99. De Generali Regni Perceptore.

Art. 100. De Commissariatu.

Art. 101. De Consilii Regii Autoritate, Modoque, ea, quae a benigna Caes. Regiae Majestatis Resolutione dependerent; Suae Majestati repraesentandi.

Art. 102. De activitate Consilii Regii in genere.

Art. 103. De Impopulatione Regni.

Art. 104. Ut Regnicolae, in rebus et negotiis Regnum Hungariae tangentibus, ad Legationes applicentur.

Art. 105. Parentibus aut Tutoribus in educandis et erudiendis Liberis, negligentioribus, ne ejusmodi Liberi delitescant; invigilandum; ac de Juventutis eruditione et accomodatione; attenuatarumque Familiarum sublevatione.

Art. 106. Ut Domus Regnicolarum, pro publicis necessitatibus, et signanter archivi conservatione, instituatur.

Art. 107. De Inprotocollatione seu Intabulatione in Comitatus et civitatibus observanda.

Art. 108. De Judiciis montanisticis, Legibus Regni conformandis.

Art. 109. De praecavendis Incendiis.

Art. 110. Contra Blasphemos in Deum, Beatissimam V. Mariam et Sanctos Dei, animadvertendum

Art. 111. Ut excessuosi Delitescentes coerceantur.

Art. 112. De Informationibus a Comitatus et Civitatibus per Consilium accipiendis.

Art. 113. De Salvis Conductibus, per Suam Majestatem Sacratissimam extradi solitis.

Art. 114. De cursu Postae ordinando.

Art. 115. De Oeconomia Regni publica.

Art. 116. Ut Regia Maj. Regnum tot bellorum calamitatibus attritum, quoad Institutum promovendorum publicorum, clementi Ope et Gratia consolari dignetur; et Commercia intra Regnum instituantur.

Art. 117. De diversi generis Mechanicis in Regnum inducendis.

Art. 118. De praecavenda Vinorum praestantiorum adulteratione.

Art. 119. De Quaestu Pecorum instituendo, et Quaestorum extraneorum in Regnum libera permissione.

Art. 120. De coercendis usurariis.

Art. 121. De ferri, ex aliis Provinciis in Regnum interdicenda inductione.

Art. 122. De Aquae-Ductibus instituendis.

Art. 123. Excellentissimi ac Illustrissimi Domini Sacri Rom. Imp. Comites, Thomas Gundaggerus, item Guido, nec non reliqui subinserti Domini a Stahremberg, in Hungaros cooptantur,

Art. 124. Exc. et Illustr. Dominus Franciscus Ferd. Kinsky, S. Rom. Imp. Comes de Chinicz, in Hungarum recipitur.

Art. 125. Exc. et Illustr. D. S. Rom. Imp. Comes Claudius Florimundus a Merzi, et Illustr. D. Comites Joannes. Josephus et Franciscus Jörger, in Hungaros recipiuntur.

Art. 126. Illustr. D. Comes Joannes Jacobus a Lövenburg in Hungarum jam prius receptus, inarticulatur.

Art. 127. D. Baro Ernestus a Petrasch pariter in Hungarum recipitur.

Art. 128. D. Joannes Georgius de Managetta etc.

Art. 129. Domini Joannes Georgius ab Haruckern, et Joannes Wilhelmus Brockhausen, pariter in Hungaros recipiuntur.

Conclusio : Nos itaque demissa etc.

III.

Caroli VI. Imp. et Regis III. Decretum II. Anno Domini 1723. Posonii editum.

Præfatio : In qua Status et Ordines pro extensis per victicia Arms Regni finibus, immortalibusque in ipsos collatis Beneficiis, homagiali devotione gratias agunt. Et Diacritales Articulis Regis auctoritate confirmari supplicant.

Quam paternæ, quamque sollicitæ, et simul clementissimæ affectu Sæs Sacratissimæ Majestatis, in hæreditarium hæc Regnum suum Hungariæ, Partesque eidem annexas inclinata benignissime haberetur, præcipuis quidem ex benignis Literis Regalibus, ad universos hæreditarii Regni sui, Partiumque eidem annexarum Fideles Status et Ordines clementissime exaratis, profundissima homagialis fidelitatis suæ devotione, et nunquam de cordibus eorundem extinguenda erga Sæs Majestatem Sacratissimam, et totam Ejus Augustam Domum Austriacæ præconcepit ingenui et subditalis amoris obligationem, in perpetuum recognoscere, et per universos Posteroræ suæ fidelissime recognitum, inquam maxime confiderent, cum illico, ac per insperatæ, tum ab Oriente, tum etiam ab Occidente cansata gravissima bella, et post felicem, tuncque orbi stupendum, contra immanes utriusque Hostis vires, armorum suorum progressum, stabilitamque optatam Pacem venisset, prætermisissis aliis quibusvis, Sacrum Romanum Imperium, et Europæam quietem tangentibus maximis curis, et sollicitudinibus, Paternæ consuetudinem suam, ad perennem Regni sui hæreditarii securitatem, et dudum subleatam Civium felicitatem convertere, ac eam in finem generalem pro 20. præteriti Mæsis Junii, Annæ æque præterlapæ, in Liberam et Regiam Civitatem Posoniensem, Diocetem Indicem, et Altissimæ quoque, unigenitæ Sæs Fidelibus Saxe Majestatis Sacratissimæ Statibus et Ordinibus Regni,

Partiumque eidem annexarum veneranda in Persona, eosdem clementissime consolari dignata fuisset:

§. 1. Ut inter tot et tantas Suae Majestatis Sacratissimae erga Fideles sibi Status et Ordines exhibitas gratias, iidem merito dubitavissent, quidnam ex innumeris Regno huic haereditario clementissime exhibitis Gratiis, totque de immanis, Cervicibus Eorundem a longissimo tempore incubantis Hostis, ad Stuporem Orbis Europaei reportatis Triumphis, pro gratiarum actionis scopo principaliter assummere convenisset.

§. 2. Sive enim intra biennium, raro Magnorum, et felicissimorum etiam Monarcharum exemplo numeratos de tam validis Hostibus Triumphos; seu gloriosis armis suis, antiquos limites verus, extensam Patriam perpendissent; nonnisi immortalī digna memoria, in publicum Regni bonum exantlata Trophaea, unanimi applaudentium Regnicolarum voto testatum reddere cogeantur.

§. 3. Cumque pro tam immortalī Gloria, totque beneficiis, iidem Fideles Status et Ordines, nullo alio praeclariori gratitudinis signo, Suae Majestati Sacratissimae obnoxios se reddi posse arbitrabantur, quam si semet, ac Posterōs suos universos, praepriis Suae Majestati Sacratissimae, Ejusdemque utriusque Sexus Successoribus, dein Augustae quoque Domus Suae Austriacae Posteris, conformitate immediate subsequentium Articulorum, in omne tempus devoverent, et humillimē subjicerent; Deum Ter Optimum Maximum pro diuturno Suae Majestatis Sacratissimae, et praemissorum universorum Successorum perenni et felicissimo Gubernio, ardentibus votis suis demississime exoraturi.

§. 4. Ex quo vero ad plenam fidelium Civium, et Suae Sacratissimae Majestatis devotorum subditorum securam felicitatem, antiqua etiam Regni consuetudine et Patriis Legibus exigentibus, diaetale hoc remedium, Sua Majestas Sacratissima clementissime ordinare, et admittere dignata fuisset; ut proinde futuris quibusvis temporibus, ab omni confusione, et periculis, haereditarium hoc Suae Majestatis Sacratissimae Regnum praeservari; et non minus adversus omnem vim externam, quam quosvis etiam fatales internos Motus (ipsis Statibus et Ordinibus Regni, Partiumque eidem annexarum, plurimum damnosos) salutarī, et diaetaliter stabilienda modalitate, in omnes eventuales casus, tutum et provisum reddi; ac per id, cum reliquis etiam Suae Majestatis Sacratissimae Regnis, et Provinciis haereditariis mutua cointelligentia, et unio, adeoque publica Reipublicae Christianae quies, pax constans, imperturbata tranquillitas, sub Pio, Justo, Forti, Felici Suae Majestatis, et Augustae Domus Austriacae clementissimo Gubernio in aevum perdurare; ac continua Augustae Domus in Regno, et Sacra Ejusdem Corona, utriusque Sexus, exoptata, et communi Regnicolarum voto proclamata, Suaeque

Sacratissimae Majestati prompte, et fideliter oblata successio, melius obfirmari valuisset; et deinceps omnes, et quaelibet inconvenientiae praecaverentur; fidelesque Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum, in universis eorundem tam Diplomaticis, quam aliis quibusvis Juribus, Libertatibus, Privilegiis, Immunitatibus, antiquis Consuetudinibus, Praerogativis, et Legibus hactenus habitis, ac in praesenti quoque Diaeta conditis, et in futurum etiam diaetaliter condendis, permaneant, stabiliantur, et conserventur; eademque, et eadem, ab omnibus indispensabiliter observarentur; Jus et Justitia omnibus, et singulis, sancte, secundum Leges Patrias, hac etiam in Diaeta conditas, imperturbate administrarentur; benignaque eum in finem ad fideles Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum clementissime facta Propositio, et Paterna Mens, ac intentio secundaretur; attacti Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum demississime supplicant;

§. 5. Ut infrascriptos Articulos, ex Gravaminibus et humillimis Statuum et Ordinum Postulatis, penes benignam Suae Majestatis Sacratissimae resolutionem erutos; unanimique voto et Consensu (accedente benigna Ejusdem annuentia) conclusos, clementer acceptare; Regiaeque sua Autoritate ratificare, et confirmare; ac tam Ipsa benigne observare; quam per alios quoscunque observari facere dignetur.

Art. 1. Paternam sane, et clementissimam Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis erga Status et Ordines Regni in praesenti Diaeta, felicissime, et in frequentissimo; vix aliquando viso numero congregatos propensionem, et ad permansionem, Eorundem, ac incrementum publici Status Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum, proque stabilienda in omnem casum, etiam contra vim externam, cum vicinis Regnis et Provinciis Haereditariis Unione, et conservanda domestica tranquillitate directam curam et sollicitudinem, ex benignis Ejusdem Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, ad Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum clementissime emanatis Literis Regalibus; ac novissime factis Propositionibus; devoto sane homagialis Fidelitatis Eorundem zelo, et constanti fervore humillime intelligentes; pro hoc erga Eosdem clementissime exhibito Paterni affectus Gratiarum singulari voto, quodve non obstantibus in adversum quibusvis gravissimis, Sacrum Romanum Imperium et Europaeam quietem tangentibus curis, et laboribus, in medium fidelium Statuum suorum semet conferre, et Eosdem in Altissima iisdem summe Veneranda Persona sua, paterne consolari, et primum ac ante omnia, nullaue praevia fidelium Statuum et Ordinum eatenus praemissa humillima Supplicatione, ex puro erga Eosdem paterno affectu, universos Status et Ordines Regni sui Haereditarii Hungariae Partiumque, Regnorum et Provinciarum eidem

annexarum, in omnibus tam Diplomaticis, quam aliis quibusvis Juribus, Libertatibus, Privilegiis, Immunitatibus, Consuetudinibus, Praerogativis et Legibus, hactenus concessis, et conditis, ac in praesenti Diaeta, et in futurum etiam, Diaetaliter condendis conservaturam offerre; et easdem, ac earundem singulas clementissime confirmare dignata fuisset; humillimas, et quam possunt, maximas Sacratissimae Caesareae ac Regiae Majestati ideo etiam gratias referunt.

§. 1. Quod Foemineum quoque Sexum Augustissimae Domus Suae Austriacae, usque ad Ejusdem, et ab Eodem Descendentium defectum, ad Regiam Hungariae Coronam, Partesque, Regna et Privincias, ad eandem Sacram Coronam pertinentes, unanimi universorum Statuum et Ordinum Regni, Partiumque eidem annexarum libero voto proclamatum; et per solennem Eorundem Statuum et Ordinum ad Sacratissimam Caesaream et Regiam Majestatem, Viennam expeditam Deputationem vocatum;

§. 2. Et ejusmodi oblationem, tam pie, et clementer, gratoque animo acceptare, et fidelium Statuum, et Ordinum suorum piis, ac salutaribus votis, non tantum annuere dignata esset;

§. 3. Sed ejusmodi in Sacra Regni Hungariae Corona, et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis Successionem, eodem, quo Masculorum Primogeniturae Ordine, secundum normam in reliquis Suae Majestatis Sacratissimae Regnis et Provinciis Haereditariis, in, et extra Germaniam sitis, jam per Eandem ordinatam, stabilitam, publicatam et acceptatam, inseparabiliter, habitaque in gradu aequalitate, ejusdem Lineae Praerogativae Masculorum ratione, dirigi, servari et custodiri vellet;

§. 4. Ita, ut illa, vel Masculus Ejusdem Haeres, qui, vel quae, praemissorum Augustae Domus Austriacae Regnorum et Provinciarum Haeres, juxta memoratam normam Primogeniturae, in Augusta Domino Austriaca receptam existet; eodem Successionis, pro his, et futuris quibuscunque casibus, Haereditario Jure, etiam pro infallibili Rege Hungariae, Partiumque, Regnorum, et Provinciarum eidem annexarum, aequae indivisibiliter intelligendarum, habeatur et coronetur.

IV.

Leopoldi II. Imp. et Reg. Decr. I. Posonii 1790°/₁ editum.

Praefatio: Quod Josephus II. Romanorum Imperator et haereditarius Hungariae, Partiumque annexarum Rex post fata Augustissimae condam Dominae Imperatricis et Reginae Apostolicae Mariae-Theresiae, Anno 1780. intervena ex ordine stabilitae Articulo 1. et 2. 1723.

Successionis Gubernacula Regni Hungariae, Partiumque annexarum, facta in antecessum solenni de observandis Legibus sponsione suscipiens, Anno recens evoluto 1790. se expleturum promiserat, et a cujus procurando Effectu, signanter Legalis Sui Inaugurationis susceptione, et Coronationis Diaetaeque celebratione eundem subsecuta Anno 1790. die 20. Februarii Mors impediverat, id statim cum Aditu Regiminis Augustissimus Dominus Leopoldus II. Romanorum Imperator et Rex Hungariae, ad quem Josepho II. sine mascula prole decedente ex memoratis 1. et 2. Articulis generalis Regni Diaetae Anno 1723. celebratae Haereditas et Successio in Regno Hungariae pertinebat, praestare coepit.

Nam nulla interposita mora, generalem Regni Diaetam pro Dominica secunda post Pentecosten, seu 6. Junii in Liberam, Regiam, ac Metropolitanam Civitatem Budensem indixit, ac Regimen suum (prout id in benignis suis Propositionibus declarare dignatus est) a fidei Legum de Regia Successione sonantium Custodia auspicaturus, primum et ante omnia Regiam Sui Inaugurationem ad Mentem positivarum praelibati Regni Hungariae Constitutionum instaurandam, Coronationem solenni Ritu peragendam, Diplomaticque Elargitionem, et Juramenti in ea, qua a Majoribus suis dictum fuit, Forma depositionem, inter Regii sui Muneris Partes numeravit, id quoque benigne pollicitus, quod, quia officium Palatini in praelibato hoc Regno Hungariae vacaret, ac pro vacante dicto officio certos e medio fidelium suorum Statuum et Ordinum Candidatos denominabit, Electionique Eorundem proponet, riteque ac legitime electum in consueta Jurisdictione, et auctoritate secundum Tenorem legum Regni benignissime conservare dignabitur.

Cum autem Pertractatio objectorum Diaetalium diutius perduraret, Negotiis et Coronatione Imperiali avocatus, ut Desiderio Statuum et Ordinum Regni suae Majestatis Coronationem summo opere anhelantium satisficeret; translatis, Statibus etiam et Ordinibus Regni hanc Regiam Voluntatem prompte obsecundantibus, in Liberam ac Regiam Civitatem Posoniensem Comitibus, ipsa sua Majestas Caesareo-Regia in Persona comparuit, et Diaetae praeiit, Legibus de Creatione Palatini impletis, et Diplomate subscripto, ac edito, die 15. Novembris cum summa et incredibili omnium voluptate Coronam Regiam suscepit, et Juramentum quoque in ea, qua per Magnae Memoriae Genitricem suam, et Reginam Apostolicam Mariam Theresiam praestitum fuit, forma deposuit, atque ita solennem Inaugurationem Ritu Patrio inter faustissimas acclamationes et comprecationes peregit.

Fiducia et Devotio erga suam Majestatem Caesareo-Regiam, data Legibus ac Juribus securitate, excitata inde majus adhuc cepit Incrementum, quod reipsa, et dictis, et factis Benignitatis et Clementiae plenissimis id quod palam ad omnium Consolationem dicere dignata est, confirmaverit, se in Medium Statuum et Ordinum Regni, non veluti Regem ac

Dominum, sed veluti Patrem in Sinum Familiæ venisse, quæ tanto Principe, ac Populi Patre digna Declaratio nulla unquam Posterorum oblivione obliterabitur.

Qua Benignitate Status et Ordines ad Fiduciam, Venerationem, Amorem provocati, Suae Majestatis Commoda et Dignitatem cum felicitate publica, suæque ætissimo Vinculo nexam agnoscentes, pro tuenda Regis, et Augustæ Domus, Regniq[ue] dignitate universas Vires, et facultates impendere, atque ipsam Vitam ad præscriptum Legum consecrare separatos declararunt, Deum Immortalem comprecati, ut suam Majestatem, Augustamque Sobolem, diutissime incolumen servare, et promptam Voluntatem, Viresque potenti auxilio suo adjuvare dignetur, ut splendor Regni, Thronique sub Gubernatione, quam diuturnam esse exoptant, Suae Majestatis non tantum nullam Diminutionem patiatur, sed magis in dies increseat, in quo omnibus adnitentur Viribus.

Solemnibus Coronationis peractis cum Diaetales Tractatus inter Suam Majestatem Caesareo-Regiam, fidelesque Status et Ordines ad finem perducti, atque ita Articuli communi Voto et Consensu, accedente benigno Majestatis Annutu conclusi sint; hos, ut sua Majestas clementer acceptare, et autoritate sua Regia ratificare, ac tam Ipsa benigne observare, quam per alios quoscumque observari facere dignetur, supplicant.

Art. 1. Serenissimo quondam Principe Domino Josepho hujus Nominis II. electo Romanorum Imperatore et hæreditario Hungariæ Rege de hac mortali Vita et temporaneo Regimine ad sempiternam Immortalitatem, ac æternæ Gloriæ Coronam evocato, ex eoque, quod nullam superstitem Prolem masculam post se reliquerit, Serenissimo ac Potentissimo Domino D. Leopoldo II. Romanorum Imperatore, qua Eundem ætate immediate sequente germano et uterino Fratre, adeoque juxta Successionis Ordinem libero Principis et Statuum Regni arbitrio in Art. 1. et 2. generalis Hungariæ Diaetæ in Anno 1723. concluso stabilitum Eidem atefato Fratri suo in isto Hungariæ Regno ac Partibus eidem annexis succedente, fascesque et Gubernacula Regni legitime suscipiente, fideles Status et Ordines prænotatorum Articulorum Contextus non immemores, pro Exigentia homagialis suæ Fidei et Devotionis Eandem suam Majestatem Sacratissimam, qua legitimum ac hæreditarium Regem et Dominum ipsorum elementissimum post extraditos benigno Diplomati suo insertos Articulos, depositumque secundum formulam subinsertam Juramentum, invocato Dei ter optimi maximi Auxilio, sacro Apostolici Hungariæ Regni Diademate unanimes inter Applausus et faustissimas Acclamationes ritu solenni coronarunt.

Art. 2. Fideles Status et Ordines Inclty Regni Hungariæ, et Partium annexarum ultro per suam Majestatem Regiam pro fausta Sui Coronatione ad Diaetam convocati prooptime recordantur, qualiter vigore

Articulorum 1. 2. et 3. 1723. jus haereditariae Successionis in Regno Hungariae, Partibusque, Regnis et Provinciis eidem annexis in Sexum foemineum Augustae Domus Austriacae translatum fuerit, quodve erga semper occasione cujuslibet Inaugurationis ad praescriptum Legum suscipiendae praemittendam diplomaticorum Articulorum acceptationem, Juramentique depositionem Eum, quem juxta praestabilitum successionis Ordinem eadem successio respiciet, pro legitimo Suo Rege et Domino habituros, et coronaturos se declaraverint.

Cum itaque Sacra Caesarea Regia Majestas via legitimae et immediatae successionis Regimen Regni hujus suscepisset, ejusmodique Articulos acceptasset, et Juramentum in ea, qua per Augustam Genitricem Suam et Reginam Apostolicam Mariam Theresiam praestitum fuerat, forma deposuisset, ac diaetaliter faustissime coronata fuisset, Legesque Regni, ac Jura, Libertates et Privilegia antiqua se observaturam elementer spopondisset, visum est SS. et OO. Articulos Diplomaticos, seu ipsum sacrum Diploma, Juramentique Formulam Constitutionibus inseri, inscribi-que facere, cujus quidem tenor sequitur in hunc modum :

Nos Leopoldus II. Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus ; Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. Rex Apostolicus, agnoscimus et memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis : Quod posteaquam ex inscrutabili Divini Numinis Judicio Serenissimum et Potentissimum olim Principem Dominum Josephum hujus Nominis II. electum Romanorum Imperatorem, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regem, Archiducem Austriae, Dominum germanum Fratrem nostrum felicitis Recordationis desideratissimum Anno nunc labente, Mense Febuario de hoc mortali Vita et temporaneo Regimine ad sempiternam Immortalitatem ac aeternae Glorae Coronam evocari et transferri contigisset, ac ex eo, quod nullam superstitem masculam Prolem post se reliquisset, Nos, qua aliunde ex asse Haeres, et immediatus Successor in Regno Hungariae et Partibus eidem adnexis Vigore Art. 1. et 2. Diaetae Anno 1723. conclusae, legalem Successionem nostram declarantium et stabilientium legitime successissemus, ac ad mentem Legum Regni pro felici, eaque faustissimis Votis Deo ter optimo Maximo auxiliante instauranda Inauguratione nostra Fidelibus nostris universis Incliti Regni nostri Hungariae et Partium eidem annexarum Statibus et OO. Conventum seu Diaetam intra idem Regnum Hungariae, utpote in Regiam Liberamque Civitatem nostram Budensem pro Dominica 2. post Pentecosten, seu die 6. Mensis Junii Anni modo labentis infrascripti indixissemus et promulgassemus, ac deinde pro fausta Nostri Coronatione Posonium transtulissemus, ad eandemque Nos etiam personaliter comparentes eidem praefuissemus, fideles nostri universi Domini Praelati, Barones, Magnates et Nobiles, caeterique Status et Ordines mentionati nostri Incliti Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum ad praefatam Diae-

tam pleno et frequentissimo numero comparentes, praementionatarumque Diaetalium Constitutionum haud immemores pro exigentia eorundem debitam et homagiale[m] erga Nos, qua legitimum et haereditarium Regem suum ac Dominum Devotionem et Fidelem testati, desiderioque auspicandae felicissimae Inaugurationis nostrae ducti, supplicaverunt Majestati Nostrae humillime et rogaverunt, ut innuentibus praecitatis Constitutionibus omnino ante adhuc faustissimam Coronationem nostram Nos infrascriptos Articulos, omniaque et singula in iisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes benigne acceptare, et autoritate nostra Regia approbare et confirmare, ac tam Nos ipsi benigne observare, quam per alios, quorum interest, firmiter observari facere dignemur; quorum quidem Articulorum Tenor sequitur in hunc modum:

P r i m o : Quod praeter ab antiquo deductam haereditariam Regiam successionem, Coronationemque in reliquo universas et singulas communes istius Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum Libertates, Immunitates, Privilegia, Statuta, Communia Jura, Leges, et Consuetudines, a Divis quondam Hungariae Regibus, et gloriosissimae memoriae Praedecessoribus nostris, hactenus concessas et confirmatas, in futurumque concedendas, et per Nos confirmandas (ad quas et quae dicti Status et Ordines formulam quoque Juramenti ad initium Decretorum Serenissimi olim Principis Domini Ferdinandi I. gloriosae Reminiscentiae Antecessoris nostri positam, extensam, et reductam habent) exclusa tamen et semota Articuli Decreti Divi Andreae Regis II. de Anno 1222. Clausula incipiente: *q u o d s i v e r o n o s*, etc. usque ad verba: *i n p e r p e t u u m F a c u l t a t e m*, in omnibus suis Punctis, Articulis et Clausulis, prout super eorundem usu et intellectu (salva tamen semper quoad ea, quae per Art. 8. 1741. excepta sunt, ejusdem Legis Dispositione) Regio et communi Statuum Consensu diaetaliter conventum fuerit, firmiter et sancte observabimus, per aliosque omnes et singulos inviolabiliter observari faciemus.

S e c u n d o : Sacram Regni Coronam juxta veterem consuetudinem ipsorum Regnicolarum, Legesque Patrias per certas de eorum medio unanimiter sine discrimine Religionis ad hoc delectas et deputatas Personas saeculares in hoc Regno conservabimus.

T e r t i o : Hactenus recuperata et exposit Deo adjuvante recuperanda quaevis hujus Regni Partiumque ei annexarum Tenuta, et Partes ad mentem etiam juramentalis formulae praenotato Regno et eidem annexis Partibus de toto reincorporabimus.

Q u a r t o : Quod in Casu, quem Deus procul avertere velit, Defectus utriusque Sexus Archiducum Austriae, praepremis quidem ab atefato Avo nostro Carolo VI., dein in hujus Defectu a Divo olim Josepho I., his quoque deficientibus ex Lumbis Divi olim Leopoldi I. Imperatorum et Regum Hungariae descendentium, juxta etiam dictamen praecitatorum 1. et 2. Articulorum praefatae Diaetae Anni 1723. Praerogativa

Regiae Electionis, Coronationisque antefactorum Statuum et Ordinum in pristinum Vigorem, Statumque redibit, et penes hoc Regnum Hungariae, et praedictas Partes, ejusdemque antiquam consuetudinem illibate remanebit.

Quinto: Ut premissum est, toties, quoties ejusmodi Inauguratio Regia intra ambitum saepefacti Regni Hungariae, successivis temporibus Diaetaliter instauranda erit, toties Haeredes et Successores nostri futuri neocoronandi haereditarii Reges praemittendam habebunt praesentis Diplomaticae Assecurationis Acceptationem, deponendumque superinde Juramentum. Nos itaque praedicta universorum Statuum et Ordinum Regni Hungariae, et Partium eidem annexarum Instantia benigne admissa pro benigna animi nostri Propensione, ipsisque benigne gratificandi voluntate, praeinsertos universos Articulos, ac omnia et singula in iisdem contenta, rata, grata et accepta habentes, eisdem nostrum Consensum benevolum pariter, et Assensum praebuimus, et illos, ac quaevis in eis contenta clementer acceptavimus, approbavimus, ratificavimus, et confirmavimus; Promittentes et assecurantes Status et Ordines in Verbo Nostro Regio, quod praemissa omnia tam nos ipsi observabimus, quam per alios fideles subditos nostros, cujuscumque Status et Conditionis existant, observari faciemus, uti vigore hujus Diplomatis Nostri acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus atque promittimus: In cujus Fidem et Testimonium Litteras has manu propria subscripsimus, et Sigilli nostri Regii appensione muniri fecimus. Datum in Arce nostra Regia Posoniensi, Die 14. Mensis Novembris, Anno Domini 1790. Regnorum nostrorum Primo.

Juramenti autem Regii contextus talis erat:

Nos Leopoldus II. Dei Gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex Apostolicus, Archidux Austriae etc. Qua praelibat Regni Hungariae et aliorum Regnorum ac Partium eidem annexarum Rex, juramus per Deum vivum, per ejus Sanctissimam Genitricem Virginem Mariam, ac omnes Sanctos: Quod Ecclesias Dei, Dominos Paelatos, Barones, Magnates, Nobiles, Civitates Liberas, et omnes Regnicolas in suis Immunitatibus, et Libertatibus, Juribus, Legibus, Privilegiis, ac in antiquis bonis, et approbatis consuetudinibus conservabimus, omnibusque Justitiam faciemus; Serenissimi quondam Andreae Regis II. Decreta (exclusa tamen et semota Art. 31. ejusdem Decreti Clausula incipiente: quod si vero nos etc. usque ad verba: in perpetuum facultatem) observabimus: Fines Regni nostri Hungariae, et quae ad illud quocumque Jure, aut Titulo pertinent, non abalienabimus, nec minuemus, sed quoad poterimus, augebimus, et extendemus, omniaque illa faciemus, quaecumque pro Bono publico, Honore et incremento omnium Statuum, ac totius Regni nostri Hungariae juste facere poterimus; Sic nos Deus adjuvet, et omnes Sancti.

A JOGTUDOMÁNY MAGYAR KLASSZIKUSAI

Sorozatszerkesztő: Petrik Ferenc

Reprint kiadás

DEÁK „ADALÉK”-A ÉS A MAGYAR KÖZJOG

UTÓSZÓ ÉS JEGYZETEK

DEÁK FERENC „ADALÉK A MAGYAR KÖZJOGHOZ”
CÍMŰ KÖNYVÉHEZ

ÍRTA: KOVÁCS ISTVÁN

KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 1987

UTÓSZÓ

1. Az osztrák birodalomban élő valamennyi nép közül a német után a magyart hatja át leginkább az államiság szelleme. A legkegyetlenebb üldözések és a legszigorúbb rendszabályok ellenére, amellyel az osztrák kormány kilenc esztendőn keresztül, 1850-től 1859-ig igyekezett megtörni elszántságukat, a magyarok nemcsak hogy nem mondtak le nemzeti függetlenségükről, hanem kitartottak és kitartanak a szerintük éppoly történeti jog mellett, hogy állami uralmat gyakoroljanak valamennyi más törzs felett, amely velük együtt a magyar királyságot benépesíti, annak ellenére, hogy maguk az egész királyságnak alig több mint egyharmadát alkotják... – írta Bakunyin 1873-ban, az alig néhány éve létrejött osztrák–magyar birodalom első időszakát értékelve.¹ Ez a vélemény egybeesik az európai politikai irodalomban akkor általánosnak ítéltető nézetekkel. Az viszont már a kiegyezés utáni esztendőök hazai jogi-politikai gondolkodására jellemző, hogy az uralkodó osztályok széles rétege az ősi közjogi intézményekben látta a magyar államiság legerősebb támaszát. „A magyar közjogot keletkezése óta az 1848-iki újjáalakításig ugyanazon szellem, a szabadság szelleme lengi át. Oly sok ellenség, anynyi vihar között ez tartotta fenn ekkorig a magyart; míg hozzá hű marad, létét önállását nem érheti veszély” – olvashatjuk a magyar közjog történetét summázó rövid összefoglalásban – mindjárt a kiegyezést követő első években.²

Az olvasó most, a kiegyezés 120. évfordulóján veheti kézbe a korszak magyar közjogtudományának legkiemelkedőbb alkotását, Deák Ferenc egyetlen könyv alakban is megjelent önálló művét: „Adalék a magyar közjoghoz.” Egészen nyilvánvalóan azért, mert a magyar közvélemény ma is ebben a műben látja a kiegyezés koncepciójának megalapozását. Azóta a történeti irodalom bemutatta a kiegyezés eseményeinek egész

¹ Vö.: Mihail Bakunyin: Államiság és anarchia, Budapest. 1984. 48. old.

² Vö.: Rónay Dezső: A magyar közjog 1867 előtt, Arad, 1871. 15. old.

naptárát, az indítékokat, a mögöttük álló osztályviszonyokat, osztályerőket, az egyes tárgyalások szerepét, a kezdeteket és a többszöri újrakezdést, az írásbeli és szóbeli véleménycserék hangnemt, a hangos és néma fenntartásokat, az előre- és visszalépéseket és így tovább. Ez az irodalom feltárta a kiegyezés nemzetközi összefüggéseit is. Ma már tudjuk, hogy a Habsburg-ház és a magyar nemzet közötti megegyezés lényegében olyan kényszerpályán jött létre, mely általában és fő vonásaiban megfelelt a nagyhatalmak az idő szerinti érdekeinek, tulajdonképpen közbeeső állomása volt annak a folyamatnak, amelynek eredményeként végül is kialakulhatott a nemzetközi erőviszonyok olyan elrendeződése, egyensúlya, ami – legalábbis Közép-Európában – viszonylag hosszabb időszakra biztosította a békés fejlődés feltételeit.³

Persze mindez nem jelenti azt, hogy egyszer s mindenkorra jogerősen lezártnak kell tekintenünk azt a sokszor újramezdett pert, ami Kossuth Cassandra-levele óta folyik a kiegyezés ügyében, különösen annak megítélése körül, hogy a magyar uralkodó osztályoknak egyáltalán volt-e választási lehetőségük, létezett-e számukra másik reális döntési alternatíva? Deák Ferenc (született Söjtörön, Zala vármegyében, 1803. okt. 17-én, meghalt Budapesten 1873. január 29-én) – életművével könyvtárnyi irodalom foglalkozik – közéleti szereplésének első napjaitól (1832-ben a vármegye alispánja, 1833-tól Zala vármegye követe az Országgyűlésen) haláláig. Erről az irodalomról részletes bibliográfiát közöl a Zalai Gyűjtemény.⁴ Számos munka vizsgálja Deák Ferencnek az egész magyar jogrendszer átalakításában betöltött szerepét, igen értékes tanulmányok elemzik Deák közjogi nézeteit, különösen az „Adalék” létrejöttének körülményeit, szerepét a kiegyezés folyamatában.⁵ Mindez szinte egyértelműen meghatározza a reprint kiadáshoz fűzött utószó keretében vállalható feladatokat.

³ A kiegyezés korábbi és újabb irodalmát egyaránt figyelembe veszi – ideértve a nemzetközi irodalom jelentősebb műveit is. Magyarország története, 1848–1890. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. I., II. k. Emellett bibliográfiát is közöl a nem hivatkozott jelentősebb művekről. Vö.: 1621–1635. old.

⁴ Vö.: Hernádi László Mihály: Deák Ferenc Bibliográfia. In.: Tanulmányok Deák Ferencről, Zalaegerszeg, 1976. 379–434. old.

⁵ Ld. erről – különösen Hanák Péter: Deák hűsvéti cikkének előzményei. Történelmi Szemle 1974. évi 4. szám. 565. old. és kk.; Takács Imre: Deák Ferenc és a magyar közjog. In.: Tanulmányok Deák Ferencről. Zalaegerszeg, 1976. 85–105. old.; Hanák Péter: Deák és a kiegyezés közjogi megalapozása. (A Pragmatica Sanctio újra értelmezése. Uo. 305–335. old.) Ld. még Szabad György: Forradalom és kiegyezés válaszüttján (1860–61) (Bp. 1967. 644. p.) és „Az önkényuralom kora (1849–1867)” c. munkáját. In: Magyarország története 6/1. (1848–1890). Bp. 1976. 435–764. old.; Kosáry Domokos: Magyarország Európa újkori nemzetközi rendszerében c. művét (Bp. Akadémiai Kiadó, 1985.).

Az „Adalék”-ot mint a jogtudomány, ezen belül is mint a magyar közjogtudomány alkotását vizsgáljuk. Ennek során szem előtt tartjuk, hogy Deáknak ez a munkája, bár figyelemmel van a magyar közjog egész fejlődésére, mégis elsősorban a trónöröklési rendet meghatározó Pragmatica Sanctiót és az azt követő közjogi törvényhozást vizsgálja részletebben annak érdekében, hogy az 1848. évi magyar törvények elfogadásának és hatálybaléptetésének alkotmányosságát igazolja. Ez adja a bázist ahhoz, hogy az 1848. évi törvények alkotmányosságának elismertetését és az erre épülő jogfolytonosságot tekintse a kiegyezés alapjának vagy inkább elengedhetetlen előfeltételének. Ezt figyelembe véve Deák „Adalék”-át mindenekelőtt a közjog kialakulásának és fejlődésének egész folyamatát figyelembe véve kell értékelnünk. A mű közjogtudományi értékelésével különben a deáki hagyaték szellemében járunk el. Köztudott ugyanis, hogy Deák magát elsősorban nem politikusnak, hanem jogásznak tekintette. Persze nem lehet kizárni azt a lehetőséget sem, hogy ez a politikai taktika része, olyan tudatosan vállalt szerep, ami különösen illett az 1848-as első magyar felelős minisztérium igazságügy-miniszteréhez. Emellett kritikus helyzetekben ez hasznos hivatkozási alappá válhatott. Gondoljunk pl. a königgrätzi csatát (1866. júl. 3.) követő napokból ránk maradt feljegyzésekre. A csatavesztés hírére Deák barátai azt tanácsolták, hogy azonnal vegye fel a személyes kapcsolatot az uralkodóval, gyorsan használja ki az új helyzetből adódó lehetőségeket. „A mostani események a magyar ügyet az európai viszonyokkal hozzák összefüggésbe – válaszolta Deák –, én ezeket nem ösmerem, én csak a magyar törvényeket ösmerem, én a mai pillanatban nem vállalkozhatom a vezetésre.”⁶ Ma már igen nehéz lenne megállapítani, hogy ebből mennyi a politikus taktikai jellegű fontolgtatása olyan időszakban, amikor még hiányoztak a kellő információk az új helyzet megítéléséhez, s a Bismarck által létrehozott magyar légió sorsa sem volt ismeretes, és mennyi a tudatos elhatározás egy olyan szerep következetes vállalására, amit Deák mindig erőteljesen hangsúlyozott. A taktikai kombinációknak azonban végül is ellentmond az, hogy néhány nappal később (1866. júl. 18.), amikor a császár kívánságára Bécsben mégis létrejött a személyes találkozás, Deák nem változtatott a tudományosan megalapozott közjogi érvelésen és a korabeli információk szerint „az uralkodó különösen megörült azon kijelentésének, hogy hite szerint a magyar nemzet Kö-

⁶ Vö.: Gorove István naplófeljegyzése. In: Deák Ferencz beszédei. Kónyi gyűjtése. (Továbbiakban: Kónyi Gyűjtemény) II. kiadás, 3. kötet. Budapest, 1903. 765. old.

niggrätz után is csak azt követeli, és semmivel sem többet, mint Königgrätz előtt.⁷ Megint más kérdés, hogy a dualista megoldást ellenző udvari körök számára ismétetlen kényelmetlenné vált a közjogász Deák, mihelyst nyilvánvalóvá lett, hogy Poroszországnak és Bismarcknak sem érdeke a Habsburg birodalom megdöntése. A magyar kérdés – a magyar légio létrehozása ellenére – egyáltalán nem szerepelt a béke feltételei között. Megelégedtek azzal, ha Ausztria kivonul a Német Szövetségből. Szavahihető kortárs feljegyzése szerint a császár, mindjárt a Prágai Béke másnapján (1866. aug. 31.) bizalmasai körében rosszallását fejezte ki afelett, hogy Deák minden kérdést kizárólag jogi nézőpontból vizsgál, és nem méltányolja eléggé a monarchia általános érdekeit.⁸ Ezek után egyáltalán nem lehet csodálkozni azon, hogy a tárgyalások előrehaladásával az osztrák fél oldalán mindinkább nőtt azoknak a csoportja, akik egyáltalán nem méltányolták Deák következetességét a közjogi alapok hangsúlyozásában. Egymás között egyszerűen „advokat” (ügyvéd) néven emlegették,⁹ és nem rejtették véka alá azt a véleményüket, hogy szívesebben tárgyalnak a Deák-párt jóval rugalmasabb tárgyaló partnereként fellépő megbízottaival, mint magával Deákkal.

A mű jogtudományi értékelését más érvek is támogatják. Így pl. a Magyar Tudományos Akadémia Törvénytudományi Osztálya 1867. január 17-i ülésén a könyvet – mint különösen jelentős tudományos eredményeket tartalmazó munkát – akadémiai nagydíjban kívánta részesíteni, s a határozat csak azért nem jött létre, mivel Deák – tudomást szerezve a javaslatról – az Akadémia ügyrendjének 94/a szakaszára hivatkozással tiltakozást jelentett be. Az említett szakasz ugyanis kimondta, hogy „többektől írt gyűjteményben megjelent munkára díj nem adható”. Márpedig az „Adalék” először nem önálló könyvként, hanem a Budapesti Szemle 1865. évi I. számában közölt tanulmányként jelent meg több más tanulmánnyal, illetve közleménnyel együtt. (Erre utal egyébként az ugyancsak 1855-ben megjelent önálló kiadás címlapjának felirata is.)¹⁰ Azt is mondhatnók tehát, hogy a mű hivatalos jogtudományi elismerése korabeli okiratokkal, sőt „közokirattal” is dokumentálható. Mégpedig egy olyan jogrendszer és jogtudomány képviselői részéről,

⁷ Uo. 769. old.

⁸ „Deák derék ember, bizalmam van hozzá: becsületes okos embernek tartom. Becsületesen gondolkodik, csak nem tudja eléggé méltányolni a Monarchia körülményeit. Mindent jogi álláspontból kiindulva tárgyal.” Kónyi Gyűjtemény, IV. kötet Budapest, 1903. 44. old.

⁹ Kónyi Gyűjtemény, IV. k. Budapest 1903. 203. old.

¹⁰ Vö.: Deák Ferenc beszédei, Kónyi Gyűjtemény, IV. köt. Budapest, 1903. 193. old.

amelyet a Lajtán túl, a birodalom osztrák oldalán is igen nagyra tartottak. Erről a Deák által megbírált munka, Lustkandl „Magyar–Osztrák Államjog”-a is tanúskodik. Lustkandl könyvének előszavában ugyanis összefoglaló ismertetést ad a kérdést tárgyaló jogi irodalomról és sajnálattal állapítja meg, hogy az Ausztria és Magyarország közjogi viszonyával foglalkozó, korábbi művek nagy többségének alig van tudományos értéke. A kevés, általa is tudományos igényű munkának minősített feldolgozás között több magyar közjogi munkát is említ, ezek sorában ismételten utal Deák korábbi országgyűlési felirataira, illetve azok tervezeteire. Sőt óvatos megfogalmazásban ugyan, de tesz olyan sommás megállapítást is, hogy az osztrák irodalomban feltalálható, a kérdéssel foglalkozó újabb művekhez viszonyítva „valamivel értékesebbek, de nem mindig egészen helyesek néhány magyar szerző latin nyelvű értekezései a magyar alkotmány sajátos kérdéseiről...”¹¹ Másrészt csodálattal hajlik meg a Corpus Juris Hungarici előtt. „De bármilyen álljon is az említett írásokban és azokban, amelyek esetleg bárhol is megjelentek, az a mély meggyőződésünk, hogy még nem jelent meg semmi, aminek a Corpus Juris Hungarici-val csak megközelítően is azonos értéke lenne.” A Corpus Juris Hungarici, a Magyar Törvénytár a XVI. századtól kezdve az új törvényekkel folyamatosan kiegészítve számos kiadást ért meg. Az 1628. évi bécsi kiadástól kezdve első részében Werbőczy Hármaskönyvét is magában foglalta. A múlt század derekán főként a budai 1822. évi és 1844. évi kiadásokat használták. A Corpus Juris Hungarici (ezen belül Werbőczy Hármaskönyve) valóban hatalmas közjogi anyagot tartalmazott (ha nagyrészt nem is elkülönítve, hanem a Hármaskönyv különböző helyein szétszórva). Az is megjegyzésre érdemes, hogy míg a magánjogi szabályok általában többször is módosultak, változtak, addig az egyszer törvénybe iktatott alapvető közjogi szabályok gyakran évszázadokon át hatályban maradtak, esetleg egyes biztosítékok tartalmának meghatározásánál századok múltán is hivatkozási alapul szolgáltak. Gondoljunk pl. arra, hogy közjogászaink egy része még közvetlenül a felszabadulás előtti években is a magyar alkotmány egyik legfontosabb megismerési forrását látta a Hármaskönyvben.¹² A Corpus Juris Hungarici tekintélye magyarázza, hogy Lustkandl könyve előszavában külön is hangsúlyozza:

---

¹¹ Lustkandl, Wenczel: Das ungarisch-österreichische Staatsrecht. Wien, 1863. XVI. old. és kk.

¹² „Nincs a magyar alkotmányjognak úgyszólván egyetlen fontosabb tanítása sem, melynek kiindulójául ne hivatkoznánk a Hármaskönyvre, amelyet általában is, de ma még sokkal inkább tarthatunk közjognak, mint magánjognak”...írta Csekey István 1942-ben. Majd

nem saját álláspontjának kifejtésére törekszik, hanem a magyar közjognak a Corpus Juris Hungarici-ben tételes jogként rögzített egyszerű leírására, – ismertetésére – mindazokban a kérdésekben, amelyek a magyar-osztrák viszony közjogi alapjainak meghatározásában felmerülnek. „Amit mondani fogunk, egyetlen pontban sem mondható csak a mi véleményünknek, ez Magyarország vonatkozásában a Corpus Juris Hungarici véleménye; a többi országot illetően (értve ez alatt az osztrák császárság többi országát – K. I.) egyben a Corpus Juris Hungarici-nek megfelelő többi osztrák tételes törvény véleménye.” Ezzel együtt előrebocsátja azt is, hogy elhatárolja magát az ún. jogeljátszási vagy jogvesztési elmélettől (Verwirkungstheorie), azzal az indoklással, hogy „Egy nép éppen úgy nem veszítheti el jogát, mint ahogyan az uralkodóház sem csupán azért, mert valamelyik uralkodó jogtalanul járt el. De éppen azért, mert egy nép nem veszítheti el jogát, Ausztria népei sem veszthetik azokat a jogaikat Magyarországgal szemben, melyek őket a magyar alkotmány szerint megilletik.” Ismeretes, hogy a Habsburg-ház több mint egy évtizeden át a „jogvesztés” elméletével indokolta a magyar alkotmányos intézmények megsemmisítését. A felfogás lényegét Alexander Bach (1813–93.), az abszolutizmus belügyminisztere a magyarországi tartományok jogi helyzetéről intézkedő rendeletében a következők szerint foglalta össze: Magyarország alkotmányos intézményeit nyílt lázadás és forradalom által elvesztvén, a területén létesített öt közigazgatási kerületben csak császári kegyelemből és a császár teljhatalma alapján állítatnak fel képviselői intézmények. (Egyébként ezeket a képviselői intézményeket végül is nem hozták létre.)¹³ Lustkandl a jogvesztési elmélet elítélése mellett kifejezetten is utalt arra, hogy Ausztria és Ma-

---

néhány példát külön is megemlít, köztük a törvényhozó hatalom struktúrájának meghatározását, a törvény kötelező erejének eredetét, a törvényt magyarázat szövegét és formáit, a törvényhozó és végrehajtó hatalom elválasztását, a rendeletalkotás korlátait, az önkormányzat, mint a helyi államigazgatás meghatározását és így tovább. Vö.: Csekey István: Werbőczy és a magyar alkotmányjog. Kolozsvár, 1942. Kiny. Acta Juridica-Politica, 2. 34. old. és kk.

¹³ A fejedelmi abszolutizmus rendszere mellett más példákat is tudunk a jogvesztési elmélet felhasználására. Így pl. Ukrajna 1654-ben (akkor még Kis-Oroszország néven) a lengyelek elleni függetlenségi harcaiban védelmet és szövetségest keresve – rendi gyűlése kimondotta a cár uralma alatt álló Oroszországgal való egyesülését, az egyidejűleg kötött szerződésben azonban megőrizte saját állami szervezetét, külön is aláhúzva a zaporozsiei kozákok kiváltságait. Kis-Oroszország külön állami szervezetét és önkormányzatát később Nagy Péter azon a címen törölte el, hogy a kozákok által választott akkori hetman, Mazepa, a svédekkel szövetséget kötött, tehát az ellenséggel cimborált. Ettől kezdve egy kis-orosz helytartótanácson keresztül a cári udvarból kormányozták Ukrajnát – bár időnként megengedték, hogy a kozákok saját maguk valasszák hetmanjukat. Vö.: A Szovjetunió szövetségi alkotmányai. (Szerk.: Kovács István, Budapest 1982. 34. old.)

gyarország viszonyának elrendezésében „a jogfolytonosságot” vallja. A könyv végül is azért vált különösen veszélyessé, mert az 1848 előtti magyar közjogot meghatározó törvények szövegéből olyan célzatos válogatást közölt, illetve az egyes törvényeket vagy azok részleteit olyan célzatos értelmezéssel látta el (esetenként az eredeti szövegek kisebb-nagyobb korrigálásával, másutt a latin nyelvű törvényszövegek téves vagy szándékos elferdített német fordítása alapján), mely a jogvesztési elmélet feladása után, más megközelítésben, most már az 1848 előtti közjog talaján állva nyújtott volna tudományos megalapozást az olyan történelemhamisításhoz, mely 1848 előtti időszakra visszamenőlegesen is tagadta az önálló magyar államiságot, ezzel együtt az 1848-as törvények alkotmányosságát. Ezért nem lehetett kitérni a könyv bírálata elől.

Persze a könyv bírálatával nem zárult le az Ausztria és Magyarország viszonyáról folytatott közjogi vita. Egyes elemei még a századfordulót követően is visszatérnek.¹⁴ Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy Lustkandl könyvének közreadása, majd bírálata a magyar államiság helyreállításáért és az 1848. évi márciusi törvények elismertetéséért folytatott küzdelem új szakaszának nyitányát jelzi. Azt tanúsítja, hogy a bécsi udvarnak és a köréje csoportosult uralkodó klikknek nem volt többé elegendő ereje arra, hogy az abszolutizmus hatalmi eszközeivel tartsa fenn az osztrák császárság néven létrehozott, centrálisan szervezett közép-európai német birodalmat. Az új eszközöket keresve, alkudozásra kényszerült. Az alkudozások során közjogi vitákba bonyolódott, ami a dolgok logikájánál fogva szükségképpen az abszolutizmus rendszerének bukásához vezetett. Anatole France írja a Dreyfuss-perről a sikeres perújítás után, hogy a francia hadügyminisztérium a per során akkor követte el az első – számára végzetes – hibát, amikor megkísérelte, hogy bizonyítékokkal is igazolja Dreyfuss bűnösségét. Amíg a hatalom hangján szólt és a katonai titkokra hivatkozással megtagadott minden információt, a védelem tehetetlen volt. Ám az első mesterségesen konstruált „bizonyíték” nyilvánosságra hozatala egész lavinát indított el. Az első hamis bizonyíték megdöntése után a vád újabb és újabb bizonyítékokat konstruált, így a mesterséges bizonyítékok olyan szövevényét hozta létre, hogy abból maga sem talált kiutat. Ezért végül is arra kényszerült, hogy elismerje Dreyfuss ártatlanságát. Ha egyáltalán szabad e

---

¹⁴ Az 1867 után is folyó közjogi vita problematikáját részletesen elemzi Buzás József: Az osztrák–magyar közjogi vita történetének kérdéséhez c. tanulmánya. In: A magyar politikai és jogi gondolkodás történetéből. XVIII–XIX. sz. Jogtörténeti értekezések. 12. sz. Budapest, 1982. 7. old. és kk.

helyütt ilyen analógiával élni, bátran állíthatjuk, hogy az abszolutizmus számára a történetileg kialakult magyar–osztrák viszony közjogi kereteinek a már megbukott „jogvesztési” koncepcióhoz való hozzáigazítása, illetve az ennek tudományos megalapozását célzó kísérlet volt az első hibás lépés. Az erre következő közjogi vita ugyanis olyan hadszíntérre vitte át az osztrák–magyar viszony jogi rendezése és az önálló magyar államiság elismertetése körül folyó harcot, ahol eleve a magyar fél volt előnyben. A magyar uralkodó osztályoknak ugyanis évszázadokra visszanyúló tapasztalatuk volt arra, hogy a fegyveres harcok mellett miként használják fel, mintegy második védelmi vonalként a jogi garanciákat. A közjogi biztosítékok egész sorával bátyázták körül azt az államiságot – vagy legalábbis az önálló államiságnak azokat a jogi kereteit –, amelyek egyben saját előjogaik, privilégiumaik védelmét is szolgálták.

Ez a közjog azonban, bár több vonatkozásban is a francia forradalom nyomán kialakult új terminológiát használja, valójában még nem a mai értelemben vett közjog, hanem az u. n. feudális közjog. Mint ismeretes, a mai értelemben vett közjog először Nyugat-Európában jött létre, a francia forradalmat követő első évtizedekben, tehát a XIX. század első felében a polgárságnak kedvező alkotmányos állam alapintézményeit rögzítő „alkotmányjog”-gal párhuzamosan. Innen ered, hogy a közjog megjelölést Nyugat-Európában is gyakran használják szűkebb és tágabb értelemben s szűkebb értelemben az alkotmányjoggal azonosítják, míg tágabb értelemben magában foglalja a magánjoggal szembeállítható összes olyan jogágazatot, melynek szabályai az egyén és az államhatalom közötti viszonyokat rendezik. Közép-Európában ez a folyamat a XIX. század második felében ment végbe, míg Kelet-Európa egyes államaiban áthúzódott a XX. század első éveire is.¹⁵ A szűkebb értelemben vett közjog, azaz az alkotmányjog központi kérdése az államhatalom olyan rendszerének kifejezése, mely az állampolgárok egyenjogúságának talaján biztosítja az állampolgárok alapvető jogait és a lakosságnak a hatalom gyakorlásában való részvételét, legalább a képviselőt szervein keresztül. Ezzel szemben a feudális közjog nem az állam és egyén közötti viszonyokat szabályozta, hanem a feudális társadalom hierarchikusan erősen tagolt rendszerét rögzítette. Nevezetesen a rendek, a különböző privilegizált területek és családok, szabad városok, az egyházak és más, a feudális társadalom keretei között az önkormányzat jogával létrehozott

---

¹⁵ Az alkotmányjog kialakulásának különböző módozatairól ld. részletesen Kovács István: Magyar államjog. I. köt. Szeged, 1977. 24. old. és kk.

különböző társulások vagy szervezetek (mint pl. az egyetemek) jogi helyzetét, ezek egymás közötti viszonyait, egyben az állami közhatalomban való részesedésüket rendezte. Ezeket a privilégiumokat a kialakuló fejedelmi abszolutizmus általában mindenütt meggyengítette vagy áttörte s nem tűrte el, hogy ezek a szabályok a jogrendszer egészétől elkülönülő, a központi hatalom ellen garanciákat összefoglaló külön jogágazattá, *közjoggá* szerveződjenek. Másként alakult a helyzet azokban az államokban, ahol a fejedelmi abszolutizmus valamilyen oknál fogva nem tudott megszilárdulni. Ezekben az államokban a rendi intézmények nem csupán tovább éltek, hanem egyenesen megkövesedtek. Ez volt a helyzet a Német-Római Birodalomban és Kelet-Európa egyes államaiban, így pl. Magyarországon és – míg fel nem osztották – Lengyelországban.

A Német-Római Birodalom közjoga igen erőteljes hatással volt a magyar közjog kialakulására és fejlődésére. Amikor pl. Nagy Ernőt megtámadták, hogy közjogi tankönyvében a dogmatikai módszer alkalmazásának feláldozza a magyar közjog történetileg kialakult ősi vonásait, azal védekezett, hogy csak külön tudományos vizsgálat derítheti ki „milyen elméletek tekinthetők valóban ősmagyar elméleteknek” és melyek azok, amelyeket tulajdonképpen idegenből, főként a német irodalomból vettünk át – különösen a XVII-XVIII. században (tehát éppen a feudális közjog kialakulásának és megszilárdulásának időszakában).¹⁶

A birodalmi közjogot a katolikus császár és a protestáns rendek közötti konfliktus szülte. A protestáns rendeknek egészen más volt a viszonyuk a császárhoz, mint a katolikusoknak. A császárnak, mint világi felsőségnek hűséggel tartoztak a protestáns rendek is. Ebben nem volt különbség a katolikus és a protestáns egyházak felfogása között. Ám a protestáns vallások elvileg az állam és egyház elválasztására törekedtek és vallási kérdésekben igyekeztek kizárni a világi felsőség illetékességét. Olyan viszonyok között, amikor a vallási előírások (és tanítások) át- meg átszöttek az életviszonyok szinte minden területét (ideértve a politikai viszonyokat is), úgyszólván lehetetlen volt annak akárcsak megközelítően pontos meghatározása is, hogy a rendeket meddig terhelte a feltétlen engedelmesség kötelezettsége és hol kezdődött a legitim ellenállás jogosultsága. Ebben a vallási tanok sem voltak egyértelműek. Ez erőteljesen megnövelte a konfliktusos helyzetek jogi rendezé-

---

¹⁶ Vö.: Nagy Ernő: Magyarország közjoga (államjog). Előszó a negyedik kiadáshoz. Nagyvárad, 1901.

se iránti igényt – legalábbis az államhatalom gyakorlásának legfontosabb területein. A protestáns rendek pedig különösen érdekeltek voltak abban, hogy folyamatosan jogi formában is kifejezést kapjanak a tényleges hatalmi viszonyok, illetve, hogy jogi formában is rögzítsék a katolikus császárral szemben a politikai küzdelmek során elért, vagy fegyveres harcok árán megszerzett pozíciókat. Ez szinte automatikusan a figyelem középpontjába állította az államhatalom alapintézményeit rendező szabályokat, az újak mellett ideértve azokat a korábbi szabályokat is, amelyek a rendek számára is megfelelő, számukra is kedvező intézményeket rögzítettek. Ezeket a szabályokat – római jogi reminiscenciák alapján – *közjognak* (*ius publicum*) nevezték.

A birodalom így kialakult feudális közjoga a vallásháborúk folyamán a protestáns rendek és a császári hatalom közötti konfliktusok élesedésével párhuzamosan fejlődött, hogy végül is a belpolitikai viszonyok és a nemzetközi erőviszonyok egyensúlyának létrejöttével évszázadokra stabilizálódjon. Magának a feudális közjog kialakulásának és megszilárdulásának időszaka is több mint egy évszázadot fog át. Mint ismeretes, Luthert 1521-ben idézték meg a Worms-i Birodalmi Gyűlésre és csak 1629-ben jelent meg a birodalom közjogát összefoglaló első rendszeres tankönyv.¹⁷ A birodalmi közjog fejlődése az ezt követő időszakban is szoros összefüggésben volt a vallási problémákkal és a különböző egyházak, valamint az államhatalom közötti viszonyok alakulásával. A feudális közjog tudományáról, mint a mai értelemben vett szaktudományról tulajdonképpen csak a XVIII. század óta beszélhetünk, bár a szerzők vallási hovatartozása sok esetben a legutóbbi időkig érzékelhető Németország, pontosabban a Német Szövetségi Köztársaság államtudományában. A katolikus és protestáns államtudományok ma is számos egymástól elkülönült intézménnyel rendelkeznek, ideértve a könyvkiadás egészét és az összefoglaló műveket, pl. államtudományi enciklopédiák megjelentetését. A kezdeti időszakban pedig (értve ez alatt a XVI. és XVII. századot) egy-egy szerző vallási hovatartozása eleve meghatározta az általa írt mű tartalmát. A lutheránus, a kálvinista és a katolikus szerzők másként értelmezték ugyanazokat a szabályokat, vagy esetleg az államhatalommal összefüggő és mindannyiuk által vizsgált jogszabályok közül másokat állítottak előtérbe. Ha ma használt terminológiákkal akarnók jellemezni ennek a korai időszaknak a közjogtudományát, azt

---

¹⁷ Johannes Limnaeus: *Jus publicum imperii romano-germanici 1629–1634. I–III. k. Argentorati* (Strasbourg).

kell mondanunk, hogy sajátos keveréke volt a konkrét politikai döntéseknek és a klasszikus minták alapján bontakozó világi politikatudománynak, az egyházjognak és az azt értelmező teológiának, a nemzetközi jognak, a természetjognak. Mindezeket az elemeket ötletszerűen színezték a régi római császárság intézményeire tett utalások és a Bibliából, különösen az Ószövetség zsidó államából vett példák.

Magyarország rendjei ebben az időszakban sokrétű és szoros kapcsolatot tartottak fenn a császárral és a német birodalom rendjeivel. Az 1521. évi Worms-i Birodalmi Gyűlésen is népes magyar követség volt jelen – Werbőczy István vezetésével. A követség a török elleni – többször is megígért – katonai segítséget sürgette a császártól és a birodalmi rendektől. Ezen a gyűlésen hangzottak el Luther híres szavai: „másként nem tehetek”. A gyűlésre Luthert menlevéllel idézték meg – mint annak idején Husz Jánost a Konstanzi zsinatra. Barátai – éppen Husz példájára hivatkozva – óvták a gyűlésen való megjelenéstől. Luther azonban – vállalva a mártíromságot is – megjelent a gyűlésen. A gyűlésre vezető útja diadalmenet volt, számos városban fogadták nagy tiszteességgel és az apostolok módjára terjesztette tanait. A gyűlésen öt nap haladékosan kapott tanai visszavonására. Erre több oldalról igyekeztek rábeszélteni. Ebben a magyar követség és Werbőczy is szerepet vállalt. A nagy reformátort meghívták ebédre, s abból a hazai tapasztalatból kiindulva, hogy a jól terített fehérasztal és a jó magyar borok a meggyőzés fontos eszközei lehetnek – tüzes vitába bocsátkoztak Lutherrel – igaz nem sok sikerrel. Ám a pápai követ így is méltányolta a magyar követség áldozatkészségét az egyetemes egyház ügyének buzgó támogatásában. Legalábbis erről tanúskodik a pápához írt és napjainkig fennmaradt igen meglehangú jelentése. Fraknói szerint a nagy hitbéli buzgóság látványos dokumentálása elsősorban nem Luther ellen irányult. Inkább olyan diplomáciai eszközt kell látnunk benne, mellyel a magyar követség a pápát is szerette volna arra hangolni, hogy erőteljesebben támogassa a török elleni nagy katonai koalíció létrehozását. Akkor hosszú évtizedeken át ez volt a magyar diplomácia alapvető célkitűzése, hiszen a magyar rendek és a magyar királyi udvar akkor már világosan látták, hogy a magára hagyott Magyarország egyedül képtelen ellenállni a hatalmas török birodalom egyre erősödő katonai nyomásának.¹⁸ Egyébként van olyan felfogás is, hogy „az új eretnokség” ellen hozott, a magyar törvényhozás gya-

---

¹⁸ Vö.: Fraknói Vilmos: Werbőczy István életrajza. Budapest, 1899. és G. Leonhard: Histoire generale du Protestantisme. I. k. Paris, 1961. 111. old.

korlatához viszonyítva szokatlanul kegyetlen 1523., 1524., 1525. évi, a budai, a pesti és a rákosi országgyűléseken hozott törvények ugyanezt a célt szolgálták.¹⁹ Igaz ugyan, hogy ebben a korban még igen kevésre tehető Magyarországon az új tanok híveinek és tanítóinak száma. Inkább csak a Felvidék és Erdély néhány német városából vannak adatok erre nézve, bár tudunk arról is, hogy 1522-től magyar ifjak is látogatták a wittenbergi egyetemet. Ennél viszont jelentősebb, hogy a király egyik nevelője (Brandenburgi György) és a fiatal királynő (a Habsburg-házbeli Mária), valamint német környezetük támogatták az új tanok hirdetőit. Ezért valóban nem lehet kizárni, hogy az előbb már említett diplomáciai szempontok az eretnekség elleni kegyetlen törvények elfogadásában is közrejátszottak. Mas felfogások szerint pedig a köznemességnek a németekkel teli királyi udvar elleni gyűlölete is elegendő volt az új „német tanok” elleni tulságosan is szigorú törvények elfogadtatásához. Annál is inkább, mert a korabeli Magyarországon (mint a rendi feudális államokban általában) a törvények elfogadása még egyáltalán nem jelentette, hogy azok végrehajtásával is számolnak. A köznemesség sokezres tömegeinek közvetlen részvetelevel tartott országgyűléseken pl. számos olyan törvényt hoztak, amelyek végrehajtását sohasem kérték számon.²⁰ Eszerint tehát valószínűleg azon sem kellene meglepődnünk, ha utólagosan kiderülne, hogy az e törvények alapján elítélt budai lutheranus könyvkereskedő maglyahalala – mai fogalmakat használva – tulajdonképpen nem volt más, mint egy külpolitikai érdekeket szolgáló korai koncepciós perben hozott ítélet végrehajtása.

2. Luthert hívei megmentették a birodalmi atok következményeitől, az egymást követő birodalmi gyűléseken (1522., 1524. Nürnberg, 1526. Speyer) a rendek többsége a Luthert elítélő Worms-i edictum ellen fordult, és ellenezte annak végrehajtását. Ehelyett a reformok elbírálására egyetemes zsinat összehívását kérték valamely német városban. Sőt az 1526. évi speyeri gyűlésen ennél messzebb mentek. A különböző partok egyezségeként létrejött az ún. első speyeri határozat, ami szerint „az eljövendő közzsínatig mindenki úgy eljen, kormányozzon és intézkedjen a vallásra és a Worms-i edictumra vonatkozó ügyekben, hogy Isten és a

¹⁹ (Az 1523. évi 54. tc. szerint pl. „minden lutheranust és azok partfogott halállal és összes javak elvetelevel kell büntetni”, az 1525. évi 4. tc. szerint pedig „A lutheranusokat is mind ki kell irtani az országból, és bárhol találhatók, nemesak az egyházi, de a világi személyek is szabadon fogják el és égessék meg őket”).

²⁰ Ld. erről: Hóman-Szekfü: Magyar történet. II. k. Bp. 1936. 601. old.

császár előtt elvállalhassa a felelősséget”. Ebben már érezni lehet a vallási türelemről szóló lutheri tanok hatását és tulajdonképpen első lépés az új vallás elismerése felé.²¹ Ezzel szemben a második Speyeri Birodalmi Gyűlés (1529) ismét lázadónak nyilvánította Luthert és híveit, akikkel szemben jogosulttá vált a világi hatalom minden kényszerítő eszközének alkalmazása. Az egy évtizeden belül hozott több ellentétes határozat azt bizonyítja, hogy a Birodalmi Gyűlésen belüli erőviszonyok lényegében a nemzetközi viszonyok függvényében, az ausztriai Habsburg-ház és a francia királyi család (Valois) közötti háború győzelmeihez, illetve vereségeihez igazodva változtak. A két fejedelmi család a spanyol koronáért, ezzel együtt a keresztény Európa feletti uralomért küzdött egymással. Ha a császár erős hadseregére támaszkodott és ezt katonai sikerek is bizonyították, a Birodalmi Gyűlés többsége támogatta, ellenkező esetben a Birodalmi Gyűlés is ellene fordult. 1529-ben a Habsburg-ház hatalma csúcspontján állt. A család feje V. Károly, a Német-Római Birodalom császára, a spanyol korona birtokosa, ezzel együtt az Ibériai félsziget nagy része, Dél-Itália, Németalföld, valamint hatalmas, aranyban és ezüstben gazdag tengerentúli gyarmatbirodalom ura, ebben az évben jelentős katonai sikereket ért el, ezenkívül öccsét, Ferdinándot a mohácsi vész után Magyarország és Csehország királyává választották. Ilyen viszonyok között nyilvánvaló volt, hogy a Birodalmi Gyűlés nagy többsége támogatni fogja a katolikus császárt a Luthert és híveit elítélő 1521. évi Worms-i edictum megerősítésében.

Amikor nyilvánosságra került a Birodalmi Gyűlés vallásügyi bizottságának ilyen javaslata, a reformáció hívei bejelentették tiltakozásukat a hozandó határozat ellen. E tiltakozást (latinul protestáció) 1529. ápr. 20-án nyújtották be a császárt helyettesítő Ferdinánd magyar királynál, a császár öccsénél. Ezt 5 fejedelem és 14 birodalmi város képviselői írták alá. Az aláírók csak egy kis töredékét tették ki a nagy létszámú Birodalmi Gyűlésnek. Ez az arány azonban nem fejezte ki a valóságos helyzetet. Számos olyan város, illetve tartomány vagy fejedelemség követői hiányoztak az aláírók közül, amelyek lakosságának többsége már a reformált tanok híve volt. A tiltakozás jelentőségét növelte az is, hogy aláírói között együttesen „protestáltak” a reformáció németországi és svájci irányzatai. Elvi éllel foglaltak állást abban, hogy vannak olyan értékek, amelyek nem lehetnek a többségnek alárendelve. A vallás szabadsága, a

---

²¹ Ld. D. Kovács Sándor: A Speyeri Birodalmi Gyűlés történelmi jelentősége. Budapest, 1930. 6. old.

lelkiismeret szabadsága forrása minden más szabadságnak, és ebben egyetlen ember joga éppen olyan elkobozhatatlan érték, mint százmillióké. Ezt egy többségi szavazással elvonni nem lehet. A Birodalmi Gyűlés végül is a tiltakozás ellenére nagy többséggel elfogadta a protestánsokat elítélő határozatot. Az viszont már az új közjogi viszonyok bontakozását jelzi, hogy a protestáns rendek ezt a többségi határozatot sem vetették tudomásul, hanem az ellen fellebbezéssel (apellációval) fordultak a császárhoz és az összehívandó zsinathoz. Ez az „apelláció” sem hozott eredményt és több mint egy negyedszázadon át tartó vallásháborúk után alakult ki olyan pillanatnyi egyensúlyi helyzet, amit az 1555. évi ún. Augsburgi vallási béke rögzített. Az Augsburgi vallási békét később a birodalom közjogának gerincét alkotó alaptörvények közé sorolták. Elfogadása időpontjában azonban inkább tovább bonyolította, mintsem rendezte az államhatalom és a különböző vallások közötti ellentmondásokat. Elsősorban azért, mert csak a lutheránusokra terjedt ki. Időközben ugyanis – a lutheránusok által az 1530. évi birodalmi gyűlésen benyújtott ún. Augsburgi Confessio (ágostai hitvallás) alapján – hivatalosan is elismert ténynévé vált a reformáció svájci szárnyának elkülönülése. (Ők nem fogadták el az ágostai hitvallást.) Az Augsburgi vallási béke ugyanis kimondja, hogy csak „a régi vallás”, azaz a katolikusok és az augsburgi hitvallás követőire terjed ki, és abból mindenki mást kizár.²²

De ennél talán még jelentősebb, hogy az Augsburgi vallási béke, az ún. cuius regio, eius religio elvére épült: akié a terület (az ország), annak vallása az uralkodó vallás. Azaz: az alattvalók kötelesek az uralkodó vallását, illetve a szabad városokban a főhatalmat gyakorló testület által elrendelt vallást követni – száműzetés büntetésének terhe mellett. Igaz, hogy az Augsburgi vallási béke biztosította az érintett két felekezet tagjai számára a szabad kiköltözködés jogát, gyermekeikkel, feleségükkel, családjukkal és vagyonukkal egyetemben az olyan területről, amelynek vallását vállalni nem kívánták. Ez azonban nyilvánvalóan nem azonosítható a vallás szabad gyakorlatával, sőt homlokegyenest ellenkezik azzal, mint ahogy ellenkezik Luthernek a világi hatalom és a vallás viszonyáról szóló korai tanításaival is.

Igen érdekes, hogy ezt napjaink államtudománya is igen jelentős for-

---

²² „Doch sollen alle andere, so obgemelten beeden Religionen nicht anhängig, in diesen Frieden nicht gemeynt, sondern gänzlich ausgeschlossen seyn” – mondja az 1555. évi Augsburgi vallási béke 17. §-a. Az idézetet Karl Kroeschl: Deutsche Rechtsgeschichte 2. (1250–1650.) c. szöveggyűjtemény alapján közöljük. Westdeutscher Verlag, Opladen, 1980. 294. old. és kk.

dulópontnak tekinti a politikai intézmények és a politikai tanítások fejlődésében. Egyre szaporodnak ugyanis azok a nézetek, miszerint az állami mindenhatóság megalapozására irányuló törekvések vagy általában az államhatalom korlátok nélküli kiszélesítését igénylő mai elképzelések az abszolutizmus rendőrállamának közvetítésével – végső soron – a cuius regio, eius religio korszakában találják meg a kezdeteket. Ekkor kapták meg a Német-Római Birodalom fejedelmei, tartományurai azt a jogot, hogy döntsenek alattvalóik vallási hovatartozásáról. Ezzel de facto egyesítették a politikai és az ideológiai hatalmat. Ugyanez az államtudományi irodalom hangsúlyozandónak tartja azt is, hogy Luther ezt az engedményt csak fokozatosan és kényszerűségből tette a lutheránus fejedelmeknek, illetve tartományuraknak, kvázi jobb megoldás híján fogadta el egy olyan élethalálharcban, mely az új vallást vagy a vallási reformot megsemmisítéssel fenyegette. Ám a katolikus fejedelmek minden ilyen, vagy ehhez hasonló engedmény nélkül, ha lehet még erőteljesebben gyakorolták ezt a jogot. Minden katolikus fejedelem, herceg és gróf valósággal pápának tekintette magát a saját területén.²³

Eléggé általánosan ismert, hogy Luther nem sokkal a birodalmi átkot kimondó 1521. évi Worms-i edictumot követően sommázta „A világi felsősről és az iránta való engedelmisségi kötelezettség korlátairól” vallott nézeteit.²⁴ Eszerint a világi hatalomnak megvan az Istentől rendelt illetékességi területe, ez a társadalom külső rendjének biztosítása, a gonosztevők megbüntetése, de nem terjed ki a lelkiekre. A hitnek az isteni kinyilatkoztatásra kell épülnie, esztelenség olyan állami rendelkezést kiadni, hogy ennek vagy annak az egyháznak, egyik vagy másik egyházatyának vagy zsinatnak higgyenek, hiszen számos példa hozható fel arra, hogy ezek tévedtek. Nyilvánvalóan ennél még értelmetlenebb azt követelni, hogy a nép hitét fejedelmének vagy királyának hitéhez igazítsa. A keresztényt nem a hatalmat kézbentartó többség, hanem Isten és Krisztus nevében keresztelik meg. A hit tárgyában mindenki saját lelkiismerete szerint járjon el. Még ha téved is, ez nem olyan nagy bűn, mintha parancsszóra mást mond, mint amit valójában gondol. Persze a világi felsőség sokszor visszaél hatalmával és olyant parancsol a hit ügyében, ami nem tartozik rá. Luther ezzel kapcsolatban maga is vallja azt, amit Szent Péter és Szent Pál mondtak a világi felsőbbségnek való engedelmisségi kötelezettségről, ehhez azonban magyarázatokat fűz.

²³ Vö.: R. Zippelius: Allgemeine Staatslehre, München, 1982. 269. old.

²⁴ Von weltlicher Obrigkeit, wie weit man ihr gehorsam schuldig sein. 1523.

Ha a világi felsőség olyat parancsol, ami kívül esik a számára Istentől rendelt területen, a hívő mondja meg, hogy nem akar engedelmeskedni, de fűzze hozzá: „Adj nekem parancsot abban, ami rád tartozik és akkor engedelmeskedem.” Ha ezért büntetést kap, szenvedje el örömmel, mert Isten igazságáért szenved. A világi hatalomnak azonban nem lehet tevőlegesen ellenállni, a hívő végül is vesse alá magát a kényszernek, de ne helyeseljen és ne adjon segítséget a bűnös parancs végrehajtásához. Luther egyértelműen szólt az ún. egyházi hatalomról is. Szerinte ilyen nem létezik. A keresztényeknél nem lehet semmilyen külső hatalom, minden hívő a másíknak, mondhatnánk a hívők közösségének van alárendelve. A papok és püspökök is hívők a hívők közül, nincs más eszközük, mint az Isten ígéje. Az eretnekség ellen is csak ezzel harcolhatnak. Aki nem hisz, az nem keresztény, nem tagja a hívők lelki közösségének. Ettől még a polgári társadalom tagja marad. Eszerint Luther egyháza nem hasonlítható semmilyen világi közösséghez. Luther korai egyháza nem más, mint az azonos hiten lévő hívők közössége egy polgári társadalmon belül, akik a velük együtt élő nem hívőkkel együtt alá vannak vetve az egyházon kívüli világi felsőbbségeknek.

Ez a rövid összefoglalás is dokumentálja az eredeti lutheri tanok és gyakorlati realizálásuk közötti nagy távolságot. Ez egyben meg is magyarázza, hogy a protestantizmus későbbi radikális irányzatai – a keresztény embernek a hatalomhoz való viszonyát tárgyalva – miért nyúlnak vissza Luther korai tanításaihoz. Kálvin pl. Luther korai tanait következetesen alkalmazva, sőt mai divatos kifejezést használva azt is mondhatnók, hogy „ideologizált formában” ültette át a gyakorlatba, és így hozta létre az egyház önálló és a világi hatalomtól elkülönülő demokratikus szervezetét. A demokratikus egyházi szervezet intézményesítéséhez, jogi formában való kifejezéséhez jelentősen hozzájárult az, hogy Kálvin maga nem csupán teológus, hanem magas szinten képzett – ma azt mondhatnók, hogy „tudományos fokozattal” rendelkező jogász volt. Emellett különös érzéke volt ahhoz, hogy a gyakorlati realizálást elősegítő jogi szankciókkal ötvözve fejezze ki jogi formákban a vallási burokban megfogalmazott politikai gondolatokat. Így pl. egészében átvette az alattvalóknak a világi felsőbbség iránti engedelmességét hangsúlyozó lutheri tanokat. Ám azok számára, akik nem egyszerűen „alattvalók”, hanem a feudális rendi hierarchia valamelyik magasabb lépcsőfokán maguk is részesek a hatalomnak vagy a hatalom gyakorlásának (ezek az „optimates”, azaz előkelők), megengedi, hogy ellenálljanak és szükség esetén a zsar-

nokká vált fejedelemeire támadjanak. A rendi gyűléseknek (a korszak országgyűléseinek) pedig egyenesen kötelességévé teszi, hogy szembeforduljanak a zsarnokkal minden esetben, amikor a nép védelme ezt megköveteli. (Tehát nem csupán azokban az esetekben, amikor a zsarnokká vált uralkodó a hit kérdéseibe avatkozik.) Így válnak érthetővé számunkra Engels megállapításai, miszerint a lutheri reformáció végül is olyan vallást és szervezetet hozott létre, mely az abszolút monarchiához alkalmazkodott. Ezzel szemben „Calvin hitvallása a korabeli burzsoázia legmerészebbjeire volt szabva. Calvin egyházalkotmánya keresztül-kasul demokratikus és republikánus volt.”... „Míg a német lutheranizmus kezdet kezdetén a fejedelemtől vált a fejedelemtől, a kálvinizmus Hollandiában köztársaságot, Angliában pedig – mindenekelőtt Skóciában – tevékeny köztársasági pártokat alapított.”²⁵

Ennek a háttérnek ismerete nélkülözhetetlen a birodalmi közjog elmentés hatásainak értékeléséhez. Ez a közjog a rendi kiváltságok, privilégiumok konzerválásával a birodalom szintjén akadályozta a központosított államhatalom megerősödését. Ám a birodalmat alkotó államokban, éppen azért, hogy a birodalmi szinten védelmezte a fejedelmek vagy általában tartományurak privilégiumait, támogatta őket abban, hogy saját területükön abszolút hatalomhoz jussanak. Az abszolút hatalommal rendelkező uralkodók pedig az egyes államokon belül egyáltalán nem tűrték a hatalom gyakorlásának közjogi korlátait. Az ebből fakadó ellentéteket különösen kiélezte a kálvinistáknak az Augsburgi vallási békéből való kirekesztése. Ezt dokumentálják a XVI. század második felében a birodalmi egyetemeken elszaporodó viták, az ún. disputációk, amelyek esetenként vallási kérdésekkel összekötve, máskor egészen nyíltan politikai kérdéseket tárgyaltak. Ezek között gyakran szerepel a princeps legibus solutus elve, azaz annak megvitatása, hogy a császár egyedi ügyekben kötve van-e a törvényekhez, adhat-e privilégiumokat, felmentést (dispensatiot) a hatályos törvények betartásának kötelezettsége alól, és ha igen, milyen feltételek mellett. A másik gyakori kérdés a birodalom monarchikus vagy arisztokratikus jellege. Az előbbi álláspont a császár, az utóbbi a rendek eredeti hatalmát hangsúlyozta. A rendek eredeti hatalmának elismerése mellett külön viták folytak a többségi elv értelmezéséről. Dönthet-e bármilyen kérdésben a rendi gyűlés, ilyen ügyekben kötelező-e a többségi határozat és ha igen, milyen

---

²⁵ Vö.: Engels: A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig c. műve angol nyelvű kiadásának előszava. Marx-Engels Művei, Bp. 1963. 20. k. 597. old.

feltételek mellett. A vitákkal párhuzamosan ugyancsak a XVI. század második felében virágzásnak indul a politikai irodalom, ezen belül különösen a kálvinista politikai irodalom érdemel figyelmet. A kálvinista herborni egyetemen 1587-től tanított Althusius, aki 1603-ban adta közre „Politica” című munkáját, amivel lényegében általánosítja, összefoglalja és rendszerezi a XVI. század második felének kálvinista politikai irodalmát.²⁶ Ez a munka a klasszikus politikatudomány követelményeinek eleget téve, nem egy állam, így nem a birodalom közjogi problémáit vizsgálja, hanem minden államra érvényes elméleti igényű tételek kifejtésére törekszik, valójában azonban elsősorban a birodalom politikai gyakorlatát, pontosabban a kálvinizmusnak a birodalom politikai gyakorlatával szemben támasztott elvárásait fogalmazza meg, és ezeket vetíti ki általánosított formában, kvázi minden államra alkalmazandó megállapítások formájában. Ezzel a tárgyalási móddal mérlegre kerülnek a birodalom szinte összes közjogi intézményei. E munka nagy hatásával magyarázzák, hogy a kálvinista befolyás alatt álló egyetemen a közjog oktatása hosszú időn át nem kapott önálló profilt, hanem összefonódott a politikai tanokkal.²⁷ Althusius egyébként nemcsak megkülönbözteti a közjogot és a magánjogot (pontosabban az alattvalók egymás közötti viszonyait és az alattvalók, valamint az állam közötti viszonyokat rendező szabályokat), hanem utal arra is, hogy ez a megkülönböztetés szükségszerűen hatással van a jogviták elbírálására, az igazságszolgáltatás rendjének alakulására.²⁸

A kálvinista politikai irodalom más vonatkozásokban is hozzájárult a feudális közjog elméletének megteremtéséhez. Így különösen az alaptörvény kategóriájának kidolgozásával, s az alaptörvényeknek a közönsek törvényektől való megkülönböztetésével. Althusius szerint az alaptörvényeknek kell tekinteni az államot alkotó tartományok, városok, privilegizált családok és más közösségek, így pl. a rendek közötti azokat a megállapodásokat (szerződéseket), amelyek mintegy létrehozzák magát az államot, egyben meghatározzák a hatalom gyakorlásának alapvető in-

---

²⁶ Vö.: Johannes Althusius: *Politica Methodice Digesta et exemplis sacris et profanis illustrata*. Herborn, 1603.

²⁷ Vö.: Michael Stolleis: *Reformation und öffentliches Recht in Deutschland*. In „Der Staat” 24. Band, 1985. Heft 1. 58. old.

²⁸ „...administratio justitiae duplex. Una fit inter magistratum et subditos. Altera quae fit inter subditos et subditos.” *Politica*, 1603. Cap. 24. „De administratione justitiae” Althusius a közjog és magánjog elhatárolására 1618-ban megjelent nagy természetjogi művében is utal. Vö.: *Dicaeologicae libri tres totum et universum jus*. Francfurt 1618. 112. old.

tézményeit és formáját.²⁹ Azok, akik e megállapodások létrehozásában az egyes közösségek részéről közreműködnek, egyben az egész népet képviselik. (Althusius a népről szólva minden esetben a „populust” s nem a „plebs” megjelölést használja, ez arra utal, hogy nép alatt nem az egész lakosságot, hanem csupán annak politikai jogokkal rendelkező részét érti.) Az alaptörvények csak az azokat létrehozó szerződő felek, illetve a nép hozzájárulásával módosíthatók. Ezeket tehát az egyébként a közönséges törvényhozás terén abszolút hatalmat gyakorló uralkodók sem változtathatták meg a másik szerződő fél hozzájárulása nélkül. Ha az uralkodó az alaptörvényeket megsértette, zsarnokká vált, s a hatalom gyakorlásának ellenőrzésére jogosítottak (tehát a másik szerződő fél képviselői) kötelesek voltak felelősségre vonni, súlyos esetekben leváltani, sőt kivételes helyzetben (a közösség egészét fenyegető nagy veszély esetén) akár halállal is büntetni. Althusius a másik szerződő fél képviselőit az „eforus”-ok gyűlekezetének nevezi, akiket valójában az előkelőkkel és a rendi gyűléssel azonosít. Ez viszont a rendi monarchiák jogrendszerében is különleges helyet biztosított az alaptörvénynek. Hiszen a rendi monarchiák viszonyai között lényegében minden törvény egyben szerződés is, megállapodás a rendek és az uralkodó között. Ám minden törvénysértéshez mégsem fűződtek olyan súlyos szankciók, mint az alaptörvény megsértéséhez, illetve – Deák Ferencnek a *Pragmatica Sanctio*t minősítő szavait használva – mint az „alapszerződés” megsértéséhez. A XVII. és XVIII. század természetjogi és közjogi irodalma ezekből a politikai tanításokból kiindulva, de ókori példákhoz és ókori filozófusokhoz is visszanyúlva – az egyes törvények tartalmi és formai elemeit is figyelembe véve – az alaptörvények egész rendszerét dolgozta ki. Ezek – éppen a Német-Római Birodalommal és annak egyetemeivel való szoros kapcsolat folytán szinte egyidejűleg megjelentek a magyar közjogban, illetve a magyar közjogi irodalomban is.

A közjog egyetemi oktatásáról a XVI-XVII. század fordulójáról vannak az első adataink. Jénában már 1602. évben megvédtek egy diszsertációt „ex jure publico”, ugyanebben az évben regisztrálták az első „disputatio”-t, ugyancsak „ex jure publico” Altdorffban. Jénában a XVII. század első éveitől kezdve rendszeresen előadta a közjogot Arumaeus Domenicus.³⁰ Tanítványa és utóda, a már említett *Limnaeus* 9 könyvben

²⁹ Althusius: *Politica* Cap. VI.

³⁰ Főműve: *Discursus academicis de jure publico*. 5. köt. Jena, 1618–1623. A könyv inkább dolgozatok, tanulmányok gyűjteménye, melyek nagy részét Arumaeus Domenicus, más részét tanítványai írták.

dolgozta fel és rendszerezte az egész birodalmi közjogot. E nagyszabású munkához végső soron II. Ferdinánd reformtörekvései adták az indítást. A 30 éves háború kezdetén, a fehérhegyi csatát követően (1620) II. Ferdinánd katonai sikereire támaszkodva, centralizálni akarta a birodalom kormányzását. A centralizációs törekvések elbuktak, ám újból felhívták a figyelmet a birodalom kormányzásával összefüggő jogszabályok jelentőségére. Így mind a császár, mind a rendek érdekeltekké váltak a birodalmi közjog részletes és rendszerezett feldolgozásában. Az egyes könyvek anyaga egyben a birodalmi közjog hosszú évszázadokra állandósult tárgyának és rendszerének áttekintését is adja: az első könyv a birodalom kialakulását, alkotórészeit és a birodalmi közjog forrásait, a második a császári méltóságot, a harmadik a világi és egyházi választófejedelmeket, a negyedik a birodalmi méltóságok, a fejedelmek és a rendek kiváltságait, az ötödik a privilegizált családokat, a hatodik a nemesi és lovagi rend eredetét és kiváltságait, a nyolcadik a birodalmi egyetemekre vonatkozó szabályokat (ideértve a rektor, a professzorok és hallgatók kiváltságait), a kilencedik könyv a birodalom központi testületi szerveit (Birodalmi Gyűlés, Birodalmi Tanács, Birodalmi Bíróságok) mutatja be.

Ez a rövid áttekintés is egyértelműen dokumentálja, amire egyébként már utaltunk, hogy a birodalmi közjog nem az állampolgárok és az állam, még csak nem is „az alattvalók” és a szuverenitás gyakorlói, nem is a kormányzók és kormányzottak közötti viszonyokat rendezte, hanem egyértelműen és nyíltan a tényleges hatalmon lévők közötti hatalommegosztás rendjét rögzítette. Ennek maga Limnaeus is tudatában volt. A könnyebb érthetőség kedvéért mindjárt művének első lapjain egy példával is illusztrálta a birodalmi közjog által rögzített államhatalom struktúrájának jellegzetességeit. Limnaeus ezt az államot egy színházhoz hasonlítja, „ahova saját pénzéért mindenki beléphet és ezért joga van arra, hogy kifejezze tetszését vagy nemtetszését a színészek játékáról. A nagyok, az előkelők – az államügyeket intézve – olyan szerepet játszanak, ami nekik tetszik. A kisembereknek legfeljebb arra van joguk, hogy pénzükért eltöltsék az idejüket.”³¹

A XVII. és XVIII. század folyamán kibontakozó gazdag közjogi irodalom fokozatosan megkülönbözteti azokat a jogszabályokat is, amelyeket általában a birodalom alaptörvényei közé sorolt. Ezek: II. Frigyes

---

³¹ Johannes Limnaeus: *Ius Publicum Imperii Romano Germanici*. Argentorati 1529. I. k. 8. old.

császár két „konstitúciója” az egyházi és világi fejedelmek jogairól (1222, 1232), Bajor Lajos konstitúciója a császárválasztásnak a Szent-széktől való függetlenítéséről (1358), IV. Károly Aranybullája a császárválasztás szabályairól és a választófejedelmek jogairól (1356), ezeket követik az örök birodalmi békéről (1495), a két birodalmi bíróságról (1495, 1555), a Birodalmi Tanácsról (1654) kiadott dekrétumok. Ezenkívül általában az alaptörvények közé sorolták a különböző vallási szerződéseket, ezek közül külön említendők a pápával kötött Worms-i konkordátum (1447), majd az 1552. évi Passaui szerződés, továbbá az előzőekben bőven részletezett 1555. évi Augsburgi vallási béke (melyet az 1648. évi Wesztfáliai béke terjesztett ki a kálvinistákra). Végül a birodalom alaptörvényei között tartották nyilván a Wesztfáliai szerződés egészét is, mely szuverén államokra tagolta a birodalmat, de facto névlegessé tette a császári méltóságot és ezzel valójában a birodalom felbomlásáig (1806), gátjává vált a birodalmi közjog további fejlődésének.

A kezdetben latin nyelvű közjogi irodalom a XVIII. században váltott át a német nyelvre. Ennek során a latin *jus publicum* (közjog) a német nyelvben két egymástól eltérő tartalmú terminológiával jelent meg, és pedig a *Staatsrecht* (államjog) jelölte az általunk itt ismertetett jogszabályanyagot, tehát az ún. szűkebb értelemben vett közjogot, kvázi az állam jogait (az államhatalom gyakorlásának alapintézményeit), amíg „*öffentliches Recht*” (szó szerint nyilvánjog) – de ma már ezt is közjognak fordítjuk – terminológiával foglalják egybe az alattvalók és az állam vagy az állam és polgárai közötti viszonyokat rendező összes közjogi ágazatok szabályait, tehát az ún. szélesebb értelemben vett közjog egész anyagát. A két terminológiát azonban nem mindig különböztetik meg ilyen élesen. Gyakori, hogy a *Staatsrecht* (államjog) terminus technikust szélesebb értelemben is, pl. a közjogi ágazatok anyagának egészére alkalmazták. Ez a legutóbbi időkig is okoz bizonyos nehézségeket.³² Érdekes viszont felfigyelni arra, hogy már 1848-ban az első magyar nyelvű közjogi monográfia észrevette a latin nyelvű magyar közjogot tárgyaló művekből magyarra fordított „*jus publicum*” (közjog) és a német *Staatsrecht* közötti tartalmi különbséget, amit azzal is igyekszik kifejezésre juttatni, hogy az utóbbit mindig állodalmi jognak vagy státusjognak fordítja. Eszerint az állodalmi jog vagy státusjog az államnak, mint önálló területtel bíró politikai egységnek más hasonló politikai egységekhez (állodal-

³² Ld. erről: Kovács István. A magyar közjogtól a szocialista magyar alkotmányjogig. *Magyar Jog*, 1985. évi 3–4. sz. 208–225. old.

makhoz) való viszonyát rögzíti, míg a közjog (*jus publicum*, öffentliches Recht) az egyénnek a politikai társadalomban elfoglalt helyét rendezi.³³ Kétségtelen, hogy az 1815 után újjászervezett Német Szövetségben és az Ausztriai Császárságban *Staatsrecht* névvel nevezett jogágazat nem egyszerűen az állam belső jogát rögzítette, hanem magában foglalt számos olyan szabályt, ami államközi jogként élt (ha nem is a régi birodalmi közjog maradványaként, de a bécsi kongresszus által létrehozott államszövetségi konstrukció következményeként). Ilyen értelemben ez az államjog egészen 1871-ig (éppen úgy, mint a régi birodalom felbomlása előtt) a belső jog és nemzetközi jog sajátos egyvelege volt.

Ami most már a közjog tudományának fejlődését illeti, azt kell mondanunk, hogy az lényegében a XVIII. század végéig protestáns tudomány maradt. Vannak, akik ezt azzal magyarázzák, hogy az új egyetemek általában protestáns egyetemekként jöttek létre és az új egyetemek könnyebben mozdultak az új diszciplínák irányában, míg a régi egyetemeken a kialakult és megmerevedett keretek (a már felosztott alapítványok és jövedelmek) nagyon nehezen adtak helyet új tudományágaknak – különösen akkor, ha ezeket a régi kereteket még az egyetemi autonómia erős biztosítékai is támogatták. Ebben – legalábbis első megközelítésre úgy tűnik, lehet valami igazság. Ismeretes ugyanis, hogy 1540 és 1700 között 17-ről 40-re nőtt a birodalomban működő egyetemek száma és ezek közül 22 volt protestáns. Másrészt a jezsuiták már a XVII. század második felében felismerték az abból eredő veszélyeket, ha a közjog művelése kizárólag protestáns szerzőkre marad. A császári udvart többször is figyelmeztették annak káros következményeire, ha a kormányzásra vonatkozó jogszabályokról csak „a katolicizmus elleni írásművekből” lehet tájékozódni. A császár és főként a jezsuita főpapok támogatták is néhány katolikus közjogi mű kiadását. Az igazság az, hogy ezek a művek alig hoztak valami újat. Inkább a protestáns szerzők által írt nagyobb munkák összefoglaló ismertetését, esetenként célzatos kivonatolását adták. Mégis sok tanulságot nyújtanak számunkra. Több kiadást is megért pl. Becker: *Jus publicum Imperii Romano-Germanici* c. műve. Ennek Szelepcsényi György (1648-tól nyitrai püspök és a magyar kancellária elnöke, 1666-tól esztergomi érsek és hercegeprímás,

³³ Legalábbis így kell értelmeznünk az egyébként eléggé bonyolult nyelvezettel megfogalmazott tételt – a közjog és államjog szembeállításáról. Mentségére szolgáljon, hogy elsőként kellett megküzdenie az általa tárgyalt tárgykörben a magyar nyelvben csak kialakulóban lévő állami-jogi terminológiával. Vö.: Szabó Béla: A Magyar Korona országainak státusjogi és monarchiai állása a Pragmatica Sanctio szerint. Pozsony, 1848. 108. old.

1667-től Magyarország királyi helytartója) költségén közreadott negyedik kiadása Magyarországon különösen elterjedt. Számunkra az is érdekes, hogy a nagy hatalmú jezsuita főpap, aki ebben az időben igen szoros kapcsolatot tartott az ország függetlenségéért és saját kiváltságaiként aggodó katolikus főurakkal, köztük azokkal is, akik később a Wesselényi-összeesküvésben részt vettek, s azoktól csak az összeesküvés felfedezése előtt, Wesselényi halála (1667) után távolodott el, igen erőteljesen érdeklődött a birodalmi közjog iránt. De a könyv első lapjairól kiderül az is, hogy a császári udvar miért ellenezte a közjog tudományának elterjedését és a közjogi művek kiadását. Attól tartott ugyanis, hogy ezáltal mintegy közkinccsé válnak a kormányzás titkai, illetve a kormányzás művészetének azok az eszközei, amelyek csak az udvarbeliekre, az „aulikusokra”³⁴ tartoznak. A jezsuita szerző igyekezett az udvart megnyugtatni, hogy bár jól tudja, az uralkodásnak megvannak a maga titkos és másokra nem tartozó eszközei, praktikái, könyvében azonban ezektől távol tartja magát, és csak olyan ismereteket közöl, amelyek nyilvános törvényekben vagy császári rendeletekben megjelentek. Ugyancsak figyelemre méltó Hermes-nek, a salzburgi jezsuita egyetem professzorának nagy terjedelmű közjogi műve³⁵ mely kérdésekre és feleletekre bontva adja elő a birodalmi közjog egészét. Több más művet is említhetnénk, ám ezek is arról tanúskodnak, hogy a katolikus egyetemeken igen nehéz volt a közjog sajátos profilját kialakítani, a már létező és nagy tudományos tekintéllyel rendelkező protestáns művekkel szemben. Ezzel magyarázható, hogy még a XVIII. század első évtizedeiben is találkozzunk olyan felfogással, hogy „katolikus közjog pedig nemlétezőnek tekintendő”... „a katolikus egyetemeken a közjogról szinte egyáltalán nem is vesznek tudomást”... „katolikusok maguk is meg vannak győződve arról, hogy közjogászai semmit sem érnek”. Csak a XVIII. század második felétől kezdve, amikor a vallási ellentétek elsimulóban voltak és különböző vallások által uralt egyetemeken is a tudományos szempontok kerültek előtérbe – jut megfelelő szerephez a katolikus egyetemeken a közjog oktatása és tudományos művelése.³⁶ Ausztriában, a bécsi egyetemen pl. csak Mária Terézia oktatási reformját követően, 1749-től jelennek meg a közjogászok, közöttük *Martini*, aki a „jus publicum universale”, tehát a természetjog részeként tárgyalta, és minden államra érvényes ún. általános

³⁴ Synopsis juris publici Imperii Romano germanici Coloniae. 1654. 462. p.

³⁵ Hermannus Hermes: Fasciculus Juris Publici, Salisburgi, 1674. 1039 p.

³⁶ Vö.: Michael Stolleis: Reformation und öffentliches Recht in Deutschland. In: „Der Staat” 24. Band, 1985. Heft 1. 54. old. és kk.

közjog művelőjeként vált ismertté, (az általános közjog kérdései között elfért az abszolút monarchia „természetes” uralmi rendszerként való tárgyalása is) vele szinte egyidejűleg működött Christian August Beck, aki a magyar közjogot is feldolgozta. Magyarországon ez a mű Benczur József jegyzeteivel ellátott latin nyelvű posztumusz kiadásban terjedt el.³⁷

A közjogtudomány irodalmának értékelésénél figyelemmel kell lennünk arra, hogy a jogtudománynak ez az ága kialakulásától kezdve különösen szoros kapcsolatot tartott a fejedelmi udvarokkal. Az egyes fejedelmek csak olyan közjogi művek kiadását, terjesztését tűrték el, amelyek a napi politikai érdekekkel összhangban álló nézeteket fejezték ki, vagy legalábbis nem voltak ellentétben azokkal. Így érthető, hogy amikor Samuel Pufendorf a Wesztfáliai békének a birodalmi gyűlésen való becikkelyezését (1654) követően olyan közjogi művet írt, mely bírálta a szuverén fejedelemségekre tagolt birodalom közjogi felépítését, ezt csak álnéven jelentethette meg Genfben.³⁸

A felvilágosodás filozófiájának hatására a XVIII. század derekától kezdve jelentősen lazulnak ugyan a közjogtudomány vallási kötöttségei, ez azonban nem járt együtt a politikától való eltávolodásával. Az egyes fejedelmi udvarok változatlanul nemcsak elvárták, hanem többnyire ki is kényszerítették, hogy országuk egyetemei az általuk előírt vagy legalábbis jóváhagyott közjogot oktassák. Ez számos konfliktusra vezetett a fejedelmek és az egyetemek között. Ennek egyik példája J. J. Moser (1701–1785), az Odera melletti Frankfurt közjogi professzorának esete, akit napjainkig „a legtermékenyebb” közjogásznak tekintenek. (Nagyszámú egyéb műve mellett „Deutsches Staatsrecht” címmel Nürnbergben 1737–1754 években közreadott német közjoga több mint 50 kötetre terjedt.) Moser többször is kegyvesztett lett amiatt, hogy a hatályos közjog talaján az uralkodóval szemben a rendek jogait hangsúlyozta. Emiatt végül nemcsak professzori állásától kényszerült megválni, hanem „engedetlensége miatt” 1759 és 1764 között 5 évi várfogságot is elszenvedett. Igaz, később anyagilag és erkölcsileg is rehabilitálták, elítéltetése azonban jól dokumentálja ebben a korszakban a hatalmon lévő kormányok különös érzékenységét a közjoggal és annak tudományos művelésével szemben.

---

³⁷ Christiani Augusti Beck: *Jus Publicum Hungariae – cum notis auctoris et observationibus Josephi Benzur.* Viennae, 1790.

³⁸ Vö.: Severini Mozambano: *De Statu imperii romano germanici.* Genf, 1667.

3. Magyarországon a feudális közjog kialakulása és megszilárdulása a XVI. és XVII. században a Német-Római Birodalom közjogával szinte egyidejűleg ment végbe. Ez nálunk is a rendi monarchia, a rendi képviselői intézmények és a rendi kiváltságok jogi biztosítékainak törvényhozási úton való intézményesítésében fejeződött ki. Ez egyben azt jelenti, hogy – legalábbis az esetek nagyobb részében – nem új intézmények törvénybe iktatásáról volt szó, hanem a szokásjogi úton már kialakult tényleges helyzet írott jog útján való megerősítéséről. Valójában tehát – akárcsak a német birodalom közjogát – a magyar feudális közjogot is a rendi monarchia és a rendi képviselői intézmények megmerevedése, századokon át való mozdulatlansága, stagnálása hozta létre.

Magyarországon a rendi intézmények megkövesedését elsősorban a török háborúk terhére kell írunk. Bár e kérdés megítélésénél sem szabad figyelmen kívül hagyni az általános európai viszonyok alakulását, ezen belül a Habsburg-ház és a Francia Királyság küzdelmét az európai hegemoniáért és az ezzel párhuzamosan kibontakozó vallási megosztottságot Európa egész területén. Végül is a török háborúk és az európai politikai viszonyok együttesen stabilizálták nálunk Közép-Európában a nemzetközi erőviszonyoknak azt az egyensúlyát, ami több mint másfél évszázadon keresztül tartotta fenn a korábban európai nagyhatalomként számon tartott Magyarország három részre való felosztását. Az egységes, ismét nagyhatalmi szerepet játszó önálló Magyarország fennállása ugyanis ellentétben állt mind a terjeszkedő török birodalom, mind a Német-Római Birodalom érdekeivel. A nyugat-európai és itáliai pozíciókért harcba álló Habsburg-ház számára bizonytalan külpolitikai tényezőt jelentett volna a hátában elhelyezkedő, önálló külpolitikára képes Magyarország. Lényegében tehát a nemzetközi erőviszonyok így létrejött és viszonylag hosszú időn át fennálló egyensúlyával magyarázható a XV. század végére, a XVI. század elejére kialakult rendi jellegű állami politikai intézmények fennmaradása, azok jogi biztosítékainak magyar közjoggá való szerveződése. Így válik érthetővé az is, hogy ez a közjog századokon át reprezentálhatta a magyar államiság létét, vagy még pontosabban fogalmazva, a magyar államiság továbbélését az adott nemzetközi helyzet által viszonylag szűkre szabott keretek között.

A *török által megszállt országrészen* a magyar államiság megszűnt. A törökkel egyességre jutó, félszuverén *Erdélyi Fejedelemség*, a nemzeti

királyság örököséként lépett fel. Erdélyben, valamint a hozzá csatlakozó kelet-magyarországi országrészben a király helyét a fejedelem foglalta el, egyébként szinte változatlan formában őrizték azokat a rendi jellegű állami intézményeket, amelyek már a XV. század derekán léteztek. A korábbi közjogi szabályokat legfeljebb a négy vallásfelekezet (katolikus, evangélikus, református, unitárius) szabadságát és egyenjogúságát kimondó törvényhozás egészítette ki (1555). Emellett a XVII. században az Erdélyi Fejedelemségben is megjelentek és alaptörvény rangjára emelkedtek a rendi kiváltságokat összefoglaló és az egyes fejedelmek választása alkalmával törvénybe iktatott „feltételek” (conditiones).

Az ún. *királyi Magyarországon* bizonyos fokig ezzel ellentétes úton, de végül is hasonló közjogi helyzet alakult ki. A Habsburg-ház az ún. örökös tartományokhoz hasonlóan Magyarországon is igyekezett az abszolút királyi hatalom elismertetésére, ez azonban megtört a királyi Magyarország rendjeinek – gyakran az Erdélyi Fejedelemség katonai erejével is támogatott – ellenállásán. Ennek az ellenállásnak az eredményeként létrejött feudális közjog együtt védte a rendi kiváltságokat és a magyar államiságot. A rendi kiváltságok védelmezésének közös érdeke állította egymás mellé a katolikus és protestáns rendeket, mindannyiszor, amikor a bécsi udvar önkénye a magyar államiságot végleges megsemmisítéssel fenyegette. Az általuk képviselt önálló államiság védelmére pedig a rendek számos esetben a nemzet nagy többségét is mozgósítani tudták. Így állott elő az a helyzet, hogy a bécsi udvarral szembeni ellenállásból kibontakozó és megerősödő feudális közjog Magyarországon – a reformkor egyes eseti kivételeitől eltekintve – lényegében egészen a kiegyezésig pozitív szerepet játszott a független államiság megőrzésében. Ezzel jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a viszonylag nem nagy lélekszámú magyarság a legkritikusabb időszakokban nem csupán az Európára nehezedő török nyomás elleni küzdelemnek volt jelentős bázisa, hanem sikeresen tudott fellépni azokkal a törekvésekkel szemben is, amelyek Közép-Európában egy második német birodalom létrehozását célozták.

A XVI. században a magyar rendek és a Habsburg-ház közötti első ütközet már a trónutódlás jogcíme kérdésében lezajlott. Ferdinánd magát a trón törvényes örökösének, ezen a címen a rendek határozata nélkül is az ország királyának tekintette, amit jogtudósainak véleménye alapján a rendek ellentmondás nélkül kötelesek lettek volna tudomásul venni. Ferdinándot az özvegy királyné (Mária) és a Habsburg-házat tá-

mogató főurak érvelése győzte meg arról, hogy ez a felfogás ellentétes a korabeli magyar trónutódlás rendjével. A magyar trónutódlási jog szerint ugyanis a rendek minden esetben választással töltötték be a megüresedett trónt. Igaz, hogy a választás a kialakult szokás szerint kiterjedt az egész királyi családra, abban az értelemben, hogy míg abból fiú utód maradt, a rendek általában ezek közül választották³⁹. Ennek megfelelően került a magyar trónra I. Ferdinánd is, 1526-ban. Később az 1547. évi 5. tv. külön említést tesz arról, hogy a rendek Ferdinánd választásával egyben dinasztíát is választottak.⁴⁰

A XVI. században, pontosabban 1527-től 1600-ig a királyi Magyarországon közel 40 országgyűlést tartottak. Úgy tűnik, hogy a rendek az országgyűlés folyamatos működtetését tekintették az állami függetlenség egyik legfontosabb biztosítékának. Erre utal az a többszöri kísérletük, hogy közvetlenül az országgyűlés számára biztosítsák a következő országgyűlés időpontja meghatározásának, összehívásának jogát is. Ilyen követelések jelentkeznek – többek között az 1536. évi 20. vagy az 1550. évi 74. tv-ben. A király megtagadta ugyan a törvények e részének szentesítését, ám a rendek több más eszközt is találtak arra, hogy kikényszerítsék az országgyűlések gyakori összehívását. A már korábban említett 1547. évi 5. tv. mellett még számos törvény rögzíti a rendeknek azt a kívánságát, hogy a király távollétében megfelelő rangú teljhatalmú helyettes gyakorolja a királyi jogokat az országban. Ez módot adott volna arra, hogy létrejöjjön a külön magyar királyi udvar megfelelő érdemi hatáskört gyakorló magyar hivatalokkal és magyar tanácsosokkal. Lényegében ehhez igen közelálló elképzelések magyarázzák a nádorválasztást, az üresedésben lévő nádori széket betöltését sürgető törvények elfogadását (ilyen pl. az 1548. évi 18. tv.). Több törvény intézkedik a magyar kancellária erősítéséről és arról, hogy a magyarok ügyeiben magyarok intézkedjenek, Magyarország lakosai ügyében csak magyar bíróságok ítélezhessenek, magyar csapatokhoz magyar tiszteket alkalmazzanak és

---

³⁹ Vö.: Chr. Aug. Beck: *Jus Publicum Hungariae. Cum notis auctoris et observationibus Josephi Benzur*, Viennae, 1790. 7. old. és kk. 41. old.

⁴⁰ Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a törvény erről már mint korábban elismert tényről tesz említést. A törvény ugyanis arról intézkedik, hogy a király idejének nagyobb részében lakjék Magyarországon, vagy távollétében hagyjon maga helyett teljhatalmú helytestet Miksa főherceg személyében, akinek a „rendek nem kisebb hűséggel és ragaszkodással fognak engedelmeskedni, mint magának öfelsége személyének ...*mert miután az ország rendei és karai magukat nemcsak Öfelsége, hanem örökösei uralmának és hatalmának is örök időkre alávetették.*” 1547. 5. tv. 5. §.

így tovább. Többször találkozunk továbbá a megyei autonómiát erősítő törvényekkel. (Így pl. 1548:65.; 1550:62; 1553:10; 1575:7; 1578:4.)

Ezzel párhuzamosan megfigyelhető a bécsi udvarnak az a törekvése is, hogy az országgyűlést csupán konzultatív (azaz tanácskozó és tanácsadó) testületnek tekintse, amelynek határozatait a törvények szentesítése alkalmából a király szabadon utasíthatja el vagy megváltoztathatja. Egyre gyakrabban találhatók a törvényeket szentesítő dekrétumokban olyan kitételek, amelyek elutasítják, nem fogadják el az országgyűlés által elfogadott törvények egyik vagy másik részét, ezekhez időnként az országgyűlés által elfogadott törvény szövegét kiigazító értelmező, magyarázó megjegyzések járultak. Végül olyan eset is előfordult, hogy az országgyűlés határozataival ellentétes, egészen új törvénycikket illesztettek az országgyűlés által elfogadott törvényekhez. Ez történt az 1604. évi országgyűlés által elfogadott törvényekhez hozzátartozó 22. cikkely esetében. Ez az „új törvény” szabad utat nyitott a nem katolikus hiten lévők üldözéséhez.⁴¹

A törvények meghamisítása egyébként csak egyik eszköze volt az ország függetlensége elleni támadásnak. Az udvar, az országban állomásozó idegen katonaságra támaszkodva folyamatosan megsértette az általa elismert és szentesített törvényeket is. A rendek az egyes országgyűléseken általában felemelték szavukat a törvényt sértő gyakorlattal szemben. Az is előfordult, hogy újból törvénybe iktatták a megsértett törvényt, csak azért, hogy az udvar ne hivatkozhatson a törvények megerősítésére. A rendek kezdetben azonban igen óvatosan léptek fel, hiszen a török elleni háborúban jelentős katonai segítséget kértek és vártak a nagyhatalmú Habsburg-háztól. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a Habsburgok a Magyar Királyság országait amolyan „mellékhadszíntérnek” tekintik, ami legfeljebb arra jó, hogy a birodalom és az örökös tartományok biztonságát szolgáló elővédharcok színtere legyen, a rendek hangja mind élesebbé vált. Egyre szaporodtak az országgyűlésen előadott panaszok, számos esetben az uralkodó által javasolt törvények elfogadását feltételekhez kötötték. A protestáns vallások üldözését törvényesítő 22. cikkely ellen pedig a felső-magyarországi vármegyék és városok nem sokkal az országgyűlésen elfogadott törvény kihirdetését követően, (1604. szeptember 8-án) Gálszécsen tartott részleges gyűlésükön nem csupán tiltakozásukat jelentették be, hanem olyan határozatot

⁴¹ I d. erről még: Deák Ferenc: „Adalékok a magyar közjoghoz” c. művének 128. old. és az ehhez fűzött jegyzeteket.

hoztak, hogy azt nem ismerik el törvénynek s ha azt hatályon kívül nem helyezik, fegyverhez nyúlnak. Ez a határozat nemcsak a kálvinista politikai ideológia térhódítását bizonyítja (mely egyenesen a rendek költelességévé teszi a népet sanyargató zsarnokkal szembeni fellépést), hanem egyben dokumentálja azt a folyamatot is, ahogyan a rendek a tiltakozásból az Aranybulla 31. szakaszára hivatkozással a fegyveres ellenállásba mentek át. A rendek végül is a kálvinista Bocskai Istvánban találták meg azt az előkelő és nagy vagyonú főurat, aki elhivatottnak érezte magát – hogy Kálvin Institúcióinak szavaival éljünk – „az Istentől az alattvalók közül támasztott szabadító” szerepére és élére állt a fegyveres felkelésnek. A Bocskai-felkelés indokait, lefolyását, ideológiai alapjait, valamint ennek hatását az állami és jogi intézmények XVII. századi fejlődésére – történettudományunk számos vonatkozásban vizsgálta.⁴² Ma már világosan látjuk, hogy Bocskai fegyveres küzdelmei és diplomáciai tevékenysége (a szomszédos országok rendjeivel való kapcsolatai) tudatos politikai koncepció realizálását szolgálták. Ez a politikai koncepció három fő elemre épült, éspedig: az Erdélyi Fejedelemség megőrzése, a rendi önkormányzat biztosítása, a protestánsok vallásszabadsága. Ám ez a három fő elem sajátosan kapcsolódik egymáshoz. Központi kérdés: a magyar államiság megőrzése és fenntartása. Bocskai ezt – az adott időszak közép-kelet-európai feltételeivel teljesen összhangban – csak a ténylegesen is érvényesülő rendi önkormányzat intézményeivel vélte megoldhatónak. A rendi önkormányzat keretein belül helyezkedett el a protestánsok szabad vallásgyakorlata és annak garanciája. Az önálló Erdélyi Fejedelemség viszont közvetlenül a magyar államiság biztosítékaihoz kapcsolódik, ám olyan átmeneti intézmény, melynek csak addig van létjogosultsága, míg az egységes, önálló és független magyar állam létrehozásának feltételei nem értek meg. Bocskai végrendeletében olvashatjuk: „Valameddig pedig a magyar korona ott fenn nálunknál erősebb nemzetségnél, a németnél leszen és a magyar királyság is a németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenntartani, mert nekik is oltalmokra, javokra leszen. Ha pedig Isten azt adná, hogy a magyar korona Magyarországon magyar kézhez kelne egy koronás királyság alá, úgy az erdélyieket is intjük, nem hogy attól elszakadnának vagy abban ellent tartanának, de sőt segéljék tehetség sze-

---

⁴² Ld. különösen: Makkai László: A Bocskai-felkelés. Az ellenreformáció és a harmincéves háború. Az Erdélyi fejedelmek Habsburg-ellenes küzdelmei. In: Magyarország története 1526–1686. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. I. k. 709–929. o.

rént, és egyenlő értelemből azon korona alá a régi mód szerint adják magukat.”⁴³

A Bécsi Béke (1606), mely a Bocskai-felkelést lezárta, számos kompromisszummal gyengítve ugyan, de lényegében mégis ezt a politikai koncepciót tükrözte, ezért a végrehajtása során elfogadott törvények a magyar közjog kialakulásának és fejlődésének igen jelentős állomásai. A magyar közjog fejlődésében a birodalmi hatások jelentkezését az a tény is dokumentálja, hogy a Bécsi Béke végrehajtását nemcsak Rudolf vállalta (magyar király 1576–1608, német-római császár és Csehország királya 1576–1612), hanem a csehországi, sziléziai, morvaországi, majd az 1608. évi pozsonyi országgyűléssel kötött megállapodások alapján az alsó- és felső-ausztriai rendek is garantálták. Amikor Rudolf – mindjárt megnyitása után – feloszlatta a Bécsi Béke elfogadására és végrehajtására összehívott országgyűlést (Pozsony, 1608), az országgyűlés ennek ellentmondott és a rendi konföderáció katonai erejére támaszkodva Rudolfot lemondásra kényszerítette – a magyar trónról, Alsó- és Felső-Ausztria, valamint Morvaország birtokáról – Mátyás főherceg javára. A magyar országgyűlés II. Mátyás királlyá választásának feltételül szabtta a Bécsi Béke cikkelyeinek és a rendi kiváltságok igen fontos más biztosítékainak előzetes törvénybe iktatását. Ez egyértelműen bizonyítja, hogy ebben az időben a rendek királyválasztási joga még eleven intézményként élt. A választási feltételeket az 1608. évi koronázás előtti törvények rögzítették. Ezek nagyrésze hosszú időn át része volt az ország hatályos közjogának. A II. Mátyás koronázása előtti 1608. évi I. tv. a vallásszabadságot rögzíti. A törvény túlmegy a Bécsi Béke rendelkezésein, amennyiben a vallásszabadságot a mezővárosok és falvak népe, tehát a jobbágy-ság számára is biztosítja.⁴⁴ A vallásszabadság ebben a korban a rendi önkormányzat elismertetésének központi kérdése volt, hiszen jóval többet jelentett, mint a mai értelemben vett lelkiismereti szabadság. Tulajdonképpen magában foglalta a politikai önrendelkezés, a politikai vélemény alakításának szabadságát, a politikai nézetek és intézményrendszerek közötti választás lehetőségét. A vallásszabadság ügye ezzel nem jutott nyugvópontra. Ezt a XVII. század folyamán a protestánsok panaszainak orvoslását célzó számos közjogi törvényen túl Bethlen és I. Rákóczi György hadjáratai és az azokat lezáró Nikolsburgi

⁴³ Vö.: Magyarország története, 1526–1686. Budapest, 1985. I. k. 751. o.

⁴⁴ A Bécsi Békekötés csak „a mánások, nemesek, a koronához tartozó szabad és kiváltságos városok, továbbá a magyar véghelyeken lévő magyar katonák” vallásszabadságát biztosította.

(1621) és Linzi (1645) Békék, valamint az azok végrehajtására kiadott törvények igazolják. (Ismeretes az is, hogy e törvények a protestánsoknak minden esetben csak átmeneti könnyítést jelentettek s végül is csak II. József türelmi rendelete vet véget a protestáns vallások üldözésének.)

A 3. tv. a nádori és személynöki tiszt kötelező betöltéséről intézkedett. Az üresedésre kerülő nádori tisztre a király két-két személyt jelölt a protestáns és katolikus „statusból”, akik közül az országgyűlés választott. A nádori tiszt betöltésének külön garanciája volt, hogy amennyiben a király nem gondoskodott a megüresedő nádori tiszt betöltéséről, úgy a nádorválasztó országgyűlést az országbíró vagy a tárnokmester „hivatalból” köteles volt összehívni. A nádorválasztásra vonatkozó biztosítékok közjogi jelentőségét külön is növelik az 1608. évi koronázás előtti 18. tv-nek azok az előírásai, miszerint a királynak az országban kell laknia és személyesen kormányozni, tartós távollét esetén pedig „a király Ő felsége a leendő nádornak mindenféle teljes hatalmat megadjon, hogy ezt az országot a magyar tanáccsal (a régi szokás szerint) éppen olyan teljhatalommal kormányozhassa és igazgathassa, mintha ő maga itt tartaná székhelyét.” (A két törvényhely együttesen érthetővé teszi azt a jóval később kialakult gyakorlatot, hogy a bécsi udvar végül is folyamatosan a Habsburg-családból választatott nádort, ami a család ún. magyar ágának kialakulásához vezetett.) A 4. tv. a koronának az országba való visszahozataláról és itt őriztetéséről, az 5. tv. a magyar kincstárnokról és annak az udvari, vagy ausztriai kamarától való teljes függetlenségéről, a 10. tv. a magyar országlakosokból álló kancelláriáról, a magyar ügyektől a külföldiek távoltartásáról, a 16. tv. a közjogi biztosítékoknak a hitlevélben való összefoglalásáról és a koronázás alkalmából ezek külön megerősítéséről rendelkezett. Ugyanebben a korszakban került előtérbe a koronázási eskü közjogi szerepe is. Érdemes megemlíteni, hogy a korabeli német közjogi irodalom külön is megemlékezik II. Mátyás magyar király 1608. évi koronázási esküjéről. Olyannak tekinti, mely az Aranybullára, az országgyűlés jogaira, az országlakók szabadságaira való utalással mintaszerűen fejezi ki egy korlátozott monarchiában a királyi hatalom gyakorlásának határait.⁴⁵ Az 1608. évi koronázás utáni törvénycikkek közül közjogi jelentőségénél fogva külön is kiemelendő az 1. tv., mely az országgyűlés szokásjogilag már amúgy is kialakult két házra való tagolását rögzítette, egyben – mint fontos közjogi biztosítékot – pontosan

⁴⁵ Vö.: Johannes Limnaeus: *Capitulationes Imperatorum et Regnum Argentorati*, 1651. Sectio X. (31. old.)

meghatározta az országgyűlésre szavazati joggal meghívhatók körét. Ezzel kívánták elejét venni annak, hogy az udvar különböző manipulációkkal avatkozhasson be az országgyűlés összetételének alakításába. Ebben az összefüggésben kell megítélnünk a koronázás előtti 6. tv-nek azokat a rendelkezéseit is, amelyek a királyi tanács összetételéről intézkednek, továbbá kimondják, hogy mezővárosoknak szabad várossá való nyilvánítása, és azoknak az ország karainak és rendjeinek testületében szavazati joggal való felruházása csak a magyar tanács hozzájárulásával lehetséges.

A XVII. század folyamán még számos más törvény intézkedik az országgyűlésről. Ezek közül különösen jelentős az 1635. évi 18. tv., mely megerősíti Werbőczy Hármaskönyvének azt a tételét, hogy Magyarországon törvényt csak az országgyűlés és a király együtt alkothatnak. (Hármaskönyv, II. rész, 3. cím.) A Hármaskönyv vonatkozó része egyértelmű a törvénykezdeményezés kérdésében is, nevezetesen az mind a királyt, mind az országgyűlést illeti. Ha a törvényjavaslat akár a király, akár az országgyűlés jóváhagyását nem nyeri el, törvénné nem válhat. Az egyes királyok megválasztása alkalmából kiadott hitleveleken túl külön törvények is intézkedtek az országgyűlésnek háromévenkénti kötelező megtartásáról (így pl. az 1635. évi 94. tv.).

II. Mátyás megválasztásakor és koronázásakor hitlevél kiadására végül nem került sor, mivel a koronázás előtti törvénycikknek lényegében összefoglalták a választási feltételeket, így egyben pótolta a hitleveleket. Jogtörténetünk a magyarországi királyi hitleveleket ugyanis a német császárválasztások alkalmából kialakult választási feltételekkel analóg intézménynek tekinti, amellyel már a Habsburg-királyok előtt is találkoztunk (így pl. Mátyás és Ulászló megválasztása alkalmából). Már említettük, hogy az Erdélyi Fejedelemségben is állandósult közjogi intézménnyé vált. Végül a rendek a királyi Magyarország Habsburg-házbeli királyaival is elfogadtatták. Igen részletesek a II. Mátyást követő Habsburg-királyok, így különösen II. Ferdinánd, III. Ferdinánd és I. Lipót hitlevelei (1622, 1638, 1657). Ezek magukban foglalják a magyar közjog summázatát, azt is mondhatnók, hogy szinte az összes „alkotmány-biztosítékot”. Így pl. II. Ferdinánd hitlevele (1622) elsőként az ország szokásainak, szabadságainak biztosítását, a Bécsi Béke, valamint az 1608. évi koronázás előtti és utáni összes törvények megtartását, és mint legfontosabb biztosítékot – az országgyűlés szükség szerinti, de legalább háromévenkénti összehívását ígéri. Ezután a hitlevél több helyen a vonatkozó

törvényekre utalással a rendek kívánságainak megfelelően sorolja fel a király további ígéreteit: magyar ügyekben a magyar hivatalok útján és a magyarok tanácsával intézkedik (ideértve a külügyeket és a békeszerződések is), gondoskodik a végvárok ellátásáról, a véghelyek polgári és katonai tisztségeit magyarokkal (országlakosokkal) tölti be, biztosítja az igazságszolgáltatás pártatlanságát és a bírakat vallási különbségre való tekintet nélkül alkalmazza, megőrzi a vallási békét (a Bécsi Béke és az 1608. évi koronázás előtti I. tv. előírása szerint), a nádorválasztásra vonatkozó törvényeket végrehajtja, a szabad- és bányavárosok jogait, kiváltságait, szabadságait megőrzi, a hajdú kiváltságokat megtartja, a koronát az országban őrizteti (választott katolikus és protestáns koronaőrök közreműködésével), fenntartja a békét Erdéllyel, Csehországgal és általában a szomszédos országokkal. Végül a hitlevél külön is rendelkezik arról, hogy a király „az ország” tudomása és hozzájárulása nélkül nem indít háborút, s nem fog az országba külföldi katonaságot behozni vagy az országban tartani.

Csaknem azonos tartalmú a XVII. században kiadott többi koronázási hitlevél is. Az 1608. évi törvények és II. Ferdinánd hitlevele azt igazolják, hogy a magyar közjog már a XVII. század első évtizedeiben, (tehát lényegében a birodalmi közjoggal egyidejűleg) kialakult és zárt rendszert alkotott. Ezt bizonyítja egyébként a magyar közjog irodalmának párhuzamos jelentkezése is. De a hitlevelekben foglalt közjogi biztosítékok áttekintése egyben arról tanúskodik, hogy a XVII. század első évtizedeire mély szakadék támadt a Habsburg-ház szomszédos örökös tartományai és a királyi Magyarország közjogi berendezkedése között. A Habsburg-ház a fehérhegyi csata után (1620) felszámolta a cseh királyság önálló államiségét. A cseh arisztokrácia kiirtásával, illetve helyükre császárhú, többnyire német arisztokrácia beiktatásával elzárta az útját az önálló cseh feudális állam újjászerveződésének. Indokolásként arra hivatkoztak, hogy a cseh nemzet hálátlanságával és királya elleni lázadásával eljátszotta az önálló államiséghez való jogát (tehát 1848 után a magyarokkal szemben alkalmazott ún. Verwirkungstheorie már a Habsburg-birodalmon belül is nagy hagyományokra tekint vissza). Ezzel lényegében a Lajtán túli Habsburg-országokban teljessé vált az abszolutizmus kormányzási rendszere. Az egyes országok rendjei elvesztették törvényhozási jogukat. Nem a rendek által elfogadott törvények, hanem az uralkodó parancsai, dekrétumai rendezték az életviszonyokat. Ezzel szemben Magyarország rendjei a közjogi biztosítékok rendszerének elfogadtatá-

sával nem csupán az ország önállóságát, hanem rendi kiváltságait is megerősítették. Ez arra ösztönözte a bécsi udvart, hogy a Habsburg-ház által birtokolt területek egységes birodalommal szervezése érdekében a közjogi biztosítékok kijátszásával vagy fokozatos felszámolásával Magyarország is kiterjessze az abszolutizmus rendszerét. Ezt – ahogyan azt egyébként Bocskai végrendeletében előre látta – az önálló Erdély mindaddig megakadályozta, amíg ehhez kellő katonai erővel rendelkezett. Erről tanúskodnak Bethlen és I. Rákóczi György hadjáratai és az azokat lezáró Nikolsburgi (1621) és a Linzi (1645) békeszerződések. Amint II. Rákóczi György nagy sikerrel induló, de végül is tragédiába torkollott lengyelországi hadjárata (1657) Erdélyt is kiszolgáltatta előbb a török, majd a bécsi udvar önkényének, a királyi Magyarországon is szabaddá vált az út az osztrák abszolutizmus „az egy király, egy ország, egy vallás” jezsuita programjának megvalósítására. Az ellenreformáció idegen katonaságra támaszkodó, erősödő terrorja, majd a Vasvári Béke (1664), mely a török birodalmat Magyarország terhére vereségei ellenére is nagyobb hódításokhoz juttatta, mint korábban bármelyik győztes hadjárata, az egész Magyarországot kiszolgáltatta a török rablóhadjáratainak – a végveszélybe jutott ország védelmében egymás mellé állították a katolikus főurakat és a protestáns vármegyéket. (Wesselényi-összeesküvés). A felkelés leverése után (1670) a bécsi udvar a Csehországban már kipróbált „Verwirkungstheorie”-ra hivatkozással „törvényen kívül” helyezte az országot, a megüresedett nádori széket nem töltötte be, hanem az ellenreformáció magyarországi fejét, Szelepcsényi György esztergomi érseket és hercegprímást nevezte ki Magyarország helytartójává (a valóságban a bécsi udvar vezette és szervezte „a lázadó ország” megbüntetését, Szelepcsényinek csupán a parancsokat közvetítő postás szerepét szánták). Törvénytelenül osztrák bíróság ítélte halálra és végeztette ki Zrínyi Péter horvát bánt és Frangepán Ferenc országbíró, kollektív felelősségi elv alapján pert indítottak közel ezer protestáns prédikátor ellen. A prédikátorok csak úgy szabadulhattak, ha áttáltak a katolikus hitre vagy távoztak az országból, vagy lemondtak az igehirdetésről.⁴⁶ Ugyancsak a kollektív felelősség alapján adóztatták meg fejadóval a vármegyék nemességét, vették el a protestánsok templomait és iskoláit, sújtották elviselhetetlen adóteherrel a jobbágyokat – királyi rendeletek alapján.

⁴⁶ Az e per során elítélt kálvinista prédikátorok közül került ki az az 1681-ben életben lévő 26 gályarab, akiket nápolyi gályákra adtak el, és akiket Ruyter holland tengernagy szabadított ki. Hitbéli állhatatosságukat, szabadítójuk nevével együtt egyszerű emlékoszlop idézi az utókor elé a Debreceni Református Kollégium előtti parkban.

Csak az erősödő ellenállás, majd a Thököly által vezetett felkelés gyors sikerei bírták rá a bécsi udvart arra, hogy legalábbis átmenetileg, visszatérjen a törvényes kormányzás útjára. Ezért a király – 19 évi szünet után – összehívta az országgyűlést.⁴⁷

4. Az 1681. évi soproni országgyűlés mindenekelőtt a közjogi biztosítékok, az ország hitlevélben is megerősített jogainak és szabadságainak helyreállítását ígerte. Elsőként a nádorválasztásról intézkedett és eltörölte a törvénytelenül létrehozott kormányshoz, illetve helytartóságot (1., 2. tv.), újból megerősítette azt a hitlevélben is rögzített alapelvet, hogy magyar ügyeket a magyar tanáccsal együtt intézik, „a magyar ügyek” között külön is kiemelte a törökkel kötendő békét (4. tv.). Elvi jelentősége volt annak a rendelkezésnek, mely kimondta, hogy a török udvarhoz rendelt császári követ mellé, vele egyenrangú és azonos intézkedési jogú magyar követ rendelendő (ez egyben bizonyítéka annak, hogy az ország a bécsi udvarral folytatott küzdelmeinek legnehezebb időszakában sem tekintette kizárólagosan az uralkodó ügyének vagy „közös ügynek” a külügyeket). Külön törvények intézkedtek a véghelyeknek megfelelő számú magyar katonával való ellátásáról s az időlegesen az országban tartózkodó német katonaság távozásáról, (mihelyst ittléte nem szükséges) addig is megfelelő fegyelem alatt való tartásáról (6., 8. tv.). Külön is megemlítendő a 10. tv., mely a hitlevélben foglalt összes közjogi biztosítékot megújította, egyben több törvényt külön is kiemelt, ezzel a törvényeket mintegy az alaptörvények rangjára emelte. Így pl. külön idézi a Hármaskönyv I. rész 9. címét, mely a nemesség kiváltságait foglalja össze, köztük a nemesi adómentességet, valamint a törvénytelen intézkedésekkel szembeni ellenállás jogát. Általános élel kíván gátat emelni a törvénytelen letartóztatások ellen a II. Endre király 2. törvényére való utalás; ez ugyanis kimondta, hogy „soha nemes embert el ne fogjanak s meg ne nyomorítsanak valamely hatalmasnak a kedvéért, hanem, ha előbb perbe hivatott és rendes úton törvényt láttak rá”. Zrínyi és Frangepán osztrák bíróság által való elítéltetése elleni tiltakozásként kell felfogni az 1536. évi 41. tv. megújítását, illetve hatályos törvényként való elismerését, miszerint senkit sem szabad arra kényszeríteni, hogy az ország területén kívül törvény elé álljon. Az 1613. évi 24. tv. és az 1618. évi 14. tv. újbóli megerősítése pártatlan és független bíróság igényét fogalmazza meg és tilalmazza a különbíróságokat; a 12. tv. elengedi a tör-

⁴⁷ Ld. erről a legújabb történeti irodalomban Kosáry Domokos: Magyarország Európa újabkori nemzetközi rendszerében. Bp. Akadémiai Kiadó, 1985. 28. old.

vénytelenül kivetett adók hátralékát, újra megerősíti I. Mátyás VI. dekrétumának 31. cikkét, mely tiltja a katonaság ellátásának önkényesen a lakosságra való hárítását; a 13. tv. megerősíti a magyar kamara egyenrangúságát. Az 1681. évi 25. és 26. törvények újra elismerték a Bécsi Békének és az 1608. évi koronázás előtti 1. tv-nek a vallásszabadságra vonatkozó intézkedéseit, ezek gyakorlati alkalmazását azonban olyan feltételekhez kötötték, mely a protestánsokat a korábbiaknál jóval hátrányosabb helyzetbe hozta. (Az ország nyugati megyéiben, ahol erre az időre jelentősen előrehaladt a katolikus vallás restaurálása, a protestánsok templom és iskola fenntartási jogát csak az 1681. évi törvényekben meghatározott helyiségekre szorították.)

Azt kell mondani, hogy az 1681. évi soproni országgyűlés törvényhozása számos megszorítással ugyan, de a törvényes rend helyreállítására, a közjogi biztosítékok megújítására törekedett, ám a törvények végrehajtása már egybeesett az újra induló török háborúkkal. Mint ismeretes, ezek a háborúk 1683-ban Bécs ostromához, majd a török seregek veresége után Buda és csaknem az ország egész területének felszabadításához vezettek. Az erős hadseregre támaszkodó és a felszabadító háborúk sikerén felbátorodott bécsi udvar ezt követően az egész országot meghódított területként kezelte és a hadsereg közbejöttével az ország kormányzásában és igazgatásában olyan változtatásokat kívánt végrehajtani, amelyek egyet jelentettek volna a magyar államiság felszámolásával. Ehhez azonban az ekkor már többnyire udvarhű arisztokráciát és katolikus főpapságot sem tudták megnyerni. A velük tartott külön tanácskozáson is kifejezték azt a véleményüket, hogy e változtatásokat Magyarországon az országgyűlés egyeztetése nélkül bevezetni lehetetlen.

A XVII. század közjogi törvényhozását végül a trónöröklési jog módosítása és a fegyveres ellenállás (Aranybulla 31. cikkelye) jogáról való lemondás zárja. I. Lipót ehhez kötötte a török megszállás alól felszabadított országrészeknek a magyar állam területéhez való visszacsatolását. Az 1687. évi 2. és 3. tv-ben foglaltak szerint a rendek lemondtak a rendi alkotmányosság egyik legjelentősebb biztosítékáról, a királyválasztás jogáról, egyben elismerték a Habsburg-ház német és spanyol fiágának elsőszülöttség szerinti örökösödési jogát a magyar trónra – fenntartva azonban a szabad királyválasztás jogát arra az esetre, ha a fiág kihal. (Ettől az időtől kezdve a trónöröklési jogban a szabad királyválasztási jognak ez a fenntartása az önálló magyar államiság létét dokumentálta.) Az örökösödési jog elismerésével egyidejűleg a rendek kikötötték, hogy a

trónra lépő király köteles magát Magyarország területén megkoronáz-
tatni, az ország alkotmányának és törvényeinek megtartását ígérve hitle-
velet kiadni és arra esküt tenni. Ilyenformán a koronázás, a koronázási
hitlevél és a koronázási eskü valójában a trónöröklési jog elismerésétől
kezdve emelkedik a legfontosabb alkotmánybiztosítékok sorába. Ám a
trónörökösödés elismerését követően a hitlevél tartalmilag jelentősen
átalakult, hiszen nem a választási feltételeket meghatározó alkudozások
eredménye volt többé, hanem előre meghatározott általános jellegű for-
mulák gyűjteménye lett. Ez mutatis mutandis állt a koronázási esküre is.
A rendek egyébként teljes tudatában voltak annak, hogy a trónöröklési
jog elfogadása és a királyválasztás jogának feladása egyben az alkot-
mánybiztosítékokat is gyengíti. Ezért érthető, hogy a rendek, (különö-
sen a követek háza) hosszú időn át ellenálltak e törvények elfogadásának
is. Még erőteljesebben fordultak szembe az Aranybulla módosítására, a
fegyveres ellenállás jogának eltörlésére irányuló követeléssel. A követek
háza az ellenállás jogáról való lemondás megszavazásánál végül csak az
erőszakkal való fenyegetésnek engedett. A királyi személynek arra a
nyilatkozatára ugyanis, miszerint „csak Ő Felsége tudja, hogy az udvar
mit kíván tenni, ha kívánságát elutasítják” – a megyék követeinek több-
sége testületileg úgy nyilatkozott, hogy az ellenállási jog eltörlését az
uralkodó iránti hódolatból megszavazzák ugyan, de kötelesek bejelente-
ni, hogyha utasításaik értelmében szavaznának, „úgy nem tehetnének
Őfelsége kedvére”. Ez volt az a mozzanat, ami a Rákóczi szabadságharc
idején, de a II. József uralma ellen kibontakozó ellenállás folyamán is
alapot szolgáltatott ahhoz, hogy kétségbevonják ennek az országgyűlési
döntésnek a jogszerűségét s az Aranybulla ellenállási záradékát, a fegy-
veres ellenállást, hatályos jognak tekintsék. Ám ugyanez az országgyűlés
a fenyegetésnek sem engedett, amikor olyan szűkebb testület, illetve bi-
zottság kijelölését kívánták, melynek az lett volna a feladata, hogy az or-
szággyűlés berekesztését követően két országgyűlés között, mintegy a
rendeket képviselő konzultatív testületként állást foglalhasson az or-
szággyűlés hatáskörébe tartozó ügyekben. A rendek ugyanis jogosan tar-
tottak attól, hogy egy ilyen testület létrehozása valójában az első lépés
egy olyan állandó bizottmány vagy államtanács-féle intézmény létreho-
zásához vezető úton, mely állandó jelleggel helyettesítené az országgyű-
lést. Ez az aggály egyébként igen hamar igazolódott. Már a következő
évben összehívták az udvar által kiválogatott előkelők egy jelentős
csoportját Kollonich ama reformtervének megvitatására, mely az or-

szágyűlés előzetes megkérdezése nélkül Magyarországnak a felszabadított országrészekkel kiegészített egész területén bevezette volna az osztrák közigazgatást és lényegében felszámolta volna a magyar államot. Bár ezt az elképzelést az egyértelműen udvarhű testület sem támogatta, a bécsi udvar mégis megkezdte a magyar államiség felszámolását célzó „reformok” bevezetését. Ennek érdekében Erdélyt és a török háborúk folyamán felszabaduló megyék egy részét nem csatolták vissza az ország területéhez, hanem azokat közvetlenül Bécsből igazgatták, az ország más területein pedig hadiállapotot és katonai igazgatást vezettek be. Az ezzel párosuló nyílt önkényuralom, a törvénytelen letartóztatások, a protestánsok üldözése, a korrupt katonai parancsnokok által megszorozott adóteher szinte kiprovokálták a Rákóczi-felkelést és jelentősen hozzájárultak annak a nemzeti egységnek a létrejöttéhez, aminek a Rákóczi-szabadságharc első éveiben, gyors és látványos sikereit köszönhetette. Rákóczi elbukott ugyan, azonban a szabadságharc során kibontakozó nemzeti ellenállás méretei rádöbbenették a bécsi udvart arra, hogy Magyarországnak az örökös tartományok közé való bekebelezése meghaladja erejét. A Szatmári Béke (1711) majd az ezt követő 1712–1715. évi országgyűlésen elfogadott törvények egyértelműen azt dokumentálják, hogy a közép-európai egységes Habsburg-birodalom létrehozására irányuló törekvések – legalábbis az eddig alkalmazott erőszakos eszközökkel – nem vezetnek sikerre. A Habsburg-ház ugyanis arra kényszerült, hogy újból elismerje a magyar rendek kiváltságait és Magyarország önálló államiségét. I. Lipót második fia, (aki I. József halála után lépett a trónra) III. Károly – VI. Károly néven német-római császár – (1711–1740) koronázási hitlevelében (1715. évi 2. tv.) külön is kiemeli: az 1687. évi 2. törvénynek a fiág trónöröklési jogát megállapító rendelkezései nem csorbították a karok és rendek szabad királyválasztási jogát arra az esetre, ha a Habsburg-ház fiága kihal. Ez a törvény újból egyértelműen tanúsítja, hogy Magyarország nem valamiféle Habsburg-birodalommal, hanem kifejezetten és kizárólag a Habsburg-házzal, még pontosabban saját Habsburg-házbeli királyával és annak családjával mint dinasztiaiál áll közjogi viszonyban – az „ország” képviselőjében eljáró rendek és a király együttesen törvénybeiktatott megállapodása (pactuma) alapján. A hitlevelé mellett külön törvény intézkedett arról, hogy a trónöröklésnek az 1687. évi törvényekkel módosított rendje semmit sem változtat Magyarország önállóságán: „Ő Királyi Szent Felsége” a jövőben sem akarja a karokat és rendeket másként kormányoztatni és felet-

tük uralkodni „Mint magának Magyarországnak az eddig alkotott vagy a jövőben országgyűlésileg megállapítandó saját törvényei szerint.” – Olvashatjuk az 1715. évi 3. tv. 1. §-ában. Már ezen az országgyűlésen is felmerült a nőág örökösödési jogának, illetve a később e tárgyban *Pragmatica Sanctio* néven közreadott, a trónöröklés rendjét a Habsburg-házon belül szabályozó családi megállapodásnak a magyar országgyűlés által való elfogadtatása, illetve törvénybe iktatása. A rendek azonban már az előzetes tárgyalások során különböző feltételekhez kötötték az új trónöröklési rend elismerését. Ezért a kérdést a bécsi udvar végül is átmeneitileg levette a napirendről, illetve annak tárgyalását a következő országgyűlésre halasztotta.

A *Pragmatica Sanctio*t Deák Ferenc határkönek tekinti. Részletesen vizsgálja magát a *Pragmatica Sanctio*t, majd ezt követően a magyar közjog egész fejlődését. A *Pragmatica Sanctio*t és az ezt követő legjelentősebb közjogi törvények szövegét szó szerint is közli. Talán ebből erednek azok a nézetek, hogy a magyar közjog fejlődésének ez a határköve valójában nem is létezett. E szerint ez a „határkö” egyszerűen Deák találmanya, aki az évszázadok közjogi törvényei sorából kvázi önkényesen választotta ki a *Pragmatica Sanctio*t és emelte volna az „alapszerződés” rangjára, csupán azért, hogy a kialakítandó osztrák–magyar birodalom közös ügyei körüli alkudozás lefolytatásához jogi alapot teremtsen. Méghozzá olyan jogi alapot, melyet idehaza is, Bécsben is elfogadnak.

Az igazság az, hogy a magyar *Pragmatica Sanctio*t már elfogadása idején az ország alaptörvényének tekintették. Közjogi jelentősége a történeti fejlődés során nem csökkent. Ellenkezőleg, a XVIII. század végén megjelent közjogi művek is az ország alaptörvényei között említik a *Pragmatica Sanctio*t,⁴⁸ majd a Német-Római Birodalom felbomlását követően jelentőségét külön is hangsúlyozták, hiszen az osztrák császárság területi alapját csupán a Magyar Királysággal együttesen birtokolt területek jelentették. Ez a helyzet lényegében nem változott Napóleon bukását követően sem. A Bécsi Kongresszus ugyanis nem állította helyre a német császárságot, hanem a német birodalom helyén olyan konföderációt hozott létre, mely szuverén államok szövetsége volt (*Deutscher Bund*), amelyen belül Ausztria látta el a szövetségi gyűlés elnöki tisztét, anélkül, hogy ehhez a német császár tiszte társult volna.

---

⁴⁸ Így pl. ld.: Stephan Rosenmanns: *Staatsrecht des königreichs Ungarn*, Wien, 1792. 5. old., Martin Schwartner: *Ungarische Staatsverfassung oder Staatsrecht*. In: *Statistik des königreichs Ungarn*, Pest, 1798. II. Theil, 287. old.

De jelentőségét nem csökkentették az 1848. évi törvények sem. Erre később még külön is kitérünk, ám már itt is megemlíthetjük, hogy az államjog közjog szembeállítását vizsgálva már idézett Szabó Béla 1848 tavaszán azzal indokolta könyvének tárgyválasztását és közreadását, hogy „az 1723-ban megállapított, s törvényesített *pragmatica sanctio*nak nevezett *pactum conventum* az, amiből nemcsak mi magyarok, de Európa valamennyi igazi publicistája meríti honunk státuszjogi állása iránti ismeretét – és amiből merítenie is kell...”⁴⁹

A magyar *Pragmatica Sanctio*t valóban már elfogadása időpontjában olyan *pactumnak*, kétoldalú szerződésnek fogták fel, mely a Habsburg-család számára biztosítja a nőág örökösödését, de nyújt valamit a magyar rendeknek is azért, hogy lemondanak a fiág kihaltával rájuk visszaáramló királyválasztási jogról. Ez az előkelők, a főrendek számára különböző címek, rangok, birtokok, privilégiumok személy szerinti adományozásában, az uralkodó osztályok egésze irányában a hatalomban való részesedésük közjogi biztosítékainak fejlesztésében, illetve megújításában, megerősítésében jelentkezett. Ezek a közjogi biztosítékok egyben az önálló államiság létét is kifejezik. Ezt egyébként már maga a *pactum* létrejötte is dokumentálja. Úgy tűnik, a magyar rendeknek még ebben az időszakban is volt elegendő erejük ahhoz, hogy tárgyaló partnerei és ne csupán alattvalói legyenek VI. Károly császárnak, aki egy világbirodalom uraként Európa legerősebb hadseregét mondhatta magáénak. Ez annál figyelemre méltóbb, mert erre az időre az uralkodók már mindenütt megtörték a rendek hatalmát, Lengyelország kivételével úgyszólván mindenütt kialakult az abszolút királyság politikai rendszere. Ebben az összefüggésben értékelendők a főrendeknek nyújtott és az uralkodó iránti hűségüket honoráló személyre szóló adományok is. Elhibázott dolog lenne ezekben a mai korrupció valamiféle előfutárát látni. Sokkal inkább a mai kitüntetésekkel rokoníthatók. Abban a korban, amikor gazdaságon belüli és gazdaságon kívüli kényszer még nem vált ketté, a vagyoni előnyök nyújtása, birtokok, címek, rangok, tisztségek adományozása az uralkodó hívei számára (esetleg ezek örökletessé tétele) legalább annyira hozzátartozott az adott politikai rendszer erősítésének mechanizmusához, mint napjainkban a címek, rangok és kitüntetések adományozása.

Már kétszer is letelt az Országgyűlés kötelező összehívására előírt há-

---

⁴⁹ Szabó Béla: A magyar korona országainak státuszjogi állása a *pragmatica sanctio* szerint, Pozsony, 1848. V. old.

roméves időszak (amit egyébként az 1715. évi 14. törvény újólag kimondott), amikor III. Károly 1722. június 20-ára Pozsony városába összehívta az Országgyűlést, kifejezetten azzal a céllal, hogy a rendekkel a nőági örökösödést elfogadtassa.

A meghívólevél előbb a hároméves határidő elmulasztását mentette ki, s azt a kiújult, majd győzelmesen befejezett török háborúkkal indokolja, mely végül is nemcsak a történeti Magyarország egész területét, hanem a Balkán térségében fekvő társországek területének egy részét is felszabadította a török megszállás alól. Majd az összehívott országgyűléstől olyan intézkedések megtételét várja, amelyek a béke védelmét és a külső támadás elleni védekezést Magyarország és az örökös tartományok közötti egyetértésre és „unióra” alapozza.⁵⁰

Az országgyűlésen elnöklő alnádor megnyitó szavai azonban már semmi kétséget nem hagynak az iránt, hogy az országgyűlés csak akkor felelhet meg ennek az elvárásnak, ha az interregnum áldatlan állapotát elkerülendő, idejében gondoskodik a törvényes utód kijelöléséről arra az esetre „hogy ha öfelsége fiúörökös nélkül találna kimúlni – amit isten távoztasson”. Ezután a nádori ítélmesterre, Szluha Ferencre, Rákóczi egykori hű kísérőjére (aki Rákóczit a bécsújhelyi börtönből való menekülése után Lengyelországba is követte és onnan vele tért vissza, de élve az általános amnesztia lehetőségével a szatmári béke után jelentős közéleti szerephez jutott) várt az a feladat, hogy Werbőczy Tripartitumának a fiúsításra vonatkozó tetteleit felidézve emlékeztesse a rendeket; a hatályos magyar jog szerint a királynak joga van arra, hogy fiúsítsa a fiúörökös nélkül elhalt arra méltó atya leányát; az együttlévő rendek most e törvényt szabadon alkalmazhatják egy olyan királyi atya leánygyermekére, aki az országot gyarapító hősi tettekkel érdemelte ki, hogy leánya fiúgyermek jogával követhesse a trónon. (Szluha Fe-

---

⁵⁰ Az országgyűlés összehívásának céljáról a meghívólevél a következőket mondja: „necessariae Diaetaliter, fiant dispositiones. ut per vicinam, et amicam cum, reliquis Regnis, et Provinciis nostris haereditariis divinitus Nobis, et Auguste Domui nostrae subjectis, cointelligentiam, et unionem publica quies, pax, constans, et inperturbata, ac in quemvis casum, optat Regno tranquillitas in aevum perduratura, stabiliatur, saliterque permansioni, et conservationi Regnicolarum, et protectioni, ac defensionis omni meliori modo provideatur. Vö.: Kovachich: Supplementum ad Vestigia Comitiorum. III. k. 432. old. – A levélnek ezt a részét az egyes szerzők többféleképpen fordítják. A szó szerinti fordítás a következő: „...országgyűlésileg történjenek intézkedések arról, hogy a Nekünk és a mi Felséges Házunknak alávetett többi örökös királyságunkkal és tartományunkkal való jó szomszédi és baráti egyetértéssel és unióval a közrend, az állandó és zavartalan béke és az ország által annyira óhajtott nyugalom tartósan stabilizáltassék és ilyen módon az országlakosok ellátása, megtartása, megóvása és védelme a lehető legjobb módon biztosítottassék...”

renc a nőági öröklés elfogadtatása körül szerzett érdemeiért 1726-ban kapta meg a bárói címet és az ehhez igazodó birtokot.)

A barokk kor stílusában előadott indokolás után nem okozott külön gondot a nőági öröklést kimondó 1. és 2. törvénycikk szövegének megfogalmazása és elfogadtatása sem. A rendek és a bécsi udvar igen hamar megegyeztek azokban a részletekben, ahol a magyar Pragmatica Sanctio eltér a titkos tanács előtt 1713-ban kihirdetett szövegtől. (A trónöröklésnek a három leányágra való szorítása, ezek kihaltával a királyválasztási jog feleledése, az ország önálló államiságát reprezentáló azoknak a közjogi biztosítékoknak az összefoglalása, amelyeket az 1687. évi és az 1715. évi törvények kimondottak.) Fel sem merült a később annyi vitát kiváltott unió fogalmának vagy az örökös tartományokkal való elválaszthatatlan és megoszthatatlan (inseparabiliter et indivisibiliter) együttes birtoklás értelmezésének problémája, hiszen ez összecsengett a magyar rendeknek azokkal a korábbi feltételeivel, hogy a nőág örökösödésének kimondását a külső ellenség elleni közös védelem feltételeinek biztosításával kapcsolják össze és egyértelműen határozzák meg a védelemben érdekelt örökös tartományok hozzájárulási kötelezettségét a török elleni háborúk során. A magyar országgyűlésben ez alkalommal is megvolt a hajlandóság arra, hogy a közös védelem elvét és az ebből következő együttes birtoklás feltételeit olyan nemzetközi megállapodás rögzítse, amelyet az örökös tartományok rendjei is elfogadnak. Ebben a Bécsi Béke ismertetése kapcsán már jelzett konföderációs elképzelések továbbélését kell látnunk. Ám a Bécsi Békét követő több mint egy évszázad alatt az örökös tartományok államisága (ideértve a Cseh királyságot is) úgyszólván egészében megszűnt, rendi gyűléseiknek nem volt többé törvényhozási joguk, csupán a császári parancsok végrehajtó szerveiként működtek, így nem lehettek egyenrangú szerződő partnerei a magyar országgyűlésnek. A magyar rendek ilyen javaslatára joggal válaszolhatta III. Károly, hogy a közös védelemből az örökös tartományokra háruló kötelezettségek teljesítése is az ő gondja, tehát helyettük is ő nyilatkozhat. Ezzel szemben jelentős elvi és gyakorlati problémákat takart az a vita, ami akörül bontakozott ki, hogy kiemelhető-e a Pragmatica Sanctiót becikkelyező két törvény az 1722. évi országgyűlés törvényei közül és szentesíthető-e, kihirdethető-e a többi törvénytől elkülönítve, avagy az 1722. június 20-ra összehívott országgyűlés által elfogadott törvények olyan egységet alkotnak, amelyek csak együttesen szentesíthetők. A bécsi udvar ugyanis mindjárt

az 1. és 2. törvénycikkek elfogadását követően (1722. júl. 16.) a további törvények bevarása nélkül szentesíttetni kívánta a Pragmatica Sanctiót. A rendek azonban ebben a kérdésben nem engedtek. Több okból is. Egyrészt a még letárgyalásra váró törvényjavaslatok között több olyan is volt, amelyek az előzetes megbeszélések során a nőági örökösödés elfogadásának feltételeként szerepeltek. Másrészt a rendek igen jól érzékelték, hogy egy ilyen gyakorlat kialakítása a jövőben egyenesen lehetetlenné tenné az országgyűlés érdemi törvényalkotó munkáját. Ez ugyanis precedensként szolgálhatott volna ahhoz, hogy az udvar tetszése szerint válogassa ki a számára kedvező törvényeket az országgyűlési tárgyalások anyagából és csak azokat szentesíttesse a királlyal. Másrészt a rendek arra törekedtek, hogy a nőági öröklés elfogadásával párhuzamosan az első két törvényben felvett summázaton túlmenően is részletezzék a számukra fontos közjogi biztosítékokat. Végül is a rendek álláspontja érvényesült. Az 1. és 2. törvénycikk elfogadását követően (1722. július 16.) még csaknem egy éven át folytatta munkáját az országgyűlés, míg hosszas egyeztetések és alkudozások után az uralkodó együttesen szentesíthette az 1722–23. évi országgyűlés folyamán elfogadott 129 törvénycikket. Ezek a törvények csaknem az egész magyar jogrendszert érintik, közöttük több olyan van, mely mintegy az 1723. évi 1. és 2. törvényben foglalt Pragmatica Sanctio elfogadásának előzetesen kialakult feltételeként is felfogható. Ilyen mindenekelőtt az 1723. évi 3. tv., mely nem csupán megismétli az 1715. évi 3. tv. rendelkezéseit, hanem annak hatályát kifejezetten kiterjeszti III. Károly utódaira is. (Innen adódik, hogy gyakran ezt a 3. törvénycikket is a magyar Pragmatica Sanctio részeként említik). 4. törvénycikk a kötelező nádorválasztással és a nádor jogállásával kapcsolatos törvényeket erősíti meg. A törvény utal ugyan a nádor helytartói tisztére, de nem említi külön az elnöklete alatt létrehozott helytartótanácsot, melyet „magyar királyi tanács” néven az ugyanezen az országgyűlésen elfogadott 97. törvény intézményesített. Az 5. törvénycikkben a rendek eredetileg a felszabadított területeknek az ország területéhez való visszacsatolásáról, illetőleg a közvetlenül Bécsből igazgatott területeknek a magyar hatóságok alá rendeléséről intézkedtek. Miután ez alól az uralkodó azzal tért ki, hogy a visszacsatolás módját és lehetőségeit külön bizottságnak kell megvizsgálnia, a rendek megelégedtek a sürgős visszacsatolásra irányuló kívánságuk becikkelyezésével (1723. évi. 20. tv.) mintegy a jogfenntartásuk kifejezéséeként. Így kerültek az 5. törvénycikkbe a nemesség különös kiváltságairól

címmel a nemesség személyes szabadságának különleges biztosítékai, amelyek eredetileg a 6. törvénycikk részét alkották. A 6. törvénycikk a földesurak és nemesek adómentességét erősíti meg, míg a 7. törvénycikk megismétli az országgyűlések 3 évenkénti kötelező összehívásáról intézkedő előírást (főként azért, hogy az 1722. országgyűlés összehívását megelőző nagy időközök ne tekinthessék a rendek által is elfogadott precedensnek), emellett a törvény külön garanciákkal támasztja alá az országgyűlési tárgyalások zavartalanságát. A 8. törvénycikk „a királyi felségnek Magyarországon lakásáról” rendelkezik, amit III. Károly azzal a megtoldással szentesített, hogy „amennyiben súlyosabb európai gondjai ezt megengedik, az országban kíván tartózkodni”, a 9-től 12. törvénycikkek pedig a hűtlenségi esetek kodifikálásával zárják a közjogi biztosítékokról intézkedő rendelkezéseket.

1723-ban tehát végül is – a korábbi gyakorlatnak megfelelően együttesen, egy dekrétumban, ezáltal egységbe foglalva, hirdették ki az összes törvényeket, köztük a Pragmatica Sanctiót tartalmazó törvényeket is. Ez nem lehet akadálya annak, hogy külön is megvizsgáljuk a Pragmatica Sanctio milyen változást jelentett a magyar közjogban, különösen Ausztria és Magyarország kapcsolatában. Ma már többé-kevésbé világosan látjuk, hogy amennyiben – a magyar rendek eredeti elképzeléseivel összhangban nemzetközi megállapodásban rögzítik a Pragmatica Sanctio fő tételeit, az akkor még fenyegető török veszély nyomása alatt a magyar rendek jóval messzebb mennek a közös védelem eszközeinek és feltételeinek rögzítésében, s eljutnak olyan közös ügyek és állandó szervezetek meghatározásához is, amelyek a reálunió, vagy esetleg a mai értelemben vett államszövetség (conföderáció) alkotóelemeihez sorolhatók. Minthogy azonban ilyen nemzetközi szerződés megkötésére nem került sor, a magyar rendek joggal helyezkedhettek akár arra az álláspontra is, hogy önmagából a Pragmatica Sanctióból nem feltétlenül olvasható ki a közös védelem kötelezettsége. Ám magukévá teheték azt a felfogást is, hogy ha a Pragmatica Sanctio szó szerint vett szövegéből ugyan nem, de az együttbirtoklásra való utalásból, valamint a Pragmatica Sanctio létrejöttének előzményeiből és körülményeiből mégis kikövetkeztethető egy olyasféle szövetség, illetve abból fakadó kölcsönös védelmi kötelezettség, mely az örökös tartományokat és Magyarországot bármilyen oldalról (tehát nemcsak a török részéről) fenyegető, kívülről jövő támadás esetén (contra vim externam) együttes, közös katonai fellépést ír elő. Az ebből eredő kötelezettségek teljesítése során azonban

az örökös tartományok (illetve az azokat képviselő császár vagy uralkodó), valamint a magyar országgyűlés is (ugyanazzal az uralkodóval, mint magyar királlyal együttesen) szuverén módon maguk határozzák meg hogy a maguk részéről milyen katonai és anyagi erővel járulnak hozzá a közös védelemhez. Eszerint a Pragmatica Sanctio nem csinált közös ügyet a hadügyből, mint ahogy nem csinált közös ügyet a közös uralkodó személye által összekapcsolt területeket együttesen érdeklő más állami ügyből sem. Ez az álláspont egyértelműen kiolvasható a Mária Terézia trónralépését követően elfogadott és az általános felkelésről intézkedő 1741. évi 63. törvénycikkből, mely pontosan meghatározza, hogy az ország „általános felkelés címén” milyen katonai erőt állít ki az örökös tartományokat megtámadó bajor választó és a porosz király ellen, ez a katonai erő milyen feltételek mellett használható fel külföldön, ki köteles ellátásáról és élelmezéséről gondoskodni stb. Mindez olyan megkövetéssel, hogy precedensnek nem tekinthető, s csak „a sürgős fenyegető veszélyre tekintettel... az előadott célra és csak az egy alkalomra és szükségre, végül azon feltételek és óvadékok mellett (vehető igénybe), hogy ezáltal az ország alaptörvényei s a nemesek ősi kiváltságai és szabadságai (melyek megtartása felől a fent nevezett királyi felség az ország karait és rendeit ezúttal is legkegyelmesebben biztosította) semmiképpen sérelmet ne szenvedjenek, s belőle bármely jövőendő időben következtetést vonni ne lehessen”.

A Pragmatica Sanctióra épülő közös védelemnek ez az első gyakorlati érvényesülése is azt igazolja, hogy a Pragmatica Sanctio elfogadása idején az Ausztria és Magyarország közötti kapcsolatot egyértelműen perszonálunióknak fogták fel. De ezt igazolja az 1846-ban közreadott első, a cenzúra által engedélyezett magyar nyelvű közjogi munkának a Pragmatica Sanctio ismertetéséhez fűzött értelmező megjegyzése is. „Ezen rendnél fogva Magyarország Auszáriával, a fejedelem ugyanazon-ságában, bizonyos kapcsolatban áll a nélkül azonban, hogy az egy azon fejedelembeni egyesülésén kívül, kormányzati különyszerűségét, önállóságát s függetlenségét csak legkisebb részben is csorbitani engedte volna; miről Magyarország nemcsak azon sanctioban, de másutt is, jelesen az 1715. 3. sz., az 1741. 8. és 11., 1790/91. 10., s 1827. 3-dik törvénycikkekben is biztosított.”⁵¹

Igen érdekes, hogy amikor az 1847–48. évi utolsó rendi országgyűlés legkritikusabb időszakában éspedig a márciusi törvények elfogadása

---

⁵¹ Vö.: Beöthy Zsigmond: Elemi Magyar Közjog, Pesten, 1846. 17. old.

és szentesítése közötti hetekben a lombardiai felkeléssel foglalkozó interpelláció kapcsán (1848. márc. 31.) az első felelős és független magyar kormány elnökének választ kellett adnia arra, hogy miként értelmezi a Pragmatica Sanctióból folyó közös védelmi kötelezettséget, Batthyány az országgyűlés bizalmát élvező egész kormány nevében jelentette ki, miszerint „kötelessége a magyarnak a monarchia integritását védelmezni külmegtámadások és ellenségnek ellenében, de nem azon értelemben, hogy kötelessége volna beavatkozni azon esetekben is, midőn a monarchia egyik vagy másik tartományának belkormányzása változást igényel és kíván”. Majd később egy másik interpelláció kapcsán újra visszatért a kérdésre, amikor is kiderült, hogy „a külső támadás” eléggé tágran értelmezhető, hiszen előfordulhat, hogy a jövőben fenyegető támadást csak fegyveresen lehet elhárítani. Mindkét esetben valószínűsíthető, hogy a válasz nem rögtönzött egyéni vélemény volt, hanem azt a kormány több tagjával egyeztették. Az még valószínűbb, hogy ezek a nyilatkozatok egészében egybeestek Deák véleményével, hiszen már akkor is köztudott volt, azóta pedig több oldalról is igazolást nyert, hogy közjogi kérdésekben Batthyány fenntartás nélkül elfogadta igazságügyminiszterének, Deáknak szakértő megállapításait.⁵² Mindkét válasz egyértelműen azt tanúsítja, hogy a Pragmatica Sanctióból eredő védelmi kötelezettség felfogása több mint száz esztendő múltán sem változott. Az lényegét tekintve egyezik a Mária Teréziát megkoronázó 1741. évi országgyűlés álláspontjával, – mely e kérdésben először adta a Pragmatica Sanctiót beiktató törvények első hiteles vagy autentikus értelmezését. Mind az 1741. évi általános felkelést elrendelő törvény rendelkezései, mind az 1848. március 31-én elhangzott nyilatkozatok kétféleképpen is értelmezhetők. Ebből is, abból is kiolvasható, hogy a magyar nemzet önként, politikai megfontolásból tekinti kötelességének, hogy segítséget nyújtson királyának, egyéb országainak, az örökös tartományainak védelmében, de sem ez, sem az nem zárja ki az olyan értelmezést, hogy Magyarország kész teljesíteni a Pragmatica Sanctión alapuló kötelezettséget, de szuverén módon önmaga értelmezi e kötelezettség beálltának feltételeit és maga határozza meg a teljesítés módját. El lehet fogadni azokat a nézeteket is, hogy 1848-ban a kormány álláspontjának nem egészen egyértelmű megfogalmazását bizonyos fokig befolyásolták a márciusi törvények szentesítésével kapcsolatos megfontolások, illetőleg a bécsi udvarral az e tárgyban folytatott tárgyalásokon

---

⁵² Vö.: Urbán Aladár: Batthyány Lajos miniszterelnöksége. Budapest, 1986. 197. old.

felmerült nehézségek. Annál érdekesebb lehet számunkra, ha ismerjük egy olyan tudományosan képzett közjogász véleményét erről a kérdésről, aki közvetlenül a márciusi törvények szentesítése után, a szabad sajtó első termékei között megjelent monografikus igényű könyvben vizsgálta a bennünket is érdeklő kérdést, nevezetesen: Magyarország „státusjogi” helyzetét – a Pragmatica Sanctio szerint. Szabó Bélára, 1848–49. „elfelejtett magyar közjogászára” gondolunk, akire egyébként már többször utaltunk.⁵³ Érvelését azért is érdekesebb közelebről szemügyre venni, mert részletesen vizsgálja a Pragmatica Sanctiónak azokat az elemeit, amelyek Deák és Lustkandl vitájában is előkelő helyet kaptak. Végső konklúziója ugyanaz, mint Deáké, érvelése azonban sokkal élesebb, eleve elzárja az utat attól, hogy a Pragmatica Sanctióra közös ügyek épüljenek, viszont megoldást keres arra az esetre is, ha Ausztriát már a 48-as események folyamatában egészében elnyelné és magába olvasztaná az egységért lelkesedő német nép felébredt nemzeti öntudata.

Szabó Béla a Pragmatica Sanctiót vizsgálva abból indul ki, hogy az 1723. évi I. törvénycikk előszavában a törvény szerkesztői valóban leírták VI. Károly császárnak, III. Károly néven magyar királynak, azt az egyébként az országgyűlést összehívó levelében is kifejezett törekvését, „miszerint a magyar státusz az ehhez kapcsolt országok gyarapodását, és ezekben a belcsend és bátorság megállapítását külmegtámadás s erőszak ellen – a szomszéd örökös tartományokkal egyesítés által kívánja állandósítani”, azaz ezeket egy politikai testté kívánja összeolvasztani. Magában a törvény szövegében azonban erről az egyesítésről egy szó sincs. Tehát a szándékolt egyesítés törvénybe iktatást nem nyert. A törvényben csak az örökösödésről van szó. Ha az egyesítést is ki akarták volna mondani, ezt legalább olyan szabatosan megfogalmazták, mint az örökösödést. Így Ausztria és Magyarország között a Pragmatica Sanctio után sincs más kapcsolat, mint a fejedelem közössége, perszónalunió. Ebből azonban egyáltalán nem következik, hogy a magyar nemzet „királyának ne adjon

---

⁵³ Szabó Béla 1808-ban született; gróf Zichy Manó titkáraként ismerte meg a jelentősebb európai országok közjogi berendezkedését. (Gróf Zichy nővére Metternich herceg felesége volt.) 1847-ben Metternich herceg leánya iránti reménytelen szerelme miatt szakadtak meg kapcsolatai a Zichy családdal. – Főművét „A magyar korona országainak státusjogi és monarchiai állása a Pragmatica Sanctio szerint” ezt követően írta, 1848. április 30-án adta nyomdába. A munka számos kérdésben vitatkozik Széchenyi és Eötvös felfogásával, akik Magyarország jövőjét az örökös tartományokkal együtt alkotott „közbírodalmi egység” keretei között látták biztosítottnak, vagy az „összmonarchia érdekeinek” messzemenő figyelembevételére építették. Ld. erről Concha Győző: Szabó Béla elfeledett közjogásunk. In: Hatvan év tudományos mozgalmái között. I., II. k. Budapest, 1928., 1935.

segedelmet, akkor és oly esetben, mikor és melyben általa felhivatik” a más országaiban megbomlott „bel- és külbékének védelmére”. Azonban ebben a nemzet „politikai mérlegelés alapján” maga dönt, s nem valamiféle „a Pragmatica Sanctióban” vagy bármilyen más pactumban rögzített kötelezettségnek tesz eleget.⁵⁴

Az 1848 előtti évtizedekben igen kevés magyar közjogi munka jelent meg. Még kevesebb az olyan közjogi munka, amely a törvény tételes előírásainak megisméltésén túl valamiféle értelmezést fűz a Pragmatica Sanctio tételeihez. (Ennek okaira később még visszatérünk.) A Német-Római Császárság megszűnését, illetve az Osztrák Császárság létrehozását követően azonban mégis csak felmerült annak szükségessége, hogy legalább a közjogi tankönyvekben közöljenek valamiféle álláspontot az Ausztria és Magyarország közötti „államkapcsolat jellegéről”. Ezzel összefüggésben került előtérbe a Pragmatica Sanctióban foglalt együttbirtoklás és az annak előszavában említett „unió” értelmezése. A zágrábi jogakadémia tankönyvének szerzője vállalkozott arra, hogy e kérdésben a bécsi udvar részéről sugalmazott felfogást közvetítse. (A könyv kiadatásának költségeiről egyébként a zágrábi püspök gondoskodott.) Eszerint a Pragmatica Sanctióban kimondott együttbirtoklás „egy politikai test alakítását, uniót, de nem bekebelezést” jelent. A vonatkozó szövegrész egyébként szó szerint a következő: „Intercaeteras (leges fundamentales) eminet Sanctio Pragmatica, 1723: art. 1. et 2. stabilita ... delata est ea lege, ut Hungaria cum Regnis et Provinciis, quas Carolus VI, in et extra Germaniam possidebat unum quidem indivisibile corpus politicum, unione tamen non incorporativa constitueret.” Magyarul: „a többi alaptörvény közül kiemelkedik (kitűnik) az 1723. évi 1. és 2. törvénycikkkel rögzített Pragmatica Sanctio ... ebből a törvényből következően Magyarország azokkal az országokkal és tartományokkal, amelyet VI. Károly Németországon belül és kívül birtokolt, egy politikai testet, uniót alkot, de nincs azokba bekebelezve.”⁵⁵ Egészen nyilvánvaló, hogy Szabó Béla álláspontja ettől gyökeresen különbözik. Ezzel szemben Szabó Béla látszólag teljesen egyetért az 1846-ban közreadott első magyar nyelvű közjogban kifejtett felfogással, hiszen az is egyértelműen a perszonálunió mellett foglal állást és külön is kimondja, hogy Ausztria és Magyarország között a fejedelem közös személyén kí-

⁵⁴ Vö.: Szabó Béla: A magyar korona országainak státuszjogi és monarchiai állása a Pragmatica Sanctio szerint. Pozsony, 1848. 135. old. és kk.

⁵⁵ Vö.: Constant Farkas: Principia Juris Publici Regni Hungariae, Zagrab, 1818. 30. old.

vül más kapcsolat nem létezik. Ám Beöthy már hivatkozott közjoga az uralkodó, a király számára fenntartott (tehát az országgyűlés közbejötté nélkül gyakorolható) jogok olyan széles körét fogalmazza meg, amelyek keretén belül a bécsi udvar formális jogsértéssel vagy anélkül zavartalanul érvényesíthette az általa elsődlegesnek tekintett „összbirodalmi” érdekeket. Ez kellő garanciát jelentett a birodalmi egység folyamatos fenntartásához. Ezzel szemben Szabó Béla mindenféle birodalmi egység létezését tagadja, illetve abból indul ki, hogy annak semmilyen vetülete nem létezett sem az 1848 előtti, sem az 1848 utáni magyar közjogban. Másrészt politikai ténynek tekinti, hogy minden jogalap nélkül ugyan, de létezett egy olyan birodalmi egység, mely összekapcsolta a Habsburg-ház uralma alatt álló, a legkülönbözőbb „státusjogi” helyzetben lévő területrészeket, országokat, tartományokat. Ezt a birodalmi egységet a bécsi udvar, illetve annak bürokratikus kormányrendszere hozta létre és tartotta fenn. Magyarországot illetően e „tényállapot” fenntartásának gyakorlati lehetőségét megszüntette a felelős és független magyar kormány létrehozása 1848 márciusában. Az a tény, hogy a bécsi udvar és annak bürokratikus kormányrendszere minden jogalap nélkül, vagy nyílt jogsértéssel birodalmi közös ügyeket hozott létre, a márciusi napok előtt sem válhatott jogossá pusztán azért, mert a jogsértést huzamosabb időn át gyakorlattá tették, még kevésbé tarthat igényt arra, hogy március után joggá tegyék.

A bürokratikus kormányrendszer továbbfejlesztését a helytartótanács intézményének létrehozásával az 1723. évi országgyűlés is előmozdította. Ez az intézmény ugyanis a gyakorlatban fokozatosan elsorvasztotta a nádor önálló hatáskörét. A nádornak mint a kormányzótanács elnökének sokszor jelentéktelen kérdésekben is meg kellett várnia a párhuzamos bécsi kormányzervek állásfoglalását. Így alakult ki végül is az a tényleges helyzet, hogy bár az egyes koronázások alkalmával ismételten törvénybe iktatták az összes jelentős közjogi biztosítékot (köztük az országgyűlés háromévenkénti összehívását), a királyi hatalom fokozatos erősödésével párhuzamosan egyre ritkábbakká váltak az országgyűlések. III. Károly 30 év alatt összesen 3 országgyűlést tartott (1712–15, 1722–23, 1729). Mária Terézia uralkodásának 40 esztendeje alatt sem telt többre három országgyűlésnél (1741, 1751, 1764–65), pedig a trónra lépése alkalmából tartott országgyűlésen (1741) elfogadott közjogi törvények újból megerősítik az összes korábbi közjogi biztosítékot. Emellett a Hármaskönyv I. része 9. címében és az 1723. évi 6. törvény-

ben felsorolt nemesi kiváltságokat „sarkalatos jogokként” foglalják össze és mint ilyeneket külön is garantálják, mintegy az egész jogrendszer fölé emelik. Az e jogokat és kiváltságokat rögzítő szabályok összessége „az 1741. évi 8-dik czikk által olly változtathatatlan törvénynek nyilvánított, hogy az többé (országgyűlési) tanácskozás alá sem vétethetnék” – írja erről Beöthy a már hivatkozott első magyar nyelvű közjogában.⁵⁶ Így válik érthetővé, hogy a kiváltságok zavartalan élvezetében megerősített és megnyugtató főurak és szinte a nemesség egésze évtizedeken át ellenállás nélkül tűrte azt a nyílt alkotmány sértést, amely az országgyűlés intézményének fokozatos eltorzításában fejeződött ki.

Annál erőteljesebbé vált a rendek ellenállása, amikor II. József reformjai alapjaiban támadták meg a nemesi kiváltságokat és ezzel együtt az önálló magyar államiság létét is.

Ismeretes, hogy a magyar jogi és történeti irodalom hosszú időn át legalábbis kétségbevonhatónak ítélte a II. József uralma ellen kibontakozó nemesi ellenállás pozitív vonásait. Igen erőteljes hangsúlyt kapott az a tény, hogy ezek a megmozdulások kifejezetten a rendi kiváltságok védelmét, megerősítését, újabb biztosítékokkal való alátámasztását szolgálták. Ma már azonban általános az a felfogás, mely elismeri ugyan, hogy a nemesi ellenállás elsősorban a rendi kiváltságok érdekében bontakozott ki, ám azt is hangsúlyozandónak tartja, hogy „A nemesség ellenállása kezdettől fogva túllépte a feudális kiváltságok, a rendi jogok megmentésének határait, amin már a történelem túlhaladt, a rendi alkotmányvédelem összefonódott a csírázó modern nemzeti gondolat-
tal.”⁵⁷

Az 1790–91. évi közjogi törvények pedig a II. József uralma elleni nemzeti ellenállás követeléseire válaszolva kétségkívül a francia forradalom hatására – már a mai értelemben vett alkotmányosság gondolatát

---

⁵⁶ Vö.: Beöthy Zsigmond: Elemi magyar közjog. Pesten, 1846. 9. old. Egyébként a terjedelmileg nem nagy, de annál jelentősebb „alaptörvény” szó szerinti szövege a következő: „Ő királyi szent felségének jószágos kijelentése alapján szentesítettett, hogy Magyarország és a hozzákapcsolt részek karainak és rendeinek sarkalatos jogai, szabadságai, mentességei és kiváltságai, jelesen azok, amelyek a Hármaskönyv I. R. 9. címében és az 1723. 6. cikkben kifejezvék, melyek őket mindenféle adózás alól felmentik, sőt a kiváltságaiknál fogva ősi szokás alapján abban is megerősítik, hogy a telekkel semmiképpen ne járjon együtt a közteher (midőn az 1715. 3. tv. cikk által afelől, hogy más tartományok módjára nem fognak kormányoztatni, különben is megőve és biztosítva vannak), a hitlevélbe beiktatott s a törvények használatáról és értelméről szóló záradék magyarázata alá egyáltalán ne legyenek vonhatók.”

⁵⁷ Ld. erről részletesen: Magyarország története 1790–1848. Budapest, 1980. Akadémiai Kiadó, I. k. 39–40. old.

is tükrözik. Az 1790–91. évi 10. tv., amikor leszögezi, hogy „Magyarország önálló léttel bíró független ország”, kimondja azt is, hogy az országnak „saját alkotmánya” (constitúciója) van. E szövegben jelenik meg először a magyar törvényhozásban a mai értelemben vett alkotmány. A 11. sz. törvény az ország határainak sérthetetlenségéről és területének egységéről rendelkezik, újra előírja a bécsi udvar által még mindig közvetlenül igazgatott területrészeknek a visszacsatolását. A 12. sz. törvény, amikor „A törvényhozó és végrehajtó hatalom gyakorlásáról” intézkedik, kezdetleges formában ugyan, de már az államhatalmi ágak megosztását, a korszak alkotmányos államával szemben támasztott alapvető követelményt rögzíti. Ebben az összefüggésben új tartalmat kap a magyar feudális közjog által már annyiszor kimondott és itt is megismételt közjogi alapelv, hogy „Magyarországon a törvényhozó hatalom a törvényesen megkoronázott királyt és az Országgyűlést együttesen illeti”, hogy a rendeletekkel való kormányzás tilos, s pátensek „csak a törvénnyel egyező dolgokra adhatók ki.” Ezeket a tételeket egészítik ki a bírói függetlenség viszonylag részletesen szabályozott biztosítékai. A 19. sz. törvénycikk újból megerősíti a nemesi kiváltságokat, emellett külön is intézkedik arról, hogy „bármely néven nevezendő, akár pénzben, akár terményekben vagy újonczokban álló hadi segedelmek se a karokra és rendekre, se a nem-nemesekre, a király szabad tetszése szerint nem fognak kirovatni, sőt szabad ajánlat örve alatt, vagy bármely más czimen, országgyűlésen kívül nem fognak szorgalmaztatni...” Így jött létre Magyarországon egy sajátos rendi alkotmányosság, mely az országgyűlés és az államszervezet feudális jellegének érintetlenül hagyása mellett az országgyűlés számára mindazokat az alkotmányos garanciákat igényelte, amelyeket a felvilágosodás politikai irodalma elsősorban a polgárság érdekeinek szolgálatában, a polgárság képviselőiből álló törvényhozó szervek számára munkált ki (vagy elevenített fel, az abszolút hatalommal kormányzó uralkodók által felszámolt rendi képviseleti intézményekre utalással). Ezáltal a felvilágosodás által népszerűsített és ebben az időben már a francia forradalom deklarációjában is tükröződő alkotmányos elvek Magyarországon kettős arculatot kaptak: védelmezték a rendi kiváltságok retrográd rendszerét, egyben kifejezték a nemzeti függetlenség jogi biztosítékait.

A központi hatalom gyakorlásának az 1790-91. évi törvényekben rögzített intézményei nemcsak a Habsburg-monarchia egyéb országaiban érvényesülő kormányzati rendszertől tértek el, hanem bizonyos fokig

idegen testet jelentettek a magyar közjog azt megelőző fejlődéséhez viszonyítva is. Egyébként a korabeli magyar közjogi művek sem érzékelték az 1791. évi 12. törvénynek az újkori alkotmányosságot kifejező tartalmát, azaz a hatalmi ágak elválasztására való utalást. Minden kommentár nélkül közlik a törvényt. A törvényhozás jogát egyszerűen a rendek és az uralkodó között „megosztott” felségjogként mutatják be. Emellett számos „osztatlan”, tehát a király által önállóan, *az országgyűléstől függetlenül gyakorolható felségjogot is felsorolnak*. Valójában csak azokban az ügyekben tartják korlátozottnak a királyi hatalmat, amelyekben korábban már törvény intézkedett, vagy a törvényerejű szokás országgyűlés elé tartozó ügynek minősített. Így gyakorlatilag igen bizonytalan volt az a terület, ahol az uralkodó önálló rendeletalkotási joggal nem rendelkezett. Az 1790–91-es törvények kommentálói tehát egyáltalán nem érzékelték a 12. tv-nek azt a tartalmát, mely a rendeleteket eleve a törvényhozótól elválasztott végrehajtó hatalom aktusainak tekinti és csak a törvény alapján, törvénynek megfelelő módon kiadható rendeleteket ismeri. Ez a minden *biztosíték nélküli rendi alkotmányosság* nem sok veszélyt jelentett az akkor már fejlett bürokratikus hivatali és rendőrségi apparátussal rendelkező bécsi udvar számára. A napóleoni háborúk idején pedig a forradalmi eszmékkel szemben nemcsak a kisebbik rosszat, hanem egyenesen a forradalom előtti időszak, „a békeidők” megszokott intézményeit reprezentálta. Így fordulhatott elő az a látszólag képtelen helyzet, hogy míg II. József idején a rendi képviseleti intézmények és a rendi országgyűlés jogait kellett védelmezni a bécsi udvarral szemben, I. Ferenc császár éppen ebben a rendi alkotmányban talál támaszra a reformeszmékkel szemben. A XIX. század első éveiben, a napóleoni háborúk Európájában Magyarország a béke szigete s ez sajátos szerephez juttatta a francia forradalom terminológiáját is abszorbeáló magyarországi rendi alkotmányosságot. Ezt a bécsi udvar is igyekszik a maga hasznára fordítani. Míg a francia forradalmat megelőző egy évszázad során alig hét országgyűlést hívtak össze, addig az 1790–1812. közötti két évtized folyamán szintén hét országgyűlést tartottak. Az egyes országgyűléseken többnyire az uralkodó is megjelent, és évszázadok óta először fordult elő, hogy a rendek és a Habsburg-házi király megértették egymást a fennálló közjogi rend (a francia forradalomtól kölcsönzött terminológia alapján most már „alkotmány”) dicsőítésében. Az 1808. évi országgyűlés megnyitásán szinte egekig csapott a nemzeti lelkesedés lángja, amikor az uralkodó bejelentette, hogy utolsó csepp véreig kész

védeni „az ősi alkotmányt” „Videbit tota Europa Regem Vestrum ita unum sentire ut nec mihi nec vobis charius esse possit, quam antiquam constitutionem nostram omnibus viribus usque ultimam guttam sanguinis defendere velle” – olvashatjuk az 1808. évi országgyűlés latin nyelven szerkesztett jegyzőkönyvében.⁵⁸ Még az az elképzelés is felvillant, hogy a magyar rendi alkotmány intézményeit bevezetik az örökös tartományokba, mert úgy tűnik, hogy „az a keletről hozott alkotmány” sikeresen szállhat szembe a Nyugatról érkező zűrzavaros eszméáramlatokkal (azaz a polgári forradalmakkal párosult alkotmánygondolattal). Könnyű felismerni, hogy ide mutat vissza az ezeréves alkotmány eszmeköre, amelyet a reformkor országgyűlésein annyiszor használtak fel a polgári haladást szolgáló intézmények törvénybe iktatása ellen.

1810 júniusában József főherceg nádor az uralkodóhoz címzett emlékiratában azt javasolta, hogy a birodalom súlypontját helyezték át Magyarországra, s a birodalmi egység biztosítása érdekében a cseh és osztrák tartományoknak is adják meg ugyanazokat az alkotmányos jogokat, mint Magyarországnak. Ferenc császár azonban ilyen messze mégsem kívánt elmenni a magyar alkotmány elismerésében. A javaslatot elutasította.

A napóleoni háborúk végén az osztrák császárság konszolidációja után a magyar rendi alkotmány is terhessé vált. Amikor az 1812. évi országgyűlés a háborús terhek vállalásában engedetlennek bizonyult, a bécsi udvar újra mellőzte az országgyűlés összehívását és ismét rendletekkel kormányzott. Azokban a kérdésekben is pátenseket adott ki, amelyek az 1790–91. évi törvények alapján egyértelműen a törvényhozáshoz tartoztak. Újból felmerült a magyar rendi alkotmány felszámolásának gondolata is. Metternich felújította a Magyarország alkotmányos különállásának megszüntetésére vonatkozó korábbi terveket. Ezekkel Ferenc császár is egyetértett, a végrehajtáshoz azonban hiányzott Napóleon hozzájárulása. Napóleon ugyanis ezeket az elképzeléseket kifejezetten ellenezte. Főként azért, mert attól tartott, hogy a kibontakozó magyar ellenállás megzavarja Ausztria belső nyugalmit és zavarja az Oroszország elleni háború előkészületeit.⁵⁹ Magyarország így – legalább-

⁵⁸ „Egész Európa látni fogja, hogy királyotok annyira veletek érez, hogy sem nekem, sem nektek semmi sem drágább, mint ősi alkotmányunk s ezt minden erővel, utolsó csepp vérukiig meg akarjuk védelmezni.”

⁵⁹ Magyarország története 1790–1848. Budapest, 1980. II. köt. 470–71. o. Akadémiai Kiadó.

is formálisan megtartotta alkotmányos jogait, a bécsi udvar azonban tovább folytatta a pátensekkel való kormányzást és a rendi alkotmányosság szabályainak megsértésével számos olyan intézkedést tett, mely közvetlenül sértette a magyar uralkodó osztályok gazdasági érdekeit. Ám nem lenne teljes a kép, ha elhallgatnók, hogy a napóleoni háborúk után a Szent Szövetség által mozdulatlanlanságra kárhóztatott Európában végül is az 1790–91. évi törvényekkel felerősített magyar feudális közjog nyújtott legális bázist ahhoz, hogy a vármegyék szembeforduljanak az alkotmányosértő rendeleti kormányzással s megtagadják a minden törvényes alapot nélkülöző rendeletek, pátensek végrehajtását. Ez a vármegyei ellenállás provokálta ki végül is az 1825. évi országgyűlés összehívását. Ez az országgyűlés nem csupán megerősítette a korábbi közjogi biztosítékokat, hanem az ország alaptörvényei közé iktatta az 1790–91. évi 10., 12. és 19. törvényeket, egyben az 1790–91. évi 19. törvénycikket újra fogalmazva, egyértelműen az országgyűlés hatáskörébe tartozó ügynek nyilvánította az adó megszavazását és a kiállítandó újoncok létszámának meghatározását azzal, hogy ezek még rendkívüli esetekben sem vonhatók el az országgyűlés hatásköréből (1827. évi 3. és 4. törvények.). Ez a módosítás végül is kikényszerítette az országgyűlés rendszeres összehívását. Mint ismeretes, a magyar történetírás az 1825. évi országgyűléstől számítja a reformkort, mely az egymást követő, most már folyamatosan működő országgyűléseken át az 1848. évi márciusi törvényekhez, a polgári alkotmányosság és a mai értelemben vett alkotmányjog alapintézményeinek törvénybe iktatásához vezetett.

5. Deák egész életművének ismeretében nem lehet kétségünk aziránt, hogy jól ismerte a magyar közjog irodalmát és általában tájékozott volt az állam- és jogtudományok nemzetközileg elismert jelentősebb eredményeiről. Ezt egyébként e könyv tartalma is bizonyítja. Annál meglepőbb, hogy a könyvben nem találunk irodalmi utalásokat. Deák nem hivatkozik a közjog hazai vagy külföldi szerzőire, de az államtudományok más képviselőire sem. Mindez valószínűleg a bécsi udvarnak a korabeli államtudományokhoz, de különösen a magyar közjogtudományhoz való sajátos viszonyával magyarázható.

A magyar közjogtudomány kezdetei szinte egybeesnek a német birodalom közjogtudományának első lépéseivel. A magyar közjoggal foglalkozó első munkák a XVII. század elején a német egyetemeken elfogadott vagy megvitatott disszertációként jöttek létre. Közülük is a legismertebb és Magyarországon is elterjedt Gulielmus Artnér Disserta-

cio politico – juridica de Regno Hungariae, Tübingen, 1624. című tanulmánya. A magyar közjogtudomány története az első művek között, még két másik munkát tart megemlítendőnek, éspedig Martin *Schoedel*: *Disquisitio historico politica de Regno Hungariae*, Argentorati, 1629. (utolsó, 4. kiadása 1676-ban jelent meg), valamint az Elzevir kiadó által 1634-ben „*Status et Imperium Regni Hungariae*” címmel közreadott műveket. Ezek abban megegyeznek, hogy Magyarországot önálló, saját alaptörvénnyel rendelkező államként írják le. Artner tanulmánya pl. II. András király Aranybulláját említi az ország alaptörvényeként, Schoedel könyve megelégszik annak leszögezésével, hogy az országnak van saját alaptörvénye, míg az Elzevir kiadó által, szerző megjelölése nélkül közreadott munka első királyunk, Szent István fiához intézett intelmeit szó szerint közli, mint az ország alaptörvényét. Az eltérések első sorban a szerzők politikai hovatartozását dokumentálják, de azt is tanúsítják, hogy az adott korszakban sem volt könnyű dolga annak, aki adekvát módon kívánta bemutatni Magyarországot közjogát.

A XVII. század folyamán megjelent magyar közjogi könyvek közül Johannes Lochner: *Facies Juris Publici Hungariae* (Tübingen, 1666.) és Pancratius (Mich.) *Tractatus politico-juridicus ...juris publici Regni Hungariae (Cassoviae, 1668., második kiadása Johannes Jóny jegyzetivel 1718-ban jelent meg Jénában)* címmel kiadott művei érdemelnek figyelmet. E műveket protestánsok írták és egy kivételével külföldön jelentek meg. A XVII. század végén a Thököly-felkelés, a felszabadító háborúk, az önkényuralom, majd a Rákóczi-szabadságharc nem kedveztek a közjogi irodalomnak. Ebből az időszakból egyetlen művet sem ismerünk. A Szatmári Békét követően találkozunk először katolikusok által írt közjogi művekkel. Elsőként Bencsik Mihály (1670–1718) munkássága említendő, aki a nagyszombati egyetemen a hazai jog tanáraként a magyar közjogot is előadta. 1722-ben jelent meg Nagyszombatban a magyar közjogról írt műve.⁶⁰ A jezsuita iskolát képviselő Bencsik a protestánsok által írt korábbi magyar közjogi műveket egyszerűen nemlétezőknek tekintette és egészen sajátos módon újraértelmezte az egész magyar közjogot. A hatályos törvényekre is csak akkor utalt, ha ezek nem ellenkeztek az általa képviselt nézetekkel. Főként a nemességgel és a nemesi kiváltságokkal foglalkozik, ezért volt olyan vélemény is, hogy tulajdonképpen inkább a nemesség problematikáját tárgyaló közjogi mono-

---

⁶⁰ *Novissima diaeta nobilissima Principis et incltyti Regni Hungariae partiumque eidem annexarum sive propositiones academicae lege nobilitares ...ius patriae publ. redolentes.*

gráfiának kell tekinteni. Ám a szerző az egész magyar közjog bemutatásának igényével lép fel. A nemesség előjogait és kiváltságait elsősorban a német birodalomban elterjedt természetjogi érvekkel indokolja, eszerint a nemességhoz való tartozás a kiváló erények jutalma. A nemesség bármilyen formában való megszerzésének (ideértve az adományozást, örökbefogadást, fiúsítást, honfiúsítást) előfeltétele a katolikus valláshoz való tartozás. Bencsik magyar közjoga szerint a protestánsok hivatalviselésre sem jogosultak, kivételesen azonban – ha ez elkerülhetetlenül szükséges – a király számukra a hivatalviselést is engedélyezheti. A magyar királyt, mint „a legnemesebb fejedelmet” nem kötik a törvények, ám mégis betartja azokat, mert az illendőség azt diktálja, hogy az ember maga is megtartsa azokat a szabályokat, amelyeket másokra kötelezőnek tart. A trónöröklés jogáról azt tanítja, hogy az Magyarországon ősidők óta nőágra is kiterjedt, a Habsburg-ház is ezen a címen, tehát örökösödéssel szerezte meg Magyarországot. (Ugyanazt vallja tehát, amit I. Ferdinánd jogászai kétszáz évvel korábban és amit Lustkandl is állított Bencsik könyvének megjelenése után közel másfél száz esztendővel.) Pauler szerint Bencsik ferdítései egyszerűen elvakult protestáns gyűlöletével magyarázhatók.⁶¹ Sokkal valószínűbb azonban, hogy egyszerűen a bécsi udvari körök kívánságainak igyekezett eleget tenni, amikor nem vett tudomást azokról a törvényekről, amelyek kényelmetlenek voltak a királyi hatalom korlátlanságát hirdető központi hivataloknak. A cenzúra ugyanis különös figyelemmel ügyelt a közjogi művekre. Eleve nem láthatott napvilágot olyan munka, amely a hivatalos felfogással ellentétes álláspontokat tartalmazott. Ezt jól dokumentálja a közjog főiskolai, illetve egyetemi oktatásának és az egyetemi tananyagok közreadásának sorsa. Először az általános oktatási reform előkészítése során, 1768-ban merült fel az udvar részéről az az igény, hogy – a hivatalnoki kar képzésének javítása érdekében – a magyar közjogot a nagyszombati egyetemen önálló tanszéken külön diszciplínaként oktasák. Ez ellen legélesebben éppen a magyar kamara tanácsosa, Festetich Pál gróf tiltakozott azzal az érveléssel, hogy nem lenne könnyű a magyar közjogban „az udvar gondolkodását és a nemzeti ízlést úgy megegyeztetni egymással, hogy azt a törvények alapján sikerrel meg ne lehessen támadni”. Egyébként is részint II. Ulászló és II. Lajos alatt, de később az udvar hallgatólagos beleegyezésével és a szokások alapján is, Magyaror-

⁶¹ Vö.: Pauler Tivadar: Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez. Budapest, 1878. 46. old.

szágon korábban annyira megnőtt a nemesség és az előkelők hatalma, hogy még nagyon hosszú időre van szükség egy „a monarchikus elveknek megfelelő közjog” bevezetésére. Felmerült olyan elképzelés is, hogy a magyar közjog helyett esetleg a német birodalmi közjog tanítását vezetik be, ez ellen pedig az egyik legtekintélyesebb német államtanácsos (Gebler) tiltakozott; szerinte ugyanis ez különösen veszélyes „mivel a magyarok amúgy is hajlandók a német birodalom alkotmányát és a német birodalmi rendek szabadságait hazájukra alkalmazni”. Végül is olyan döntés született, hogy a magyar közjog oktatása megmarad az elsősorban „a hazai jogot”, (főként magánjogot) tárgyaló diszciplína keretei között, mert ennek keretében tanítják Werbőczy Hármaskönyvét s „annak nagyobb része – ez esetben az udvar véleménye szerint – amúgy is közjogi jellegű”.⁶² A magyar közjog külön tárgyként való tanítására a jövőben is csak akkor kerülhet sor, ha már hivatalosan jóváhagyott tankönyve lesz, addig is külön gondot kell fordítani a természetjog anyagában előadott általános államjogra (*jus publicum universale*) és ennek tételeihez kell igazítani a magyar közjog ismertetését, tananyagát is. Az általános közjogot Martini bécsi professzor és udvari tanácsos tankönyve alapján oktatták.⁶³ Tankönyvében az államhatalmat az alattvalóktól származtatja ugyan, de szerinte az alattvalók ezt a hatalmat a közjólét biztosítása érdekében szerződésileg örökre és visszavonhatatlanul, fenntartás és minden korlát nélkül átruházták a fejedelemre. Ez többé nem szállhat vissza az alattvalókra, így a rendekre sem. A fejedelem korlátlan hatalmát nem csökkenti, ha nem koronáztatja meg magát, de nem kötelezhető a koronázási eskü letételére és hitlevél kiadására sem. Ez nem akadályozza annak, hogy esküt tegyen vagy hitlevelet adjon ki, ha ezt önként vállalja. (E tételeit már kifejezetten a hatályos magyar közjog ellen irányozta.) A rendek, még ha sérelmet szenvednek is, nem állhatnak ellen, kötelesek az uralkodó parancsait végrehajtani. Az uralkodót megilleti a törvényhozás joga. A rendek gyűlései csak tanácskozó szervek, határoza-

⁶² Vö: Eckhardt Ferenc: A jog és államtudományi kar története. 1667–1935. Budapest, 1936. 60. old. és kk.

⁶³ Martini, (Anton Karl) Pufendorf és Wolff természetjogát követte, kevés eredeti nyújtott. Természetjoga két főrészből állt, és pedig az ún. általános természetjogból, ezt vizsgálja „*De lege naturali positiones c.*” műve (Viennae, 1767.), valamint az államra alkalmazott természetjogból, ez az ún. *Jus Civitatis*, ami szintén két részből áll, a) *jus civitatis internum seu jus publicum universale* (általános közjog) b) *jus civitatis externum* (nemzetközi jog). Mindkét összetevőt magában foglalja „*Positiones de iure civitatis*” (Viennae, 1768.) címmel megjelent második könyve. E két könyv használata több évtizeden át kötelező tananyag volt az egyetlen magyar egyetemen, de a később szervezett jogakadémiákon is.

taik valójában csak ajánlások az uralkodók számára, kivéve azokat az ügyeket, amelyekben az alaptörvények kifejezetten előírják a rendek hozzájárulását. Az uralkodó azonban – ha a közjólét („*Salus rei publicae*”) szolgálata ezt megkívánja – az alaptörvényeket is módosíthatja.

Nem volt könnyű dolga a hazai jog professzorának, ha ezekkel a kíválmakkal a magyar közjog előadását összhangba kívánta hozni. Pedig a bécsi udvar és a helytartótanács folyamatosan ellenőriztette az előírások betartását, bekérték a vizsgatételeket, a havonta tartott disputák témáit és szigorúan megrótták a professzorokat, ha úgy vélték, hogy azok mögött valami hivatalosan el nem ismert vélemény is felfedezhető. Ez a felügyelet, ha lehet még erőteljesebbé vált az egyetem Budára költözése után (1777–78). Most már az előadások kéziratának bemutatását is kérték, de úgy tűnik, ez alig vagy egyáltalán nem vezetett sikerre. Ezért Martini (aki az udvar megbízásából működött közre a felügyelet el-látásában) végül annak a gyanújának adott kifejezést, hogy a késlekedés szándékos s a cél az, hogy a professzorok mindenfajta cenzúrát vagy ellenőrzést elkerüljenek. Végül is javaslatára felfüggesztették a magyar közjog előadását (1784) mindaddig, míg rendelkezésre nem áll egy olyan hivatalosan is jóváhagyott bő vázlat, ami a legjelentősebb kérdéseket legalább tézisszerűen kifejti. Az így elkészített tankönyv (ma inkább azt mondanánk „törzsanyag”) a kerületenként szervezett akadémiákon folyó közjogi oktatásban is vezérfonalként szolgált volna. Egymás után három professzort is megbíztak ezzel a feladattal, mindhárman eleget is tettek a megbízásnak, messzemenően elébe mentek az udvar kívánságainak, munkájuk mégsem hozott sikert. Elsőként a budai egyetemen a hazai jogot, ezen belül a közjogot is tanító Demjén Antal kéziratát utasították el, ezután tanszéki elődjét, az akkor már a zágrábi akadémia igazgatójaként működő Petrovits Jánost kérték fel. Petrovits a császár megbízása alapján Bécsben dolgozott, hogy a magyar kancellária közvetlen támogatásával minden szükséges információ birtokában, a joggyakorlat teljes ismeretében készíthesse el a kéziratot. Amire azonban a kézirat elkészült, már új reformelképzelések új igényeket támasztottak⁶⁴ és Lakics Györgyöt, a budai egyetem egyházjogi professzorát bízták meg a munkával. Lakics nem vázlatot, nem is törzsanyagot, hanem több mint 400 oldalra terjedő tankönyvet készített, a cenzoroknak azonban ez sem fe-

⁶⁴ A munka egy része később, II. József halálát követően (olyan időszakban, amikor a cenzúra alig vagy egyáltalán nem működött) megjelent *Introductio in Jus Publicum Regni Hungariae, Viennae, 1790.* – címmel.

lelt meg. Munkája így sem volt hiábavaló. Hosszú évtizedeken keresztül kézirat formájában terjedt el és adott igen részletes – bár sokszor célzatos – információt a magyar közjog kialakulásáról és legfontosabb intézményeiről. Van olyan vélemény is, hogy a Rosenmann neve alatt latin, majd német nyelven 1791-ben vagy 1792-ben magyar közjog címmel közreadott művek Lakics kézírata alapján készültek, illetve annak kivonatát adják.⁶⁵

II. József halálát követően, a nemesi ellenállás hatására fellazuló cenzúra viszonyai között több közjogi munka is megjelent (köztük pl. Hajnóczy monográfiái), ám ami az összefoglaló jellegű, az egész magyar közjog tudományos igényű összefoglalását illeti – ezzel a magyar közjogi irodalom (legalábbis, ami a publikált műveket illeti) 1848-ig adós maradt. Kétségtelen, hogy a francia forradalmat követő esztendő, II. Lipót halála után I. Ferenc rendőrállamának viszonyai, majd a napóleoni háborúk, azután a Szent Szövetség által diktált politikai reakció nem kedveztek a magyar közjog tudományos feldolgozásának. A XIX. század első felében megjelent közjogi művek, ideértve az első két magyar nyelvű közjogi könyvet is (Beöthy Zsigmond: *Elemi magyar közjog*. Pest, 1846.; Miskolczy Károly: *Magyarország közjoga, kérdésekre és feleletekre szedett kivonatban*, Eger, 1846.), a közjog egészen lerövidített, népszerűsített, vázlatos összefoglalását adják. A bécsi udvarnak a magyar közjog szabatos és tudományos igényű összefoglalásával szemben tanúsított ellenállását jól példázza Virozsil, majd Cziráky könyveinek sorsa. *Virozsil* Antal (1792–1868) 1832-től a természetjog és a közjog tanára a pesti egyetemen, József nádor fiának, a későbbi István nádornak is nevelője. 1843-ban írta meg nagyszabású, 6 kötetre terjedő közjogi tankönyvét. Ennek kiadását a cenzúra csak 2 év múlva engedélyezte, akkor is olyan változtatások igényével lépett fel, hogy Virozsil inkább elállt a könyv publikálásától. Végül is csak 1850–1854-ben adhatta ki, akkor már jogtörténetté vált munkáját. (*Jus publicum Regni Hungariae a primordiis hujus regni usque recentissima tempora. Budae, 1854.*)⁶⁶

Egészében hasonló utat járt meg gróf *Cziráky* Antal (1772–1852), aki 1840-ben kormány megbízásra írta meg közjogi művét és felülbírálásra az e célra összehívott különbizottság elé terjesztette. A bizottság olyan

⁶⁵ Vö.: Stephan Rosenmann: *Jus publicum Regni Hungariae ex Combinatione veterum et recentiorumque legum in compendium etc.* Viennae, 1791. 255. p. Stephan Rosenmann: *Staatsrecht des Königreichs Ungarn*. Wien, 1792. 390 p.

⁶⁶ A munka később német nyelven is megjelent: *Das Staatsrecht des Königreichs Ungarn*. Pest, 1865. I–III. köt.

jelentős változtatásokkal engedélyezte volna a munka publikálását, hogy a szerző inkább visszavonta a kéziratot. A korra jellemző adalék, hogy V. Ferdinánd király a szerzőhöz intézett külön levelében fejezte ki sajnálkozását, egyben köszönetét „az önzetlen munkáért”, ám a kiadáshoz nem járult hozzá. A munka végül csak 1851-ben jelent meg, akkor is a kívánt változtatásokkal. (*Conspectus juris Publici Regni Hungariae ad Ad-num* 1848, Wien, 1851.)⁶⁷

Ez az erősen cenzúrázott közjogi irodalom, mely sohasem a szerzők álláspontját tükrözte, nyilvánvalóan nem szolgálhatott hivatkozási alappul Deák számára. Hiszen a cenzúrában talán valóban nem is az a legrosszabb, hogy a szerző ki van szolgáltatva a cenzor önkényének, előre sohasem tudhatja, mi az, ami a cenzornak nem tetszik. Ennél sokkal nagyobb baj, hogy az olvasó az egész művet illetően kétségben marad, nem tudja mi az, ami a szerző véleménye, és mi az, amit a cenzorok miatt vagy egyenesen a cenzoroknak írt. A cenzúra nem az író egyik vagy másik gondolatát, hanem magát az írókat öli meg. Ez persze mutatis mutandis állt az egész államtudományi irodalomra, hiszen a bécsi udvar számára az új abszolutizmus korszakában forradalmi gondolatot hordozott vagy hordozhatott minden, ami a francia forradalmat követően kialakult államfelfogás eszmekörével kapcsolatban volt. Deák számára csak az a keskeny ösvény maradt nyitva, hogy 48 forradalmának polgári alkotmányosságát és törvényességét a 48 előtti feudális törvényhozás szavaival védelmezze és a 48-as törvények alkotmányosságának feltétel nélküli elismerését tekintse első feltételnek ahhoz, hogy egyáltalán alkudozásokba bocsátkozhasson, hogy megtehesse az első lépéseket a kiegyezés felé vezető úton. A márciusi törvények alkotmányosságának igazolásához biztos bázist jelentettek az évszázadok fegyveres és politikai küzdelmei során kivívott és megőrzött közjogi garanciák, a kiegyezéshez, az alkuhoz pedig a márciusi törvények által sem érintett *Pragmatica Sanctio*.

A *Pragmatica Sanctio* egyben összekötő kapocs az ország függetlenségének 1848 előtti közjogi garanciái és a márciusi törvények között. Kétségtelen, hogy ezek a közjogi garanciák a *Pragmatica Sanctión* kívül is, önállóan is megálltak (ezt tanúsítják különösen az 1825. évi országgyűlés által az alaptörvények rangjára emelt 1790–91. évi közjogi törvények), ám az sem közömbös, hogy a nőág örökösödését és az elválaszthatatlan együttbirtoklást kimondó alaptörvények is magukban fog-

---

⁶⁷ Mindkét mű kiadásáról ld.: Nagy Ernő: Magyarország közjoga (államjog). V. kiad. Budapest, 1905. 302. old.

lalták (mintegy összefoglalták) mindazokat a közjogi intézményeket, amelyek a Pragmatica Sanctio elfogadásának időpontjában Magyarország önálló államiságát dokumentálták és garantálták. Az 1848. évi márciusi törvények pedig nem csupán hivatkoznak a Pragmatica Sanctióra, de jelzik azt is, hogy az abban foglaltakat nem kívánják módosítani. A márciusi törvényekhez szorosan csatlakozó „Előbeszéd”-ben (mely a törvényeket szentesítő királyi dekrétum része) olvashatjuk, hogy „az ország és ahhoz kapcsolt részek Karai, Rendei a nádornak törvényes megválasztásán kívül nem késtek Ő Felsége iránti tántoríthatatlan hűségük, s a haza iránti szent kötelességüknek érzetétől vezéreltetve, figyelmüket azokra fordítani, miket az összes magyar népnek jogban és érdeken egyesítése – az ország törvényes önállása – s függetlensége; a Pragmatica Sanctio által vele válhatlan kapcsolatban álló tartományok iránti törvényes viszonyai; – a nemzet alkotmányos életének, a kor igényei, s a körülmények sürgős volta által szükségelt kifejtése”. De a „Független magyar felelős minisztérium alakításáról” rendelkező 1848. évi III. törvény is több helyén utal az örökös tartományokkal fennálló, a Pragmatica Sanctióból folyó kapcsolatokra. Így pl. a 2. § szerint a király távollétében a nádor, a királyi helytartó a végrehajtó hatalmat az országban és az ahhoz kapcsolt részekben a korona egységének „s a birodalom kapcsolatának épségben tartása mellett” gyakorolja. A 13. § szerint „A ministerek egyike folyvást Ő Felségének személye körül lesz, s mindazon viszonyokba, mellyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli.” Vannak, akik a létre nem hozott, de a törvény 19. §-ában jelzett „állodalmi tanács”-ról (államtanácsról) rendelkező szabályokban is felfedezni vélnek olyan elemeket, amelyek Magyarországot és az örökös tartományokat közösen érdeklő kormányzati ügyekre is vonatkozhatnak.⁶⁸ 1848 folyamán nemcsak a márciusi törvények előtt, hanem azt követően is hangzottak el olyan megnyilatkozások, s nem csupán a konzervatívok részéről, hogy elvileg léteznek olyan „közös ügyek”, amelyek elrendezését a törvényhozás még nem zárta le. Sajnos, ma már igen nehéz pontosan meghatározni, hogy mit értettek ez alatt. Kétségtelen, hogy a magyar közjogi gondolkodás e tárgykörben eléggé differenciált fogalmakkal operált. Így pl. megkülönböztették „a közös érdekű ügyeket”, „a közösen intézendő

⁶⁸ Az 1848. évi III. törvény 19. § az államtanács szervezetének és hatáskörének, az államszervezetben elfoglalt helyének meghatározását, azaz „elrendezését” a következő országgyűlésre utalja. Államtanács létrehozására azonban nem került sor. A 19. §-t az 1867. évi XII. tv. 1. §-a hatályon kívül helyezte.

ügyeket” és „a közös ügyeket”. Mind a három kategóriának más és más volt a közjogi vonzata, de az adott korszakban mindhárom kategória elfért a perszónálunióként felfogott államkapcsolat keretei között. Ezért az egyes megnyilatkozások nem minden esetben használták tudatosan az egyik vagy másik megjelölést. ⁷⁰

Már utaltunk arra, hogy az 1847–48. évi országgyűlésen lezajlott vitákból sem olvasható ki olyan eligazítás, mely segítené a márciusi törvényekből, illetve a Pragmatica Sanctio elismeréséből folyó közös viszonyokra utaló új közjogi rendelkezések egyértelmű körülhatárolását. A különböző megnyilatkozásokból azonban – legalábbis úgy tűnik – le lehet vonni azt a következtetést, hogy a kormány és az országgyűlés többsége az önálló és független államiság erősítésében látta a jövő útját és a Pragmatica Sanctio olyan értelmezése felé hajlott, mely minden ún. közös ügy nélkül is jól funkcionáló tiszta perszónáluniót tételez fel. Ám a kormány többsége tisztában volt azzal, hogy ez nincs összhangban a bécsi udvar felfogásával, mely az „összbirodalmi érdekekből” indult ki és a márciusi törvények szentesítését követően is változatlanul az osztrák császárt és annak kormányát tekintette az összbirodalmi érdekek kizárólagos hordozójának. Ez a koncepció a birodalom fennmaradásának egyedüli garanciáját abban látta, ha közös ügyek címén a legjelentősebb államügyeket a bécsi kormány hatáskörébe vonja. A magyar kormány vezetőinek azonban afelől sem volt kétsége, hogy a márciusi törvények végrehajtása, gyakorlatba való átültetése során a törvények ilyen vagy olyan értelmezése elsősorban nem a jogértelmezés módszerein, hanem a bel- és külpolitikai viszonyok, főként a nemzetközi erőviszonyok alakulásán múlik. Ezt igazolják az 1848–49. évi népképviselői országgyűlés tanácskozásai is.

A közös védelem kérdését ugyanis a márciusi törvények alapján választott népképviselői országgyűlés is tárgyalta – mindjárt megújítását követően – a trónbeszédre adandó válaszfelirat kapcsán. A kormány által előterjesztett határozattervezet nagyban-egészben a miniszterelnök március 31-i nyilatkozatával összhangban jelölte meg a közös védelemből folyó kötelezettséget. A javaslat előterjesztését követő vitában számos ellenvélemény hangzott el. A vitában – a kormány álláspontját támogatva – Eötvös József is felszólalt. Véleménye annál figyelemre méltóbb, mert az államtudományok tárgykörében Eötvös már ebben az időszakban is szaktekintélynek számított. Országszerte ismert volt „Reform” címmel 1846-ban közreadott könyve, mely a társadalmi-gazdasági

szerkezetet érintő javaslatok mellett elsősorban az állami berendezkedés átalakításának szükségességét vizsgálta. Javasatai érintik mind a központi szerveket (törvényhozás, kormány, központi igazgatás), mind a vármegyét, valamint a városokat és községeket.⁶⁹ A szakértő hangján fogalmazta meg a Pragmatica Sanctióból folyó közös és kölcsönös védelmi kötelezettségről kialakított álláspontját is. Érvelését – a Bathány márciusi válaszához hasonlóan – a védelmi és támadó háború megkülönböztetésére építette fel. Eszerint kívülről jövő támadás esetén nem is lehet kétséges a kölcsönös és közös védelem kötelezettsége. Sem Magyarország, sem Ausztria nem maradhat semleges, ha a másik fél integritását kívülről jövő támadás éri. Támadó háború esetén viszont mindegyik fél szuverén módon dönt abban a kérdésben, hogy támogatja-e a másikat vagy sem. Igaz, hogy a magyar királyt (aki egyben Ausztria császára) magyar királyi minőségében is megilleti a hadüzenet és a békekötés joga, a magyar országgyűlés azonban a költségvetés, illetve a háborúhoz nélkülözhetetlenül szükséges pénzeszközök és katonák megajánlásával hatékonyan ellenőrizheti ezeknek a fenntartott felségjogoknak a gyakorlását is.⁷⁰ Ez mindenesetre azt mutatja, hogy Eötvös a márciusi törvényeket követően is elismert olyan, az uralkodónak fenntartott jogköröket, amelyekről az 1848. évi III. törvény nem tett kifejezett említést. Már utaltunk arra, hogy az 1848 előtti közjogi művek számos fontos államügyet soroltak az uralkodónak fenntartott, tehát az országgyűlés hatásköréből elvont ügyek közé. Joggal vethető fel a kérdés, hogy mi a véleménye a többi, a márciusi törvényekben nem említett, de korábban fenntartott jogként kezelt állami ügyről? Még meglepőbb, hogy Eötvös, az országgyűlés ellenőrzési lehetőségeiről szólva, a hadüzenettel és békekötéssel összefüggésben nem említi a miniszteri ellenjegyzés és az ehhez kapcsolódó miniszteri felelősség intézményét. Talán azért, mert ezeket külön említés nélkül is magától értetődőnek tartotta? Lehetséges. De nem zárható ki egészen megnyugtatóan az a felfogás sem, hogy Eötvös az 1848. évi III. törvényben fel nem sorolt, de változatlanul létezőnek tekintett, fenntartott felségjogok gyakorlásában követendő eljárás problematikáját a még le nem zárt, a jogilag nem rendezett

⁶⁹ Br. Eötvös József: Reform. Lipcse, 1846. 297 p. A könyv előszavában Eötvös külön megjegyzi, hogy semmi olyat nem ír, ami hazai kiadását akadályozhatta volna. Mégis jobbnak tartotta, ha elkerüli a cenzúrát, ezért választotta a külföldi kiadást. Reméli azonban, hogy a hatóságok nem akadályozzák meg a terjesztést.

⁷⁰ Vö.: Pap Dénes: A magyar nemzetgyűlés Pesten, 1848-ban. Budapest, 1881. I. k. 152. old. és kk.

kérdésekhez sorolta. Ne feledjük, hogy az 1848. évi III. törvény a központi hatalom gyakorlásának csupán egyetlen kérdéskörét rendezte. Nem azonosítható egy írott alkotmánnyal, annak logikus és a legfontosabb államügyeket rendszerező kodifikált szövegét a márciusi törvények összessége sem helyettesíthette. Emellett az alkotmányos monarchia kormányformája általában az államfő, a király túlsúlyából indul ki. Az 1848. évi III. tv. pedig valójában ezt intézményesítette Magyarországon. E kormányforma egyik jellemző vonása, hogy a legfelsőbb hatalom gyakorlásában részt vevő különböző állami főszervek (a király, a kormány, a minisztériumok, esetleg más központi szervek, pl. titkos tanács, koronatanács, államtanács) egymáshoz való viszonya, a hatalomban való tényleges részesedése többnyire hosszabb időszak politikai küzdelmei során alakul ki és kap közjogi szabályozást. Ha a politikai küzdelmek eredményeként a parlament tényleges szerepe odáig nő, hogy – legalábbis a közjogi garanciák szerint – hozzá került a hatalom túlsúlya, már nem is alkotmányos monarchiáról, hanem parlamentáris monarchiáról beszélünk. Ez a folyamat azonban az európai kontinens államai-ban csak a XIX. század végén, a XX. század elején bontakozott ki.⁷¹

A közös ügyek problémája később egész terjedelmében a népképviselői országgyűlés elé került – 1848. szeptember 24-én, tehát azokban a napokban, amikor Jellasics csapatai már Székesfehérvár térségéből fenyegették a fővárost. Ekkor tárgyalta az országgyűlés azt az „államiratot” (Staatsschrift) vagy emlékiratot (ahogy Deák nevezte), amelyet a birodalmi kormány a nádoron keresztül a magyar kormányhoz intézett, hogy vizsgálja meg és nyilatkozzék az emlékiratban megjelölt közös ügyek tárgyában. A választ – amit az országgyűlés egyhangúan elfogadott – Deák szövegezte meg. Ennek lényege az, hogy az országgyűlés nem kíván elzárkózni a közös ügyek megvizsgálásától, ezekről azonban addig érdemben nem tanácskozhat, míg az ellenséges csapatokat az országból el nem távolítják s ezzel a tárgyaláshoz szükséges „tanácskozási szabadságot” helyre nem állítják. Addig is utasítják a kormányt, hogy szorosan ragaszkodjék az 1848. évi szentesített törvényekhez. A választ a következőkben szó szerint is ide iktatjuk: „Hogy egyfelől a magyar képviselői ház a birodalom és Magyarország között létező érdektalálkozások kiegyenlítése felett mindaddig sikeresen nem tanácskozhatik, míg a hazában levő ellenség ő felsége által el nem

---

⁷¹ Ezt a folyamatot a jogi és tényleges viszonyok kölcsönhatására is figyelemmel – mutatja be Buza László: A miniszterek jogi felelőssége (Budapest, 1911.) c. munkája.

távolíttatván, a tanácskozási teljes szabadság helyre nem állíttatik; – más részről pedig a ministerium odautasíttatik, hogy valamint minden, úgy a jelen tárgy körüli eljárásban is Magyarország területi épségének, független önállásának, polgári szabadságának s alkotmányának ő felsége által is szentesített 1848-iki törvényeknek, melyekhez a képviseleti ház mindenkor és mindenben szorosan ragaszkodik – értelmében leendő szigorú megóvását és fenntartását elmulaszthatlanul szem előtt tartandó – attól egy hajszálnyit sem távozzék el.”⁷² Az idézett jegyzőkönyvi részlet, mely Deáknak a márciusi törvények alapján választott népképviseleti országgyűlés által egyhangúan támogatott véleményét tükrözi, azért érdemel külön figyelmet, mert több mint tíz év múlva, amikor az olasz háborút követően Deák először tárgyalt a császárral a kiegyezés feltételeiről (1860. dec. 27.), lényegében ennek a határozatnak a megállapításaiból indult ki. Minden, az összbírodalmi érdekeket érintő kérdés megoldásában a tárgyalások előzetes feltételének tekintette az ország független és önálló állami létének a jogfolytonosság alapján való elismerését. Enélkül Magyarország nem lehet egyenrangú partner olyan államközi tárgyaláson, mely az összbírodalmi érdekeket szem előtt tartó közjogi megoldásokat hivatott vizsgálni. Ez a feltétel mindenekelőtt az 1848. évi törvények alkotmányosságának elismerését és a márciusi törvények összességének újbóli hatályba léptetését igényelte.⁷³ Az 1848. évi törvények újbóli hatályba léptetésének igénye azonban nyilvánvalóan nem jelentette egyben azoknak a kérdéseknek a megválaszolását is, amelyeket az 1848. évi márciusi törvények nyitva hagytak. Első helyen szerepelnek a márciusi törvények gyakorlati bevezetéséből és az ezzel szorosan összefüggő értelmezésükből eredő problémák. Ezek az 1848/49-et követő évtized során nem szűntek meg, hanem tovább bonyolódtak. Különösen áll ez a független és felelős magyar minisztérium jogállását rendező közjogi szabályokra. Ezek között több, első megközelítésre talán részletkérdésnek tűnő rendelkezést találunk, bár valójában nagyon jelentős közjogi tárgyakat takarnak. Itt inkább példaképp említjük a miniszteri ellenjegyzést. A miniszteri ellenjegyzést sokan ma is minden részletében tisztázott, általános jellegű közjogi intézményként kezelik. Pedig minden ország közjoga saját közjogi tradíciói alapján határolja körül a feltétlenül miniszteri ellenjegyzés alá tartozó ügyeket, valamint az államfő

⁷² Pap Dénes: A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban. Budapest, 1881. II. k. 294. old.

⁷³ Ld. erről: Deák 1861. január 9-én írt levelét. Kónyi Gyűjtemény. II. kiadás, II. köt. 527. old.

kizárólagos hatáskörét. Ez a mai nyugat-európai közjogra is érvényes. Még inkább ez volt a helyzet a múlt század derekán, amikor számos országban csak kialakulóban volt a mai értelemben vett alkotmányjog. Ebben az időszakban szinte minden ország közjoga eltérő módon fogta fel azokat a ma már általános kimunkált fogalmakat, mint a végrehajtóhatalom vagy a kormányzás és így tovább. A példák felsorolását még folytathatnók. Ehelyett inkább arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a márciusi törvények helyreállításának igénye valójában nem csupán a márciusi törvényeket tartotta szem előtt. A márciusi törvényekkel együtt magától értődően igényelte mindazoknak a közjogi biztosítékoknak az elismertetését és újbóli hatályba léptetését is, amelyek már az 1848. évi törvényhozást megelőzően garantálták Magyarország önálló államiságát, s amelyeket az 1848. évi törvények nem módosítottak. Ezt az igényt fejtik ki és részletezik tovább Deáknak az 1861. évi országgyűlésen elhangzott beszédei és felirati javaslatok. Az ezekben foglalt érvelést egészíti ki – a bécsi udvar álláspontját támogató tudományos igényű közjogi irodalommal vitatkozva, ugyancsak tudományos igényességgel a most közreadott munka, mely valóban adalék – ha úgy tetszik, további adalékkal szolgál – az önálló magyar államiságot kifejező 1848 előtti magyar közjog és az 1848. évi márciusi törvények egészének megértéséhez.

JEGYZETEK

Deák Ferenc: „Adalék a magyar közjoghoz” c. tanulmányát 1864. december közepén adta át a szerkesztőségnek és az 1865. februárjában jelent meg a *Budapesti Szemle* 1865. évi első kötetének 1–153. oldalain. (Ld. az I., II., III. táblát)

A *Budapesti Szemlét* Szalay László alapította 1840-ben, együttműködve báró Eötvös Józseffel, elődje, az 1837-ben megindított, de az érdeklődés hiánya miatt rövidesen megszűnt *Themis* c. folyóirat helyett. A *Themis* kifejezetten jogi és államtudományi szemle volt, míg a *Budapesti Szemle* kiadására ennél szélesebb profillal Heckenast Gusztáv vállalkozott. A folyóirat feladata a tudományos kutatás szolgálata, a gyakorlati célú törekvések elméleti megvilágítása és előkészítése volt. Kezdetben legszorgalmasabb munkatársai a szerkesztőkön kívül Schedel (Toldi) Ferenc, Trefort Ágost, Heszlmann Imre és Lukács Móric voltak. A folyóirat 1840-es megindulását követően két számot ért meg, majd megszűnt. 1857-ben, amidőn a nemzetnek ilyen jellegű orgánusra inkább szüksége volt, mint valaha, újból elhatározták megindítását. Szerkesztését ekkor Csengery Antal vette át, s első számát 1858-ban báró Sina Simonnak ajánlották, „Kinek hazafias ajánlata hozta létre e vállalatot”. (Vö.: Csengery Antal összegyűjtött munkái, Budapest, 1884. V. kötet 446. old. és kk.) Csengery Antal mellett 1865-től Lónyay Menyhért is részt vállalt a folyóirat szerkesztésében. Csengery 1867-től ismét egyedül szerkesztette a folyóiratot, de 1868-ban ő is felhagyott vele. Négyévi szünet után 1873-ban Gyulai Pál indította újra útjára a *Budapesti Szemlét* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és támogatásával. 1881-ben a *Szemlét* rendes havi folyóirattá alakította át. A *Budapesti Szemle* Gyulai vezetése alatt a magyar irodalom és tudományos kritika rangos folyóiratává emelkedett, munkatársai a magyar tudomány és közélet, valamint az irodalom legkiválóbbjai voltak. Utolsó száma 1944 márciusában jelent meg.

A tanulmány nem sokkal később Pfeifer Ferdinánd kiadásában *önálló*

könyvként is megjelent. A most közreadott munka ennek az önálló könyvnek a reprint kiadása. A tanulmány címében is utal arra, hogy Venczel *Lustkandl* („Das ungarisch-österreichische Staatsrecht”) munkájára kíván válaszolni. (Venczel *Lustkandl* munkájának címlapját a IV. tábla mutatja be.) A munka címe nem fejezte ki egyértelműen a könyv tartalmát. Az adott politikai viszonyok között könnyen kelthette azt a látszatot, hogy *Lustkandl* nem az egységes birodalom gondolata mellett van, hanem az ún. dualista (a két államból álló birodalom) felfogás támogatója. Ezért *Lustkandl* már a bevezető elé illesztett külön előszóban szükségesnek tartotta a munka címét külön is megmagyarázni. Eszerint: „Olyan munkát adunk közre, aminek a magyar-osztrák államjog címet adtuk. Ezzel azt akartuk mondani, hogy Magyarország jogát (szó szerint: das ungarische Landesrecht) kiváltképpen abban a vonatkozásban mutatjuk be, amennyiben ennek tárgya Magyarország kapcsolata az osztrák császári állam egyéb királyságaival és országaival, és hogy mi az osztrák államjognak főként azt a részét vizsgáljuk, amely a magyar királyságra vonatkozik. (1862. november 1.)”

Venczel Lustkandl (1832–1906) a csehországi Schönbachban született. A bécsi egyetemen az osztrák közjog és közigazgatás tanára volt. Az 1860-as években az egyik legismertebb képviselője volt az osztrák centralizmusnak, annak az irányzatnak, amely a középkorban megfogalmazott és akkor egyeduralkodó politikai tanítást is felhasználva azt hirdette, hogy a fegyveres harcban győzelmet arató – hódító – államnak joga van a meghódított állam állami berendezkedését és jogrendszerét a saját akarta szerint átformálni, sőt a saját állam- és jogrendszerét a legyőzöttre rákényszeríteni. Deák irodalmi cáfolata tette híressé *Lustkandl* Venczelt (nem érdektelen talán megjegyezni, hogy Deák *Lustkandl*-t bíráló munkája még 1865-ben Bécsben német nyelven is megjelent), aki egyébként élete végéig hű maradt a Bach-rendszer politikai elveihez és saját akkor vallott közjogi nézeteihez. *Lustkandl* más jelentősebb munkái: *Abhandlungen aus dem Oesterreichischen Staatsrecht*, továbbá: *Wesen der oesterreichischen Reichsverfassung*, valamint: *Der Kaiser und König in Oesterreich-Ungarn* (Wien, 1896.).

Deák és *Lustkandl* közjogi vitája nem zárult le Deák könyvével. A válasz a *Neue Freie Presse* hasábjain, a viszontválasz a *Pester Lloyd*, majd a *Pesti Napló* 1865. március 29., ápr. 2-i és 8-i számaiban jelent meg. Deák és a császári megbízott között 1864. december végétől folytak azok a tárgyalások, amelyek most már a kiegyezés konkrét feltételeit voltak hivatottak meghatározni. Deák Husvéti cikke 1865.

április 16-án a közjogi viták és a tárgyalások eredményeként foglalta össze először a kiegyezés feltételeit.

A továbbiakban Deák könyvének oldalszámaira hivatkozással közöljük az idegen nyelvű (latin, illetve német) idézetek magyar fordítását, továbbá általában azokat a magyarázatokat, amelyek a jobb megértést segítik. Megjegyezzük, hogy a latin nyelven idézett törvények magyar szövegét – amennyiben azok a Corpus Juris millenniumi kiadásában megtalálhatók voltak – megfelelő szövegellenőrzés után, onnan vettük át, megőrizve a korabeli írásmódot is. A Corpus Jurisban közölt szövegeken csak ott változtattunk, ahol a latin nyelvű törvényhely fordítása nyilvánvalóan téves.

(Amennyiben a Könyv magyar nyelvű anyagából az idézet értelme egyértelműen megállapítható, a fordítást általában mellőzzük.)

6. old. 1. bek. 2. sor

A jogtörténeti (és elsősorban az osztrák) irodalomban „Februári Alkotmány” névvel illetett jogalkotási aktus a magyar alkotmánytörténet szempontjából nevezetes Februári Pátens (1861. február 26.) mellékleteként kiadott „A birodalmi képviselőtestülettel és az alaptörvény” című fundamentális jogszabály megjelölésére szolgál. Az 1861-es alaptörvénynek közvetlen előzménye volt egy másik alaptörvény: az ún. Októberi Diploma (1860. október 20.) Ismeretes, hogy az Októberi Diplomát – amely alkotmányos és abszolutisztikus, föderalista és centralizáló elemeket próbál összeegyeztetni – megalkotói az Udvar és a nemzet kiegyezésének tekintették, s ezzel Magyarország megnyugtatót kívántak elérni. A Diploma az 1848-as törvények közül csak azokat tekintette érvényesnek, amelyek a társadalmi átalakulást célozták, Magyarország önálló államiságát nem ismerte el. Az Októberi Diploma az újból létrehozandó magyar országgyűlés törvényalkotási jogait is erősen korlátozta. Deák Ferenc elutasította a Diplomában megtestesült konzervatív kiegyezési kísérletet, de az ország politikai közvéleménye is – leszámítva természetesen a konzervatívokat – a Diploma ellen foglalt állást.

Az Októberi Diploma kiegyezési kísérletének kudarca megingatta a konzervatívok pozícióit az udvarnál. 1861. február elején új kormány alakult Bécsben Rainer főherceg miniszterelnökségével. Ez a kormány „az alkotmányos centralista” hírében álló Antal Schmerling lovag befolyása alatt állt s annak politikai koncepcióját kívánta realizálni. Ez nem állott túl messze az Októberi Diplomában rögzített megoldásoktól. Az Októberi Diplomával szembeni nemzeti ellenállás letörésére az

uralkodó 1861. január 16-i leirata katonai erőt is kilátásba helyezett. A megoldás alkotmányos eszközei azonban hamarosan előtérbe kerültek: az akut válság megoldását kísérelte meg a Februári Pátens és melléklete. A „februári alkotmány” a birodalom nyugati fele számára a fennálló helyzethez képest ténylegesen alkotmányos előrelépést jelentett. Noha az államhatalom gyakorlójának legfőbb eszközei továbbra is az uralkodó kezén maradtak, de az uralkodó tanácsadó szervét megtestesítő birodalmi tanács korlátozott törvényhozói jogkört is kapott. A kormány csakis az uralkodónak volt felelős, igen széles volt rendelet-alkotási hatásköre és rendeleteiről a birodalmi tanácsot csak utólag kellett tájékoztatnia. A birodalmi tanácsot az alapvető parlamenti jogok közül csupán a költségvetés „vizsgálatának”, nem pedig elfogadásának joga illette meg. A birodalmi tanács egyébként kétkamarás testület volt. Az egyik kamarát a császár által meghatározott főrendi méltóságok, illetve a császár által kinevezett más kiválóságok alkották, míg a második kamara összesen 343 képviselőjét az egyes tartományi országgyűlések delegálhatták. Magyarország 85, Erdély 26, Horvát-Szlavónia pedig 9 küldöttel képviseltethette magát. Deklarálták ugyan a nemzetiségek egyenjogúságát, ezt azonban már a második kamara összetételében sem érvényesítették. Magyarország például minden 116 ezer, Felső-Ausztria 70 ezer, Salzburg 48 ezer lélek után kapott egy mandátumot. A parlament szerepét ellátó birodalmi tanács minden ügygel foglalkozhatott, amelyet az Októberi Diploma nem hagyott meg kifejezetten a magyar országgyűlés hatáskörében, de a költségvetés és a zárszámadás kapcsán hatáskörét ezekre is kiterjeszthette. Az osztrák tartományokban a Februári Pátens alkotmányos illúziókat keltett, bár a tartományok képviseleti szerveinek jogkörét igen szűkre szabta. Ennek érdekében pl. a Lajtán-túli tartományok országgyűléseinek (Landtag) tilos volt egymással közvetlen kapcsolatba lépni, a Bécsből kinevezett és irányított tartományfőnököknek pedig joguk volt a Landtagok határozatait felfüggeszteni. Az uralkodót korlátlanul megillette a képviseleti szervek felosztásának joga. Ferenc József egyébként a felemás és igen korlátozott alkotmányos változásokat is túlságosan nagy előrelépésnek tekintette, s a változások továbbgyűrűzésétől tartva a Pátens kibocsátása után nyomban ígéretet vett ki minisztereiből, hogy a további engedmények kierőszakolásának ellenállnak (ld. erről J. Redlich: Das österreichische Staats- und Rechtsproblem, Bd. I. Leipzig, 1920. 808. p.). A Februári Pátens – amely tehát erős központi kormány által irányított egységes államot akart létrehozni – a nem osztrák tartományokban általában min-

denütt ellenállásba ütközött. Magyarországon elemi erővel tört ki a tiltakozás a magyar törvényhozást egy összbírodalmi parlamentnek alárendelő „alaptörvény” ellen. Ez a tiltakozás nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az osztrák centralizmus – Lustkandl által is képviselt – irányzata a politikai gyakorlatban alkalmatlan elméletnek bizonyult a problémák megoldására.

6. old. 2. bek. 2. sor (semmiképen sem érvényesek)

8. old. 3. bek.

Kerületi ülések az Országgyűlésen. 1848 előtt az Országgyűlés követi táblája, illetve alsó táblája a javaslatokat előzetesen az ún. kerületi üléseken vitatta meg. Kezdetben a megyék követei kerületenként külön tanácskozásokat tartottak, s ezek a „kerületi ülések” magánjellegű összejövetel voltak. Később szokássá vált, hogy a két dunai és a két tiszai kerület rendszeresen külön-külön tanácskozásokat tartott, s olyan esetek is ismeretesek, amidőn a négy kerület együttesen tanácskozott. 1790-től szokássá vált, hogy a káptalanok és a városok követei is részt vettek a kerületek ülésein. 1802-től vált gyakorlattá, hogy a négy kerület folyamatosan tartott együttes üléseket. A kerület 1831-ben vált az alsó tábla általános szervezeti egységévé, ettől kezdve az alsó tábla valamennyi követét egy-egy kerülethez sorolták. A kerületi ülések tanácskozásain minden olyan kérdést megtárgyaltak, amelyben később az Országgyűlés „plénmának” kellett állást foglalnia. A kerületi ülések elnöksége hetente változott, egy dunai és tiszai kerület követe a megyék ülésrendje szerint együttesen elnökölt. A nagyobb jelentőségű kérdésekben való állásfoglalás kidolgozása érdekében a követekből – a kerületi besorolás alapján – választmányokat is alkottak. Ha az előzetes állásfoglalás tárgyában a kerületi üléseken a vélemények nagyon eltértek, akkor – 1832 óta – a szavazatokat úgy számlálták össze, hogy a kerületen belül a megyéknek, a kapcsolt részeknek, a szabad kerületek összességének, a szabad királyi városok összességének és az egyházi rend követeinek is egy-egy vélemény megfogalmazására biztosítottak lehetőséget, s e véleményeket egy-egy szavazatnak fogták fel. Salamon Ferenc szerint a kerületek kialakulása a török megszállás időszakára vezethető vissza, amikor is a szétdarabolt országban az egyes területrészek, éspedig különösen a Dunántúl és Felső-Magyarország, de a Dunán inneni megyék érdekei is eléggé elkülönültek, számos – ma azt mondanók, hogy regionális problémájuk merült fel, amit előbb magánkezdeményezésre tárgyaltak meg

részgyűléseiken, majd ezeket a részgyűléseket törvényesen is elismerték, illetve eltűrték. (Vö.: Salamon Ferenc: A magyar királyi szék betöltése és a Pragmatica Sanctio története. Pest, 1866. 177. old.)

10. old. 1. bek.

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki kinevezése. A pozsonyi országgyűlés 1848. március 15-én Bécsbe indult küldöttsége olyan tervezetet vitt magával, amelyet az uralkodóval szándékoztak aláíratni, s így ez a magyarországi javasolt változásokkal kapcsolatban az Országgyűlés feliratára adott uralkodói válasz lett volna. A küldöttség a március 15-i pesti fejleményekről és az általános politikai helyzetről viszonylag kevés információval rendelkezett.

Emiatt a magukkal vitt tervezet az eseményekhez képest szerényebb igényeket fogalmazott meg. Viszont szerepelt a tervezetben az, hogy az uralkodó a nádort távolléte idejére Magyarországon királyi teljhatalommal ruházza fel. Ezt Széchenyi István javaslatára vették fel a tervezetbe. Egy ilyen uralkodói döntés, illetve általános felhatalmazás ugyanis elkerülhetővé tette, hogy a kifejezetten Magyarország belső viszonyait érintő ügyekben már az országgyűlési tárgyalások előtt az udvari körök előzetes véleményéért folyamodjanak. Erre a felhatalmazásra egyébként a hatályos közjog lehetőséget nyújtott. Az országgyűlési delegáció Bécsben arról értesült, hogy az események hatására az uralkodó az örökös tartományokban hozzájárult a cenzúra eltörléséhez és a nemzetörökség felállításához, valamint engedélyezte az Osztrák Császárság népképviseleti alapon létesítendő alkotmányozó gyűlésének összehívását. Ezzel magyarázható, hogy a küldöttség az eredeti tervezetet kiegészítette még egy ponttal, amely szerint az uralkodó hozzájárul ahhoz, hogy Magyarország belkormányzati önállóságot kapjon, azaz önálló magyar kormány jöjjön létre. A kormány elnökéül a delegáció gróf Batthyány Lajost javasolta. Batthyány az 1847-es országgyűlési választások előtt alakult Ellenzéki Párt feje volt, s elismert vezetője volt a főrendek ellenzéki csoportjának is. Ezzel a javaslattal a küldöttség – amelynek egyébként maga Batthyány is tagja volt – felkereste István főherceget (a nádort), aki vállalkozott is a kedvező uralkodói döntés megszerzésére. A forradalmi események és követelések megvitatására egybehívott „állam-konferencia” (titkos tanács) a tervezetet csak hosszú vita után és módosított formában fogadta el. Az uralkodói kézirat végül is nem tartalmazta Batthyány miniszterelnöki kinevezését, de azt kimondotta, hogy az uralkodó hozzájárul a nádor teljhatalommal való felruházásához a belső ma-

gyar ügyekben, s kifejezésre juttatta azt is, hogy az uralkodó hozzájárul egy külön magyar kormány mielőbbi megalakításához is. István főherceg az uralkodói felhatalmazás birtokában adott Batthyáynak megbízást az első felelős magyar minisztérium megalakítására. (1848. március 17.) (Vö.: Csizmadia-Kovács-Asztalos: Magyar állam és jogtörténet. Budapest, 1972. 355. old. és kk.; Magyarország története, 1848–1890. Budapest, 1979. I. k. 81. old. és kk.; Hóman-Szekfü: Magyar történet. V. kötet, Budapest, 1936. 389. o. és kk.) Részletesen ismerteti a miniszterelnöki megbízás előzményeit is Urbán Aladár: Batthyány Lajos miniszterelnöksége, Budapest, 1986. 15. o. és kk.

14. old. 3. bek.

A követi utasítások az Országgyűlésen. Az Országgyűlés alsó háza, a követi tábla tagjait 1848 előtt választók utasítással láthatták el. Ennek alapján lehetett – a szó szoros értelmében vett – követeket felelősségre vonni vagy visszahívni. 1848-ban ez a viszony megszűnt. Az illető országgyűlési tagot, aki ettől az időponttól már nem követ, hanem képviselő, már nem egy testület, hanem a testületet nem alkotó, választásra jogosult nép választotta anélkül, hogy számára utasításokat is adhatott volna. Az utasítási jog megszűntével a választók által gyakorolható felelősségre vonás és visszahívás alapja is megszűnt. E felfogás szerint a választás csupán a képviselő kijelölése, de ebben a kiválasztásban nincs semmiféle felhatalmazás. A választás a bizalom kifejezési formája lett, valódi értelmű megbízatás. Ennek értelmében a megbízott saját belátása szerint jogosult eljárni az Országgyűlés munkája során, s nem megbízóinak vagy küldőinek részleges érdekeit képviseli, hanem az egész nemzet összeegyeztethető – általános – érdekeit.

21. old. Jegyzetben alulról a 8. sor „személyi dualizmus”

21. old. Jegyzetben alul utolsó sor: „személyi pluralitás”

23. old. 10. sor: „jogvesztés-elmélet”

27. old. I. Mária királyi leveléből:

„Ennek alapján bennünket magyar királyságunk főpapjainak, báróinak nemkülönben összes nemeseinek és előkelőinek testülete egyező akarattal ellenvélemény nélkül a szent koronával megkoronázott és felkent.”

28. *old.* Zsigmond – 1388. dec. 8-án kiadott leveléből: „...és személyünkben bennünket emelve a már említett országok királyi trónjára valamennyiük ellenvéleménye nélkül leadott szavazatával, 1387. virágvasárnapján azzal az ünnepélyességgel, amit a királyi méltóság megkövetel.”

28. *old.* A „Chronicon Austricum” szövegéből: „Albert a legkegyesebb fejedelem, Ausztria hercege, Szent Tamás apostol ünnepe után négy nappal Magyarország királyává választatott.”

A „Chronicon Bavariae” szövegéből: „Ugyanazon év deczember 19-én Pozsonyban Albert herceg Magyarország királyává választatott.”

29. *old.* 3. *bek.* 2. *sor:* 1485. évi törvények I. *tc.*

„Először: az ősök régi intézkedésénél fogva végeztük és megállapítottuk, hogy ha valamikor a király magva találna szakadni és új királyválasztásról folya tanácskozás, a választásban, hivatala méltóságánál fogva, mindenkor a nádoré legyen az első szavazat.” 3. *tc.* „az alatt az idő alatt, a míg új királyt választanak vagy akkor is, ha, mint említve volt, az örökös gyermekkorban maradna hátra, mindenkor az ő gyámjának, a nádornak dolga leszen, tiszténél fogva az ország, sőt az örökös dolgának és szükségének érdekében is, országgyűléseket elrendelni és hirdetni, a melyek megtartását éppen alkalmasnak tartja.”

30. *old.* jegyzet. Werbőczy HK. I. könyv 22. cím 1. § „Mert *mag* alatt csak a fi-, nem pedig a nőág értendő.”

32. *old.* 9. *sor.* II. Ulászló első királyi leveléből:

„Mi, Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország királya és Morvaország örgrófja stb. Emlékezetünkbe hozzuk és jelen levelünk rendén adjuk tudtára mindeneknek, akiket illet: 1. § Hogy a midőn a néhai igen dicső fejedelem, Mátyás úr, Magyarország és Csehország királya stb. – a mi boldog emlékü elődünk, a közelmúlt napokban, a nélkül, hogy törvényes örökösnek örülhetett volna, e világból kimúlt: ez országnak főpap urai, bárói és többi előkelő, valamint összes nemesei, akikre tudniillik ez ország igen régi szabadságánál és szokásánál fogva az új király megválasztásának joga háromlott vala, látván, hogy fejedelem nélkül vannak és hogy egykönnyen és az ország minden kára nélkül sokáig fejtellenül nem maradhatnak, az új király megválasztása és az ország élére állítása tárgyában egymás közt több ízben tartott tanácskozás után lel-

ki szemeiket reánk vetették és minket a több keresztyén fejedelmeknek, tudniillik a mi versenytársainknak, a kik ugyanis hasonlóképpen ez ország után esengtek, elébe tettek és az alább írt feltételekkel, kikötésekkel és czikkelyekkel királyukká urukká és fejedelmükké megválasztottak s ünnepélyesen kikiáltottak;...”

33. old. 17–18. sor: „És ezen túlmenően különösen a már régen szilárdan megalapozott örökösödési szerződési jogok következtében”

34. old. Jegyzet: Osztrák történeti forrástan archívuma.

35. old. II. Ulászló törvényeit bevezető decretum első szakaszából: „...a maguk és a többi országlakosok jövőendő nyugalma szükséges dolgok megbeszélése végett...”

36. old. Maximilian fiági maradékainak örökösödési jogáról: „Valakit az ő fiai közül, vagy ha ilyenek nincsenek, ágyékából egyenes ág szerint leszármazó férfi utódai közül.”

36–37. old.

II. Lajos halála után Ferdinánd főherceg három olyan nemzetközi megállapodásra hivatkozott, ami alapján a trón örökösének tekintette magát. Az örökösödés, a „successio” jogát annyira természetesnek tartotta, hogy kezdetben nem is gondolt arra, miszerint a trón elfoglalásához választásra, vagy a rendek bármiféle hozzájárulására lenne szüksége. Ezeknek a nemzetközi szerződéseknek az alapján – jogtudósai szerint – a rendek egyértelműen arra voltak kötelezve, hogy előtte, mint az örököség jogán trónra lépő király előtt hódoljanak. E szerződések közül az első a Habsburg-ház és a Hunyadiak közötti vitát zárta le. A rendek ugyanis először 1437-ben választottak királyt a Habsburg-házból, éspe-dig Albert személyében, aki az 1435-ben elhunyt Zsigmond magyar király veje volt. (Zsigmond Erzsébet nevű leányának volt a férje.) Posztumus fia, mint a második Habsburg-házi király, V. László néven lépett a trónra (ugyancsak a rendek választása alapján, 1444). Halála után (1457) III. Frigyes császár (1415–1493) a kiskorú V. László nagybátyja és gyámja, mint a Habsburg-ház feje megtartotta birtokában a nála lévő királyi koronát, egyben törvényes örökösödés címén a magyar trónt is igényelte. Hunyadi Mátyás és III. Frigyes császár közötti 1463 májusában a pápa közvetítésével létrejött Soproni béke értelmében Frigyes haláláig megtartja a magyar királyi címet, Mátyást fiá-

va fogadja s ha ez fiúutód nélkül halna meg, Magyarországot Frigyes, illetve utódai öröklik. Ezzel szemben 80 000 arany fejében visszaadja a Szent Koronát és Sopron városát. Viszont a háború során megszerzett 5 nyugat-magyarországi vár zálogjogon Frigyes birtokában marad. Mátyás halála után III. Frigyes fia, Miksa $\rightarrow$ Ulászló királlyá választása után hadal meg is jelent trónigényének érvényesítésére és Székesfehérvárig nyomult. Az egybegyűlt magyar hadak azonban hamar kiszorították. A háborút az Ulászlóval 1491-ben kötött pozsonyi béke zárta le, amelyben újból elismerték a Habsburg-ház örökösödési jogát a magyar trónra, ha Ulászló fiúörökös nélkül halna el. Ezt a családias jellegű szerződést az 1492. évi országgyűlés ugyan nem hagyta jóvá, de Ulászló 1492-ben Bécsben kötött újabb szerződésben ismét elismerte Miksa, illetve utódai örökösödési jogát. A következő szerződés Ulászló fiúgyermekének, Lajosnak születése után jött létre, 1507-ben. Ez kettős szerződés volt abban az értelemben, hogy e szerződés alapján lett Ferdinánd felesége Ulászló Anna nevű leánya, viszont Lajos felesége lett a két ifjú Habsburgnak, Károlynak és Ferdinándnak a nővére, Mária. Ferdinánd abból a téves jogi felfogásból kiindulva, hogy a magyar trónt a fiág kihalta esetén Mohács után a nőág örökölheti, neje jogán is magának igényelte a megüresedett magyar királyi trónt. Mária, az özvegy királyné és a rendek együttesen csak igen nehezen tudták meggyőzni arról, hogy a magyar királyi trónt minden esetben választással töltik be és a nőágnak erre nincs öröklési joga. A választás szükségességét Ferdinánd végül is tudomásul vette. Nagyban-egészben hasonlóan alakult a helyzet a Cseh Királyságban is. Itt Ferdinánd már korábban tudomásul vette, hogy csak a rendek választása alapján foglalhatja el a megüresedett trónt.

II. Lajos halála után a cseh országgyűlés, a magyar országgyűléshez hasonlóan, a szabad királyválasztás elvének fenntartásával választja meg királlyá Ferdinándot, II. Lajos Anna leányának férjét, aki oklevélileg többször is elismerte, hogy a cseh rendek szabadon és önként választották királlyá, tehát nem öröklés jogán lépett a trónra (1526. dec. 13., 1527. jún. 29.). Ezt követően a magyar-osztrák viszonyhoz hasonlóan perszonálunió állott fenn Csehország és az örökös tartományok között. A fehérhegyi csatát követően II. Ferdinánd Csehországot erőszakosan bekebelezte az örökös tartományok sorába. Az 1627. május 10-én kibocsátott tartományi szabályzat (verneuerte Landesordnung) szerint Csehország a Habsburg-ház örökös királysága, mindaddig, míg akár fiú, akár leány maradék él a dinasztíából. A trónra lépő király azonban köteles volt magát megkoronáztatni és esküt tenni a rendek kiváltságainak megtartására.

ra. Megmaradt a cseh országgyűlés is, fenntartva számára az adó meghatározásának jogát. A törvényhozási jog azonban a királyt illette. Az országgyűlés napirendjét is a király határozta meg. V. Ferdinánd 1836-ban még megkoronáztatta magát Vencel koronájával. Ezeken a történeti tényeken nem változtat az, hogy a nyugat-európai irodalom általában nem vette figyelembe a cseh vagy a magyar trónöröklési jog sajátosságait, mikor a mohácsi csata utáni trónutódlást leírta. Így pl. Pufendorf szerint „Ferdinánd Annával, Lajosnak, Magyarország és Csehország királyának (aki a törökkel vívott csatában Mohácsnál elesett) nővérével házasságra lépve, az Ausztriai ház hatalmát mindkét királyság megszerzésével megnövelte”. Is (Ferdinand. K. I.) Anna, Ludovici, Hungariae et Bohemiae Regis (qui in praelio cum turcis commissio ad Mohatzium oppidum cecidit) sorore, in matrimonium ducta, Austriacae domus opes utriusque Regni accessione cumulaverat” (Samuel Pufendorf: *Introductio ad Historiam Europaei*, Ultraject, 1702. 3. kiad. 399. old.) Jellemző, hogy ez a munka már sem Csehországot, sem Magyarországot nem tárgyalja külön. Eszerint a német birodalom mellett Európa önálló államai: Hispania, Portugalia, Britannia, Gallia, a Németalföldi Föderáció, Helvetia, Dania, Polonia, Moscovia, a Vatikán, Suecia, tehát összesen 11 állam. Érdemes megjegyezni, hogy a bécsi udvar által támogatott osztrák közjogi irodalom Ferdinánd 1527. évi trónralépését tárgyalva, általában az örökösödést hangsúlyozta és csak mellékesen említette az Országgyűlés, vagy a rendek ezzel kapcsolatos hozzájárulását. Így pl. Beck 1790-ben közreadott munkájában arról ír, hogy „a Magyar királyság három jogcímen is Ausztria főhercegeihez tartozik. Nevezetesen: azt már Albert megszerezte és fia, V. László utód nélküli halála után Hunyadi Mátyás törvénytelenül vette el, Ferdinánd az Ulászlóval kötött szerződés alapján az egyik jogcímen, a másik jogcímen felesége után (aki II. Lajos nővére volt) és „az előkelők határozatával” 1527-ben szerezte vissza a magyar királyságot a Habsburg-háznak. (V. ö.: Chr. Aug. Beck: *Jus Publicum Hungariae. Com notis auctoris et observationibus Josephi Benzur*, Viennae, 1790. 7. old. és kk. 41. old.)

38. old. 1547. 5. tc. 5. §

„...nemcsak Ő felsége, hanem örökösei uralmának és hatalmának is magukat örök időkre alávetették...”

Werbőczy HK. I. r. 17. c. „...mégis országunk régi és meggyökeresedett szokásai szerint örökösökön csupán a törvényes fiúk értendők, mint akikre atyjok örökjogai átszállni szoktak.”

38. old. 1546. 1. tc. 2. §

„... a legnagyobb áhitattal esedezvén a mindenható jó Istenhez úgy az ő, mint gyermekeinek, a fenséges fejedelmeknek, tartós egészségéért és boldogságáért.”

Az 1546. 3. tc. bevezetőjének szövegéből:

„Nec vero dubium est, provinciam hanc, institutumque opus eliberandi Hungariam ab imminentibus excidiis (quod in se ultro superiori anno sacra caesarea, et chatholica majestas suscepit) cum summo a vinimi sui moerore, urgente vi morbi gravissimi, a sua majestate pretermisum esse.”

„Kétséget sem szenved pedig, hogy Ő felsége ezt a feladatát és a végpusztulással fenyegetett Magyarország megszabadításának megkezdett munkáját (melyet ő császári és katolikus szent felsége a múlt évben önként vállalt el) igen súlyos betegségének kényszerítő hatalmánál fogva, szívének legnagyobb keserűségével hagyta abba.”

39. old. 1548. évi 2 tc.

„És egész áhitattal kéri a mindenható jó Istent, hogy Ő felségét az ő fenséges gyermekeivel együtt napról-napra boldogabbnak, a szerencse minden adományával bőven megáldottnak és ép állapotban levőnek lássák.”

1550. évi 1. tc.

„...és minden időre felajánlják készségüket arra, hogy Ő felségéért és fonséges gyermekeiért életüket és vagyonukat föláldozzák.”

1552. évi 1. tc. 2. §–3. §

„2. § És ő szent felségének s fenséges gyermekeinek boldogságáért és állandó egészségéért, a legjobb és mindenek fölött álló istenhez, szüntelenül könyörögnek. – 3. § Aztán pedig késznek nyilvánítják, az ő felsége és fenséges gyermekei iránt való hűségben és szolgálatban, önmagukat, életüket és vagyonukat minden időben föláldozni.”

1556. évi 1. tc.

2. § „És könyörögnek szüntelen a mindenható Istenhez az Ő felsége és fenséges gyermekei jóllétéért és alázattal kinyilvánítják, hogy önmaguknak, életüknek és vagyonuknak az Ő felségéért való feláldozásra minden időben készek.”

39. *old.* alulról a 15. sor: „kifejezetten arról szólnak, hogy a magyarok I. Ferdinánd és annak valamennyi örököse, utóda, gyermeke (haeredum, posterum, liberorum) uralmának és hatalmának (imperio et potestati) minden időkre (in omne tempus) magukat alávetették”.

40. *old.* 1655. évi tc.-ek előbeszéd

3. § „Ő felségének az atyai szeretetért és az ő említett Magyarországa iránt érzett különös hajlandóságáért és annak fentartására irányuló törekvéseért magukat minden lehetséges módon a legalázatosabb engedelmességre kötelezván, habár nem is elégséges, de a lehető legnagyobb köszönetet mondják és a lehető legájtatosabb szívvel imádkoznak Ő szent felsége és felséges háza tartós jólétéért és épségéért és legszerencsebb uralkodásáért.”

40. *old.* alulról a 8. sor: „ahol magának az egész Habsburg Háznak Gu-berniuma kapott hangsúlyt.”

41. *old.* 12. sor: „Ezután az osztrák hercegek, mint a magyarok urinak cím szerinti megszólítása (titulatúrája).”

41. *old.* alulról a 9. sor: „A magyarok urai”.

41. *old.* 1556. évi 1. tc. (Vö.: 39. *old.* jegyzete)

1557. évi 1. tc.

„...személyesen ő maga és fenséges gyermekei is...”

1567. évi 44. tc.

(közölvén ezt az ügyet a kedvelt testvérével, Károly ausztriai főherceg úrral, a fenséges fejedelemmel, az ő jóakarató urukkal is)

42. *old.* 1569. évi 33. tc.

„...az ő kedvelt testvérével, a fenséges Károly főherczeggel...”

43. *old.* 1595. évi 2. tc.

„Hogy Erdélynek a joghatósága a maga épségében és teljességében minden jövedelemmel, joggal és régi gyakorlatával együtt, beleértve az összes magyarországi részeket és azokat a véghelyeket is, a melyek eddig a fejedelem birtokában voltak, somlyai Báthory Zsigmond fejedelem urnak és az ő ágyékából egyenes ágon leszármazó finemű örököseinek, az elsőszülöttség jogán továbbra is a kezében maradjon...”

„...Ő császári és királyi felségét és az ő törvényes utódjait Magyarország királyait, ő és az ő utódai törvényes királyokul elismerjük.”

Az 1572. évi 1. tc. felirata:

„Az előbb óhajtott és megválasztott Rudolf ausztriai főherceg szeptember huszonötödikén Pozsonyban magyar királlyá koronáztatott.”

44. old. 1572. évi 2. tc.

„...Ő császári felsége igen kedvelt idősebb fiát, a fenséges fejedelmet, Rudolf ausztriai főherceg stb. urat, az Ő felsége törvényes utódjául, tudniillik Magyarország királyául kijelenteni kérték.”

1618. évi 1. tc.

„A szentséges császári és királyi felségnek, legkegyelmesebb uruknak az előterjesztéseit, a melyeket a fenséges fejedelem úr: Ferdinánd megválasztott magyar és cseh király...”

1622. évi 2. tc. 4. §

„...ezen Magyarország karait és rendeit a végett kereste meg, hogy minket jövődre királyukká választanának, elfogadnának...”

44–45. old. 1622. évi 2. tc. 5. §

„...és minket a régi szokások és mindenkor megtartott szabadságaikhoz képest, egyező akarattal és egyhangú beleegyezésükkel törvényesen királyukká és urukká megválasztani, kikiáltani és az isteni végzetnek segítségül hívása mellett szerencsésen megkoronázni hajlandóknak és készeknek nyilatkoztak.”

45. old. 1622. évi 2. tc. 24. §

„Ezek azok a föltételek, a melyeket a királyi felség megválasztása előtt elfogadni és megfelelő biztosító levéllel, királyi szava alatt megerősíteni, megkoronázása után pedig, uralkodása megkezdésével, általános törvényczikkelyekbe foglaltatni és kihirdetni méltóztatik.”

45. old. 1625. évi 3. tc. felirata

„A fenséges III. Ferdinánd fejedelem urat Magyarország királyává választják és megkoronázzák.”

1625. évi 3. tc. 3. §

„...az előbb említett fenséges Ferdinánd főherczeget, miután ő felsége a feltételeket elfogadta, ezen nemes Magyarországnak és az

ehhez kapcsolt részeknek törvényes királyává és urává szabály szerint és szabadon egyhangúlag megválasztották...”

1646. évi 2. tc. (a Magyar Törvénytár Millenniumi emlékkiadása 1647. évi 2. tc. alatt közli):

„Fenséges IV. Ferdinánd fejedelem urat és Csehország királyát, Magyarország királyává választják és megkoronázzák.”

1646. évi 2. tc. 2. §

„Ugyanis, miután fenséges Ferdinánd fejedelemben, Csehország királyában, Ausztria főherczegében Ő császári és királyi felségének az elsőszülöttjében, atyai jó tulajdonásokat, meg kitűnő és királyi hajlandóságot vettek észre, elragadá őket az utána való vágyakodás érzése és őt a koronázási feltételek elfogadása után Ő császári felsége legkegyesebb beleegyezésének és atyai áldásának hozzájárulásával örvendező felkiáltások között közakarral és mindnyájuk megegyezésével, önként és szabadon, jövődő királyukká választották...”

1655. évi 2. tc. címfelirata

„Lipót fenséges fejedelem urat, Ausztria főherczegét stb., Magyarország királyának választják és megkoronázzák.”

1655. évi 2. tc. 2. §

...önként és szabadon, a régi szokás szerint és törvényesen, jövődő királyuknak választották meg...

1659. 1. tc. 1. §

...hogy minket, régi szokások s mindenkor megőrzött szabadságok szerint, egyező akarattal és köz egyetértéssel, annak rendje szerint és szabadon, királyukká és urukká válasszanak és kikiáltanak és végre, a mennyei gondviselés segélyeül hívása mellett, szerencsésen megkoronázzanak...

46. old. 1547. 5. tc. 5. §

„...nemcsak Ő felsége, hanem örökösei uralmának és hatalmának is örök időkre alávettették...”

47. old. Az 1608. évi Koronázás előtti decretum 1. tc. 3. §-ból:

„És annak utána minket egyenlő akarattal és közös megegyezéssel urukká és királyukká megválasszanak és kikiáltanak.”

1687. 3. tc.

„...fimagva kihalna, nyerjen helyet a mondott karok és rendek ősi és régi helybenhagyott szokása, s előjoga a királyok választására s koronázására nézve.”

52. old. 2. sor: „Közbéke háborgatója”

53. old. 1622. évi 26. tc.

„A Magyarországhoz közel fekvő tartományokkal szemben a béke állandósításáról és a szomszédsági jog kölcsönös tiszteletben tartásáról.”

1622. 26. tc. 1. §

„Egyszersmind megállapítják, hogy jövőre ezek között az országok és tartományok között, az érintkezésben a szomszédság és barátság kölcsönös jogait állandóan tiszteletben tartásák.”

56. old. alulról a 6. sor: „hogya a pragmatica sanctio Magyarország és Erdély számára, ugyanúgy mint a többi örökös tartomány számára kibocsáttatott és már első ízben ezeknek az országoknak a részére is kihirdettetett”.

56–57. old.

Már az 1712–15. évi országgyűlésen felmerült a nőág örökösödési jogának törvénybe iktatása, ennek elfogadását azonban a rendek – már az előzetes egyeztetések során különböző feltételekhez kötötték. Ezért a kérdés napirendre tűzését a bécsi udvar a következő országgyűlésre halasztotta. A feltételeket a nádor elnöklete alatt a magyar tanácsosok fogalmazták meg. Ezek legfontosabbjai: visszafoglalt területeknek az ország testéhez való haladéktalan visszacsatolása, a király kiskorúsága idejére a nádor törvényen alapuló kormányzói tisztének elismerése, magyar hadsereg szervezése, a megválasztandó királynő csak katolikus-hoz mehet férjhez, s annak is meg kell magát koronáztatnia, vámmentes és szabad kereskedelem az örökös tartományokkal, köztük Csehországgal, s mindezekon felül az országgyűlés által kialakított és megkötött szerződésen alapuló „unió” az örökös tartományokkal (köztük a cseh korona országaival), amiben kikötendő, hogy az uralkodónő Magyarországot és az örökös tartományokat „feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul együtt birtokolja” s egyben meghatározandó, hogy az örökös tartományok mennyivel járulnak hozzá békében és háborúban a magyaror-

szági katonaság és végvárok fenntartásához. A feltételeknek ez a rövid összefoglalása is mutatja, hogy ez valójában nemzetközi szerződésen alapuló olyan védelmi szövetség felajánlása, melyet nem a magyar országgyűlés köt Habsburg-házbeli királyával, hanem az egyes országok kötnének egymással és a magyar országgyűléssel. Ennek az „Unió” névvel szerepeltetett szövetségnek csak egyik – bár nélkülözhetetlenül fontos biztosítéka lenne a közös uralkodó személye. A feltételek mozgatói között ez alkalommal is szerepelt a rendi kiváltságok minél hatékonyabb biztosítása, ám ennél valószínűleg még erőteljesebb az az igény, hogy a közös uralkodó alatt álló országokból állandóan igénybevehető katonai erőket állíthassanak szembe az akkor még közvetlenül fenyegető török birodalommal. Szekfü Gyula szerint ez az unió, államszövetség, vagy inkább védelmi szövetség, valójában nem kívánt mást, mint az országgyűlések közötti tárgyalások útján stabilizálni és pontosítani az örökös tartományokkal akkor már közel két évszázada formátlanul fennálló tényleges kapcsolatot. (Vö.: Hóman-Szekfü: Magyar történet. Budapest, 1935. IV. k. 354. o. A magyar tanácsosok által kidolgozott és 11 pontba foglalt feltételeket részletesen ismerteti Salamon Ferenc: A magyar királyi szék betöltése és a Pragmatica Sanctio története. Pest, 1866. 98. old. és kk.)

A Pragmatica Sanctio, félig görög, félig latin eredetű szóösszetétel. Görög „to pragma” eredetileg tényt, ügyet jelentett, később különösen államügyet, vagy kormányzati ügyet értettek alatta s ezt a megjelölést „administratio rei publicae”, azaz: az állam legfelsőbb igazgatása, vagy kormányzása értelmében is használták. Legalábbis így fordítja Corn. Schrevelii *Lexicon manuale graeco-latinum*. Amstelodami, 1709. A pragmaticos (ebből a latinosított pragmaticus) melléknévi alak, mely ebben az összefüggésben szó szerinti fordításban leginkább az „államügyekbeni” vagy „kormányzati ügyekbeni” kifejezésekkel adható vissza. A sanctio szó a latinban az edictum ünnepélyes alkalmakkor használt megfelelője, s végzeményt, hirdetményt, parancsot, rendeletet, – régies kifejezést használva „határozmányt” stb. egyaránt jelenthetett. Ha tehát a „Pragmatica Sanctio” kifejezést mindenáron szó szerint szeretnők magyarra fordítani, úgy az valami olyasfélét jelent, mint „kormányzati ügyekbeni végzemény” vagy „államügyekbeni határozmány”.

A *pragmatica sanctio* eredetileg a bizánci jogból származó terminus technicus, főként olyan császári rendelkezések megjelölésére használták, amelyeket különösen jelentősnek ítélt közügyekben adtak ki. Többször használták a trónörökkelssel kapcsolatos rendelkezések jelölésére is. Innen került át különböző nyugat-európai jogrendszerekbe. Így

pl. a XVIII. századig a spanyol királyi udvarban (de néhány más országban is) ezzel az elnevezéssel illették a nagy fontosságú államügyekre vonatkozó, a messze jövőre kiható, kvázi „örökre” szóló, „megváltoztathatatlan”-nak minősített határozatokat, esetleg törvényeket. A bécsi udvarhoz VI. Károly császár III. Károly néven magyar király spanyol jogászai közvetítették a trónörökléssel kapcsolatos szabályok jelölésére. Ami most már a bennünket is érdeklő *pragmatica sanctio*t illeti: az osztrák örökös tartományokban hosszú időn át nem volt egységes trónöröklési rend. Így minden trónutódlás esetén fennállott az örökös tartományok felosztásának lehetősége. Az ebből eredő veszélyeket már II. Ferdinánd igyekezett kiküszöbölni azzal, hogy az összes örökös tartományokat egységes hitbizománynak nyilvánította. (Ld. erről: Eöttevényi Nagy Olivér: *Osztrák közjog*. Budapest, 1913. 97. old.) Amikor a Habsburgok spanyol ága kihalt (1700), I. Lipótot illette volna meg a spanyol korona, a spanyol korona átvétele azonban olyan mértékben veszélyeztette volna az európai egyensúlyt, hogy azt a nagyhatalmakkal szemben megtartani eleve lehetetlenségnek látszott. Ezért I. Lipót megegyezett két fiával, miszerint az idősebb fiú, József kapja az osztrák örökös tartományt és Magyarországot, a fiatalabb, Károly, a spanyol trónt. Amikor Károlyt spanyol királynak kikiáltották (1703), I. Lipót úgy rendelkezett, hogyha fia, József, Magyarország és Csehország királya fiú utódok nélkül halna el, úgy ennek országai és tartományai Károlyra szállnak. Ha Károly is fiú utódok hátrahagyása nélkül halna meg, úgy ennek országait és tartományait először József leányai öröklik és csak ezek kihalta után Károly leányai. A rendelkezést a két ifjú király apja jelenlétében aláírta, tudomásul vette és egyben közöttük létrejött kölcsönös megállapodásnak tekintette. A trónöröklési jognak ez a rendezése azonban csupán családon belüli megállapodás volt és az érintett országokra, népekre, így magára a német birodalomra sem volt kötelező ereje. III. Károly ezt követően Anglia és Hollandia támogatásával változó szerencsével folytatta a trónöröklési háborút XIV. Lajos unokája, V. Fülöp ellen, aki II. Károly spanyol király végrendelete alapján foglalta el a spanyol trónt (1700. nov. 1.). I. József halála után (1711) a magyar, a cseh királyság, az osztrák tartományok örököseként III. Károlyt császárrá is megválasztották (VI. Károly néven). Ez jelentősen megváltoztatta a helyzetet, Angliának és Hollandiának többé nem volt érdeke, hogy Károly a spanyol korona országainak is birtokába jusson. Ezért magára hagyták és 1713. március 14-én megkötötték Franciaországgal az utrechti békét, amelynek értelmében Károlynak le kellett mondania a spanyol koroná-

ról. (Kárpótlásként az európai spanyol birtokokból megkapta a Spanyol Némalföldet, Milánót, Nápolyt és Szardíniát.) Ezt követően jött létre az a családi megállapodás, ami módosította az 1703. évi kölcsönös örökösödési szerződést és Károly leendő leányainak elsőbbséget adott József leányaival szemben. 1713. április 19-én VI. Károly a trónöröklésre vonatkozó és általa a családon belül hatályosnak tekintett új szabályokat a titkos tanács előtt ünnepélyesen kihirdette és erről a ténnyről az erre az alkalomra külön felhatalmazott császári és királyi közjegyzővel közjegyzőileg hitelesített okiratot állíttatott ki. Ennek szó szerinti magyar fordítása a következő: „Ő császári felsége 1713-iki április 19-dikén 10 órára valamennyi Bécsben levő titkos tanácsosait a közönséges helyen összegyülekezni rendelte. Midőn pedig a meghatározott óra bekövetkezett ő császári felsége titkos tanácstermében a baldachin alá lépett és a közönséges császári asztal elé állott, azután pedig titkos tanácsosait s minisztereit maga köré gyűjté. Ezek belépének rendjök szerint s mindenki a maga helyére állott vala úgymint: savoyai Eugen herczeg, Trautsohn herczeg, Schwarzenberg herczeg, gróf Traun helytartó, gróf Thurn, ő császári felségének, Eleonorának főudvarmestere; gróf Dietrichstein, főlovászmester; Seilern gróf, udvari koraltnok; Starhemberg gróf, kamaraelnök; gróf Martinchy; ifj. Gróf Herberstein, alhadelnök; gróf Schlickh, cseh főkorlátnok; gróf Schönborn, birodalmi alkorlátnok; a valenciai érsek; gróf Sinzendorf, főkamárás; gróf Paar, ő császári felségének Amáliának főudvarmestere; gróf Sinzendorf, birodalmi és udvari alelnök; gróf Pálffy Miklós, magyar királyi országbíró; Illésházy gróf, magyar korlátnok; gróf Khevenhüller, Alsó-Ausztria helytartója; Gallas gróf; Salm gróf, ő császári felségének Amáliának főlovászmestere; Marches Romeo, királyi spanyol titkos államtitkár; Kornis gróf, erdélyi alkanczellár; – Schickh referendarius.”

„Midőn valamennyi elősorolt titkos tanácsnokok s miniszterek együtt valának, ő császári felsége tudtul adá, hogy titkos tanácsosai s miniszterei ilyszerű egybehívásának oka s célja ez volna: értésökre juttathatni, hogy megboldogult és Istenben nyugovó kegyes és nagyon tisztelt atyja Lipót császár, valamint legkedveltebb testvérbátyja, akkor római király, utóbb római császár, boldog emlékezetű József ő felsége s szeretett atyafia és végre Ő Császári Felsége, mint akkoriban Spanyolország elismert királya között bizonyos egyezmények, rendelkezések s örökösödési szerződések léptettek életbe, melyeket különféle császári titkos tanácsosok és miniszterek jelenlétében ki-ki hitével erősített és biztosított.”

„Mivelhogy azonban ama tanácsosok s miniszterek közül jelenleg kevesen volnának már életben, Ő Császári Felsége multhatatlanul szükségesnek találta, a maga köré gyűjtött titkos tanácsosoknak s minisztereknek nem csak a fennebbi tudomásokra adni, hanem az említett rendelkezéseket s szerződéseket is közzé tenni és felolvasatni, a mint is Ő Császári Felsége a felolvasást udvari korlátnokjának, Seilern grófnak legott megparancsolni méltóztatott.”

„Ennek folytán tehát a gróf a kezébe adott, akkoriban királyi, jelenleg már cs. Felségétől aláírott, királyi függő pecsétjével megerősített spanyol királyi eredeti elfogadási okmányból a spanyol bevezetést; ennek utána a Leopold császártól s József római királytól aláírt és kettős császári és királyi függő pecsétekkel megerősített örökösödési okmányt is teljes tartalmához képest elejétől végéig, a mellé csatolt jegyzői függelékkal, végre ismét a királyi spanyol okmányból elfogadását s a benne foglalt kölcsönös kötelezettségeket a végeig, ugyancsak szinte a jegyzői függelékkal értelmesen és nyilván felolvasta, mely okmányok Bécsben 1703-ki szeptember 12-ről keltek.”

„Miután mindezek ekképen történtek, Ő Császári Felsége továbbra is még különösen a következőkre figyelmeztetett: A felolvasatott okmányokból kiki tudomásul vehette József és Károly ágainak életbe léptetett s hittel erősített rendelkezését s azon örökös egyezményt, mely kölcsönös örökösödésüket szabályozza. Hogy ennél fogva néhai császári felségeiktől, boldog emlékezetű Leopoldtól s Józseftől Ő Császári Felségére ruházott spanyol örökös királyságokon s tartományokon kívül s mellett jelenleg néhai testvérbátyjuk s kedvelt rokonuk fiágbeli utód nélkül történt elhunytá után az utóbbinak valamennyi örökös királyságai s tartományai Ő Császári Felségére estenek, melyek is összeségökben az elsőszülöttség joga szerint törvényes fiágbeli utódainál, a míg ilyek léteznek, elválaszthatatlanul megmaradandanak. Ő Felsége fiágának magvaszakadtával pedig, a mit Isten kegyelmesen eltávoztatni méltóztatassék, törvényes leányágbeli utódaira szálljanak, mindenkoron az elsőszülöttség joga s rendje szerint, s ugyancsak elválaszthatatlanul; továbbá Ő Császári Felsége ágyékaiból származó, mindkét ágon lévő törvényes utódai kihaltával s hiányában, valamennyi királyságok s tartományok örökösödési joga elválaszthatatlanul Ő Császári Felsége testvérbátyja, boldog emlékezetű József ő császári felsége s kedvelt rokona ágyékaiból származó leányaira s törvényes utódaira, ugyancsak az említett módon az elsőszülöttség joga szerint szálljanak; ugyanezen jognak és rendnek értelmében herczegasszonyaik is a jelen kedvezményekben s történtek-

ben részeltetendők. Mindezt pedig úgy értvén, hogy a jelenleg uralkodó Károly ágyékából s az ezt felváltó leányutódaiban fennmaradt József ágyékából sarjadzott ágak után Ő Császári Felsége nőtestvéreit s a fenséges ház valamennyi többi ágait illeti az elsőszülöttség joga s az ebből folyó rend szerint mindennemű örökösödési jog, s ami ehez tartozik, mire nézve tehát a fenntartás nyilván kikötetik. Mely végből ezen örökkétartó egyezmények, rendelkezések s szerződések Isten dicsőségére, s valamennyi örökös tartományok megőrzésére léptettek életbe és néhai felséges atyjuk s testvérbátyjuk s Ő Császári Felsége által hittel erősítettettek. Azért Ő Császári Felsége e rendelményeket mind maga meg fogja tartani, mind pedig titkos tanácsosait s minisztereit kegyelmesen inteni s nekik meg méltóztatik parancsolni, hogy maguk is igyekezzenek s iparkodjanak eme szerződéseket s rendelményeket teljességökben megfigyelni, megtartatni és megvédeni; mely célból Ő Császári Felsége titkos tanácsosait és minisztereit a titoktartás kötelessége alól feloldja. Ezek után Ő Császári Felsége s a fennnevezett titkos tanácsosok s miniszter urak elhagyták a termet.”

„Hogy mindezek ekképen történtenek s folytanak, bizonyítom saját kezem aláírásával s közönséges pecsétemmel, Bécs, az 1713-ki év április havának tizenkilenczedik (19) napján.

Schickh János György Frigyes, a róm. csász. ő fels. udvari tanácsosa, Alsó-Ausztriai titkos referendarius s ezen ünnepélyes végzendőre felhatalmazott császár s főhercegi közjegyző.”

(Az okmány eredetileg német nyelven készült; a magyar fordítást Salamon Ferenc: A magyar királyi szék betöltése és a Pragmatica Sanctio története című könyvből vettük át. Budapest, 1881. 103. old. és kk.)

A trónöröklés új rendjéről ezt követően a Habsburg tartományok tartomány-gyűléseit tájékoztatták – inkább tudomásulvétel végett. Ezzel szemben a magyar országgyűlés a kérdést érdemben tárgyalta, a nőág öröklését III. Károly, I. József és I. Lipót leányivadékaira korlátozta, a három leányág kihaltával fenntartva a szabad királyválasztás jogának feléledését. Addig azonban a magyar országgyűlés is az örökös tartományokkal azonos módon szabályozta a trónöröklés rendjét (1723. évi. I., II., III. tv.). Miután a Habsburg-ház minden országában ismertté vált a trónöröklés rendje, azt ünnepélyesen kiadott edictumban, mint „pragmatica sanctio, lex perpetuo valitura” (államügyekben végzemény, örökre érvényes törvény) hirdették ki (1724. dec. 6.).

57–58. old. Az 1715. évi 3. tc. szövege

„A császári és királyi szent felség kegyelmesen úgy határozott, hogy a közvetlenül előbb jelzett második czikkelyben most beiktatott jószágos hitlevelének tartalma szerint eléggé kifejtett örökletes utódlást irányadónak kell tekinteni és ha egykoron a néhai felséges Lipóttól és királytól leszármazó finemüeknek magva szakad, a királyválasztásban és koronázásban a karoknak és rendeknek ősi és régi helybenhagyott szokása és előjoga fog előtérbe lépni.

1. § S ugyan Ő királyi szent felsége sem akarja a karokat és rendeket másképp kormányoztatni s felettük uralkodni, mint magának Magyarországnak az eddig alkotott vagy jövőre országgyűlésileg megállapítandó saját törvényei szerint.

2. § Mely legkegyelmesebb királyi kijelentésével az ország karait és rendeit eme záradékot illetőleg: »a hogyan a törvények használatát és értelmét a király s a karok közös egyetértéssel országgyűlésileg megállapítani fogják«, eléggé biztosítja, bárminek az országtól való elszakítása és a más tartományokéhoz hasonló kormányzás behozása ellen.”

60. old. alulról a 3. sor: a legfenségesebb hercegi ház valamennyi ága részére.

60. old. Jegyzet: Világos és érthető szavakkal deklarálták, hogy a fiág hiányában a successio következő legyen:

először hercegnő leányaink,

majd hercegnő unokahúgaink (testvérünk leányai)

harmadszor hercegnő testvéreink

és végül a család valamennyi leszármazó örököse (Lustkandl, 245. 1.)

61. old. alulról a 9. sor: „és a fenséges hercegi ház valamennyi többi ága”.

61. old. Mária Terézia első decretuma: 1741. 2. tc. 6. §. Negyedszer, hogy azon esetben (a mit Isten messze távoztasson el) ha az ausztriai főherczegek, még pedig első sorban a főntnevezett atyánktól származók, azután ezek magvaszakadtával a néhai dicsőült József, s ezeknek is magvaszakadása után, néhai dicsőült Lipót császárok és Magyarország királyai ágyékából származók mind a két ágból kihalnának, az ezerhét-százhuszonharmadik esztendőbeli főntemlített országgyűlés főntidé-

zett első és második cikkelyeinek rendelkezése szerint is, az előbb nevezett karok és rendek királyválasztó és koronázó joga régi érvénybe és állapotába fog visszatérni s azon Magyarországnak s említett részeinek birtokában s ősi szokásában sértetlenül megmarad.

62. old. 1723. évi 1. és 2. tc.

64. old. alulról a 10. sor: „a legfenségesebb hercegi ház valamennyi többi ága”.

65. old. XX) Jegyzet: „És ha az említett módon az örökösödési jog a *pragmatica sanctio*ban kifejezetten említett három ágon még túlterjedne”

66. old. alulról a 16. sor: (kifejezetten alapulnak)

66. old. alulról a 10. sor: (ünnepélyes bevezetés)

66. old. 1723. évi bevezetés 1. §

„...és így azért, hogy szomszéd örökös országainkkal az egyesség a külső erőszak ellenében is minden esetre állandósuljon s a belső nyugalom fenmaradjon...”

Így adja vissza a Deák által közölt latin nyelvű szöveget a *Corpus Juris Hungarici* millenniumi kiadása. Más olvasat is elképzelhető. Szekfü Gyula szerint pl. a latin szöveg első része magyarul: „mindenesetre, külső ellenséggel szemben is stabilizálandó unió a szomszéd örökös országokkal és tartományokkal.” (Vö.: Hóman–Szekfü: *Magyar történet*. Budapest, 1935. IV. k. 337. old.) Meg kell jegyezni, hogy egyes szerzők az államkapcsolatok különböző típusait jelölő terminus technicusokat a múltban is, ma is igen eltérő tartalommal használták és használják. Így pl. az „unió” önmagában jelenthetett teljes egyesülést, de jelölhetett valamilyen cél érdekében létrejött tartós társulást (pl. külső védekezés elleni tartós szövetséget, olyan megállapodást „egyességet”, „megegyezést”, mely feltétlen közös fellépést ígér a közös ellenséggel szemben), ezenkívül gyakran használták a mai értelemben vett föderatív államot (szövetségi államot) vagy államszövetséget (konföderációt) létrehozó megegyezés tartalmának jelölésére, de a personalunió és reálunió összetételekben ennél lazább kapcsolatok vagy társulások megnevezésére is. Emellett az egyes szerzők a konföderáció, personalunió, reálunió megje-

löléseket is gyakran használták egymás helyett. Igen gyakori, hogy az egyik szerző personaluniót ért azon, amit a másik szerző már reálunióként vagy államszövetségként értekel. Kitűnik, hogy az „unió” terminus technicust általános fogalomnak vagy gyűjtőfogalomnak tekintették, mellyel a legkülönbözőbb típusú konkrét, egyedi államkapcsolatok jelölhetők. Az államkapcsolatok szabatos terminológiájának kialakulása és fejlődése egyébként ma sem tekinthető lezártnak. Olyan felfogás is van, mely e vonatkozásban tagadja az általános kategóriák, vagy a különböző típusokat jelölő terminus technicusok kialakításának lehetőségét – abból kiindulva, hogy az államkapcsolatok minden esetben történetileg alakulnak ki és annyira egyediek, hogy bármiféle típusba való sorolásuk szükségképpen sematizáláshoz vezet (Ld. erről még: Kovács István: A Szovjetunió Szövetségi alkotmányai, Budapest, 1985. 13. old. és kk.)

67. old. 1715. évi 59. tc.

„Mivelhogy a közigazgatási, katonai és közgazdasági ügyekben rendszer kidolgozása s sikeres keresztülvitele üdvös és az egész országra hasznos és elsősorban szükséges munka: 1. § Ezért, Ő felsége kegyelmes helybenhagyásával, az említett munka kidolgozására kineveztetnek:...

2. § Nemkülönbben tisztelendő... 3. § A királyi felség továbbá a maga részéről más biztosokat is ki fog nevezni, kik amaz országos biztosokkal munkájukat s tanulmányaikat egyesíteni s aztán a legközelebbi országgyűlésen munkájukat Ő felsége, s az ország felülvizsgálata s elhatározása alá terjeszteni tartoznak. – 4. § A törvénykezési rendszer kidolgozására már a 24. törvénycikkelyben más biztosok lévén kinevezve.”

68. old. „A politikai, katonai és közgazdasági (in politicis, militaribus et oeconomicis) közös rendszer kidolgozására vonatkozóan az 1715. évben támasztott követelésre kifejezetten történik hivatkozás.”

70–71. old. „Látható, hogy a katonai és gazdasági rendszer kidolgozásának a király képviselői bevonásával, a magyar rendek bevonásával, a hadi ügyekben – mint tudjuk – mindenk felett álló Hadi Tanács (consilium bellicum) befolyásával és a császári udvari kamara (camera aulica) befolyásával kellett volna történnie! Ha mindez nem lenne a katonai és pénzügyi rendszernek az egyesítés értelmében vett szándékolt megvalósítása: akkor nem tudjuk, hogy a világon miként is lehet valamit bebizonyítani? Hiszen mindez olyan sok átütő bizonyíték a rendszernek az egyesítés értelmében szándékolt megvalósítása mellett katonai és gaz-

dasági ügyekben is, ahány szó e törvényhelyen egyáltalán található. Ha mindezeket a helyeket szemügyre vesszük, könnyen felismerhető, mit kell jelentenie annak, ha Magyarországgal szemben (az 1723-i) *pragmatica sanctio*ra hivatkozunk!”

72. *old.* 1723. évi 21. tc.

„Hogy a katonai kihágásokra nézve az 1715. évi 43. törvényczikkelyt pontosan megtartsák s a karok és rendek a tábornokok vagy bármely katonai parancsnokok részéről az adók vagy úgynevezett regálék kicsikarásában bárminő módon vagy bármikor behozott visszaélések ellenében magokat ezúttal is vigasztalva érezzék: Ő legsz. felsége kegyelmesen azt rendelte: 1. § Hogy a regálokat és mindennemű adókat, melyeket jog és igazság ellenére, némely őrhelyeken, ezeknek tábornokai vagy parancsnokai behoztak, egyszerűen s a lehetőség szerint minél előbb, eltöröljék és megszüntessék. 2. § Azokat pedig, melyeket a tábornokok s parancsnokok akár régi gyakorlat és folytonos szokás, akár valamely engedély nyomán, hivatalos fizetésük egy része fejében mint tartozást követelnek magoknak, az eziránt előre bocsátott vizsgálat s a dolog igazsága kitudása után, az Ő legsz. felségétől kegyelmesen elrendelendő más forrásokból, az országglakók további terhelése nélkül, pótolják. 3. § Mivel pedig a jelen országgyűlés folyamán (a királyi biztos urak jelenlétében) a karok és a hadi tanács, meg az udvari kamara részvételével megkezdett bizottság teendőjét be nem végezhetette: ezért a karok és rendek a jóságos királyi határozathoz ragaszkodva, annak (mindjárt az országgyűlés bevégezése után leendő) folytatásáért s a jóságos királyi határozat foganatosításáért esedeznek.

73. *old. alulról a 11. sor:* (ünnepélyes bevezetés)

73/74. *old.* az 1723. évi törvények bevezetőjéből közölt részletek fordítása:

„1. § Hogy miután mi érintett Magyarországunknak 1715. évi országgyűlésén ... sürgősen mindannak, ami ugyanennek az országnak egykori... boldogságához, valamint igazságszolgáltatási, közigazgatási, katonai és gazdasági ügyeinek rendezése szempontjából szükségesnek mutatkoztak kegyelmesen elrendeltük kidolgoztatni ... s így azért, hogy a szomszéd örökös országainkkal az unió (a Márkus által szerkesztett *Corpus Juris* ezt „egyességnek” fordítja) külső erőszak ellenében és minden esetre állandósuljon és a belső nyugalom fenntartassék, nevezett karo-

kat és rendeket az ország és kapcsolt részeinek közönséges országgyűlésére ... kegyelmesen összehívtuk.” (Ld. még a 66. old. jegyzetét is)

77. old. alulról a 3. sor: (ünnepélyes bevezetés)

78. old. 15. sor (ünnepélyes bevezetés)

81. old. 1. bek.

„tehát ugyanígy mi is azon a diétán (országgyűlésen) kezdetben személyesen, azután pedig teljhatalmú királyi biztosunkon keresztül jelen voltunk.”

81. old. 2. bek.

„Nyilvánvaló tehát, hogy ezek az 1723. évi országgyűlési cikkelyek az egész politikai, katonai és gazdasági rendszer egyesítésére, és ezzel ezekben a dolgokban befejezett politikai-katonai-gazdasági reálunióra irányultak; és hogy ezek a cikkelyek az országok képviselői által tárgyalattak és fogadtattak el.”

82. old. Lustkandl Venczel könyvének szövegéből (248. o.)

„Abban az utalásban, hogy valamennyi „Land” (ország) oszthatatlanul és elválaszthatatlanul közösen, hasonlóan a magyar királysággal és az ahhoz csatolt részekkel, országokkal és tartományokkal együtt örökségként birtokolandók, országlandók és kormányzandók, erős utalás van a personáluniót meghaladó reálunióra.”

86. old.

„Valamennyi oklevélileg szerzett vagy más jogaikban, szabadságaikban, privilégiumaikban, mentességeikben, ősi szokásaikban eddig bírt előjogaikban és törvényeikben, továbbá a jelen országgyűlésen hozott törvényekben és a jövőben országgyűlésileg hozandó törvényekben szerzett jogaikban megmaradjanak, megszilárdítsanak és megtartassanak.”

91. old. Zsigmond II. decretuma tc. 1-2. §

1. § „Hogy a fonttal, mérleggel, öllel való mérés, a bornak, gabonának kimérése, s általában minden mérhető és mázsálható dolognak kimérése és megmázsálása minden városban, a mezővárosokban, várakban,

falvakban úgy a mieinkben, mint bárki máséban, s egyáltalán országunk határain belül mindenütt Budavárosunk mértéke szerint történjék.

2. § Kivévén a dézsmamértéket és hegyadót (köznyelven hegyvám, németül: Bergrecht), valamint a papok és egyházi férfiak haszonvételeit, bérelt telkeit és jövedelmeit, melyekre nézve rendeljük, hogy a maguk állapotában és minőségében, mennyiségében és értékében maradjanak meg.”

92–93. old. *Jegyzet:* Arra az útra és módra utal kifejezetten, hogy miként gondoskodik a többi országban a bánya- és ásványügyről, és oda nyilatkozik, hogy Magyarországon is a bányaügyről hasonlóképpen kíván gondoskodni, mint a többi országban.

92–93. old. *utolsó sorral kezdődően:* „ezzel a bányaregáliaügyek egyesítése a különböző országokban félreérthetetlenül kimondatott”.

94. old. 1802. 7. tc.

„Nehogy a kilenczednek, vagy más földbérnek, valamint a hegyvámnak és tizednek természetben való késedelmes megvétele által a földet ezen szolgáltatások ellenében munkáló földműveseknek kár okoztassék.

... kilenczednek, vagy bármiféle hegyvámnak, vagy tizednek alávetett szőlőket mívelnek...”

95. old. 1802. 7. tc. 2. §

„...amelyekben eddig a szüret alatt a kilenczed vagy bármely hegyvám vagy tized szedése...”

96. old. 9. sor: (A német-osztrák pénz bebocsátása Magyarországra megállapíttatott)

96. old. 1574. évi 20. tc.

„A lengyel pénzt, Ő felsége közrendeletéhez képest, mint teljesen rosszat, a mely nem csak az országlakókra, hanem a fiscusra nézve is káros...”

97. old. *alulról a 16. sor:* „garas”

98. old. 1567. 45. tc. 2. §

„És minekutána Ő császári felsége a híveinek kegyelmesen azt terjeszti elő, hogy e részben másképp nem segíthet, mintha maguk is közös akarrattal és decretumba foglalva beleegyeznek abban, hogy jövőre Magyarországon is olyan pénzt tartozzanak verni, a melynek a finom tartalma és értéke aránylag ugyanaz legyen, mint a milyent ez idő szerint egész Németországon és Csehországban is verni szoktak;...”

99. old. X) jegyzet: „Hogy a Magyarországon nyert ezüstöt a többi provincia pénzszükségletének fedezésére tetszés szerint felhasználhatja”

100. old. utolsó sorok: (kezelése és felhasználása)

104. old. „Minthogy kifejezetten az áll, hogy Őfelsége Magyarország érdekében a legközelebbi osztrák tartományi gyűlésen az említett tartományok valamennyi rendjével értekezni óhajt: akkor világos, hogy ez a legközelebb tartandó országgyűlésnek ismét egy egyesített országgyűlésnek kellett lennie! És hogy erre az egyesített országgyűlésre Magyarországról is küldtek követeket, és így az ismét egy általános birodalmi gyűléssé vált, látható az az 1662. évi 42. cikkelyből, amely annak az ügynek végső kimenetelét tárgyalja.”

104. old. 1659. évi 59. tc.

„Ő felsége kegyesen felajánlva, hogy a dunáninnen és dunántúli magyar boroknak Csehországba, Ausztriába, Morvaországba és Stájerországba bevitelét és szállítását azoknak a tartományoknak karaival a kevés hónapok alatt tartandó legközelebbi osztrák közgyűlésen tárgyalni fogja s rajta lesz, hogy a jó szomszédság fentartása s a kölcsönös barátság végett Magyarországa karainak és rendeinek e részben kedveskedjék, időközben és pedig az ország e részben érdekelt városainak és helyeinek azt, hogy boraiknak annyi mennyiségét és összegét és oly módon, a mint az a legközelebb múlt években történt, átvihessék, ingyen engedélyt adand, úgyszintén, hogy a boroknak a magyarok és a magyar cancellária házi használatára Bécsbe vihetéséről gondoskodni fog; a karok és rendek ezt hódolattal elfogadják.”

104–105. old. 1662. évi 42. tc.

„Ő felségének azt a kegyelmességét is alázatos és háladatos lélekkel

fogadják a hű országlakók, hogy Ő felsége a magyar boroknak a szomszéd tartományokba való bevitelére nézve az 1659. évi 59. törvénczikelyben kijelentett tárgyalást, a jövő 1663-ik évben kevés hónapon belül Bécsben tartandó osztrák közgyűlésen, ez ország kiküldött biztosainak bejelentése után, hű osztrák karaival s rendeivel kegyelmesen felvétetni s befejeztetni ajánlkozott, s időközben ez ország ebben különösen érdekelt városainak s más helyeinek kegyesen megengedte, hogy boraikat ugyanolyan mennyiségben s összességben s oly módon, mely a legközelebb múlt években szokásban volt, kivihelessék.

1. § Mely tárgyalásnak felvételére, folytatására, s Ő felsége hű osztrák rendeivel, Ő felsége jószágos közbejövetele, s előmozdítása mellett leendő bevégzésére, a karok és rendek magok részéről a főtisztelendő győri és veszprémi püspököket, az országbíró urat s Esterházy Pál gróf urat, úgyszintén tisztelendő Méhes Pál pécsi prépost urat, s nemzeti Rabbay István mestert, kir. személynöki ítélőmestert, s Hölgy Gáspár kir. táblai felesküdt ülnököt nevezik ki biztosokul.”

108. old. 1655. évi 100. tc. 1. §

„Hogy tehát a királyi jövedelmek gyarapodásáról gondoskodjanak...”

6. §

„...kötelesek legyenek és tartozzanak a harminczadokat illetőleg előre bocsátott kihágásokat és hiányokat szorgalmasan kipuhatolni, azokat megvizsgálni, helyrehozni, a hozzáadandókat hozzáadni, a megszüntetendőket megszüntetni

...és annakutána a harminczadosoknak és kereskedőknek országszerte a biztosok részéről eszközölt eme kiigazításhoz és javításhoz kell magokat tartaniok.”

109. old. 1741. évi 14. tc.

„...hogy a magyar királyi kamara a hazai törvények alapján öt megillető hatáskörében teljesen és minden tekintetben megtartassék;

...És az udvari kamarától való függetlenségének hatásosabb bizonyítása végett, a nála tárgyalt ügyek felül a királyi felséghez közvetlenül írja meg jelentéseit, és az így kiadott jelentéseket a királyi felséghez terjessze föl, és csak a király udvartól vegye a leiratokat.”

110. old. I. Lipót előtti Koronázási hitlevelek 8. pontjából 1622. évi 2. tc. 14. §

„...Minthogy nemcsak ennek a lesújtott hazának mint paizsnak és bás-

tyának, hanem a többi szomszédos országoknak és tartományoknak jóléte és megmaradása is a véghek jó és biztos ellátásától függ...”

113. old. Az Arany Bulla 31. tc. 2. §

„Hogyha pedig mi, vagy az utánunk következendő királyok közül valaki ezen mi szerzésünknek ellene járna valaha, ez a levél adjon szabad hatalmat mind a püspököknek, mind más jobbágy uraknak és orszá-gunkbeli nemeseknek mindnyájan és egyen-egyen jelenvalóknak és jövedendőbelieknek és az ő megmaradékoknak, hogy mind nekünk, mind az utánunk következendő királyoknak minden hűtelenség szégyenvallá-sa nélkül ellentállhassanak és ellentmondhassanak mind örökké.”

114. old. 6. sor: (a jogutód király)

114. old. alulról az 5. sor: (a tartományokkal megalapított unióval ellen-ségesen áll szemben).

118. old. az 1741. 8. tc.

„Ő királyi szent felségének jóságos kijelentése alapján szentesítettett hogy Magyarország és a hozzá kapcsolt részek karainak és rendének sarkalatos jogai, szabadságai, mentességei és kiváltságai, jelesül azok, amelyek a Hármastörvénykönyv I. R. 9. címében és az 1723:6. cikkelyben kifejezvék, melyek őket mindenféle adózás alól fölmentik, sőt a ki-váltságaiknál fogva ősi szokás alapján abban is megerősítik, hogy a telek-kei semmiképen ne járjon együtt a közteher (midőn az 1715:3. cikkely által a felől, hogy más tartományok módjára nem fognak kormányoztat-ni, különben is megóva és biztosítva vannak), a hitlevélbe beiktatott s a törvények használatáról és értelméről szóló záradék magyarázata alá egyáltalában ne legyenek vonhatók.”

119. old. Az 1741. 11. tc.

„Hódoló lélekkel fogadták a karok és rendek Ő királyi szent felségének abbeli jóságos nyilatkozatát, melylyel kegyelmesen kijelentette, hogy ő oly kiváló szeretettel és hajlandósággal viseltetik a magyar nemzet iránt, miszerint még kételkedni sem lehet, hogy azt nemcsak a többiek-kei egyenlő díszben, tiszteletben és becsülésben részesítendő, hanem egyébként is királyi kegyelmét és anyai érzelmeit ez ország boldogulá-sának előmozdítására fogja irányozni.

1. § A ki egyszersmind azt is kegyelmesen elhatározta, hogy az ország dolgait és ügyeit az országon belül és kívül, magyarok által fogja végezni és végeztetni.

2. § Annálfogva legmagasabb udvarában is, mindazokban a mik a neki engedett főhatalomból folynak, magas ítélete és királyi tiszte szerint, hű magyar tanácsosainak segítségével és tanácsával fog élni.

3. § Sőt midőn fontosabb ügyek kerülnek tárgyalásra, az ország primását és nádorát s más főurak, valamint Dalmát-, Horvát- és Szlavonországek bánját, főképen midőn ez országok ügyei és biztossága felől kell intézkedni, legmagasabb színe elé hivandja és az ilyen ügyekben velők tanácskozik.

4. § És magához a status ministeriumhoz is magyar nemzetiségűeket kegyeskedjék majd alkalmazni.

5. § Az országon belül pedig minden közigazgatási és az ország közállományát illető ügyeket, az ország törvényeiben megállapított módon, ezután is a királyi helytartótanács által (megtartván azt azon hatáskörben és függetlenségben, melyet az 1723. évi 101. cikkely tartalmaz) fogja kellően intéztetni.

6. § Üresedések bekövetkező eseteiben pedig ezen királyi helytartótanácsba az ország minden részeiből alkalmas s az ország dolgait és alkotmányát ismerő férfiakat, birtokos magyarokat alkalmazand.”

A Corpus Juris Hungarici Millenniumi Kiadása a magyar fordításból elhagyta a 4. §-t. ez valószínűleg abból eredt, hogy nem volt egyértelmű mit jelent a latin nyelvű szövegben szereplő *Status Ministerium*. Tudjuk, hogy a status ministerium szó szerinti fordításban államminisztériumot jelent. A törvény elfogadása idején azonban ezen egészen mást értettek. Ebben az időben a magyar rendek status ministerium névvel a hatvanta-gú titkos tanácsból kialakított azt a szűkebb testületet értették, mely I. Lipót alatt jött létre és főként (bár nem kizárólag) a külügyekben eljáró véleményező, tanácsadó szervként működött. Tagjait államtanácsosoknak nevezték. Ez előtt az akkor 11 tagból álló szűkebb testület előtt tett esküt 1703. szeptember 12-én I. Lipót és két fia, József és Károly arra a kölcsönös örökösödési szerződésre, ami az 1713. évi Pragmatica Sanctio előzménye. Ez a szűkebb testület egyébként Mária Terézia uralkodásának első éveiben megszűnt, szerepét kezdetben egyes tanácsosok, majd az 1760-ban szervezett osztrák államtanács vette át. A bécsi udvarban egyébként az egyes uralkodók alatt a legkülönbélebb szűkebb és bővebb, titkos és kevésbé titkos tanácsok, véleményező szervek működtek, így az egyes szerzők (mind osztrák, mind magyar részről) gyakran összeza-

ták, hogy valójában mit is értettek a rendek az idézett törvény elfogadása idején „status ministerium” alatt. Ez alól Lustkandl sem volt kivétel, aki ez alatt a „status cancellaria”-t értette. (Ld. erről Csekey István: Az oszt-rák államminisztérium és a magyar közjog.) (Az 1741. évi 11. tcz. történetéhez és közjogi jelentéséhez, Klny. Századok. 1915. évf. 19. old.)

122–123. old. Az 1790–91. évi 12. tc. A törvényhozó és végrehajtó hatalom gyakorlásáról.

„Hogy a törvények alkotásának, eltörlésének, s magyarázásának hatalma Magyarországon és a hozzá kapcsolt részekben, az 1741:8. cikk rendeletének sérelme nélkül a törvényesen megkoronázott fejedelmet és az országgyűlésre törvényesen egybegyűlt országos karokat és rendeket közösen illeti, s rajtok kívül nem gyakorolható: Ő szent felsége magától és önként elismeri s kegyesen kijelentette, hogy Ő a rendek ezen jogát sértetlenül megtartandja és a mint azt dicsőült elődeitől kapta, azonképen csorbítatlanul szállítandja át felséges utódjaira, biztosítván az ország karait és rendeit, hogy soha sem fogja az országot és a kapcsolt részeket rendeletekkel vagy úgynevezett pátensekkel, melyek különben is az országnak soha egy törvényszékén sem fogadhatók el, kormányozni; pátensek kiadása csupán azon esetre tartatván fenn, midőn a törvénnyel egyébként megegyező dolgokban, a kellő eredménnyel való kihirdetés egyedül ez úton lenne eszközölhető.

Továbbá:

hogy a bíróságoknak törvénnyel megállapított vagy megállapítandó szervezete királyi hatalommal nem fog megváltoztattatni; sem a törvényes ítéletek végrehajtása parancsokkal gátoltatni, sem hogy azt mások gátolják, megengedtetni nem fog; sem pedig a bíróságok törvényes ítéletei megmásíttatni, vagy akár a királynak, avagy valamely politikai kormányzéseknek felülvizsgálata alá vonatni nem fognak; hanem a valálkülönbség nélkül választandó bírák az országnak érvényben álló, vagy ezután hozandó törvényei és bevett szokása szerint tartanak törvényszékeket; a végrehajtó hatalmát pedig nem másként, mint a törvények értelmében gyakorlandja a királyi felség.”

124. old. Az 1790–91. 3. tc.

„...épségben maradván azonban a közbeneső idő alatt is a királynak minden örökös jogai, melyek az országnak közönséges és az alkotmány-nal megegyező kormányzására tartoznak.”

124. old. alulról az 5. sorban (zárócikkelyben)

126. old. 12. sor: (amely szankcióra viszont ő maga van kötelezve)

128. old. Az 1606. évi bécsi béke első pontjának hivatkozott részének fordítása:

(mivel ez az országgyűlésen kívül és az országlakók beleegyezése nélkül volt hozzátoldva, ezért eltöröltetik)

(Az így semmisnek mondott törvényszöveg az 1604. évi 22. tc. volt. K. I.)

132. old. Az 1715. évi 122. tc. 1. §

Azonban minden külföldi s így a gráczi kamara részéről újabban behozott stájerországi sónak is, teljes kizárásával.

135. old. 1598. 16. tc. bevezetője:

„Megengedtetik továbbá, hogy Ő felsége az elől említett adóból tettségéhez képest újból lovasságot, gyalogságot, kapitányokat és egyéb hadi tisztviselőket fogadhasson és szegődtethessen, csakhogy azok magyarok legyenek.”

146. old. Az 1715. évi 104. tc.

„az ország köz szükségleteinek fedezése okából az ország rendjeinek hozzájárulásával (ellen nem állván, minthogy koronai jószág volt) elzálogosították...” 2. §.

153. old. 11. sor: inkább „családfá”-nak fordítanám, a szövegben „származási fa” kifejezést.

154. old. XX) Jegyzet: „Ahol a törvény szerint egyébként is egyező ügyekben a közzététel megfelelő sikerrel csak ezen az egyetlen úton érhető el.”

155. old. 2. bek. 3. és köv. sorok: „ahol a törvénynek egyébként megfelelő ügyekben a törvény kihirdetése a kívánt sikerrel csak ezen az egyetlen úton érhető el.”

156. old. 2. bek. A végrehajtó hatalom pedig a királyi hatalom által nem másként, mint törvények alapján gyakoroltatik.

156. old. 3. bek. Kölcsönös egyetértés és unió a többi országgal és örökös tartományokkal.

158. old. x) Jegyzet: „Hogy pedig az osztrák tartományok legalább is a *pragmatica sanctio* óta egy egységes összm monarchiát alkottak, amelyek sorában Magyarország egy speciális rész volt.”

160. old. Az 1796. évi törvényeket szentesítő decretumból: „Összes örökös birtokainkról ennél fogva tehát nagyon kedvelt Magyarországunkról s a hozzá kapcsolt részekről is minden válságot elhárítani kívánván...”

Az 1802. évi törvényeket szentesítő dekretum előszavából: „...az ő örökölt országai és tartományainak, így tehát örökölt Magyarországnak is jóléte és boldogsága megszilárdítására...”

Az 1796. évi törvények „előbeszéd”-éből: „...friss emlékezetében tartván hogy dicső nagyanyja alatt a magyarok vitézsége mentette meg a birodalmat...”

161. old. Az 1805. törvények bevezetőjéből:

„...kedvelt Magyarországunkat s törvényes alkotmányát összes birodalmunkkal együtt a teljes biztonság állapotába helyezni s abban megtartani lehessen...”

Az 1805. évi törvények „előbeszédéből”:

„Mivel azonban az egész birodalom és kedvelt Magyarországnak külső biztonságát az ellenséges fondorlatok már közelebből látszanak fenyegetni...”

Az 1807. évi 6. t. c.

„Hogy a gabonakereskedés, mivel a gabonának külföldre való kivitele Magyarországnak és a kapcsolt részeknek, valamint az egész birodalomnak nagy hasznával jár...”

162. old. 2. bek.

A vesztfáliai béke nemcsak konzerválta a birodalom szétdaraboltságát, hanem olyan újabb nemzetközi jogi jellegű biztosítékokkal is alátámasztotta, amelyek egyenesen útját állták a német államiság fejlődésének, az egységes német nemzeti állam kialakulásának. A német birodalom közjogi szerkezete az ezt követő másfél évszázad folyamán szinte minden változásra képtelen „kövületté” vált, mely egészen a birodalom

felbomlásáig (1806) őrizte a középkori formákat. Ez sokkal kevésbé állt a birodalomhoz tartozó egyes területek állami szervezeti formáinak alakulására, bár a birodalom elmaradott szerkezete ezek fejlődését is akadályozta. Ezzel magyarázható, hogy a birodalom szerkezete a XVIII. század végére olyan áttekinthetetlen szövevénné változott, melyen belül szinte lehetetlenné vált a központi állami akarat realizálása. Ez egyben érthetővé is teszi Hegelnek a német alkotmányról írt tanulmányában (*Verfassung des Deutschen Reiches*, 1799–1801) tett azokat a megállapításait, miszerint a birodalom berendezkedésének elmaradott közjogi intézményeiből már minden élet kiszállt, a birodalom közjogi berendezkedésének semmi köze sincs többé kora valóságához, tulajdonképpen nem is állam többé (*Das Deutsche Reich kein Staat mehr ist...*). Persze közjogi és nemzetközi jogi szempontból a birodalom fennállásának utolsó éveiben is állam volt, éspedig egy felbomlásban lévő hűbéri állam, olyan összetett állam, amely maga is egy sor államból állt, ám az államok kapcsolatára igen nehéz alkalmazni az ismeretes közjogi terminológiákat, nem szövetségi állam, nem is államszövetség, nem is szövetség, nem reálunió, nem perszonálunió. A korabeli közjogi irodalom „az államok állama” (*Staatenstaat*) megjelölést használja, ami nem szerencsés és inkább azoknak a nézeteknek az elfogadását sugallja, amelyek ebben az időszakban már tagadják a birodalom külön államiságát. Másrészt viszont kétségtelen, hogy formálisan, a hatályos közjog által elismerten létezett birodalmi szervezet és hatáskör, az egyes fejedelmek hatalma nem saját jogukon, hanem a birodalom általi hűbéri beiktatáson alapult.

A birodalom felbomlása jogilag az 1801. évi február 8-án kötött luneville-i békével vette kezdetét, mellyel a Rajna bal partján elhelyezkedő területeket és egyes olaszországi területrészeket Franciaországnak engedték át. 1804. aug. 11-én a birodalom császára, I. Ferenc, felvette az Ausztria örökös császára címet (anélkül, hogy a birodalmi császár címéről lemondott volna). Az új cím felvételét az a tény provokálta, hogy Napóleon ugyan ez év májusában magát saját szenátusával a franciák örökös császáranak kiáltatta ki, s ez év december 2-án VII. Pius pápa közreműködésével, Párizsban magát meg is koronáztatta. Az 1805. december 26-i pozsonyi békében I. Ferenc császár elismerte a királyi címet felvevő bajor és württembergi fejedelmek „szuverenitását” – bár a két állam névlegesen továbbra is tagja maradt a Német-Római Birodalomnak (amit a szerződés egyszerűen „*confederation germanique*-nak nevez”). 1806. júl. 12-én 16 ún. rajnai állam fejedelmének követei Párizsban aláír-

ták a rajnai szövetségi szerződést (Rheinbundakte) és ugyanez év augusztus 1-jén kikiáltották a birodalomtól való elszakadásukat. Ezzel egyidejűleg Napóleon diplomáciai úton (a Birodalmi Gyűlés mellett működő követe útján) bejelentette, hogy a Német-Római Birodalmat és annak alkotmányát e naptól kezdve nemlétezőnek tekinti, viszont elismeri az egyes német államok korlátlan szuverenitását. Ezt követően I. Ferenc 1806. augusztus 6-án lemondott a német-római császári koronáról. Ezzel a Német-Római Birodalom, és ezzel együtt annak közjoga (államjoga) formálisan (azaz jogilag) és ténylegesen megszűnt létezni.

162. old. 3. bek.:

Itt említjük meg, hogy az 1848. évi sajtótörvény külön utalt a Pragmatica Sanctióra. „Ki a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének, ki a Sanctio Pragmaticánál fogva megállapított, s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tetteles felbontására izgat, ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására s a törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázít, s bűnök elkövetésére hív fel és buzdít, négy évig terjedhető fogsággal, és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog büntettetni.” mondja ki az 1848. évi 18 tv. 6. §-a. Ez a törvényhely, bár közös ügyekre nem utal, ám azt tanúsítja, hogy az 1848. évi törvényhozás a Pragmatica Sanctiót különleges védelemben részesítette, így a sarkalatos törvények között mintegy „kiemelt” alaptörvényként kezelte.

A Német-Római Birodalom és annak államjoga Napóleon bukását követően sem éledt fel, bár a bécsi kongresszus a birodalom egyes alkotórészeinek jogállását illetően a teljes restaurálásra törekedett. A birodalom korábbi alkotórészeiből létrehozott Német Szövetségben (Deutscher Bund) Ausztria ugyan megkapta a Bund elnökének címét, de a német-római császári cím helyreállítását a Poroszország és Ausztria között kibontakozó ellentétek útját állták.

162. old. x) Jegyzet: Hogy összes királyságaink, hercegségeink és tartományaink eddigi címeiket, alkotmányaikat, előjogaikat és viszonyait továbbra is változtatás nélkül megtartsák.

164. old. x) Jegyzet: Amennyiben Magyarország a pátenst elismerte, a pátenst 4. pontját is elismerte, hogy a császár előírja azokat a rendelkezéseket, amelyeket császárként való megkoronázása tekintetében Ausztria számára jónak talál ahhoz és Magyarország nyilvánvalóan

hozzájárult, hogy Ausztria császára megkoronáztassa magát és hogy Magyarország, minthogy a császári cím közösen Magyarországon is nyugszik, és Magyarország e császárság integráns része, ennél a császári koronázásnál méltóképpen képviseltesse magát.

164–165. old. alulról a 4. és köv. sorok: „hogya a császár előírja azokat a rendelkezéseket, amelyeket Ausztria császáráként történő megkoronázására jónak talál”... „További elhatározásaink számára tartjuk fenn azoknak az ünnepélyességeknek a megállapítását, amelyeket számunkra és utódaink számára a koronázás tekintélye érdekében mint örökletes császár folytatni jónak tartunk.”

165. old. 4. sor: „hogya a császár a rendelkezéseket előírja”

165. old. 7. sor: „azon ünnepélyességek megállapítása”

165. old.

A császári koronázásról: „Azoknak az ünnepélyes aktusoknak a meghatározását ezúton kegyesen magunknak fenntartjuk.”

165. old. Jegyzete: Ami a koronázást illeti, Magyarország és Csehország királyainál a jövőben is változtatás nélkül a velünk kapcsolatban és elődeinknél előírt formában és helyen kell eljárf.

166. old. x) Jegyzet: Miután a 48-as törvényjavaslatok jog szerint nem állnak fenn; és miután az októberi diploma és a februári alkotmány csak azon szabályok megvalósulásaképpen jelentkezik, amelyeket a magyar törvények már 1715., 1723., 1729. stb. óta írtak elő: így úgy véljük, hogy a császár Ófelsége számára új beiktatási diploma nem szükséges.

167. old. az 1687. évi 2. tc.

„...és azt mindenkor és annyszor, valahányszor ily felavatás újból bekövetkezik, a fentebb kijelentett hitlevélben foglalt cikkelyek előre-bocsátandó elfogadása, vagy Királyi biztosítása s e felül leteendő eskü után...”

Mária Terézia, II. Lipót, I. Ferenc, V. Ferdinánd hitlevelének 5. pontja: „...amint előre bocsátatott, a hányszor csak ismételten nevezett Magyarországunk határain belül a következő időkben ilyen királyi fölavatás országgyűlésileg végzendő lesz: mindannyiszor örökösseink és utódaink, a jövőendő újonnan koronázandó örökös királyok tartoznak a jelen hitlevelet előlegesen elfogadni és azonfelül az esküt letenni.”

„FÜGGELÉK”-BEN (172–188. OLD.) KÖZÖLT
TÖRVÉNYEK MAGYAR SZÖVEGE

172–174. old.

I.

„A Sanctio pragmaticára vonatkozó 1723. évi törvényczikk”: 2. cikkely.

Noha Ő legszentségesebb császári és királyi felségének magyarországi s az ehhez kapcsolt részekből való hű karai és rendei az élénk és virágzó, s legjobb állapotban lévő korát, erejét s egészségét látva, s Isten áldásában teljesen megnyugodva, igen nagyon bíznak abban, hogy ő hű karainak e végett a mindenható Istenhez intézett s szüntelenül intézendő imái következtében is nagy és dicső finemű utódokkal a leggazdagabban meg lesz áldva, s az ország hű karai az ő fiörököseinek szakadatlan sorával meg lesznek vigasztalva.

1. § Minthogy azonban azt is különösen át kell látniok, hogy a királyok és fejedelmek is, a többi emberrel egyenlően, a halandóság végzetének vannak alávetve, ezért éretten s gondosan megfontolva, mind Ő legszentségesebb császári és királyi felsége, boldogult néhai atyjának Lipótnak, és testvérének Józsefnek, Magyarország dicsőséges királyának, mind pedig és kiváltképen a most legkegyelmesebben uralkodó legszentségesebb császári és királyi felségnek, a haza közjavanak gyarapítására s hű polgárai örök boldogítására hadban és békében véghezvitt legdicsőségesebb tetteit s cselekedeit, a midőn nemcsak az örökletes Magyarországát s az ehhez kapcsolt részeket, országokat s tartományokat az említett dicső elődeitől hagyott állapotban megtartotta, hanem a legutóbbi török háború alkalmával is annak legdühösebb támadásai ellenében lelkesedéssel bátorságba helyezte s ugyanezt diadalmas és szerencsés fegyvereivel, a hozzá kapcsolt országokra s tartományokra is, nevének halhatatlan dicsőségével, s a karok és rendek, valamint az ország ma-

gánpolgárainak örök biztosságára kiterjesztette, hogy bármely jövő időben minden külföldi s belső zavaroktól s veszélyektől megóva legyen, és áldástadó folytonos nyugalomban és a lelkek őszinte egységében, minden külső erőszak ellenében is legszerencsésebben fennmaradhasson.

2. § S ezenkívül mindenféle belső mozgalmakat s az uralkodás szüneteléséből könnyen támadható és a karok és rendek előtt régóta igen jól ismert bajokat is gondosan megelőzni óhajtván.

3. § Őseiknek dicséretes példái után indulva:

4. § Ő legszentségesebb császári és királyi felsége, legkegyelmesebb uruk iránt hálájukat s hűségüket a legalázatosabban kimutatni kívánva:

5. § Ő legszentségesebb császári és királyi felsége férfiágának magvaszakadtával (mely magszakadást Isten legkegyelmesebben távol tartani méltóztassék) az öröklési jogon való utódlást e Magyarországbán és koronájában s az isten segedelmével már visszaszerzett és visszaszerzendő ehhez tartozó részekben, országokban és tartományokban, felséges osztrák házának nőágára is és pedig első helyen a fentisztelt most uralkodó legszentségesebb császári és királyi felségnek.

6. § Azután, ennek magvaszakadtával, a néhai boldogult Józsefnek.

7. § S ezeknek is magvaszakadtán, a néhai dicső Lipótnak, császároknak s Magyarország királyainak ágyékából leszármazókra, és ezeknek törvényes római katolikus, mind két nemű ausztriai főherczeg utódaira, a most uralkodó legszentségesebb császári és királyi felség részére a Németországban s azon kívül fekvő és Magyarországgal, meg az ehhez kapcsolt részekkel, országokkal és tartományokkal, az előrebocsátott jog és rend szerint, feloszthatatlanul s elválaszthatatlanul kölcsönösen és együttesen örökösödésileg birtoklandó más országaiban, s tartományai-ban is megállapított elsőszülöttségi rendhez képest, uralkodás és kormányzás végett átruházzák.

8. § S az említett utódlást elfogadják:

9. § És eképpen, a felséges osztrák házba behozott és elismert eme női utódlást (kiterjesztve arra most, mindenkorra az 1687. évi 2. s 3. és hasonlóképen az 1715. évi 2. és 3. törvényczikkeket) a fentebb említett rend szerint megállapítják.

10. § S elhatározzák, hogy azt e felséges ház említett nőága az előbbi módon örökösökül és utódokul megjelölt mindkét nemű ausztriai főherczegek azt elfogadják, helybenhagyják és az ország s a hozzá kapcsolt részek, országok és tartományok karainak és rendjeinek az előrebocsátott és a legszentségesebb császári és királyi felségtől hasonlóan legkegyelmesebben előzetesen megerősített hitleveles, valamint más fentebb

kijelentett szabadságaival s előjogaival együtt, a fent idézett czikkelyek tartalma szerint, minden következő időkbⁿ koronázás alkalmával megtartsák.

11. § S a király választására és koronázására nézve a karok és rendek ősi és régi helybenhagyott s bevett szokását és előjogát oly értelemben tartják fönn, hogy annak csakis az említett nőág teljes kihalása után legyen helye.

3. czikkely.

Az ország s kapcsolt részei karainak és rendeknek jogait, kiváltságait és szabadságait megerősítik.

Ő legszentségesebb császári és királyi felsége az ország s az ahhoz kapcsolt részek összes hű karainak s rendeknek minden, úgy hitlevélbe foglalt, mint bármely más jogait, szabadságait, kiváltságait s mentességeit, és előjogait, az alkotott törvényeket s helybenhagyott szokásokat (a jelen országgyűlés 1. és 2. törvényczikkelyének megfelelően, melyek az 1715-ik évi 1., 2. és 3. törvényczikkelyek s az ott foglalt esküforma értelmében veendő) kegyelmesen megerősíti s meg fogja tartani.

1. § Hasonlóképen utódai is, Magyarország s az ahhoz kapcsolt részek törvényesen megkoronázandó királyai, az ország s ahhoz kapcsolt részek karait és rendeit ugyanazon kiváltságokban s az említett mentességekben és törvényekben sértetlenül megtartandják.

2. § Melyeket ezenkívül Ő legszentségesebb felsége az övéi részéről, bármely rendűek, rangúak s állapotúak legyenek is, meg fog tartatni.

174–180. old.

II.

„Íme az 1723. évi törvényczikkek czímszetei”.

Előbeszéd, melyben a karok és rendek az ország határainak győzedelmes fegyverekkel történt kiterjesztéseért s az irányukban teljesített halhatatlan jótéteményekért jobbagyi hódolattal hálát adnak s az országgyűlési törvényczikkeknek királyi hatalommal való megerősítéseért esedeznek.

1. c. Az ország s az ahhoz kapcsolt részek karai és rendei Ő császári és királyi szent felségének szabadságai s kiváltságai atyai és legkegyelmesebb megerősítéseért s a karok és rendek közepette saját legszentségesb személyében megjelenéseért legnagyobb köszönetet mondanak.

2. c. Ő császári és királyi legszentségesebb felsége fölséges háza nőágának Magyarország szent koronájában s a régtől fogva hozzákapcsolt részekben való folytonos királyi örökösödéséről.
3. c. Az ország s kapcsolt részei karainak és rendjeinek jogait, kiváltságait és szabadságait megerősítik.
4. c. A nádori s egyszersmind helytartói hatalomról.
5. c. A nemesség különös kiváltságáról.
6. c. A földesurakat és más nemeseket az adózás alól továbbra is felmentetteknek nyilvánítjuk.
7. c. Az országgyűlések tartásáról.
8. c. A királyi felségnek Magyarországon lakásáról.
9. c. Hűtlenségi bünt magukban foglaló esetek.
10. c. A nagyobb hatalmaskodás büntetésére változtatott előbbi hűtlenségi esetek felszámolása.
11. c. Még néhány, előbb hűtlenségi esetet halálbüntetéssel sújtani rendelnek.
12. c. Különféle, eddig hűtlenségi bűnnek tekintett eseteket, a büntettek minőségéhez képest, enyhébb büntetéssel büntetendőeknek jelentenek ki.
13. c. A harminczadosok kihágásairól, s némely harminczadok eltörléséről.
14. c. Az országlakók harminczadot és vámokat a saját szükségükre behozott s kivitt dolgokért ne fizessenek.
15. c. A száraz és nem szükséges vámoknak, még a folyóvízieknek is, eltörléséről s a zsidók elmozdításáról.
16. c. A magyar királyi kamara hatalmáról és a bérlők kihágásainak megszüntetéséről.
17. c. A határoknak a szomszéd országokkal és tartományokkal való kiigazításáról s megvizsgálásáról és ennek fogantatásáról.
18. c. A puszták benépesítéséről.
19. c. Hogy az 1715-ik évi 10-ik cikkelyben körülírt, bárkinek kezén lévő javakra nézve a folyamodó országlakóknak a királyi tábla előtt igazságot szolgáltatassanak és az ily javakat a perbeli döntésig el ne idegenítsék.
20. c. A magyar szent koronához való tartozandóságoknak visszahelyezéséről és visszakebelezéséről.
21. c. A katonaság kihágásainak s az úgynevezett „regáléknak” megszüntetéséről.
22. c. Hogy az 1714-ik évi 72-ik törvénycikkelyt a Magyarországon

földbirtokos osztrákokra, stájerekre s más szomszéd tartománybeli lakosokra nézve foganatosítsák.

23. c. A tábornoki székhelyeknek a határvidékekre való áttételéről és a szükségtelen erősségeknek kiürítéséről.

24. c. A felebbvitt ügyek felülvizsgálatára a nádorispán úr, mint egyszerűs mind királyi helytartó mellé, bírakat neveznek.

25. c. A királyi ítélő tábláról s annak állandóságáról.

26. c. A királyi ítélőtáblához tartozó ügyekről, a törvénykezési perorvoslatokról s az idézés határidejéről.

27. c. A báni tábláról.

28. c. A felebbvitt ügyek felülvizsgálata idején az eljáró bírák s más érdekeltek, a vármegyék törvényszékein sem lehessenek jelen.

29. c. Az ünnepekről s az általános törvénykezési szünidők határnapjairól.

30. c. A kerületi táblák felállításáról, és az azoknál alkalmazandó személyekről.

31. c. A kerületi táblák helyéről és a törvényszékek tartásáról.

32. c. A határidők kitűzéséről, a perlekedők megjelenéséről, a szóváltások rövidségéről s az ítéletek végrehajtásáról.

33. c. Az ellentállásról vagy a végrehajtás alá vett fekvőjóságok visszafoglalásáról, a perújításról s átküldő levelekről és a függő perek folytatásáról.

34. c. Tisztán a kerületi táblákhoz tartozó perek sorozata.

35. c. A megyék pecsétje alatt kiadandó meghatalmazásokról s ügyvédvállásokról.

36. c. Az ügyvédvállások kiállításának módjáról.

37. c. A törvényesen kezdett, s bármilyen módon akadályozott peres ügyeknek további előmozdításáról.

38. c. Az ügyvédekről.

39. c. A káptalanokról és conventekről s azok hivataláról és alkalmazandó személyzetéről.

40. c. A végrehajtásra kiküldendő káptalani és conventi bizonyságokról.

41. c. Hogy a káptalanok és conventek maguk részére önmagok örökfelvállásokat ne tehessenek.

42. c. Az ország rendes bírái, meg a káptalanok és conventek részéről, ezentúl megkereső parancsok alapján teendő kiadványokról.

43. c. A mások jogait is illető leveleknek a hiteles helyekről, teljes sorozatban kiadásáról.

44. c. A Szent-Mártonról nevezett szent-pannonhalmi convent visszaállításáról.
45. c. Országos levéltár felállításáról, s mások leveleinek a királyi kamarákból, s a Szent Mártonról nevezett szent-pannonhalmi conventból és Erdélyből visszavételéről.
46. c. Az álorozás személyek büntetéséről, s védekezésről az ellen, hogy a törvényes birtokosokat hamis levelekkel ki ne forgassák; és a vértagadásról.
47. c. A fivérek nyereségéről, s káráról szóló 1655. évi törvenyzikkely magyarázata.
48. c. A tékozlókra rendelendő zárlatról.
49. c. Mely javak értendők saját szerzeményeknek, melyekről mindenki szabadon rendelkezhetik?
50. c. Az elsőszülöttségről és az 1687. évi 9. t. cz. magyarázatáról.
51. c. A kamarai javak iránt folytatandó perekről.
52. c. Az 1745. évi 54-ik törvenyzikket megerősítik és a felek közötti magán-károsításokra kiterjesztik.
53. c. A könyvkivonati per rendjéről, s miként kelljen az eddigelé keletkezett adósságok iránt a kereskedőknek eljárni?
54. c. Lengyelek ellen mind adóssági, mind letartóztatási s egyéb ügyekben fennálló követelések érvényesítése.
55. c. A főpapoknak megyéikben s javadalmaikban lakásáról.
56. c. A főispánoknak megyéikben lakásáról s a megyék tisztújításáról, az alispánok s más tisztviselők állásáról.
57. c. A becstelenítés tényének büntetését meghatározzák.
58. c. A megyei gyűlések megtartása módjáról s azok sértésének büntetéséről.
59. c. A magánleveleket elfogók, letartóztatók, elsikkasztók és megsértők büntetése.
60. c. A jobbágyok visszaköveteléséről szóló 1715-ik évi 101-ik törvenyzikkely felvilágosítása.
61. c. A taksások s bármely más nem nemesek költözésének szabályozásáról.
62. c. Hogy a jobbágyokat földesuraik egyik megyéből a másikba át nem helyezhetik.
63. c. Az uradalmak pénztárnokairól s azok hátralékainak az urak részéről való pótlásáról és eziránt az 1647-ik évi 37-ik törvenyzikk megújításáról.

64. c. A külföldiek, habár tisztviselők is, saját vagyonuk után a közterhekhez aránylagosan járuljanak.
65. c. A szabad és királyi, de nem bányavárosokat s az ország kiváltságos mezővárosait is a közteher alul ki ne vegyék.
66. c. A nemtelen szolgák bérének mérsékléséről s a szolgálat egyidőben való megkezdésének behozataláról.
67. c. A porták kiigazításáról és az ország összeírásáról.
68. c. A pénznek az országban s kapcsolt részeiben egyenlő folyamáról s elfogadásáról.
69. c. A görög szertartású papok fiairól.
70. c. A haza gyermekeinek jó tanokban nevelése; s hogy az alapítványok és kegyes hagyományok, melyeket bármiképpen elhanyagoltak, helyreállítandók s a nem foganatosítottak foganatosítandók.
71. c. Örködni kell, hogy az egyházak s egyházi jogok el ne pusztuljanak.
72. c. A megtartandó 1681-ik évi 40-ik törvenyzikkely módosításáról a Dunántúli és felső részekben lévő ítélőmesterre és táblai bírakra nézve.
73. c. Annak a helynek a földesurak birtokain leendő átengedéséről, a hol Tolna és más hasonló állapotban lévő megyék törvényszékeiket tartásák, hivatalos irataikat őrizték s a törvényhatósági hatalmat gyakorolják.
74. c. A megyék felebbviteli törvényszékéről mindazokra a kiváltságos mezővárosokra s községekre nézve, melyek bíróságától eddigelé az úri székekhez nem mentek a felebbvitt ügyek, s a czéhek visszaéléseinek megszüntetéséről.
75. c. Faszerszámokat s egyéb árukat Komáromban s másutt előre ne vásároljanak, s az országot nemcsak a helyi hatóságok vagy czéhek vagy őrségek semmiképpen ne háborgassák.
76. c. A királyi korcsmáknál elkövetni szokott kihágások megszüntetéséről.
77. c. Az osztrákoknak eltiltása a Moson vármegye joghatóságába való beavatkozástól; Szinnczdorfnak s más falvaknak Vas megye joghatósága alá visszahelyezéséről s a Kisfaludi család s a bucsui közbirtokosok ügyének elintézéséről.
78. c. A boroknak a szomszéd örökös tartományokba kiviteléről.
79. c. Kálló mezővárosnak a Kállay-család részére visszaadásáról.
80. c. Közbenjárás azok megvizsgálására, kiknek kiváltságaik szerint, sóilleték jár.

81. c. Nyáry Zsigmond gróf, úgyszintén Amade és Kerekes, valamint a Sándor és más családok folyamodását és ügyét legalázatosabban ajánlják, s a bécsi Thurzó-féle ház visszaadása iránt közbenjárnak.
82. c. Néhai Pek Simon és György Márton örököseinek kielégítését is kéri.
83. c. Hogy Bácsmegyét tisztí joghatóságában ne akadályozzák, s a régi adóhátralékokat végrehajtás alá ne vegyék.
84. c. Némely bodrogmegyei tisztviselő részéről a megye közönsége nevében csinált adósságokat azok fizessék ki, akik ezek iránt a megye tudta s beleegyezése nélkül szerződtek.
85. c. Berettyó s más kerületek oláhjainak viszályáról.
86. c. Az 1687-iki 23-ik s 1715-ik évi 125-ik törvénycikkelyek megerősítéséről s megtartásáról s ugyanazok kiterjesztéséről.
87. c. A báni hatalomról.
88. c. Azon területek, melyben a varasdi katonai parancsnokság volt elhelyezve, visszaadásáról s az országba visszakebelezéséről s az 1715-ik évi 113-ik törvénycikkelyben foglalt többféle panaszok és sérelmek kiegyenlítéséről s jövődöbeli megszüntetéséről.
89. c. A báni nyolczados törvényszékek tartásáról.
90. c. A közterhek viselésében makacsoknak és ellenszegülőeknek arra való szorításáról.
91. c. A harminczadosok visszaéléseinek megszüntetéséről s az eziránti törvényeknek a haszonbérlokre is kiterjesztéséről.
92. c. Az egytelkes és címeres nemesek kiváltságainak megerősítéséről.
93. c. Hogy az Erdődy családot jogainak teljességébe helyezték vissza.
94. c. A Kulpán túli s inneni nemességről; miképpen orvosolhassa törvényes eljárással a kamarai ember s a tisztek részéről neki okozott s netalán okozandó jogsértéseket?
95. c. Körös városa egyesítéséről.
96. c. A verescsillagos-keresztis ispotályosok rendjét Magyarországba s az ahhoz kapcsolt részekbe, az alábbírt rendekkel együtt befogadják.
97. c. A magyar királyi tanács szervezetéről.
98. c. A magyar királyi tanács irodájáról és számvevőségéről.
99. c. Az ország közpénztárnokáról.
100. c. Az országos biztosi hivatalról.
101. c. A királyi tanács hatóságáról, s a módról, a mely szerint azokat, mik a császári királyi felség elhatározásától függnnek, Ő felségének felterjeszti.
102. c. A királyi tanács működéséről általában.

103. c. Az ország benépesítéséről.
104. c. Hogy a Magyarországot illető dolgokban s ügyekben a követségeknél az országlakókat alkalmazzák.
105. c. A gyermekek nevelésében s oktatásában hanyagabb szülőkre vagy gyámokra vigyázni kell, hogy az ily gyermekeket el ne rejtsek, továbbá az ifjúság oktatásáról s kiképzéséről és az elszegényedett családok segélyezéséről.
106. c. Hogy az országházak a közszükség érdekében, jelesen a levéltár őrzése végett, felépítsék.
107. c. A megyékben és városokban teljesítendő bejegyzésről vagy betáblázásról.
108. c. A bányai bíróságoknak az ország törvényeihez idomításáról.
109. c. A tűzvészek megelőzéséről.
110. c. Az Istent, boldogságos szűz Máriát és Isten szentjeit káromlók megbüntetéséről.
111. c. Hogy a rejtőzködő kihágókat megfékezzék.
112. c. A helytartótanács által a megyéktől és városoktól nyerendő értesítésekről.
113. c. Az Ő legszentségesebb felsége részéről kiadatni szokott menedék-levelekről.
114. c. A postajárás rendezéséről.
115. c. Az ország közigazdaságáról.
116. c. Hogy a királyi felség ezt az annyi háború nyomorúságaival megrongált országot s közjó előmozdítására való intézkedésben kegyelmes segélyével és kegyével megvigasztalni méltóztassék és hogy az országban kereskedéseket kell állítani.
117. c. Különfélenemű kézművészeknek az országba behozataláról.
118. c. A kiváló borok meghamisításának meggátlásáról.
119. c. A marhakereskedés szabályozásáról és a külföldi kereskedőknek az országba szabad bebocsátásáról.
120. c. Az uzsorások megfenyítéséről.
121. c. A vasnak más tartományokból az országba behozatalát eltiltják.
122. c. Csatornák berendezéséről.
123. c. Főméltóságú és méltóságos Stahremberg Gundagger Tamás és Guidó római szent birodalmi gróf urakat és a többi alább említett Stahrembergi gróf urakat magyarokká fogadják.
124. c. Főméltóságú s méltóságos Kinski Ferencz Nándor urat, a római szent birodalom chinitzi grófját, magyarrá fogadják.
125. c. Nagyméltóságú és méltóságos merzi Klaudius Florimund,

római szent birodalmi grófot s méltóságos Jörger János, József és Ferencz gróf urakat magyarokká fogadják.

126. c. Méltóságos Löwenburg János Jakab gróf urat, kit már előbb magyarrá fogadtak, beczikkelyezik.

127. c. Petrasch Ernő báró urat szintén magyarrá fogadják.

128. c. Managetta János György urat szintén magyarrá fogadják.

129. c. Haruckern János György és Brockhausen János Vilmos urakat hasonlóképpen magyarokká fogadják.

Befejezés

Mi tehát említett híveinknek,...

180-183. old.

III.

VI. Károly Császár, III. Károly néven Magyarország királya 1723. évi Pozsonyban kiadott II. decretuma:

Előbeszéd, melyben a karok és rendek az ország határainak győzedelmes fegyverekkel történt kiterjesztéséért s az irányukban teljesített halhatatlan jótéteményekért jobbágyi hódolattal hálát adnak s az országgyűlési törvényczikkeknek királyi hatalommal való megerősítéséért esedeznek.

Hogy mily atyai s milyen gondos és egyszersmind legkegyelmesebb indulattal viseltetik Ő legszentségesb felsége örökös Magyarországa s az ehhez kapcsolt részek iránt, arról főleg ugyanaz ő örökös országának s kapcsolt részeinek összes hű karaihoz és rendeihez legkegyelmesebben intézett jóságos királyi leveléből, jobbágyi hűségüket legmélyebb hódolatával s az Ő legszentségesebb felsége és annak egész felséges osztrák háza iránt táplált természetes és alattvalói szeretetnek szíveikből soha ki nem irtható kötelelességérzetével minden időkre meggyőződtek, s biztosan hiszik, hogy ezt összes utódaik is a leghívebben el fogják ismer-ni: mivel hogy azonnal, mihelyt a kelet és nyugat felől váratlanul támadt legsúlyosabb háború miatt és az ő fegyvereinek mind két ellenség rop-pant ereje elleni szerencsés s az egész világot bámulásba ejtő sikere, s az óhajtott béke megállapítása után lehetővé vált, félretéve minden más, a római szent birodalmat s az európai békét illető legnagyobb gondokat s aggodalmakat, atyai igyekezetét örökös országának tartós biztosítására, s a polgároknak régóta esengve várt boldogítására, fordítani s e célra, a

lejárt év elmúlt június hónapjának huszadikára, szabad és királyi Pozsony városába közönséges országgyűlést hirdetni, s az országnak és kapcsolt részeinek Ő legszentségesebb felsége hű karait és rendeit a részükről soha eléggé nem tisztelhető legmagasabb személyével, legkegyelmesebben megvigasztalni méltóztatott:

1. § Úgy hogy Ő legszentségesebb felségének a hozzá hű karok és rendek iránt mutatott ennyi s ily nagy kegyeiért, ezek méltán kétségben voltak a felől: hogy ez örökös országnak legkegyelmesebben nyújtott számtalan kegyéből s a régi idő óta nyakukon ülő kegyetlen ellenség felett egész Európa bámulatára kivívtatott annyi győzelmeiből, melyiket válasszák ki főképen hálás köszönetük tárgyául.

2. § Mert akár az oly hatalmas ellenségeken két év alatt nyert, és példaképen a nagy és legszerencsésebb uralkodóknál is ritka számba menő győzelmeket, akár pedig azt tekintették legyen, hogy dicsőséges fegyvereivel a hazát a régi határokig kiterjesztette: csak az ország közjávára kivívtatott, s halhatatlan emlékezetre méltó diadalokról voltak kénytelenek az ujongó országalakók egyértelmű fohászának kíséretében biznyságot venni.

3. § És midőn ily halhatatlan dicsőségért, s ennyi jótéteményért ugyanazok a hű karok és rendek köteles hálájuk semmi kitűnőbb jelét nem mutathatják Ő legszentségesebb felsége iránt: mint ha magokat s összes utódaikat mindenekelőtt Ő legszentségesebb felségének, s az ő mindkét nemű örököseinek s azután az Ő felséges osztrák házából való utódainak, a közvetlenül következő törvénycikkelyek értelmében minden időkre lekötik és legalázatosabban alávetik, a mindenható Istenhez, Ő legszentségesebb felségének s említett összes örököseinek tartós, örökkévaló s legboldogabb uralkodásáért, buzgó kérelmeikkel legalázatosabban fohászknak.

4. § S miután Ő legszentségesebb felsége, a hű polgároknak s Ő legszentségesebb felsége hódoló jobbágyainak teljes és biztos boldogságára, az ország régi szokása s a hazai törvények is így kívánván, ezt az országgyűlési orvosszert legkegyelmesebben elrendelni s megengedni méltóztatott, hogy Ő legszentebb felségének ez örökös országa az ezután eljövendő minden időkben, minden zavartól és veszélytől megóva s úgy minden külső erőszak, valamint bármily végzetes benső mozgalmak ellenében is (melyek az ország s kapcsolt részei karainak és rendinek legnagyobb kárukra vannak) üdvös és országgyűlésileg megállapítandó módozattal minden bekövetkező eshetőségre biztosítva s el látva legyen és ekképen, Ő legszentségesebb felsége többi örökös

országaival s tartományaival is a kölcsönös egyetértés és egység és így a keresztyén köztársaság nyugalma, állandó békéje és zavartalan csöndje Ő felségének, s a felséges osztrák háznak kegyes, igazságos, erős, boldog legjóságosabb kormánya alatt örökké tarthasson s a felséges háznak az országban s annak szent koronájában mindkét ágon való óhajtott, s az országlakók közönséges szavazatával kikiáltott, s Ő legszentebb felségének készségesen és hűségesen felajánlotta örökösödése jobban megerősödhessek, s ezentúl minden, s bármiféle helytelenségeket megelőzzenek, s az ország és kapcsolt részeinek hűséges karai és rendei minden, úgy a hitlevélben foglalt, mint bármely más jogaikban, szabadságaikban, kiváltságaikban, s mentességeikben, régi szokásaikban, előjogaikban és ekkorig élvezett s a jelen országgyűlésen is alkotott s valamint a jövő országgyűléseken is alkotandó törvényeikben és szabadalmaikban megmaradjanak, s ezekben őket megerősítsék és megtartsák, s hogy ugyan ezeknek mindenki fölmenthetetlenül engedelmeskedjék, a törvényt és igazságot mindeneknek, összesen és egyenkint szentül a hazai törvények szerint, az ez országgyűlésen alkotottakat is ideértve, zavartalanul szolgáltatassák s az e czélra az ország s kapcsolt részek hű karaihoz és rendeihez legkegyelmesebben tett jóságos előterjesztésnek s az atyai szándéknak s törekvésnek segítségére legyenek: az országnak és az ahhoz kapcsolt részeknek érintett karai és rendei legalázatosabban esedeznek:

5. § Hogy a karok és rendek sérelmeiből s legalázatosb kívánalmaiból Ő legszentségesebb felsége jóságos elhatározása mellett kidolgozott, s egyértelmű szavazattal s megegyezéssel (ugyanannak jóságos hozzájárulásával) megalkotott alábbírt czikkelyeket kegyelmesen elfogadni és királyi hatalmával helybenhagyni s megerősíteni s úgy ő maga jóságosan megtartani, mint bárki mással is megtartatni méltóztassék.

1. cikkely

Ő császári s királyi legszentségesebb felségének, a jelen országgyűlésre szerencsésen és igen nagy, valaha alig látott számban egybegyűlt országos karok és rendek iránt való atyai legkegyelmesebb hajlamát s ezeknek fenmaradására s Magyarországnak, meg kapcsolt részeinek közállapota gyarapodására, s a szomszéd örökös országokkal és tartományokkal minden eshetőségre, és a külső erőszak ellenében is megállapítandó egyességre és a belső nyugalom fentartására irányzott valóban atyai gondját és aggodását, ugyancsak Ő legszentségesebb császári és királyi felségének az ország s az ahhoz kapcsolt részek karaihoz és rendeihez intézett királyi leveléből, s legújabbán tett előterjesztéseiből, jobbágyi hű-

ségük hódoló buzgalmával s állandó melegével legalázatosabban megértvén, ez atyai indulatnak irányukban legkegyelmesebben nyilvánított különös kegyéért, és azért, hogy nem szolgálván akadályul bármely ellenkező, a római szent birodalmat s az európai békét érdeklő igen nehéz gondjai és munkái, hű karai közé eljönni s ezeket legtisztetlemeltőbb és legmagasabb személyében atyailag megvigasztalni, s először és mindenekelőtt, a hű karoknak és rendeknek minden eziránt előrebocsátott, megelőző legalázatosabb esedezése nélkül tisztán csak irántuk viseltett atyai indolatból felajánlani méltóztatott azt, hogy örökös Magyarországnak s az ehhez kapcsolt részeknek, országoknak és tartományoknak összes karait s rendeit minden, úgy a hitlevélbe foglalt, mint bármely más, ekkorig engedett és alkotott s a jelen országgyűlésen s jövőben is országgyűlésileg alkotandó törvényekben, jogokban, szabadságokban, kiváltságokban s mentességekben, szokásokban, előjogokban megtartandja, s azokat és azok mindegyikét legkegyelmesebben megerősíteni kegyeskedett Ő császári és királyi legszentségesebb felségének legalázatosabb s tőlük kitelhető legnagyobb hálát nyilvánítanak azért is:

1. § Hogy legfelségesebb osztrák háza nőágának is Magyarország királyi koronájára s az e szent koronához tartozó részekre, országokra és tartományokra, ez ágnak s az abból leszármazóknak kihalásáig, az ország és az ahhoz kapcsolt részek összes karainak és rendeinek egyértelmű szabad akaratával történt kikiáltását s ugyancsak a karoknak és rendeknek Ő legszentségesebb császári és királyi felségéhez Bécsbe menesztett ünnepélyes küldöttsége útján meghívását.

2. § És az illetén felajánlást oly kegyesen és kegyelmesen és hálás lélekkel fogadni s hű karainak és rendeinek kegyeletes és üdvös óhajátát nemcsak helybenhagyni méltóztatott.

3. § Hanem ezt az örökösödést Magyarország szent koronájában s a hozzá kapcsolt részekben, országokban és tartományokban, a fiágéval azonos elsőszülöttség rendje szerint oly módon, a mint azt Ő legszentségesebb felsége az ő Németországában s azon kívül fekvő örökös országaiban és tartományaiban már szabályozta, megállapította, kihirdette s elfogadta, elválhatatlanul s ugyanazon ág fokozatának egyenlősége esetében a fineműek előjogának figyelembevételével kívánja rendezni, megtartani s megőrizni.

4. § Akképpen, hogy azt a nőt, vagy annak férfi örökösét, a ki a felséges osztrák házban elfogadott, említett elsőszülöttségi rend szerint, a felséges osztrák ház előbb mondott országainak s tartományainak örököse lesz, ugyanezen utódlás és örökösödés jogán, a jelen és minden jövő

esetben egyszersmind az ugyancsak feloszthatatlannak értendő Magyarországot s az ahhoz kapcsolt részek, országok és tartományok kétségtelen királyának tartásák s koronázzák.

183–188. old.

IV.

„II. Lipót császár és király Pozsonyban kiadott 1790/91. évi I. decretuma”

Előbeszéd. Azt, a mit II. József, római császár s Magyarországnak és a hozzákapcsolt részeknek örökös királya, a néhai felséges császárné és apostoli királynő, Mária Teréziának 1780. évben bekövetkezett halála után, az 1723. 1. és 2. törvénycikkely által megállapított trónöröklés rendje szerint Magyarország megtartására ünnepélyes fogadalmat tett, kezébe vevén, a legközelebb lefolyt 1790. évben ígért teljesíteni, és a minnek végrehajtásra való törekvésében, abban ugyanis, hogy törvényesen fölavattassék, megkoronáztassék s országgyűlést tartson, őt az 1790. évi Bőjtelő hava 20. napján bekövetkezett halál meggátolta: azt felséges II. Lipót úr, római császár és Magyarország királya, a kit II. Józsefnek fiavádék nélkül lett elhalálozása után az 1723. évben tartott országgyűlés említett 1. és 2. törvénycikkelye szerint a magyar királyságban való örökösödés és trónutódlás illetett, azonnal teljesíteni kezdette.

Mert minden késedelem közbejövetele nélkül a pünkösöd utáni második vasárnapra, azaz Szent Iván hava hatodik napjára, Buda szabad királyi és fővárosba összehívta az országgyűlést, és (a mint kegyelmes előterjesztéseiben kinyilatkoztatni méltóztatott) a királyi trónöröklésről szóló törvények hűséges megőrzésével akarván kezdeni uralkodását, először és mindenekelőtt a főt említett Magyarország írott törvényei értelmének helyreállítása végett, királyi fölavatása és megkoronáztatása ünnepélyes szertartásával való végrehajtását, a hitlevél kiadását, s az eskünek azon alakban, melyben ősei mondták, letételét sorozta királyi tisztének teendői közé, megígérvén azt is kegyesen, hogy mivel a főt említett Magyarország nádori méltósága üresedésben van, a mondott üresedésben lévő méltóságra némely jelölteket karai és rendei sorából megnevezni, azokat választás alá bocsátani, s a kellő és törvényes módon megválasztott szokásos joghatóságában és hatalmában az ország törvényei értelmében kegyelmesen megtartani méltóztatik.

Midőn pedig az országgyűlési tárgyak fölötti tanácskozás hosszabbra nyúlt volna el, ügyei és császári koronáztatása által onnan elhivatván, hogy az ő felsége megkoronáztatását hön kívánó karok és rendek óhajtatásának eleget tegyen, az ország karainak és rendeinek készséges helyeslése mellett, az országgyűlést Pozsony szabad királyi városba áttevén, ott ő császári királyi felsége személyesen megjelent és az országgyűlésen részt vett; majd a nádor választásról szóló törvények betöltetvén, és a hitlevél aláíratván s kiadatván, Szent András hava 15. napján mindenek legfőbb és hihetetlen nagy öröme fölvette a királyi koronát és az esküt is ugyanazon alakban, melyben nagyemlékű anyja, Mária Terézia apostoli királynő, letette, és így ünnepélyes fölvatását, ősi szertartás szerint szerencsekívánó fölkiáltások és könyörgések közt végrehajtotta.

Az Ő császári királyi felsége iránt a törvények és jogok biztonságának megadása által fölkelte bizodalom és hódolat még nagyobb gyarapodást kapott abból, hogy jósággal és kegyelemmel teljes szavaival és tetteivel valóban megerősítette azt, a mit nyíltan és mindenek vigasztalására mondani méltóztatott, hogy ő az ország karai és rendei közé nem úgy jött, mint király és úr, hanem mint az atya családjának keblébe, a mely a fejedelemhez és nép atyjához oly méltó kijelentést soha sem fogja a jövődő feledsége elhomályosítani.

A mely jóság által a karok és rendek bizodalomra, tiszteletre, szeretetre serkentetvén s fölismervén, hogy Ő felségének érdekét és méltóságát a közboldogsággal a legszorosabb kötelék fűzi egybe: készeknek nyilatkoztak a király, a felséges ház és az ország méltóságának védelmére minden erejüket és tehetségöket szentelni, s a törvények rendeletének teljesítésére még életöket is föláldozni, kérvén a halhatatlan Istent, hogy Ő felségét és fenséges ivadékát nagyon sokáig egészségben megtartani s akaratkészségét és erőit hatalmas segélyével gyámolítani méltóztatnék; hogy az ország és trón fénye Ő felségének kormányzása alatt, melyet hosszantartónak óhajtanak, nemcsak semmi kisebbséget ne szenvedjen, hanem mindeneknek erői által támogatva, napról-napra jobban növekedjék.

Megtörténvén a koronázás szertartásai, midőn az országgyűlési tárgyalások Ő császári királyi felsége s hű karai és rendei közt befejeztettek, és így a törvénycikkek közös akarattal és egyetértéssel, a felség kegyes jóváhagyásával meghozattak: kérik, hogy ezeket Ő felsége kegyelmesen elfogadni, királyi hatalmával megerősíteni, s mind maga kegyesen megtartani, mind minden mások által megtartatni méltóztassék.

1. cikkely

A néhai fenséges fejedelem úr, József, e néven második, választott római császár és Magyarország örökös királya, a halandó életből és mulandó országlásból elhivatván a halhatatlanság és örök dicsőség enyészhetetlen koronájára, és mivel maga után túlélő fimagzatot nem hagyott, azért a fenséges és leghatalmasabb második Lipót úr, római császár, mint utána korra nézve közvetlenül következő atyáról és anyáról való testvére, s egyszersmind a fejedelem s az ország karainak szabad elhatározásából az ezerhétszázhuszonharmadik évben berekesztett magyar országgyűlésen hozott 1. és 2. törvénycikkelyekben megállapított trónöröklési rend szerint, fõnt nevezett testvére után e magyar királyságban és a hozzá kapcsolt részekben örökösödvén, s a királyi és kormányhatalmat törvényesen kezeibe vevén: a hú karok és rendek megemlékezve a fõnt jelzett cikkelyek tartalmáról, jobbágyi hűségök és hódolatuk kíváncsalmaihoz képest, Ő szent felségét, mint törvényes és örökös királyukat s legkegyelmesebb urukat, a kegyelmes hitlevelébe iktatott törvénycikkelyek kiadása s az alább beiktatott forma szerinti eskünek letétele után a mindenható Isten segítségül hívásával, egyhangú örömnilvánítások és áldáskívánó fölkiáltások között, ünnepies szertartással megkoronázták.

2. cikkely.

Nemes Magyarország s a hozzá kapcsolt részek hú karai és rendei Ő királyi felsége által szerencsés megkoronázása végett országgyűlésre összehivatván, igen jól emlékeznek, hogy az 1723:1., 2. és 3. cikkelyek erejénél fogva a trónöröklés joga Magyarországon s a hozzá kapcsolt részekben, királyságokban és tartományokban, a felséges ausztriai ház nőágára szállott át; és hogy minden a törvények rendelkezéséhez képest végrehajtandó fölavatásnak alkalmával, mindenkor a hitlevéli cikkelyek előrebocsátandó elfogadása és az eskü letétele mellett, azt, a kit a megállapított trónutódlási rend szerint az örökösödés illet, törvényes királyuk és uruk gyanánt tekinteni és megkoronázni készeknek nyilvánították magukat.

Midõn azért a császári királyi szent felség, a törvényes és közvetlen trónutódlás útján az ország kormányzását kezébe vette, és az esküt abban a formában, melyben felséges anyja, Mária Terézia apostoli királynõ által letétetett, letette, és országgyűlésileg szerencsésen megkoronáztatt, s az ország törvényeit, jogait, szabadságait és régi kiváltságait tiszteletben tartani kegyelmesen megígérte volna: jónak látták a karok és ren-

dek a hitlevéli czikkelyeket, vagyis magát a szent hitlevelet és az esküformát, a törvények közé iktatni és beírni, melynek tartalma ilyenképen következik: Mi, Második Lipót, Isten kedvező kegyelméből választott örökké felséges római császár, Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-, Szlavonországek, Halics, Lodóméria, Róma, Szerbia, Kun-, és Bolgárország apostoli királya; Ausztia főhercege, Burgundia, Lotharingia, Styria, Karinthia, Karniolia hercege; Etruria nagyhercege, Erdély nagyfejedelme, Morvaország őgrófja, Brabant, Limburg, Luxemburg és Geldern, Würtemberg, Alsó- és Felső-Szilézia, Mailand, Mantua, Parma, Piazencia, Guastala, Auschwitz és Zator, Calabria, Bar, Ferrete és Teschen hercege; Svevia és Charleville fejedelme, Habsburg, Flandria, Tyrol, Honnonia, Kyburg, Görcz és Gradiska grófja; a római szent birodalom, Burgau, Felső- és Alsó Lausitz, Pont-à-Mousson és Nomenum őgrófja; Namur, Valdemont és Albimont tartomány, Zütphen, Sarverda, Salm és Falkenstein: a Wend őgrófság és Mecheln ura stb., mint fönt nevezett Magyarország s a hozzá kapcsolt többi országok apostoli királya, elismerjük és emlékezetben hagyjuk, jelen levelünk által jelentvén mindeneknek, a kiket illet, hogy miután Isten akaratának kifürkészhetetlen végzéséből a néhai felséges és hatalmas fejedelem úr, József, e néven második, választott római császár, s Német-, Magyar-, Csehország stb. királya, Ausztia főhercege, boldog emlékeztű szeretett édes testvérünk, a most folyó évben, Bőjtelő-havában, e halandó életből és világi uralkodásból a mindenkor tartó halhatatlanságra és az örök dicsőség koronájára elhivatott és elköltözött, és azon okból, mivel maga után túlélő fimagzatot nem hagyott. Mi, mint egyébként valóságos örököse és közvetlen utóda ezen Magyarországbán és a hozzá kapcsolt részekben az ezerhét-százhuszonharmadik évben berekesztett országgyűlésnek a mi törvényes trónutódlásunkat kinyilvánító 1-ső és 2-ik czikkelyei erejénél fogva, utána törvényesen következünk: és az ország törvényének értelmében szerencsés s a mindenható Isten segítségével kedvező óhajtások közt megtartandó fölavattatásunk czéljából összes híveinknek, nemes Magyarországunk és a hozzá kapcsolt részek karainak és rendjeinek, Buda szabad királyi városunkba, pünkösöd után való vasárnapra, vagyis az alább írott most folyó év Szent Iván-hava hatodik napjára, országgyűlést hívtunk össze és hirdettünk, melyet azután szerencsés megkoronáztatásunk végett Pozsonyba tettünk át, és abban Mi is személyesen megjelenvén, részt vettünk: híveink, az egyházi főrend, országzászlós, mágnás és nemes urak, s említett nemes Magyarországunk és a hozzá kapcsolt részek karai és rendei,

az előbb mondott országgyűlésre teljes és szapora számmal megjelen-
vén, és a főntebb említett országgyűlési törvényekről meg nem feledkez-
vén, azokhoz képest irántunk, mint törvényes és örökös királyuk és
uruk iránt tartozó és köteles hódolatot és hűséget tanusítván, a szeren-
csés fölavattatásunk végrehajtásának vágyától vezettetvén, alázatosan
esedeztek felségünknek és kérték, hogy a fönt idézett törvények rendelkezéséhez képest mindenestre még szerencsés megkoronáztatásunk előtt, az alább írott cikkelyeket s mindazokat, egyenkint, a mik azokban foglalvák, helybenhagyottaknak, tetszőknek és elfogadottaknak vallván s királyi megegyezésünkkel hozzájuk járulván, kegyesen elfogadni, királyi hatalmunkkal helyeselni és megerősíteni, s úgy Mi magunk kegyesen megtartani, mint mások által, a kiket illet, erősen megtartatni méltóztatnánk. A mely cikkelyek tartalma ilyenképen következik:

Először: hogy a régóta behozott királyi trónöröklésen és koronázáson kívül, jövődöben ezen Magyarországunk és a hozzá kapcsolt részeknek, Magyarország hajdani dicsőült királyaitól és dicsőséges emlékü elődeinktől eddig engedett és megerősített s ezután engedendő s általunk megerősítendő összes közös szabadságait, mentességeit, kiváltságait, helyhatósági szabályait, közönséges jogait, törvényeit és szokásait (a melyekre a mondott karok és rendek a néhai felséges fejedelem úr, I. Ferdinánd, dicső emlékezetű elődünk végzeményeinek elején lévő esküformát is kiterjesztik és vonatkoztatják), kizárván és eltávolítván azonban dicsőült II. András király 1222. évi végzeménye cikkelyének azon záradékát, mely így kezdődik: Quodsi vero nos, azon szavakig: in perpetuum facultatem, minden pontjaikban, cikkelyeikben és záradékaikban, úgy a mint azok használata és értelme felől (mindenkor épségben maradvány azonban azokra nézve, a mik az 1741:8. cikkely által kivétettek, ugyanezen törvénynek rendelkezés) a király és a karok közös egyetértéssel országgyűlésileg megegyeztek, erősen és szentül meg fogjuk tartani és minden mások és egyesek által sértetlenül megtartatni.

Másodszor: az ország szent koronáját a honlakosok régi szokása és a hazai törvények értelmében, a közülök egyértelműleg, valláskülönbőség nélkül, e célra megválasztott és megbízott bizonyos világi személyek által az országban fogjuk őriztetni.

Harmadszor: az országnak és a hozzá kapcsolt részeknek eddig visszaszerzett és ezentúl Isten segítségével visszaszerzendő mindenféle tartományait és részeit, a koronázási eskü értelmében is, fönt nevezett országunkba és a hozzá kapcsolt részekre bekebelezendjük.

Negyedszer: hogy azon esetben, melyet Isten távoztasson el, ha az el-

sőben is fönt nevezett nagyatyánk, hatodik Károly, azután ennek magvaszakadása után, néhai dicsőült 1-ső József, ezeknek is magva szakadván, néhai dicsőült 1-ső Lipót császárok és Magyarország királyai ágyékából származó ausztriai főherczekek mindkét ága kihalna, az említett ezerhétszázhuszonharmadik évi országgyűlés főntebb idézett első és második cikkelyeinek rendelése szerint is: a nevezett karok és rendek királyválasztási s koronázási joga régi érvényébe és állapotába visszatérend, s ezen Magyarország és mondott részei hatalmában és régi szokásában megmaradand.

Ötödször: hogy, a mint előre bocsáttatott, valahányszor a gyakran nevezett Magyarország területén belül, a következő időkben ilyen királyi fölvatás országgyűlésileg végzendő lészen: örökösaink, utódaink, a jövőendő újonnan megkoronázandó örökös királyok tartoznak a jelen hitlevelet előlegesen elfogadni és azon felül az esküt letenni. Mi tehát, Magyarország és a hozzá kapcsolt részek összes karainak s rendeinek említett kérelmét kegyesen teljesítvén, kedvező hajlandóságunk és kegyes jóakaratunkból folyólag, a főntebb beiktatott összes cikkelyeket s mindazt, a mi egyenkint azokban foglaltatik, jóváhagyottaknak, tetszőknek és elfogadottaknak vallván, azokhoz jóakaró beleegyezésünket s egyszersmind jóváhagyásunkat adtuk, s azokat és minden bennök foglaltakat elfogadtuk, jóváhagytuk, s megerősítettük, ígérvén és biztosítván a karokat és rendeket királyi szavunkkal, hogy mind az előrebocsáttottakat Mi magunk megtartani, mind más hű alattvalóink által, bármely állapotban és rendben legyenek, megtartatni fogjuk; a mint jelen hitlevelünk erejénél fogva azokat elfogadjuk, helyeseljük, jóváhagyjuk, megerősítjük és megígérjük. Melynek hitelül és bizonyságául ezen levelünket saját kezünkkel aláírtuk és királyi pecsétünk ráfüggesztésével megerősítettük. Kelt pozsonyi királyi várunkban, Szent András-hava tizennegyedik napján, az úrnak ezerhétszázkilenczvenedik, ország-lásunknak első esztendejében.

A királyi eskü szövege pedig ez vala:

Mi II-ik Lipót, Isten kegyelméből választott felséges római császár, Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-, Szlavonország stb. apostoli királya, Ausztria főherczege stb., mint a főntebb említett Magyarország és a hozzá kapcsolt többi országok és részek királya, esküszünk az élő Istenre, szent anyjára szűz Máriára, és minden szentekre, hogy Isten egyházait, a főpap, országzászlós, mágnás és nemes urakat, a

szabad városokat és minden rendű lakosokat mentességeikben és szabadságaikban, jogaikban, törvényeikben, kiváltságaikban s régi jó és helybenhagyott szokásaikban megtartandjuk: mindenkinek igazságot szolgáltatunk: néhai felséges András király törvényeit (kivéve és kizárva mindazonáltal azon törvény 31. cikkelyének záradékát, mely így kezdődik: Quodsi vero nos etc., egészen azon szavakig: in perpetuum facultatem) megtartandjuk: Magyarországunk határait és a mi hozzá bármely jogon és czímen tartozik, el nem idegenítjük, se meg nem csonkítjuk; sőt a mennyire lehet, gyarapítjuk és kiterjesztjük, s megteendjük mindazt, amit minden rendeknek és egész Magyarországunknak közjávára, dicsőségére és öregbítésére igazságosan megtehetünk. Isten Minket úgy segítse s annak minden szentei.

BUDAPESTI SZEMLE.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK

CSENGERY ANTAL és LÓNYAY MENYHÉRT.

ÚJ FOLYAM.

ELSŐ KÖTET.

PÉST
NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV,
M. AKAD. NYOMDÁSNÁL.

1865.

ÉSZREVÉTELEK LUSTKANDL VENCZEL

ILY CZÍMŰ MUNKAJÁRA:

„DAS UNGARISCH-ÖSTERREICHISCHE STAATSRECHT“

A MAGYAR KÖZJOG

TÖRTÉNELMÉNEK SZEMPONTJÁBÓL

Egy közjogi munka jelent meg 1863-ban Bécsben Braumtiller udvari könyvtárusnál, melynek czíme: „Das ungarisch-österreichische Staatsrecht. Zur Lösung der Verfassungsfrage dargestellt von Wenzel Lustkandl Doctor der Rechte.“ A munka 498 sűrűn nyomtatott lapra terjed.

Nagy érdekeltséggel vettük e könyvet kezünkbe, mert azt hittük a sokféle színezetű politikai röpiratok s programmok után, melyek a törvényről s közjogról csak töredékesen szólnak, végre oly munkára akadtunk, melynek szerzője nem valamely mereven felállított politikai nézet mellett akar védlíratot írni, s nem törekszik a közjogot ama politikai nézethez idomítani, hanem előadja a magyar és osztrák közjogot, úgy a mint történelmileg a törvényekben s törvényes gyakorlatban kifejtett, előadja részletesen és rendszeresen, a tudomány szigorú hűségével s részrehajlatlanságával.

Azonban csalódtunk. Lustkandl úr nem magyar-osztrák közjogot, sőt általában nem is közjogot írt, hanem a magyar és osztrák közjog némely pontjainak töredékes fejtegetésével akar egy politikai nézetet s irányt támogatni, s a törvényeket és történelmet a szerint idézi, magyaráztatja és idomítja, a mint ama politikai

tokhoz, hanem az adatokat idomítja nézeteihez. Ily módon igyekszik a magyar közjogból mindazt, a minek létezését nem szereti, elvitatni s kiforgatni.

Az alkotmány-vesztés elmélete a magyar közjognak múltját érintetlenül hagyja, csak a jelent támadja meg, hogy a jövőnek tabula rasát csináljon. L. úr a múltat is meg akarja semmisíteni, hogy ez által jog-alapot készítsen azoknak, kik a jövőt saját elméletök szerint akarják így is alakítani. Egyik szemközt állva nyíltan, másik oldalt kerülve támad: de céluk ugyanaz.

DEÁK FERENCZ.

Das

ungarisch-österreichische

Staatsrecht.

Zur Lösung der Verfassungsfrage

historisch dogmatisch dargestellt

von

Wenzel Fußkandl

Doctor der Rechte.

Wien, 1863.

Wilhelm Braumüller

k. k. Hofbuchhändler.

ISBN 963 221 921 X

ISSN 0237 - 8175

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

A kiadásért felel: Dalos Vilmos igazgató

4000 87.349 Szekszárdi Nyomda

KR-5487 Budapest, 1987

A szerkesztésért felel: dr. Csisnier Ildikó

Műszaki vezető: dr. Martonné Vágó Magdolna

Műszaki szerkesztő: Várszegi Zoltánné

A kötéstervező: Kovács Imre munkája

Formátum: 148x227 mm. Terjedelem 24 A/5 ív

Betűtípus: Times

